This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 971,812

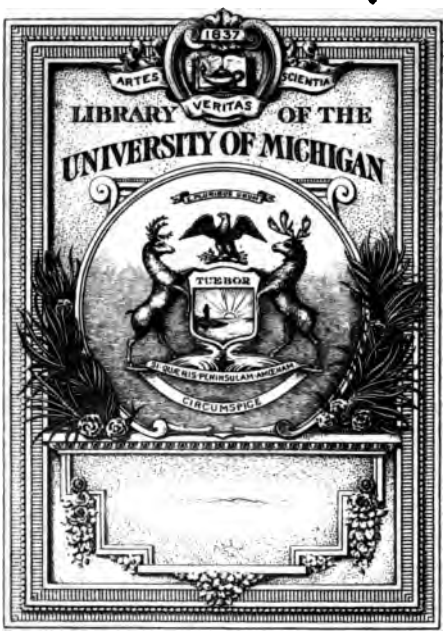

Librairie univ
ancienne & m
de
A. J. TAYTA

839.3
S57
180

VERHANDELING

OVER DE

NEDERDUITSCHE SPELLING.

VERHANDELING

OVER DE

NEDERDUITSCHE SPELLING,

TER BEVORDERING VAN EENPARIGHEID IN DEZELVE,

DOOR

MATTHYS SIEGENBEEK, 1774-1854

Hoogleeraar in de Nederduitſche Letterkunde te Leyden:

UITGEGEVEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET

STAATS-BEWIND

DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

TWEEDE DRUK.

TE AMSTERDAM, BIJ

JOHANNES ALLART,

MDCCCV.

PF
143.
.S
1805

VOORBERIGT.

Alle hoogſchatters onzer rijke en ſchoone moedertaal wenschten, ſedert lang, dat hare ſpelling, omtrent welke zoo vele onderſcheidene ſtelſels plaats hadden en gevolgd werden, eens tot eenparigheid gebragt mogt worden, en waren zelfs niet onbereid tot dit einde iets van hunne bijzondere gevoelens opte offeren. Doch zij zagen tot dus verre te vergeefs naar middelen uit, om deze wenſchelijke zaak tot ſtand te brengen, toen de gemeenmaking van den Lastbrief des Agents van Nationale Opvoeding, waarbij hem, onder andere voorwerpen, de zorg voor het invoeren eener gelijke Spelling onzer moedertaal uitdrukkelijk werd aanbevolen, hunne hoop op de eindelijke vervulling van hunne wenſchen verlevendigde. Deze hoop was natuurlijk te ſterker, naarmate de man, aan wien dit Agentſchap was opgedragen, de beroemde Leydſche Hoogleeraar, J. H. VAN DER PALM, algemeener bekend

gehouden. Zij vond ter bereiking van haar oogmerk niets geſchikter, dan in den brief, waarbij zij beſloten had den Agent van Nationale Opvoeding, den Heer VAN DER PALM, van haar aanwezen kennis te geven, hem op eene beſcheidene wijze haren dienst aan te bieden ter voldoeninge aan het artikel van zijnen Lastbrief, rakende het invoeren eener algemeene ſpelling, waarop zij vernomen had, dat hij met allen ernst bedacht was. Daar deze aanbieding met de wenſchen en bedoelingen van den Agent ten volle ſtrookte, gaf hij der Maatſchappije onverwijld, op eene vereerende wijze, berigt van zijn verlangen, om, door middel van Gemagtigden, met haar over het voorgeſtelde onderwerp te handelen. Ter voldoeninge aan dit verlangen, benoemde de Maatſchappij dadelijk twee Gelastigden uit iedere van hare Afdeelingen, en wel uit die van Leyden den Heer C. ROGGE, en mij; uit die van Rotterdam de Heeren P. WEILAND en B. FREMERY; en uit die van Amſterdam den Hoogleeraar Y. VAN HAMELSVELD, en wijlen den Heer G. BRENDER A BRANDIS. De Heer VAN DER PALM, van die keuze verwittigd, noodigde deze Gemagtigden tegen den 3. October des jaars 1801 uit, tot het houden eener bijeenkomst te zijnen huize, ten einde te beraadſlagen over de meest geſchikte middelen ter bereiking van het voorgeſtelde oogmerk. In deze bijeenkomst werd, op voordragt van den Agent, een-

eenpariglijk beſloten den Heer WEILAND en mij te magtigen, den eerſten tot het opſtellen eener *Nederduitſche Spraakkunst*, den laatſten tot het vervaardigen eener *Verhandeling over de Nederduitſche Spelling*, bijzonderlijk ingerigt ter beſliſſing van de voornaamſte geſchillen der Taalgeleerden omtrent dezelve, met bijvoeging van eene *Lijst van Woorden*, welker twijfelachtige ſpelling daarin bepaald en geregeld werd; terwijl tevens werd vastgeſteld, dat men in gevallen, waarin de beſliſſing uit taalkundige gronden bezwaarlijk te ontleenen was, het gezag van onzen grooten WAGENAAR zoude inroepen. Ter volbrenging der gemelde taak werden wij niet ſlechts door eenen bijzonderen lastbrief van den meergenoemden Agent, maar ook door de Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, het verrigte door hare Gelastigden ten volle goedkeurende, nader gemagtigd, welke laatſte tevens aan dezelfden harer Medeleden den last opdroeg, om beide voorgemelde ſtukken, na derzelver vervaardiging, te onderzoeken, ten einde dezelve, ingevalle zij hunne goedkeuring wegdroegen, als werken der Maatſchappij mogten worden aangenomen. Sedert hield ik mij (want mijn oogmerk vordert, dat ik voortaan alleen van mijnen eigenen arbeid, niet van dien des Heeren WEILAND, ſpreke), zoo veel mijne overige bezigheden dit toelieten, met het zamenſtellen der voorgemelde Verhandeling onledig, en deelde den Heer VAN DER PALM, die, na de vernieti-

ging van het Agentſchap van Nationale Opvoeding, en zijne aanſtelling tot Lid van den Raad van Binnenlandſche Zaken, zijne betrekking tot dit werk, op zijnen last en onder zijn toezigt aangevangen, natuurlijk bleef behouden, van tijd tot tijd de afgewerkte gedeelten mede, om daarop zijne aanmerkingen te ontvangen. Na het voltooijen der Verhandeling, gaf ik dezelve insgelijks aan de Gelastigden der Maatſchappij ter beoordeelinge over, welk werk nu alleen was aanbevolen aan de Heeren ROGGE, WEILAND en VAN HAMELSVELD, daar de Heer BRENDER A BRANDIS, in dien tusſchentijd, tot nadeel en droefenis der geletterde wereld, overleden, en de Heer FREMERY buiten 's lands vertrokken was. Op het ingekomen goedkeurend verſlag der drie genoemde Heeren, werd door Beſtuurderen, ingevolge de bedoeling der Maatſchappij, het volgend bekrachtigend beſluit opgemaakt.

„ UITTREKSEL uit de Handelin-
„ gen van het Bureau van Beſtuur
„ der Bataafſche Maatſchappij van
„ Taal- en Dichtkunde.

„ *Zaturdag den* 16. *van Zomermaand* 1804.

„ Op het verſlag van Gemagtigden, ter voldoe-
„ ninge aan het Beſluit der Algemeene en Beſtuur-
„ ders

„ ders-Vergadering dezer Maatſchappij, beide van
„ den 12. van Herſtmaand 1801, benoemd om
„ met den Agent van Nationale Opvoeding de noo-
„ dige ſchikkingen te beramen tot het regelen eener
„ vaste en gelijke ſpelling onzer Moedertale, en
„ voorts gemagtigd tot het onderzoek der ſtukken,
„ welker vervaardiging tot het voorſchrevene einde
„ aan de Medeleden dier Commisſie, de Heeren
„ P. WEILAND en M. SIEGENBEEK, werd op-
„ gedragen:

„ Wordt beſloten, de *Verhandeling over de Spel-*
„ *ling der Nederduitſche Tale*, door den Heer
„ M. SIEGENBEEK tot dat einde opgeſteld, met
„ volkomene goedkeuring der daarin gelegde gron-
„ den ter bevordering eener algemeene en gelijke ſpel-
„ ling, voor een werk dezer Maatſchappij te erken-
„ nen; — terwijl de Vergadering, onder gepaste
„ dankzegging voor het tot hiertoe door den Heer
„ M. SIEGENBEEK en de overige Heeren Ge-
„ magtigden in dezen verrigte, denzelven wijders
„ verzoekt, om gezegde Verhandeling, als zoodanig,
„ aan den Raad van Binnenlandſche Zaken, als
„ in dezen vervangende den voormaligen Agent
„ van Nationale Opvoeding, over te leveren, en uit
„ naam dezer Maatſchappij met denzelven in zoo-
„ danige verdere onderhandelingen te treden, als
„ geſchikt kunnen geoordeeld worden, om eene
„ zoo belangrijke en wenſchelijke zaak, als is
„ het regelen eener vaste en gelijke ſpelling der Ne-

„ der-

„ verpligt oordeelen, U ten ſterkſten aan te raden, „ om voortaan die ſpelling te volgen, en te gebrui„ ken." Leiden den 20 April, 1804.

(*Was getekend.*)

M. TYDEMAN.
A. KLUIT.

De Maandelijkſche Vergadering der genoemde Maatſchappij vereenigde zich, na gepaste dankzegging aan beide die Heeren, met het uitgebragte berigt, voor welks vereerenden inhoud en de genomene moeite des onderzoeks, mitsgaders voor de vriendelijke mededeeling van eenige bijzondere aanmerkingen, het mij insgelijks vergund zij, hun openlijk mijne erkentelijkheid te betuigen. Het medegedeelde berigt heb ik vervolgens, met het boven gemeld bekrachtigend beſluit der Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, aan den Heer VAN DER PALM toegezonden, die deze ſtukken met de Verhandeling zelve ter kennisſe van zijne Medeleden van den Raad van Binnenlandſche Zaken gebragt heeft. Hieruit is eene voordragt van gemelden Raad aan het Staats-Bewind dezer Republiek geboren, ingevolge waarvan bij hetzelve Bewind het navolgend beſluit genomen is.

„ EXTRACT uit het Register der
„ Beſluiten van het Staats-Bewind
„ der Bataafſche Republiek.

„ *Dingsdag den* 18*en December* 1804.

„ Is gehoord het Rapport van de Commisſie van „ Binnenlandſche Zaken, ingevolge van en ter vol„ doening aan het Beſluit Commisſoriaal van den „ 27ſten November laatstleden nº. 1., geëxami„ neerd hebbende eene Misſive van den Raad van „ Binnenlandſche Zaken, geſchreven alhier den „ 21ſten bevorens nº. $\frac{24}{8}$; daarbij aan het Staats„ Bewind ingezonden hebbende de door hun Mede„ lid, den Burger J. H. VAN DER PALM, ter „ hunner Vergadering gedane ſchriftelijke ouver„ ture van het geen door denzelven, in zijne voor„ malige qualiteit van Agent van Nationale Opvoe„ ding, ter voldoening aan het 15 Art. zijner In„ ſtructie was verrigt geworden nopens de invoe„ ring eener eenparige ſpelling der Nederduitſche „ Taal, en het ontwerpen eener op dezelve berus„ tende Nederduitſche Spraakkunst; met de verdere „ voordragten daartoe relatief, alles breeder ver„ meld in de Notulen van den 27. November „ evengemeld ſub nº. 1.

„ Waarop gedelibereerd zijnde, is beſloten:

„ 1. Dat

„ 1. Dat de Verhandeling over de gronden eener „ algemeene en eenparige Spelling enz., zal wor„ den uitgegeven onder den titel van *Verhandeling „ over de Spelling der Nederduitſche taal, tot „ bevordering van eenparigheid in dezelve, door „* M. SIEGENBEEK, *Hoogleeraar in de Neder„ duitſche Letterkunde te Leyden:* UITGEGE„ VEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET „ STAATS-BEWIND DER BATAAFSCHE „ REPUBLIEK.

„ 2. Dat de Spelling, daarbij aangeprezen, zal „ worden aangenomen en gevolgd in alle gedrukte „ ſtukken, welke door de Kanſelarij van het Staats„ Bewind, en aan de Bureaux van alle Nationale „ Collegien, ondergeſchikt aan het Staats-Bewind, „ mitsgaders op het Bureau van den Commisſaris „ van het Staats-Bewind, gecommitteerd tot de „ door de Franſche aan deze Republiek gecedeerde „ Landen, worden uitgegeven, met uitnoodiging „ tevens aan het Wetgevend Ligchaam, Nationale „ Rekenkamer, Nationaal Geregtshof, Nationaal „ Syndicaat, en de reſpective Departementale Be„ ſturen, om de bij gemelde Verhandeling voorge„ ſtelde Spelling in hunne Bureaux insgelijks te in„ troduceren en doen navolgen.

„ 3. Dat enz.

„ 4. Dat dezelve ſpelling zal worden gevolgd en „ in acht genomen in alle Onderwijsboeken, welke „ van Landswege, ten dienſte der Scholen, zullen „ wor-

„ worden uitgegeven, met aanſchrijving aan alle „ Schoolopzieners, om hunne beste pogingen aan te „ wenden, ten einde deze ſpelling alom in de ſcho- „ len worde geadopteerd.

„ 5. Dat enz. — met last aan den Raad van Bin- „ nenlandſche Zaken, om, voor zoo veel het 4de „ Lid betreft, aan dit Beſluit de noodige executie „ te geven."

Accordeert met voorz. Register.

(*Was get.*)

C. C. HULTMAN.

Accordeert met deszelfs Origineel.

[WENCKEBACH

Zie daar, wat ik meende omtrent den oorſprong, voortgang en de bekrachtiging der volgende Verhandeling ter kennisſe mijner Landgenooten te moeten brengen. Het gezag, 't welk de goedkeuring van zoo geleerde mannen, de bekrachtiging van twee Taalkundige Maatſchappijen, en het vereerend beſluit der Hoogſte Magt in ons Vaderland aan mijn werk natuurlijk bijzetten, doet mij zeker, met eenig vertrouwen, een gunstig onthaal voor hetzelve bij de letterminnende Nederlanders te gemoet zien, en geeft

mij de aangename hoop, dat de daarbij voorgeſtelde regelen en bepalingen omtrent de ſpelling bij velen navolging zullen vinden. Intuſſchen ben ik verre af, van, op grond van het voorgedragene, aan mijnen arbeid eene volkomenheid toe te kennen, welke alle verbeteringen zou buiten ſluiten. Niet alleen ondervinde ik geduriglijk, en heb ik ook bij het opſtellen dezer Verhandeling, in welke men, omtrent enkele bijzonderheden, eenige afwijking zal aantreffen van de ſpelling, in mijne vroegere ſchriften voorkomende, op het duidelijkst ondervonden, dat men, met leerlust en waarheidsliefde bezield, ſteeds gelegenheid vindt, om vroegere misvattingen voor meer gegronde begrippen te verwisſelen; maar zelfs heb ik, bij het nazien van mijn werk, eenige onnaauwkeurigheden ontdekt, welke ik aan deszelfs einde heb aangewezen en verbeterd. Gelijk ik voor deze van den beſcheidenen billijk verſchooning wachte, zoo verklare ik mij insgelijks ten volle bereid, om de gegronde bedenkingen, welke tegen mijn werk mogten ingebragt worden, met erkentelijkheid te mijnen nutte, en, onder toeſtemming van het hooge Beſtuur in ons Vaderland, 't welk door zijne bekrachtiging zich dit werk heeft toegeëigend, tot deszelfs volmaking aan te wenden.

Omtrent de Woordenlijst, achter deze Verhandeling geplaatst, en tot oogmerk hebbende, het volgen der voorgeſtelde regelen gemakkelijk te maken, moet ik nog met een woord herinneren, dat dezelve, ter be-

te-

tere bereiking van dat oogmerk, in eenige opzigten uitvoeriger is geworden, dan ik mij in den beginne had voorgeſteld. Zoo heb ik daarin niet alleen alle woorden, welke de hard-lange *e* of *o* vorderen, maar ook die, in welke de zacht-lange vereischt wordt, opgenomen. Hetzelfde is geſchied met opzigt tot de woorden, welke met *g* of *ch*, met *ei* of *ij* moeten geſchreven worden. Daarentegen heb ik gemeend, de aanwijzing der onderſcheidene ſchrijfwijze met *d* of *t* te mogen achterlaten, daar ieder dezelve gemakkelijk kan kennen, wanneer hij ſlechts aan het verbogene of meervoud denkt. Desgelijks heb ik omtrent de enkele of dubbele klinkerſpelling mij alleen bepaald bij het onderſcheid der hard- en zacht-lange *e* en *o*, en de ſchrijfwijze van eenige tweeklanken met eene enkele of dubbele vokaal. Ook zal men alleen de grondwoorden, voor zoo verre die in de tegenwoordige taal gebruikelijk zijn, in de Woordenlijst aantreffen, en waar het op de aanwijzing der ſpelling van eenige gemeenzame uitgangen, als van *achtig*, *zaam* en *loos* in bijvoegelijke naamwoorden, aankwam, alleen deze uitgangen op hunne plaatſen vinden opgeteekend. Hoe zeer ik verder getracht heb, de Woordenlijst, naar mijn doel, zoo volledig mogelijk te maken, zal echter, hier of daar, welligt een enkel woord mijne aandacht ontſnapt zijn, 't welk, overeenkomſtig hetzelve, daarin had moeten opgenomen worden; doch ik vertrouw, dat deszelfs ſpelling, het zij uit

de Verhandeling, het zij uit gelijkſoortige, in de Woordenlijst opgeteekende, woorden, gemakkelijk zal zijn op te maken.

Deze tweede druk komt, zonder eenige zakelijke veranderingen of bijvoegſelen, te voorſchijn. Alleen heb ik de verbeteringen, bij den eerſten druk achter aan geplaatst, thans op de onderſcheidene plaatſen van den tekst gemaakt. Eenige kleinigheden, welke ik bij het werk zou hebben kunnen voegen, heb ik liever achter gehouden in de verwachting, van door meerdere bijdragen misſchien in ſtaat geſteld te zullen worden, om een afzonderlijk bijvoegſel tot deze Verhandeling in het licht te geven.

Ik eindige dit Voorberigt met den hartelijken wensch, dat deze Verhandeling, overeenkomſtig het oogmerk van hun, die tot hare vervaardiging last gaven, der Maatſchappijen en bijzondere Geleerden, die dezelve met hunne goedkeuring bekrachtigden, en der Hooge Regering in ons Vaderland, welke hare uitgave met openbaar gezag toerustte, ſtrekken moge, om de ſpelling onzer rijke en ſchoone moedertaal op vaste grondſlagen te vestigen en eene eenparige gedaante te doen verkrijgen, en alzoo den luiſter harer voortreffelijkheid meer en meer te verhelderen en in het licht te ſtellen. —

*

IN-

INHOUD.

Bladz.

INLEIDING. 1

EERSTE AFDEELING.

OVER DE ALGEMEENE REGELEN DER SPELLING.

§. 1. *Over het oogmerk van Spraak en Schrift.* 12

§. 2. *Voordragt en ontvouwing van de grondwet der Spelling:* Schrijf, zoo als gij ſpreekt. 13

Bladz.

§. 5. *Over de verwantſchapte Medeklinkers* b *en* p, d *en* t, g *en* ch, v *en* f, z *en* s. 143

§. 6. *Over de onderlinge verwisſeling van eenige andere letteren, zoo klinkers als medeklinkers, en den invloed daarvan op de ſpelling van ſommige woorden.* 168

§. 7. *Over de letteren* h, j *en* w. 182

§. 8. *Over de verdubbeling van Klinkers en Medeklinkers in het midden der woorden.* 187

§. 9. *Over het onderſcheiden van eenige gelijkluidende, ook in beteekenis verſchillende, woorden, door de ſpelling.* 194

§. 10. *Over* gebrekig, godeloos, *en meer dergelijke veranderingen in de ſpelling tot bevordering der regelmatigheid.* . 200

§. 11. *Over het terugbrengen der ſchrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorſprong.* 205

§. 12. *Mag men in ſommige gevallen, overeen-*

Bladz.

eenkomſtig het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, eene letter weglaten, welke tot den eigenlijken aard en oorſprong des woords behoort. 215

§. 13. *Over Amſterdam* of *Amſteldam; regter, ſlinkerhand* of *regte, ſlinkehand; in der daad, met der daad*, of *in de daad, met de daad; daar en boven* of *daar te boven.* 223

§. 14. *Over het gebruik der enkele* s, *of van den zamengeſtelden klank van* sch *in ſommige woorden.* 228

§. 15. *Over de inlaſching der* t *in eenige zelfſtandige naamwoorden, en andere woorden.* 232

§. 16. *Over de invoeging der* d *in ſommige zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden.* 236

§. 17. *Over de inlaſching der* e *in zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden.* . 240

§. 18. *Over de ſpelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.* . . . 250

BIJLAGE.

Bladz

Behelzende een onderzoek omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange e *of* o *twijfelachtig is.* 264

WOORDENLIJST TER AANWIJZING VAN DE SPELLING. 337

VER

VERHANDELING

OVER DE

NEDERDUITSCHE SPELLING,

TER BEVORDERING VAN EENPARIGHEID IN DEZELVE.

INLEIDING.

Dat onze moedertaal voor geene der hedendaagſche talen in rijkdom en voortreffelijkheid behoeft te wijken, zal door geen' kundig en onzijdig beoordeelaar ligtelijk ontkend worden. Het is waar, dat zij voor andere Europiſche talen, met name voor de Franſche, welke zeker door beſchaafdheid uitmunt, in eenige opzigten moet onderdoen; doch, daarentegen, heeft zij boven dezelve vele, zoo aanmerkelijke, voordeelen, dat, wanneer alles in de ſchaal des welwikkenden oordeels gewogen wordt, ik geenszins twijfele, of dezelve zal naar onze zijde overſlaan. Is nu deze loffpraak, gelijk ik mij vastelijk overtuigd houde, in allen deele met de waarheid overeenkomſtig, dan zeker is het grootelijks te bejammeren, dat eene zoo ſchoone en rijke taal nog niet van alle vlek-

ken gezuiverd, en bijzonderlijk, ten aanzien der ſpelling, door de verbanning van al het willekeurige, en het leggen van ſtevige en onverwrikbare grondſlagen, nog op geen' vasten en eenparigen voet gebragt is. Hoe zeer toch, in de jongst verloopene eeuw, vele voortreffelijke mannen aan den opbouw der tale met lof gearbeid, en in 't bijzonder ook getracht hebben, de ſpelling aan vaste regelen te verbinden, hebben zij echter de gewenschte eenparigheid daardoor geenszins kunnen uitwerken. Ja zelfs is men van die eenparigheid zoo verre verwijderd, dat het bezwaarlijk valt, twee Schrijvers van eenig aanzien te noemen, die in het ſtuk der ſpellinge, in allen deele, met elkanderen overeenſtemmen. Men denke intuſschen niet, dat dit aanmerkelijk verſchil van ſpellinge alleen in onze taal plaats vindt, en derhalve billijkerwijze, ter verkleining van haren lof beneden dien van andere Europiſche talen, kan worden aangevoerd. Niet alleen in de Hoogduitſche, maar zelfs in de Franſche taal vinden wij, dat het gevoelen en het gebruik der beste Schrijveren en Taalkenneren omtrent vele bijzonderheden, welke de ſpelling raken, verſchillend zijn. Men behoeft ſlechts een' enkelen hunner beste Spraakkunstſchrijvers, RESTAUT bij voorbeeld, door te loopen, om hiervan overtuigd te worden. — Ook valt het niet moeijelijk, de voorname redenen van het gemelde verſchil in de ſpelling onzer moedertale op te ſporen. In den eerſten dageraad onzer Letterkunde was, blijkens de ſchriften, welke ons van dien tijd

ove-

overig zijn, de ſpelling, in de voornaamſte bijzonderheden, vrij gelijk; waarvan de oorzaak misſchien grootendeels daarin te zoeken is, dat men naar zeer eenvoudige grondbeginſelen te werk ging, en zich eene onverbasterde uitſpraak ten voornamen rigtſnoer ſtelde. — Dezelfde eenparigheid tusſchen de onderſcheidene ſchrijvers laat zich ook in 't vervolg nog opmerken, hoewel reeds vroeg, en wel in de 15de Eeuw, zoo met opzigt tot andere ſtukken, als tot dat der ſpellinge, eene merkelijke verbastering en ongeregeldheid in de tale doordrong, welke ten hoogſten top klom bij die geweldige beroeringen, welke in de 16de Eeuw de kerk en den burgerſtaat op het hevigst ſchokten, en, met 's lands vrijheden en voorregten, ook de taal en hare regels in de uiterſte verwarring bragten. Na de herſtelling der vrijheid, en de daarmede gepaard gaande herleving der wetenſchappen in Holland, werwaards derzelver zetel, door de gemelde beroeringen, uit Vlaanderen werd overgebragt, hebben vele treffelijke mannen zich wel beijverd, om de taal in hare oorſpronkelijke zuiverheid te herſtellen, en de ſpelling van dezelve op een' geregelden voet te brengen; doch zij waren, ten aanzien van dit laatſte, niet, in allen opzigte, van hetzelfde gevoelen. De twee groote herſtellers onzer Letterkunde, HOOFT en VONDEL, liepen (om van andere punten niet te gewagen) in het ſtuk der vokaalverdubbeling aanmerkelijk uit een. Terwijl de eerſte in zijne latere werken, met name in zijne *Ne-*

derlandſche Hiſtorie, de lange klinkletter altijd door verdubbeling aanduidde, en daardoor eene te voren ongebruikelijke ſchrijfwijze in onze taal invoerde, hield de laatſte zich aan de gewoonte onzer vroegere Schrijvers, en bezigde, ter beteekenis van eene lange vokaal, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſluitende, alleen eene enkele klinkletter, doende, overeenkomſtig eene oudere gewoonte, de verdubbeling der vokaal ter aanwijzing der harde *e* en *o* ſtrekken. Ook was (om dit nog aan te roeren) HOOFT een der eerſten, die de *a* door zichzelve verlengden, daar VONDEL zich te dien einde van de *e* bleef bedienen. Beiden hadden, in de gemelde, en andere bijzonderheden, hunne navolgers; en hoe meer het onderſcheid tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* op de tong van een aanzienlijk deel der Nederlanders, met name bij de Amſtellanders, verloren raakte, en deszelfs inachtneming gevolgelijk ook bij het ſchrijven verwaarloosd werd, hoe meer, met verbanning der oude en echte ſchrijfwijze, de dubbele vokaalſpelling, door HOOFT ingevoerd, offchoon met eenige veranderingen en wijzigingen, in zwang geraakte. Wij zeggen *met eenige veranderingen en wijzigingen*; want, hoe zeer men de vokaalverdubbeling veel meer bezigde, dan in vroegere eeuwen gebruikelijk was geweest, begreep men echter, dezelve niet zoo algemeen te moeten maken, als door HOOFT geſchied was. Men vond derhalve te dezen aanzien verſchillende bepalingen uit, welke, om-

omdat zij in eene gezonde taalkunde geenen grond hadden, juist daarom te menigvuldiger en onderſcheidener zijn moesten. Van daar, dat onder de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling, te allen tijde, geen gering verſchil gevonden werd, en nog heden valt op te merken. Het geen omtrent deze bijzonderheid plaats vond, dat namelijk, met betrekking tot dezelve, vele willekeurige regels uitgedacht en gevolgd werden, hetzelfde had ook omtrent vele andere ſtukken plaats. Bij gebrek van eenig algemeen erkend gezag, rekende ieder Schrijver zich geregtigd, om, naar eigen goeddunken, zich regelen te vormen, en de taalkunde werd als een ſtuk gronds aangemerkt, 't welk, aan niemand in eigendom toebehoorende, voor ieder, wie hij zijn moge, ter bebouwinge openſtaat. Velen dus vielen met drift op dezelve aan, en wierpen zich voor taalhervormers op, die daartoe geene, of geringe bevoegdheid hadden; en ſchoon de meeste zoogenaamde verbeteringen, door lieden van dien ſtempel voorgeſlagen, met derzelver voorſtellers ſpoedig in vergetelheid geraakten, vonden echter eenige derzelve hare bewonderaars en navolgers, vooral wanneer de voorſteller zich, in andere opzigten, een' billijken roem verworven had. — Ook werden enkele dwalingen van waarlijk groote taalkenners (want, dat ook deze dezelve gehad hebben, zal niemand, der menſchelijke feilbaarheid indachtig, willen loochenen) door min kundige bejagers van den roem van taalgeleerdheid wel eens gre-

tiglijk omhelsd, en met ijver voortgeplant. — Gelijk te allen tijde, zoo heeft de geſchetſte zucht ter taalverbetering, inzonderheid in de laatst verloopene twintig of dertig jaren, geheerscht, en de voorſtelling en gedeeltelijke invoering van verſcheidene nieuwigheden ten gevolge gehad, waarvan wij de waarde in 't vervolg zullen toetſen. — Thans is het ons genoeg, door het aangevoerde, zoo veel ons oogmerk vorderde, de voornaamſte redenen te hebben opgegeven, welke het hier boven gemelde verſchil in de ſpelling onzer tale hebben voortgebragt.

Maar is er dan geen middel uit te denken, om dit verſchil te vereffenen, en langs welken weg zou dit oogmerk best en zekerst bereikt kunnen worden? Zie daar de vraag, welke wij hier nog kortelijk moeten beantwoorden. Dat men aan de uitvinding van zulk een middel geenszins behoeft te wanhopen, wordt, mijns bedunkens, door vele redenen bevestigd. Immers wordt er geen verſtandig hoogachter onzer moederſprake gevonden, die niet hartelijk wenſche, dat de ſpelling van dezelve eindelijk tot eenparigheid gebragt worde; die niet gereed zij, ter bereiking van dit doeleinde, iets van zijne bijzondere gevoelens op te offeren. Deze bereidvaardigheid zal dan, gelijk men redelijker wijze vooronderſtellen mag, te grooter zijn, wanneer de onderſcheidene geſchilpunten, niet door eenige willekeurige en oppermagtige uitſpraak, maar uit taal- èn redekundige beginſelen en gronden beſlist worden. Deze beſliſſing mo-

moge aan ſommigen eene zaak toeſchijnen, meer wenſchelijk, dan met reden te verwachten, daar hun in de meeste gevallen geene beſliſſing, dan door eene gezaghebbende uitſpraak, mogelijk dunkt; zij, wien de geſteldheid der zaken meer van nabij bekend is, zullen, geloof ik, hieromtrent andere gedachten voeden. Hoe zeer toch in vele gevallen, aan beide zijden, aannemelijke redenen zijn bij te brengen; geloof ik echter, dat in de meeste een zigtbaar overwigt naar de eene of andere zijde zal beſpeurd worden, wanneer het verſchil van gevoelen aan de beginſelen eener gezonde taalkunde getoetst wordt. En, waar andere gronden te kort ſchieten, zal het gezag van eenen algemeen gelezenen en hoog geſchatten Schrijver kunnen ingeroepen, en, naar ik vertrouw, niet ongaarne geëerbiedigd worden. — Blijkt uit het gezegde, dat er geene reden is, om aan de uitvinding van eenig middel, ter bereiking der gewenschte eenparigheid, te wanhopen, men kan daaruit ook eenigzins afnemen, welk middel tot dat einde, onzes oordeels, gepastelijk zou worden aangewend. Wij meenen namelijk, dat daartoe de beginſelen eener goede ſpelkunst zorgvuldig opgeſpoord, omſtandiglijk ontvouwd, en op de geſchilpunten in de ſpelling onzer moedertale behooren toegepast te worden, ten einde, langs dezen weg, tot eene gegronde beſliſſing dier geſchilpunten te geraken. Dit echter moet, om het voorgeſtelde doel te treffen, niet als een werk te voorſchijn komen, 't welk alleen de gevoelens van eenen bijzon-

deren perſoon vervat, maar, door de bekrachtiging van eenig aanzienlijk taalbeoefenend genootſchap, of van de beroemdſte mannen in het vak der taalkunde, met een gezag zijn toegerust, vermogend, om de daarbij vastgeſtelde bepalingen, bij het ſchrijvend en letterminnend gedeelte der natie, gereede navolging te doen vinden. Voorts is, tot hetzelfde einde, ook de medewerking van het openbaar Beſtuur volſtrekt noodzakelijk, op welks last niet alleen een dergelijke arbeid ondernomen, en met welks goedkeuring dezelve geſterkt moet worden, maar 't welk tevens zorg behoort te dragen, dat de alzoo gelegde gronden, en voorgeſtelde regelen in alle openbare Staatsſtukken, zoo veel mogelijk, gevolgd, en de leerboeken der tale, in de openbare ſcholen te gebruiken, overeenkomſtig dezelve ingerigt worden. — Wanneer de weg, hier voorgeſchreven, met oordeel wordt ingeſlagen, komt het ons geenszins twijfelachtig voor, of men zal, ten laatſte, tot de zoo lang gewenschte eenparigheid in de ſpelling onzer moedertale geraken.

Na deze ontvouwing der middelen, tot het gemelde einde dienſtig, ſtaat ons thans omtrent de volgende Verhandeling nog het een en ander in het midden te brengen. Deze, welker vervaardiging, volgens het breeder vermelde in het Voorberigt, op last van den Agent van Nationale Opvoeding, en de Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, ondernomen werd, heeft ten oogmerk, om de geſchilpunten in de ſpelling onzer tale, zoo veel mogelijk, uit taal-

taal- en redekundige beginſelen te beſlisſen. — Overeenkomſtig het geen boven, omtrent de vereischten eener zoodanige Verhandeling, met een enkel woord is aangemerkt, wordt dezelve door ons in twee Hoofdafdeelingen geſplitst. In de eerſte dier Afdeelingen zullen wij de algemeene gronden en beginſelen eener gezuiverde ſpelling openleggen, daarbij, zoo veel noodig ſchijnt, acht gevende op het geen in de meest beſchaafde, oudere en nieuwere, talen gevolgd wordt. De ontvouwing dier algemeene gronden komt ons ten uiterſte noodzakelijk voor, zoo, omdat uit deze de beſlisſing der geſchilpunten voornamelijk ontleend moet worden, als bijzonderlijk, omdat dezelve, voor zoo verre mij bekend is, in onze taal nog niet naar eisch zijn opengelegd. In de Hoogduitſche is zulks voortreffelijk geſchied door Duitschlands grooten taalmeester, ADELUNG, wiens arbeid, gelijk ook dien van andere taalkenners, wij ons dankbaar te nutte zullen maken. In de tweede Afdeeling zullen wij de geſchilpunten zelve in de nederduitſche ſpelling, met de noodige uitvoerigheid, verhandelen, en in eene voorzigtige toepaſsing der gelegde grondbeginſelen de beſlisſing van dezelve zoeken. Door eene *voorzigtige* toepaſsing verſtaan wij zulk eene, waarbij niet uit het oog wordt verloren, dat men, om het voorgeſtelde oogmerk van eenparigheid niet te misſen, geene denkbeeldige volmaaktheid moet trachten in te voeren, maar integendeel het eenmaal gevestigde en onveranderbare gebruik

welke in alle talen ten grondſlag van dezelve liggen moet, en met der daad ligt. Het eerſte is uit den aard der zake, en het reeds gezegde volkomen blijkbaar. Immers, daar de ſpraak dat gene is, 't welk door het ſchrift moet worden uitgedrukt, zoo behoort natuurlijk de eerſte ten rigtſnoer te ſtrekken voor het laatſte. Ook het tweede, dat namelijk de gemelde natuurwet, in alle talen, met der daad, ten grondſlag der ſpellinge ligt, zal naauwelijks eenig betoog behoeven. Het zal echter, ook voor 't vervolg, van nut kunnen zijn, dit eenigzins nader te ontwikkelen. Wat dan de bekendſte en meest beſchaafde der oude talen, de Griekſche en Latijnſche namelijk, aangaat, ieder, die in dezelve eenigermate bedreven is, zal gereedelijk erkennen, dat de voorgeſtelde regel in dezelve de grondwet is der ſpellinge. Wij zullen, ter bevestiging daarvan, alleen eenige der meest in het oog loopende ſchikkingen van de ſpelling naar de uitſpraak aanwijzen, welke zich in dezelve opdoen. Men denke dan aan ἑπτα en ἑβδομος, aan οκτω en ογδοος, aan λεγω, λεκτεον, en λελεχθαι, in alle welke, en meer ſoortgelijke verwisſelingen van verwantſchapte letteren eene duidelijke ſchikking der ſchrijfwijze naar de uitſpraak valt op te merken. Hetzelfde is blijkbaar in de Latijnſche woorden *labor*, *lapſus*, niet *labſus ſum*, *labi*; *nubo*, *nupſi*, *nuptum*, voor *nubſi*, *nubtum*, en het daarvan afgeleide *nuptiae*; *ſcribo*, *ſcripſi*, *ſcriptum*; in *affligo*, *afflixi* (zoo veel als *afflicſi*) *afflictum*, en

onder onze voorgeſtelde bepalingen vallen, overeenkomſtig dezelve geſchreven moeten worden. Deze aanwijzing zal noodzakelijk zijn, om daardoor het volgen der vastgeſtelde regelen gemakkelijker te maken; doch, daar deze meerdere gemakkelijkheid het eenige oogmerk der gemelde woordenlijst is, zullen wij ons daarbij van alle zulke opgaven onthouden, welke tot dat oogmerk niet volſtrekt ſchijnen vereischt te worden.

Na de voordragt dezer voorbereidende aanmerkingen, welke wij meenden, bij wijze van Inleidinge, vooraf te moeten zenden, gaan wij thans tot de Verhandeling zelve, en wel tot derzelver eerſte Afdeeling over.

zien wij de ſpelling der gemelde talen, met name die der Franſche, meer en meer tot de uitſpraak naderen, gelijk uit de veranderingen, in hare ſpelling, gedurende de laatſte helft der jongst verloopene eeuw, ingevoerd, en, bij eene andere gelegenheid, gedeeltelijk door ons aangewezen (*), ten duidelijkſte blijkt. Sterker en treffender is de onderlinge gelijkheid van ſpraak en ſchrift in die nieuwere talen, welke men oorſpronkelijke mag noemen, met name in de Hoog- en Nederduitſche. Omtrent de eerſte heeft ADELUNG (†) genoegzaam aangetoond, dat dezelve, door alle tijden heen, ſchier op dezelfde wijze geſchreven, als geſproken is. Hetzelfde kan men, met regt, ook omtrent onze moedertaal ſtaande houden. Het is waar, de Oudheid hield zich, in ſommige bijzonderheden, nog nader aan de uitſpraak, dan thans gebruikelijk is, bepaaldelijk door de *d* en *g*, op het einde der lettergreep, met de hardere *t* en *ch* te verwisſelen; doch, daarentegen, zijn wij, in andere opzigten, misſchien nader aan de uitſpraak, dan de Ouden (†).

Over

(*) Zie mijne bekroonde Verhandeling ten antwoord op de vraag: *In hoe verre behoort de Spelling der Nederduitſche taal geregeld te worden naar welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak?* 1ſte *Afdeel.* 1ſte *Hoofdſt.* §. 5.

(†) In het aangehaalde Werk, ſ. 648 — 650.

(§) Bij voorbeeld, in de verlenging der vokalen door zichzelve, waartoe de Ouden doorgaans de *e* bezigden, ſchrijvende *poert*, *ſtroem*, *muer* enz. voor *poort*, *ſtroom*, *muur*.

Over 't geheel zal men, door alle tijden heen, in de ſchrijfwijze onzer taal geringe afwijkingen van de uitſpraak ontdekken; iets, 't welk ik geloof dat, zonder opzettelijk betoog, bij een ieder gereede toeſtemming zal vinden. Intusſchen meen ik uit al het voorgedragene gerustelijk te mogen beſluiten, dat de regel: *ſchrijf, zoo als gij ſpreekt;* met regt de natuurwet der ſpellinge genoemd kan worden. — Doch, even als de natuurwetten, op de burgerlijke maatſchappij toegepast, eenige bepalingen, wijzigingen en veranderingen noodig hebben, om aan het oogmerk der zamenlevinge te beantwoorden, zoo ook behoort de regel: *ſchrijf, zoo als gij ſpreekt;* nader omſchreven en gewijzigd te worden, zal dezelve aan het groote oogmerk van ſpraak en ſchrift, *algemeene en ligtſt mogelijke verſtaanbaarheid*, voldoen. Immers kan het niet misſen, of de onbepaalde opvolging van den gemelden regel zal de deur voor groote en menigvuldige verwarringen openzetten. De ſpraak toch is, uit haren aard, aan velerlei verbasteringen blootgeſteld. De onderlinge gelijkheid van verſcheidene klanken doet dezelve met elkanderen verwarren; de ſchielijkheid der uitſpraak doet ſommige, ja, niet zelden, geheele lettergrepen verloren gaan; andere klanken of letters, die echter tot het wezen van een woord behooren, kunnen bij de uitſpraak niet of naauwelijks gehoord worden. Voegt men hier nog bij de verſcheidenheid van tongval, welke tusſchen de bewoners van verſchillende ſtreken eens lands, ja tusſchen die

van nabij gelegene ſteden is op te merken, en de menigerlei verbasteringen, waartoe bijzondere gebreken in de uitſpraak aanleiding kunnen geven; zoo zal men, dit een en ander in aanmerking nemende, gemakkelijk beſeffen, dat de voorgeſtelde regel, zonder nadere bepaling en wijziging, in geenen deele geſchikt is, om het groote oogmerk van het ſchrijven te bereiken. — Wij moeten dus naar eene dergelijke nadere bepaling van den voornoemden regel omzien. Deze doet zich, bij eenig nadenken, gereedelijk op, en kan gevoegelijk aldus geſteld worden: *Rigt u in het ſchrijven naar de zuiverſte en meest beſchaafde uitſpraak.* De redelijkheid en noodzakelijkheid dezer bepaling is zoo blijkbaar, dat dezelve geen nader betoog behoeven zal. Doch het zal niet ondienſtig zijn, dat wij dezelve in hare voornaamſte bijzonderheden eenigzins nader ontwikkelen. Laat ons dan, in de eerſte plaats, zien, wat het inhebbe, zich in het ſchrijven naar de *zuiverſte* uitſpraak te rigten.

Tot *zuiverheid* van uitſpraak behoort eerſtelijk, dat men aan de onderſcheidene letters, bij het uitſpreken, zonder vervalſching en verbastering, den klank geve, welke aan elk derzelve eigen is. Het andere vereischte eener zuivere uitſpraak is, dat men alle letters, welke tot een woord behooren, zoo veel mogelijk, volkomen, en onvermengd doe hooren. Hem, die deze beide vereischten in de uitſpraak vereenigt, zal niemand, geloof ik, aarzelen eene zui-

ve-

vere uitſpraak toe te kennen. Of dezelve intuſſchen wel bij eenig volk of eenige volksklaſſe, welke ook hunne taal zij, in die mate en volkomenheid gevonden worde, als noodig zijn zou, om de uitſpraak tot een onfeilbaar rigtſnoer der ſpellinge te ſtellen, kan billijkerwijze in twijfel getrokken worden. Doch op deze bedenking zullen wij in 't vervolg nader acht geven. Wij gaan voort tot de verklaring der tweede bepaling van den voorgeſtelden regel, waarbij wij de *meest beſchaafde uitſpraak* als een rigtſnoer der ſpelling voordroegen.

Hierdoor verſtaan wij in 't gemeen die uitſpraak, welke aan de meest beſchaafde en geoefende klaſſe des volks eigen is, en welke men dus als de zuiverſte en volkomenſte mag aanmerken. In dezen zin komt dit tweede vereischte van eene uitſpraak, welke ten rigtſnoer der ſpellinge ſtrekken zal, na genoeg met het eerstgemelde overeen. Intuſſchen verdient hier de bepaling te worden opgemerkt, welke de voorgeſtelde regel hierdoor in de toepaſſing op eenige taal ontvangt, als waarbij de zuiverſte en meest beſchaafde uitſpraak niets anders kan beteekenen, dan de algemeene uitſpraak van het beſchaafdſte gedeelte des geheelen volks. Deze heeft doorgaans haren oorſprong in, en is gevormd naar de uitſpraak, heerſchende in dat gewest, waar de wetenſchappen het meest en algemeenst beoefend worden. Immers, daar hier natuurlijk de meeste en beste Schrijvers, en de aanzienlijkſte ſcholen van geleerdheid gevonden

worden, naar welke, ook uit andere gewesten, eene groote menigte zamenvloeit, zoo kan het niet missen, of deze en andere oorzaken moeten de uitspraak van een zoodanig gewest welhaast de algemeene doen worden. — Zoo is (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in ons Vaderland, nadat de zetel der wetenschappen, met de Spaansche beroeringen, uit Vlaanderen, weleer het bloeijendste der Nederlandsche gewesten (*), naar Holland werd overgevoerd, de uitspraak van dit aanzienlijkst deel der Republiek de algemeene geworden, en ten grondslag der spelling aangenomen.

Meer bijzonder nog behoort tot het denkbeeld van eene beschaafde uitspraak, niet alleen dat van eene zuivere en volkomene, maar tevens dat van eene uitspraak, welke, met wegneming van het harde en stootende, voor het oor aangenaam, en behagelijk is, of, met andere woorden, van eene *welluidende* uitspraak. Dit geeft ons gepaste aanleiding, om, over de welluidendheid, en haren invloed op de spelling, eenige algemeene aanmerkingen voor te dragen; 't welk wij van des te meer belang achten, omdat dezelve van groot nut zullen zijn, ter beslissing van

(*) Over het vroege aanzien van Vlaanderen verdient het uitmuntend werk van den geleerden Oudheidkenner VAN WYN te worden nagelezen, getiteld *Historische en Letterkundige Avondstonden*, IIde B. bl. 45.

van eenige voorname geſchilpunten in de ſpelling onzer moedertaal.

§. 3.

Over den invloed der Welluidendheid op de Spelling.

Het eerſte en voorname oogmerk der tale is, buiten twijfel, om aan anderen zijne denkbeelden, gevoelens en gewaarwordingen, duidelijk en verſtaanbaar, mede te deelen. De bereiking van dit oogmerk was het eenige, 't welk de menſchen, bij de eerſte vorming der talen, welke geheel het werk van behoefte was, zich konden voorſtellen. Doch, zoodra zagen zij aan deze behoefte niet voldaan, zoodra begon zich, bij eenen ruimeren overvloed van het noodzakelijke, de zucht ter verfraaijing, en het gevoel voor het ſchoone, aangename en behagelijke niet te ontwikkelen, of die zucht, dat gevoel moesten zich natuurlijk, gelijk tot andere voorwerpen, zoo ook tot de taal uitſtrekken, en op dezelve merkelijken invloed hebben. De dichtkunst, welker beoefening reeds zeer vroeg in zwang ging, vorderde, gelijk hare jongere zuster, de welſprekendheid, eene taal, welke, ontdaan van al het ruwe, ſtootende en onbevallige, zacht, vloeibaar en aangenaam was. Zorg voor welluidendheid, zoo in de uitſpraak, als het daarop gebouwde ſchrift,

moest van dit een en ander het natuurlijk uitwerkſel wezen. Die zorg moge al, naar gelang van de meerdere of mindere fijnheid van gehoor, en gezetheid op het muzikale, aan eene natie eigen, zich in de eene taal ſterker openbaren, dan in de andere; het is nogtans uit den aard der zake te vermoeden, dat dezelve in alle talen, in meerdere of mindere mate, zigtbaar zal zijn. Ook laten zich, in alle eenigzins beſchaafde talen, met der daad de duidelijkſte ſporen dier zorge opmerken. Gelijk de waarheid hiervan, in 't algemeen, niet ligt door iemand zal betwist worden, zoo mogen wij, uit dien hoofde, de ſtaving van het gezegde, gerustelijk, als overtollig achterlaten. Doch, 't geen hier voornamelijk in overweging moet komen, is de vraag, of die zorg zich wel zoo verre mag uitſtrekken, dat men, tot bevordering der welluidendheid, of eene vreemde letter in een woord inlaſche, of eene andere, welke tot het woord behoort, weglate, of eindelijk verwantſchapte klanken met elkanderen verwiſſele? Het is waar, dat hierdoor de afkomst der woorden ſchijnt verdonkerd, en de duidelijkheid, dat hoofdvereiſchte der tale, benadeeld te worden; en het is om die reden voornamelijk, dat velen der welluidendheid het voorgedragene gezag ſtellig ontzeggen. Doch dezen gaan, mijns achtens, hierin te verre, en laten zich door eene ijdele vrees innemen. Immers zal, door het voorgeſtelde, noch de oorſprong der woorden te zoek raken, noch de duide-

lijk-

lijkheid eenig noemenswaardig nadeel lijden, zoo flechts alles volgens de regelmaat der tale geſchiede, en niet ieders bijzondere willekeur, maar het algemeene gevoelen der ſprekenden en ſchrijvenden, het rigtſnoer zij. Voeg hier bij, dat, in de voortreffelijkſte en meest beſchaafde talen, verſcheidene voorbeelden van het bedoelde voorhanden zijn. Daar ik zulks, ten aanzien der Griekſche en Latijnſche talen, bij eene andere gelegenheid, opzettelijk heb aangewezen, zal ik hier volſtaan kunnen, met mij op het toen gezegde te beroepen (*). — Doch zij, die den invloed der welluidendheid op de ſpelling weigeren te erkennen, gaan veelal nog een' ſtap verder, en verklaren de welluidendheid voor geheel iets grilligs, willekeurigs, en van elks bijzonder gehoor afhankelijks, in dier voege, dat het geen de een voor welluidend houdt, door een' ander voor wanluidend gekeurd wordt. — Hieruit maken zij tevens op, dat de invloed der welluidendheid door geene vaste regelen, en algemeen erkende voorſchriften bepaald kan worden, en alles, te dezen aanzien, ſteeds wankelend, onbeſlist, en ongelijkvormig zijn zal; weshalve zij een zoo onzeker rigtſnoer geheel willen verworpen hebben. De gevolgtrekking zeker zou juist zijn, bijaldien de grond, waaruit dezelve wordt afgeleid, vast;

(*) Zie mijne boven aangehaalde *Prijsverhandeling*, Iſte Afd. Iſte Hoofdſt. §. 3 en 4.

vast ſtond. Maar, welk onpartijdig beſchouwer der zaken zal dit toeſtemmen? Wie is er, die de hardſte der Noordſche ſpraken aan de Griekſche, Italiaanſche of Franſche talen, in vloeibaarheid en muzikale welluidendheid, gelijk zal ſtellen? Wie erkent niet, dat de zamenbotſing van meerdere harde en ſtroefluidende medeklinkers ſtootend en onaangenaam, de meerdere overvloed, daarentegen, van zachte en welluidende klinkletters ſtreelend en bevallig is? Er zijn dus zekere algemeene begrippen en beginſelen van wel- of wanluidendheid, waaromtrent de meesten, zoo niet allen, overeenkomen. Het is waar, in eenige bijzondere gevallen zullen de oordeelvellingen van bijzondere perſonen, over het wel- of kwalijkluidende, uit een loopen: doch dit kan geenszins eene voldoende reden, ter verwerping van den invloed der welluidendheid, opleveren. De bepaling van dien invloed toch hangt, gelijk wij boven reeds te kennen gaven, geenszins af van het gevoelen van bijzondere perſonen; het is niet deze of gene taalmeester, de eene of andere ſchrijver, die hierover oppermagtig uitſpraak kan doen; neen: het is de meerderheid alleen der ſprekenden en ſchrijvenden, aan welke deze beſliſſing toekomt; het is het gevoelen van het meest beſchaafde deel der natie, 't welk te dezen aanzien moet geraadpleegd worden; hieruit heeft men het rigtſnoer, ter bepaling van den gezegden invloed, te ontleenen. Dit doende, zal men, in het vaſtſtellen van algemeene en doorgaande regelen, geene groote

zwa-

zwarigheid ontdekken. — Immers zal de uitſpraak der meerderheid doorgaans niet twijfelachtig, het gevoelen der natie, in de meeste gevallen, vrij eenparig bevonden worden; of, zoo zich al, in enkele gevallen, daarin geen genoegzame grond ter beſlisſinge opdoet, zal dezelve, uit het geen het algemeene taalgebruik, in andere gelijkſoortige gevallen, heeft vastgeſteld, gemakkelijk zijn op te maken. Men raadplege dus de *analogie* der tale, te gelijk met het gebruik der meest beſchaafde volksklasſe bij het ſpreken en ſchrijven, en men zal, in de vereeniging dezer beide hulpmiddelen, den grond vinden, ter vastſtelling van zoodanige algemeene regelen omtrent het gezag der welluidendheid, welker betrachting noch den oorſprong der woorden verduisteren, noch der duidelijkheid eenig nadeel zal toebrengen. — Dit zij voor het tegenwoordige omtrent dit onderwerp genoeg; de toepaſſing der hier gelegde algemeene beginſelen op onze moedertaal blijft voor het tweede gedeelte dezer Verhandeling bewaard (*).

§. 4.

(*) Men vergelijke voorts met het voorgeſtelde in deze §. de geheele eerſte Afdeeling mijner aangehaalde *Prijsverhandeling*, alwaar men het hier kortelijk voorgedragene breeder ontvouwd en geſtaafd zal vinden.

§. 4.

Over het ongenoegzame van den eerſten Hoofdregel der Spelling: Schrijf, zoo als gij ſpreekt; *en de noodzakelijkheid van het acht geven op de Afleiding.*

Zoo hebben wij dan (om, na deze uitweiding, tot ons onderwerp te rug te keeren) den eerſten algemeenen hoofdregel der ſpelling: *ſchrijf, zoo als gij ſpreekt;* nader bepaald en omſchreven, en die bepaling zelve in bijzonderheden ontvouwd. Nu ontſtaat de vraag, of die hoofdregel, zoo als dezelve nader door ons bepaald is, door te zeggen, dat men zich, *in het ſchrijven, naar de zuiverſte en meest beſchaafde uitſpraak rigten moet*, alleen en op zich zelven, genoegzaam zij, om ten rigtſnoer der ſpellinge te verſtrekken? Het antwoord op deze vraag is niet verre te zoeken. Wij behoeven ſlechts onzen, in den aanvang voorgeſtelden, algemeenen toetsſteen te baat te nemen, en wij zullen terſtond ontdekken, wat er van de zaak zij. Algemeene en ligtst mogelijke verſtaanbaarheid zeiden wij daar het groote oogmerk te zijn, 't welk allen zich, bij het ſpreken en ſchrijven, voorſtellen. Maar is de ontvouwde hoofdregel, uit zijnen aard, ter bevordering van dit oogmerk wel toereikend? Men zal, geloof ik, deze vraag, bij eenig nadenken ontkennend moeten beantwoorden. Immers, hoe zuiver en volkomen de uitſpraak

ook

ook zijn moge, het kan echter niet anders zijn, of hij, die zich in het ſchrijven eeniglijk naar dezelve ſchikt, zal, of letters voorbijzien, welke tot het wezen eens woords behooren, of hij zal, door verwarring van onderling gelijke klanken, verkeerde teekenen bezigen. Doch, 't geen het voornaamſte is, en alles afdoet, het denkbeeld eener geheel zuivere en volkomene uitſpraak is louter herſenſchimmig; dezelve was bij geen volk immer aanwezig, noch kan, uit den aard der zake, ligtelijk ergens aanwezig zijn. Om niet te herhalen, 't geen wij te voren in het midden bragten omtrent de verbasteringen en onvolkomenheden, aan welke de ſpraak onvermijdelijk is blootgeſteld, beroepen wij ons ſlechts op het geen de ondervinding ons allen te dezen aanzien leert. Waar toch, of bij welke volksklaſſe treft men onder ons eene uitſpraak aan, welke geheel zuiver en volkomen kan genoemd worden? Heeft niet die uitſpraak, welke, volgens het boven aangemerkte, onder ons de algemeene is, en ten grondſlag der ſpelling ligt, hare eigene en bijzondere onvolkomenheden? Men denke ſlechts aan de verwisſeling der klanken *ei*, en *ij*, der harde en zachte *e* en *o* enz., welke op de tong der Hollanderen vrij algemeen is.

Doch ook die mate nog van zuiverheid en volkomenheid van uitſpraak, welke, uit de natuur der zake, bij een volk immer aanwezig zijn kan, waarin heeft zij haren grondſlag, waardoor wordt zij bewaard en onderhouden? Voorzeker alleen in, en door

door het achtgeven op de afkomst en zamenſtelling der woorden, en de kennis, welke men daarvan, of door gezette taalbeoefening, of door het lezen van welgeſchrevene boeken, of door den omgang met beſchaafde en kundige lieden, verkregen heeft. Bij afwezigheid hiervan, kan de uitſpraak niet anders, dan hoogst verbasterd en onvolkomen zijn, gelijk het voorbeeld van het onbeſchaafd gemeen, 't welk over dergelijke zaken nimmer nadacht, overtuigelijk bewijst. Deze aanmerkingen doen ons op het levendigst de noodzakelijkheid gevoelen, om bij den voorgeſtelden hoofdregel nog eenen anderen te voegen, welke daarmede ten naauwſte verbonden is, en ons gebiedt, bij de ſpelling, ook op de *Afleiding der woorden* te letten. Over dezen hoofdregel en deszelfs invloed op de ſpelling zullen wij thans wat uitvoeriger ſpreken.

§. 5.

Ontvouwing van den tweeden Hoofdregel der Spelling, welke de Afleiding *gebiedt te volgen, en bepaling van deszelfs invloed op de ſpelling.*

Wij meenen dan den gemelden hoofdregel op deze wijze te moeten voordragen; *Men volge in het ſchrijven de naaste en zekere afleiding.* — Hoe noodzakelijk het zij, dat men bij de ſpelling op de afleiding acht geve, is uit het boven voorgeſtelde reeds

reeds blijkbaar. Wie toch gevoelt niet, dat, zonder deze achtgeving, de taal onmisbaar in de deerlijkſte verwarring zou geraken? De eenparigheid in het ſchrijven, even noodzakelijk tot duidelijkheid, als onaffcheidbaar van het denkbeeld eener beſchaafde taal, zou, zonder dezelve, onmogelijk kunnen plaats hebben. Wanneer ieder de uitſpraak alleen, ten rigtſnoer der ſpellinge, volgt, hoe kan het anders, of er moet onder de ſchrijvenden, zoo in het aantal, als in den aard der letters, welke zij ter ſpelling van dezelfde woorden bezigen, merkelijk verſchil wezen? En dat door dit alles de duidelijkheid het grootſte nadeel lijden zal, en de ware kracht en beteekenis der woorden, hoe langs hoe meer, verduisterd zal worden, ja, eindelijk, geheel verloren gaan, heeft onze aanwijzing naauwelijks noodig. Immers is het blijkbaar, dat het onmogelijk is, de eigenlijke kracht en beteekenis der woorden wel te kennen, zonder de noodige kennis van derzelver oorſprong en afleidinge; en deze laatſten moeten noodwendig te zoek raken, wanneer de uitſpraak alleen de ſpelling regelt. — Geldt het gezegde omtrent alle talen in 't gemeen, het is bovenal van kracht omtrent zulke, welke men *oorſpronkelijke* talen mag noemen, tot welke klaſſe, onder weinige andere nieuwere ſpraken, ook de Nederduitſche behoort. Dit voorſtel zal eenige nadere opheldering behoeven. In de Franſche taal, welke, voor het grootſte gedeelte, uit het Latijn geſproten is, vindt men eene aanzienlij-

lijke menigte van afgeleide en zamengeſtelde woorden, waarvan de grond- en beſtandwoorden, in het Fransch, niet voorhanden zijn (*). De gemeene Franschman derhalve, die der geleerde talen onkundig is, kent de beteekenis dezer woorden alleen door het gebruik, zonder daarover eenige opheldering te hebben in derzelver oorſprong. Doch niet alzoo is het met de oorſpronkelijke talen, met name met de Nederduitſche, geſteld. Daar deze hare meeste woorden uit zichzelve geſchept, en, door afleiding van, en zamenſtelling uit andere bekende Nederduitſche woorden, gevormd heeft, zoo valt derzelver oorſprong meestal aan ieder, die deze taal ſpreekt, bij eenig nadenken, gereedelijk in het oog, en ontvangt hij van daar geene geringe opheldering over de ware en eigenlijke beteekenis der woorden. Dit wezenlijk en onwaardeerbaar voorregt nu der oorſpronkelijke talen, boven de afgeleide, zou ſchier geheel verloren gaan, bijaldien de laatst voorgeſtelde hoofdregel bij de ſpelling niet zorgvuldig werd in acht genomen. —

Valt

(*) Ten voorbeelde ſtrekke het woord *enfant*, afkomſtig van het Latijnſche *infans*. Geletterden weten, dat hetzelve, even als het Griekſche νήπιος, eigenlijk hetzelfde beteekent, als ons *onmondig*. Doch het Fransch kent geen voorzetſel *en*, 't welk eene beroovende kracht heeft, noch bezit het ſtamwoord van *fant*; zoodat de aangewezene eigenlijke beteekenis van het woord, voor den gemeenen Franschman, geheel verborgen is.

Valt derhalve de noodzakelijkheid van het volgen der afleidinge, in 't algemeen, geenszins in twijfel te trekken, zoo zal het er nu alleen op aankomen, om te onderzoeken, hoe verre zich de invloed daarvan op de ſpelling behoort uit te ſtrekken. Dat wij dien invloed geenszins onbepaald willen doen gelden, blijkt reeds uit de woorden, waarin ons voorſtel omtrent het volgen der afleidinge vervat is. En, inderdaad, het onbepaald volgen van dezelve komt ons voor, *onmogelijk*, *nutteloos*, en *onraadzaam* te zijn. *Onmogelijk* is het, omdat de oorſprong van verſcheidene woorden zoodanig in het duistere ligt, dat het hoogst bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk is, dien op te ſporen. Het eerſte grondwoord is wel eens in de diepſte en ſchriftelooze oudheid verloren, en valt niet dan bij gisſing te ramen; van waar dan ook de gevoelens der taalkundigen, ſomwijlen, merkelijk uit een loopen. Ook komen in de meeste talen woorden voor, welke niet eigenlijk tot dezelve behooren, maar die, door toevallige aanleidingen, daarin zijn overgegaan, en, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben, zonder dat het mogelijk zij, den tijd, wanneer, of de wegen, langs welke zij in de taal gekomen zijn, met voldoende zekerheid op te geven. Taalkundigen zullen de gegrondheid dezer aanmerkingen gereedelijk erkennen; weshalve het noodeloos zijn zal, dezelve door voorbeelden te bevestigen. — In de tweede plaats verklaarden wij het onbepaald volgen der afleidinge voor *nutteloos*. Ook hiervan zal

het

het betoog geenszins moeijelijk vallen. Immers zijn doorgaans in eene taal vele woorden voorhanden, welker oorſprong niet dan aan opzettelijke taalbeoefenaars bekend kan zijn, omdat de grondwoorden, waarvan zij afgeleid, of de enkelvoudige, uit welke zij zamengeſteld zijn, reeds voor lang buiten gebruik waren, ja niet zelden zich alleen in oudere, min bekende, talen van dezelfde herkomst opdoen; waardoor de beteekenis dier woorden, gelijk de woorden zelve, voor de groote meerderheid der natie, welke zich met geene taalkundige navorſchingen kan bezig houden, ten eenenmale verborgen is. — Wat nu kan het baten, dat men de ſpelling van zoodanige woorden tot derzelver ware herkomst zoeke te rug te brengen? Zal daardoor de duidelijkheid en algemeene verſtaanbaarheid wel iets bevorderd, de eigenlijke kracht en beteekenis dier woorden eenigermate opgehelderd worden? Immers neen. Veeleer zal het ſomwijlen gevaar loopen, dat daardoor de duidelijkheid benadeeld, de beteekenis der woorden verdonkerd worde, wanneer namelijk, gelijk niet zelden het geval zal zijn, de verandering, welke de ſpelling der woorden te dien einde zou moeten ondergaan, eenigzins aanmerkelijk zou wezen. Wij hadden dus goede redenen, om, gelijk wij boven deden, het volgen der afleidinge in dier voege te bepalen, dat wij alleen *de naaste en zekere afleiding* ten rigtſnoer der ſpellinge ſtelden. Hierdoor alleen wordt dit rigtſnoer algemeen bruikbaar

en

en nuttig; hierdoor zal hetzelve aan het oogmerk, waartoe het werd voorgeſteld, ten volle beantwoorden. Immers moet de afleiding *zeker*, dat is, voor ieder blijkbaar en aan geenen twijfel onderhevig zijn, zal het volgen daarvan eenig nut, ter bevordering der duidelijkheid, kunnen voortbrengen. En is het ook te dien einde niet volkomen genoegzaam, zoo men ſlechts de naaste afleiding der woorden in het oog houde? Zou het daartoe wel noodig zijn, dat men met zijne gedachten telkens tot den hoogeren en meer afgelegenen oorſprong der woorden opklom? Niemand, geloof ik, zal dit, in goeden ernst, willen ſtaande houden. Ook is die opklimming tot de eerſte herkomst der woorden van de meerderheid der ſchrijvenden geenszins te vergen, noch met eenigen grond te verwachten. En wat kan het baten, regelen voor te ſchrijven, welker inachtneming voor verre het grootſte deel der natie te laſtig en bezwaarlijk, ja geheel onmogelijk is? Gelijk de taal ten gebruike niet van eenige weinigen, maar van een geheel volk geſchikt is, zoo moeten de regelen, bij haar gebruik in acht te nemen, zoodanig zijn, dat derzelver betrachting voor alle eenigzins geoefenden niet alleen volkomen doenlijk, maar ook het nut daarvan voor hun klaarblijkelijk zij. Immers, zoo dit laatſte geene plaats hebbe, zal het eene geheel vruchtelooze onderneming zijn, de opvolging van zekere voorſchriften algemeen te willen maken, daar de groote meerderheid der natie altijd ſtandvastig zal

weigeren, zich aan bepalingen te onderwerpen, waarvan zij de nuttigheid geenszins doorziet. De behartiging van deze aanmerking, welker gegrondheid door zoo vele, zonderlinge, en met hunne voorſtellers ſpoedig in vergetelheid geraakte, voorſlagen, als te allen tijde omtrent de taal en hare ſpelling plaats vonden, onwederſprekelijk bevestigd wordt, kan niet genoeg worden aanbevolen aan allen, die zich met de naſporing en vastſtelling van taalregelen bezig houden. Doch laat ons van dezen kleinen uitſtap te rug keeren, om de nutteloosheid van het onbepaald volgen der afleidinge nog uit een ander oogpunt te beſchouwen. Ook in die woorden namelijk kan zulks geene nuttigheid baren, welke, door verloop van tijd, van hunnen oorſprong geheel afgeweken, en alleen tot zeker bepaald gebruik geſchikt zijn. Gemeenlijk heeft dit ten gevolge gehad, dat ſoortgelijke woorden, in de uitſpraak en ſchrijfwijze, eenige merkelijke verandering ondergaan hebben, en wel zoodanig eene, waardoor zij nader gebragt zijn tot die klaſſe van woorden, onder welke zij, uit kracht van hun bepaald gebruik, behooren. Zoo heeft men, bij voorbeeld, in meer dan eene taal verſcheidene bijwoorden, welke, in hunnen oorſprong, of naamwoorden, of geheele uitdrukkingen zijn; doch welker afkomst en eigenlijk wezen door den tijd ſchier onkenbaar geworden zijn, omdat zij alleen in de beteekenis van bijwoorden gebezigd werden. Wat nuttigheid nu kan het hebben, dat men de

ſpel-

ſpelling dezer woorden tot derzelver ware herkomst en natuur zoeke te rug te brengen? Immers geene, daar hierdoor derzelver kracht en beteekenis, door het gebruik genoeg bepaald, geenszins kunnen opgehelderd worden. Zelfs zou die terugbrenging ſomtijds duisterheid en twijfel kunnen baren, daar het niet altijd even blijkbaar is, waarom zekere naamwoorden of uitdrukkingen tot dit bepaald gebruik als bijwoorden zijn overgebragt. Ook kan het in levende talen wel eens plaats hebben, dat eenig woord of deel der uitdrukkinge, in die beteekenis, welke het, ter vervanging van een bijwoord, heeft doen bezigen, aan de natie in 't gemeen minder bekend zij. Gelijk hieruit het nuttelooze van de onderneming, om, in de ſpelling van dergelijke woorden, eene verandering, overeenkomſtig derzelver eerſten oorſprong, in te voeren, overtuigelijk blijkt, zoo moet die onderneming ook daarom worden afgekeurd, omdat men daarvan, om redenen boven reeds aangewezen, geenszins het bedoelde gevolg verwachten kan. En dit brengt mij tot het derde, 't welk wij tegen het onbepaald volgen der afleidinge hebben aangevoerd, zeggende, dat hetzelve *onraadzaam* is. Ook dit is overwaardig, in eenige bijzonderheden, nader geſtaafd en opengelegd te worden. Het volgen der afleiding dan is *onraadzaam*, wanneer afleiding en uitſpraak met elkanderen als in tweeſtrijd komen, en voor het volgen der eerſte geene overwegende redenen van blijkbare nuttigheid pleiten. Immers, daar

de regel: *ſchrijf zoo als gij ſpreekt*; gelijk wij boven zagen, de eerſte grondwet is der ſpelling, door de natuur zelve als 't ware ingeſteld, en allen zich naar deze wet het liefst en gemakkelijkst ſchikken, zoo behoort men van dezelve, zoo weinig mogelijk, en niet dan om gewigtige redenen, af te gaan. — Wanneer door het volgen der uitſpraak, dat is, door de woorden zoodanig en met die klankteekenen te ſchrijven, welke bij eene onverbasterde uitſpraak gehoord worden, de duidelijkheid benadeeld wordt, en de eigenlijke kracht en natuur der woorden gevaar loopen van uit het oog verloren te worden, dan, ja, dan is er een goede en voldoende grond voorhanden, om, niet de uitſpraak, maar de afleiding ten rigtſnoer der ſpellinge te nemen. Doch is daarentegen het nadeel ſlechts ſchijnbaar, het gevaar louter ingebeeld en herſenſchimmig, waarom dan een rigtſnoer verlaten, 't welk door de natuur zelve wordt aan de hand gegeven, en waaraan allen zich zoo gewillig en uit eigene beweging vast houden? Hiertoe althans ſchijnen de Grieken, wier taal, naar het oordeel van deskundigen, als door de wijsbegeerte zelve gevormd is, geenen voldoenden grond gezien te hebben. Hoe toch zouden zij anders de γ van λεγω in de ſcherpere χ hebben doen overgaan, wanneer dezelve op eenen ſcherpen medeklinker ſtuit, gelijk in λελεχθαι te zien is? Hoe zouden zij de π in ἑπτα met de zachtere β verwisſeld hebben, wanneer dezelve, als in ἑβδομος, door de zachte δ gevolgd

volgd wordt? Hetzelfde treffen wij bij de Latijnen aan, wier taal insgelijks door ſchrandere en kundige mannen gevormd en beſchaafd is geworden. Ieder taalkenner denkt hier gewisſelijk aan *ſcribo* en *ſcriptum*, *nubo* en *nuptum*, *lego* en *lectum*, en verſcheidene andere woorden, waarin zich eene ſoortgelijke verwisſeling van verwantſchapte letteren opdoet. — Nog in een ander opzigt kan de afleiding met de uitſpraak in tweeſtrijd komen, wanneer deze namelijk, tot meerder gemak, en meerdere ſtreeling van het oor, eene letter ingelascht, of eene andere wil weggelaten hebben, welke de oorſprong des woords of voor overtollig verklaart, of, naauw genomen, vereischt. Ook hier komt het mij onraadzaam voor, zich ſtiptelijk aan de afleiding te houden, wanneer men, zonder ſchennis der duidelijkheid, en verduistering van de beteeke der woorden, van dezelve kan afwijken, en de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden haar gezag weigert te erkennen. In de inlasſching eener letter althans, waarbij de wezenlijke beſtanddeelen des woords geheel bewaard blijven, zie ik volſtrekt geene zwarigheid, mits het geſchiede onder die bepalingen, welke wij boven, over de welluidendheid ſprekende, hebben voorgeſteld. De weglating eener letter heeft meerder bedenkelijkheid in, en moet ſchier eeniglijk bepaald blijven tot woorden, welke, door hunne ſchikking tot zeker bijzonder gebruik, van hunnen oorſprong geheel zijn afgeweken, waarvan wij boven breeder ſpraken. Intuſſchen treffen wij

zoo van het eene als het andere, in de Griekſche en Latijnſche talen, verſcheidene voorbeelden aan, zoo als bij eene andere gelegenheid opzettelijk door ons werd aangewezen (*). Eindelijk is het naauw en onbepaald volgen der afleidinge dan inzonderheid *onraadzaam*, wanneer zulks niet geſchieden kan, zonder tegen het algemeen erkend en aangenomen gebruik aan te druiſchen; iets, waarvan men zich nimmer eenig gewenscht gevolg beloven mag. Doch dit verdient, om den overgrooten invloed, dien het gebruik op de ſpelling heeft, eene nadere en opzettelijke overweging; ja zelfs geeft de uitgebreidheid van dien invloed ons gegronde aanleiding, om het in acht nemen van het gebruik, als een' derden hoofdregel de ſpelling, voor te dragen.

§. 6.

Over den derden Hoofdregel der ſpelling, het acht geven op het Gebruik.

Men lette dan (en deze is de derde hoofdregel) *men lette in de ſpelling op het algemeen erkend en aangenomen gebruik.* Eer wij dezen hoofdregel nader ſtaven, en in bijzonderheden openleggen, zal het

(*) Zie mijne meergemelde *Prijsverhandeling*, 1ſte Afd. 1ſte Hoodſtuk, §. 5.

het noodig zijn, de beteekenis van het woord *gebruik* te dezer plaatſe wat naauwkeuriger aan te wijzen. Zeer onderſcheiden is de zin, waarin dit woord, ten aanzien der tale, gebezigd wordt. Niet zelden toch verſtaat men daardoor dat gezag, door 't welk ſommige woorden, te voren algemeen in zwang gaande, verworpen, andere daarentegen, welke, in vroegere tijden, minder of geheel niet gebruikelijk waren, in omloop gebragt werden. In dezen zin ſpreekt HORATIUS van het gebruik, in de bekende plaats uit zijne *Ars Poëtica* (*).

Multa renaſcentur, quae jam cecidere, cadentque,
Quae nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet *uſus*,
Quem penes arbitrium eſt et jus norma loquendi.

Ten andere bedoelt men, van *taalgebruik* ſprekende, meermalen de bijzondere eigenſchappen eener tale, waardoor zij zich van andere talen onderſcheidt. In dezen zin ſpreekt men van het Griekſche of Nederduitſche taalgebruik, en zegt, dat het eene verbiedt, 't geen door het andere wordt toegelaten. Doch er is nog eene derde beteekenis van het woord *gebruik*, welke hier te ſtade komt, en waardoor hetzelve tegen andere taalgronden, van regelmaat en afleidinge, wordt overgeſteld. Het is, namelijk, dat

(*) V. 70—72.

derft, of althans, gelijk bij vroegere ſchrijvers meermalen voorkomt, *nooddurft* zou moeten ſchrijven; doch het gebruik heeft, met eene letterverzetting, *nooddruft* in zwang gebragt (*). Opmerkelijk ook is het werkwoord *verliezen*, waarin het gebruik, in den tegenw. tijd der aantoonende wijze, de *z*, doch in den onvolm. verl. tijd en het deelwoord, de *r* heeft doen plaats grijpen, uit het verouderde *verlieren* geſproten. Iets ſoortgelijks valt in *wezen* op te merken, waarvoor men oudtijds ook *weren* ſchreef, van 't welk de 2de perſ. van het enkelvoud, en het meervoud van den onvolm. verled. tijd nog in gebruik zijn gebleven, gelijk de *r* mede bewaard is in het zelfſtandig naamwoord *wereld*. Gewisſelijk denkt men hier ook aan *kiezen*, *koos*, *gekozen*, en *koor*, *gekoren* van het verouderde *kieren*, waarvan *kore*, *keure*, *keurling* enz. — Ook zal ik van *misſchien* voor *magſchien*, *mag ſchieden* of *geſchieden*; *veelligt* voor *'t viel* of *geviel ligt*, en meer ſoortgelijken, waarin het gebruik zijnen invloed grootelijks vertoont, niet behoeven te gewagen. Het bijgebragte, hoewel niets dan eenige proeven behelzende, zal echter voldoende zijn, om de heerſchap-

(*) Zie HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* naar de jongſte uitgave van 1783, op het woord. Meer voorbeelden van ſoortgelijke letterverzettingen vindt men bij HUYDECOPER, in zijne *Proeve, van Taal- en Dichtkunde*, IIIde D. bl. 159. en 160., en de ſchrijvers aldaar aangehaald.

ſchappij van het gebruik over de uitſpraak en ſpelling eenigermate in het licht te ſtellen. — Maar hoe? zal men zich tegen dezen dwingeland, die niets dan duisterheid, verwarring en onregelmatigheid in de tale invoert, niet met kracht en nadruk verzetten? Schoon, voorwaar, klinkt deze taal, en prijsſelijk ſchijnt, in den eerſten opſlag, het voornemen, 't welk daarin wordt aangekondigd. Doch, bij nader en meer bedaard nadenken, zal dat voornemen onuitvoerlijk en ongerijmd, die fraaije en ſchoonklinkende taal een ijdel geklap blijken te zijn. Ja, werd het gebruik door de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, in der daad, als een dwingeland aangemerkt, verlangde zij zich aan deszelfs gebied te onttrekken, dan, zeker, zou men, met hoop op een' gelukkigen uitſlag, daartoe werkzaam kunnen zijn, daar men bij de natie onderſteuning en medewerking zoude vinden. Doch, nu deze het dus genaamde juk gewilliglijk draagt, zonder daarvan eenigen last te gevoelen; nu zij zelve het zich, uit eigene vrije keuze, heeft op den hals gelegd, zou het dwaasheid, en eene geheel vruchtelooze onderneming wezen, haar aan eene heerſchappij te willen onttrekken, waaraan zij zich zoo gaarne onderwerpt. In ſtede van hem, die hierop uit was, als den verbreker van een laſtig juk aan te merken, zou zij hem veeleer beſchouwen als een' eigendunkelijk' verweldiger van een gezag, 't welk hem in geenen deele toebehoort. En zou dit oordeel in waar-

waarheid wel zoo geheel onbillijk en onverdiend wezen? Ik geloof, neen. Immers is de taal het eigendom der natie; aan haar dus, niet aan eenige naauw lettende taalgeleerden, komt het gebied en de beſchikking over dezelve toe; en hij, die, zonder de blijkbaarſte en meest gegronde redenen, tegen den uitgedrukten wil van de groote meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, deze of gene verändering zoekt door te drijven, matigt zich in der daad een gezag aan, 't welk hem in geenen deele toebehoort. Het gebruik nu, 't welk men zoo gereedelijk als een' willekeurig' dwingeland doet voorkomen, wat toch is het, welbegrepen, anders, dan de duidelijk verklaarde wil van het grootſte deel, of liever, enkelen uitgezonderd, van de ganſche menigte der ſprekenden en ſchrijvenden? Men onderwerpe zich dan gewillig aan een gezag, 't welk, hoe grillig en willekeurig het ook ſchijne, echter, misſchien, naar betere en zekerder gronden werkte, dan men oppervlakkig zou vermoeden. Op zichzelf toch komt het, bij eenig nadenken, reeds weinig aannemelijk voor, dat eene geheele natie in zeker gebruik zou hebben ingeſtemd, zonder dat voor hetzelve eenige voldoende redenen waren. Immers is dat gene, 't welk louter grillig en willekeurig is, uit zijnen aard onvatbaar voor eene algemeene overeenſtemming. En doen zich niet, in vele gevallen, de redenen, welke het een of ander gebruik algemeen hebben doen gelden, voor den opmerkzamen vrij duidelijk

op?

op? Ieder, die de boven opgegevene voorbeelden aandachtig gade ſlaat, zal, geloof ik, mijn gezegde volmondig toeſtemmen. Het is waar, dat, in verſcheiden andere gevallen, de ontdekking dier redenen niet zoo gemakkelijk valt: maar mag men hieruit wel beſluiten, dat dezelve geheel niet voorhanden waren? Deze gevolgtrekking zal, zeker, als overijld en roekeloos worden aangemerkt door allen, die bedenken, dat men, in de vorming der talen, en de vaſtſtelling van haar gebruik, meestal, niet naar duidelijke en volkomen ontwikkelde bevattingen, maar naar zeker donker en onbepaald gevoel van het voegzame, nuttige, en behagelijke is te werk gegaan. Dit toch in het oog houdende, kan men zich geenszins verwonderen, dat de redenen, waarom het gebruik het een of ander, zoo en niet anders, gewild hebbe, niet altijd even baarblijkelijk zijn (*). Doch, gelijk wij, op grond van het aangevoerde, van gevoelen zijn, dat men in de ſpelling op het algemeen en aangenomen gebruik wel degelijk behoort acht te geven, zoo erkennen wij nogtans gaarne, dat er gevallen zijn, waarin het vrijſtaat zich daartegen te verzetten, en van hetzelve af te wijken. Dan, namelijk, is zulks geoorloofd, wanneer zeker ſchrijfgebruik blijkbaar op verbastering der tale uitloopt, of aan de verkeerde

(*) Zie ADELUNG *Lehrgebäude* enz., II. Th. ſ. 697 & 698.

de toepasſing van algemeen aangenomene grondbeginſelen zijnen oorſprong verſchuldigd is. Zoo had (om het gezegde door een enkel voorbeeld op te helderen) de geleerde HUYDECOPER goede redenen, om zich tegen de meer en meer doordringende ſchrijfwijze van *ordentelijk*, voor *ordenlijk*, met kracht te verzetten, naardien deze ſchrijfwijze klaarlijk ſtrekte tot verduistering van eene der fraaiſte en belangrijkſte eigenſchappen onzer tale, van namelijk den klemtoon nooit te doen vallen, dan op het zakelijke deel des woords (*). Sedert eenigen tijd, wordt *nogtans*, door de meesten, even als *thans*, *althans*, met eene *h* achter de *t*, of door hun, die *thands*, *althands* ſchrijven, ook *nogthands* geſpeld. Dit geſchiedt zeker, omdat men *tans* in *nogtans*, even als *thands*, *althans*, uit *te hands* afkomſtig acht te zijn, en heeft dus zijnen grond in een beginſel, welks waarheid ieder gereedelijk zal erkennen, dat namelijk dezelfde woorden, in de zamenſtelling, even als afzonderlijk, of, in verſchillende zamenſtellingen, op gelijke wijze moeten geſchreven worden. Doch dit beginſel wordt hier verkeerdelijk toegepast, daar *tans* in *nogtans* niets dan een uitgang is, en dus geene gemeenſchap heeft met *thans*, *althans* (†). Nog een voorbeeld levert ons

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, IIde D. bl. 350—352.

(†) Zie de *Bijdragen*, IIde D. bl. 327. en de plaatſen van MELIS STOKE, aangevoerd in het *Voorbericht* voormij-

ons de harde *e* en *o* op, welke in den laatſten tijd door de meerderheid der ſchrijvenden in de ſpelling geenszins onderſcheiden wordt van de zachte, tot groot achterdeel der tale, welker afleiding daardoor verduisterd wordt, en tegen het algemeen erkende grondbeginſel, volgens 't welk verſchillende klanken, zoo veel mogelijk, in de ſpelling op eene onderſcheidene wijze moeten aangeduid worden, gelijk wij in 't vervolg nader zien zullen.

Mag men dus in enkele gevallen zich tegen het gebruik aankanten, men houde insgelijks in het oog, dat het gebruik, welks gezag op de ſpelling wij beweerd hebben, geen ander is, dan dat gene, 't welk door keurige en achtbare ſchrijvers is aangenomen, en 't welk men dus, in tegenſtelling van het gemeene ſpraakgebruik, *het beſchaafde ſchrijfgebruik* mag noemen. De redelijkheid dezer bepaling zal geen betoog behoeven: wij hielden alleen de herinnering van dezelve noodzakelijk, om alle gevaar van misverſtand en verkeerde gevolgtrekkingen voor te komen.

Voorts verdient hier nog te worden aangemerkt, dat men ſomwijlen, in de raadpleging van het gebruik, den eenigen grond kan vinden ter beſliſſing van de ſchrijfwijze van zekere woorden. Immers kunnen er gevallen zijn, en beſtaan dezelve met der daad,

mijne *twee Redevoeringen* bl. x en xi. In 't vervolg zal ik gelegenheid krijgen, om het gezegde nader te bevestigen.

daad, waarin zoo de natuurlijke toon eener gezuiverde uitſpraak, als de afleiding de ſpelling onbeſlist laat; hoe nu zal men in deze tot vastheid en eenparigheid geraken, tenzij men, tot het gebruik zijne toevlugt nemende, onderzoeke, hoedanig de meerderheid der ſchrijvenden daarin zij te werk gegaan, om zich naar hunne ſchrijfwijze te ſchikken? Ja zelfs zal men in enkele gevallen, waar ook het gevoelen der meerderheid moeijelijk valt op te maken, het gezag van eenen enkelen, algemeen gelezenen, en om zijne taalkunde en netheid van ſtijl beroemden ſchrijver moeten inroepen, en zich ter navolginge voorſtellen. — Wij eindigen onze aanmerkingen omtrent het gebruik en deszelfs invloed op de ſpelling, met de herinnering, dat, gelijk men in vele gevallen een gebruik zal moeten volgen, 't welk niet in den volſten zin het algemeene, maar alleen dat der meerderheid genoemd kan worden, zoo het volgen van 't gebruik in levende talen, welke natuurlijk aan veranderingen blootſtaan, uit den aard der zake bepaald is tot dat gebruik, 't welk in onzen leeftijd algemeen in zwang gaat.

§. 7.

Zamentrekking en beſluit van het voorgaande.

Zie daar, zoo wij meenen, de regelen ontvouwd, welker inachtneming in alle talen den grondſlag

ſlag legt tot eene goede en geregelde ſpelling. Het volgen der uitſpraak, zagen wij, dat de eerſte grondwet is der ſpelling, door de natuur zelve ingeſteld, en welker gezag in alle talen duidelijk kenbaar is. Doch wij zagen tevens, dat men, om de uitſpraak zuiver, de taal buiten verwarring te houden, en de duidelijkheid en algemeene verſtaanbaarheid, het groote oogmerk van ſpraak en ſchrift, ongeſchonden te bewaren, volſtrektelijk noodig heeft, op de afleiding der woorden acht te geven. In 't algemeen dus ſtemmen wij volkomen toe, 't geen de taalkundige WACHTER, en, voor en na hem, vele anderen beweerd hebben, dat *de ſpelling der woorden voornamelijk afhangt van derzelver oorſprong*, en dat *in de afgeleide en zamengeſtelde woorden die zelfde letters moeten plaats vinden, welke in de oorſpronkelijke en enkelvoudige voorkomen.* Doch wij zijn niet te min van gevoelen, en hebben, onzes bedunkens, dit gevoelen met genoegzame redenen geſtaafd, dat op dezen regel, in bijzondere gevallen, verſcheidene uitzonderingen mogen en moeten plaats hebben, wanneer namelijk de natuurlijke toon, of het beſchaafde en aangename der uitſpraak met de afleiding in zekeren ſtrijd komt, en de gronden, welke in 't gemeen voor het volgen der afleidinge pleiten, op de in geſchil zijnde gevallen niet met volle kracht kunnen toegepast worden. De beſliſſing omtrent dit laatſte echter komt, gelijk wij gaarne er-

kennen, niet aan bijzondere perſonen toe, maar moet, naar het gevoelen van de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, en uit de regelmaat (*analogie*) der tale, worden opgemaakt. Voorts, en wel voornamelijk, wordt het volgen der afleidinge gewijzigd en bepaald door het gebruik, 't welk, zoo als wij in de laatſte plaats gezien hebben, op alle talen grooten invloed oefent, en waartegen het roekeloos en onbezonnen zijn zou, zich te verzetten. — Dit een en ander werd in het voorgaande breeder door ons ontvouwd en beredeneerd, en, waar het pas gaf, ginds en elders door voorbeelden uit de meest beſchaafde talen opgehelderd, waartoe zich ook, bij de toepaſſing der voorgeſtelde algemeene grondbeginſelen op onze moedertaal, hier en daar geſchikte gelegenheid zal aanbieden. Wij zouden dus het eerſte gedeelte onzer take voor afgewerkt mogen houden, en dadelijk tot de verhandeling der geſchilpunten in de ſpelling onzer moedertale overgaan, ware het niet, dat wij bij eenige andere regelen omtrent de ſpelling, door ſommigen voorgeſteld, nog voor eene poos moesten ſtilſtaan, en derzelver waarde of onwaarde kortelijk toetſen.

§. 81

§. 8.

Over andere regelen der Spelling, en eerſtelijk over dien, welke gebiedt geene, dan der tale eigene, letterteekenen te bezigen.

De eerſte regel, door ons bedoeld, is deze: *Men ſchrijve de woorden eener tale met die letterteekenen, welke in die taal aangenomen zijn, en tot dezelve behooren.* De waarheid en gegrondheid van dezen regel is zoo baarblijkelijk en in het oog loopend, dat ik niet geloof, dat iemand daartegen iets zal inbrengen. Intuſschen blijft dezelve billijkerwijze bepaald tot die woorden, welke tot de taal, in welke men ſchrijft, behooren, terwijl men in vreemde, voor zoo verre zulks met duidelijkheid beſtaanbaar is, ook vreemde klankteekenen mag bezigen. Dus mag men de letters *c*, *q*, *x*, *y*, welke het tegenwoordige gebruik uit het Nederduitsch verbannen heeft, zeer wel gebruiken in de woorden *Cyrus*, *Quirinus*, *Xerxes* en andere, welke daardoor des te beter als vreemde benamingen worden aangeduid. Ook heeft men de *c* noodig in het letterteeken *ch*, alsmede in de woorden *cier*, *cirkel*, *cypres* en dergelijke, welke meer of min het burgerregt in onze taal verkregen hebben. Doch hierover in 't vervolg nader.

gevaar (*periculum*) en *gevaar* (het varen); *gelden* (meervoud van *geld*) en *gelden* (werkwoord); *helm* (zeker gewas) en *helm* (*galea*); *kam* (*pecten*) en *kam* (*criſta*); *kat* (*felis*) en *kat* (*tormenti genus*); *lokken* (meervoud van *lok*) en *lokken* (werkwoord); *loof* (*frondes*) en *loof* (moede); *mat* (zelfſtandig naamwoord) en *mat* (vermoeid); *nagel* (ſpijker) en *nagel* (van den vinger); *pand* (*pignus*) en *pand* (van een rok); *rijk* (*dives*) en *rijk* (*regnum*); *ſchepen* (*judex*) en *ſchepen* (meervoud van *ſchip*); *ſlaap* (*ſomnus*) en *ſlaap* (van het hoofd); *tong* (*lingua*) en *tong* (zekere visch); *vergeven* (*ignoſcere*) en *vergeven* (*veneno occidere*); *weder* (*rurſus*) en *weder* (*aëris temperies*); en honderd anderen, waarvan de optelling te lang zou vallen? Het bijgebragte zal meer dan voldoende zijn, om ieder te doen erkennen, dat de onderſcheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende woorden, in 't algemeen, onuitvoerlijk is. Doch zal men dezelve daarom niet doen gelden in die woorden, waarin zij mogelijk is? Zoo het gebruik der meerderheid die in eenige woorden heeft ingevoerd, zal het raadzaam zijn, zich daarnaar te ſchikken; doch daar, waar het gebruik geene onderſcheiding heeft aangenomen, die te willen invoeren, alleen om te onderſcheiden, dunkt mij niet ſlechts nutteloos, maar ook ſtrijdig te zijn met de beginſelen eener gezonde Taalkunde. Deze toch erkent geenen regel

voor

voor bondig en gezag hebbende, waarvan de uitzonderingen oneindig talrijker zijn, dan de gevallen, op welke hij kan worden toegepast, en welke van daar reeds blijkt een naauwelijks noemenswaardig nut te kunnen voortbrengen. Doch die ſtrijdigheid met de beginſelen eener gezonde taalkunde zal nog duidelijker in het oog loopen, wanneer wij letten op de willekeurige bepalingen, welke ook daar, waar die onderſcheiding mogelijk ſchijnt, zullen moeten plaats hebben. Of kan men eene bepaling wel anders dan willekeurig noemen, welke, noch in de afleiding, noch in de uitſpraak, eenigen grond heeft? Van dien aard nogtans zullen de bepalingen moeten zijn, welke men, ter onderſcheiding van gelijkluidende, maar in natuur of betcekenis verſchillende, woorden, zou willen maken. En hoe kunnen deze dan met de beginſels eener gezonde taalkunde immer beſtaanbaar worden geacht? Men zou, ik erken het, dit met eenigen ſchijn kunnen verdedigen, bijaldien de aanwinst van duidelijkheid, daardoor veroorzaakt, eenigzins aanmerkelijk ware; doch wij meenen, dat het tegendeel uit het boven gezegde genoegzaam blijkbaar is. Gelijk dus de eenige grond, ter verdediging van dergelijke bepalingen aan te voeren, ontoereikend is, zoo is het, aan den anderen kant, onloochenbaar, dat dezelve, als noch door de uitſpraak, noch door de bekende afleiding, voorgeſchreven wordende, het groote vereischte van alle taalkundige regelen misſen, dat, namelijk, van eeni-

gen inwendigen grond van redelijkheid en noodzakelijkheid te hebben, uit krachte waarvan zij door alle eenigzins geoefenden en nadenkenden, gemakkelijk, en zonder verwarring, kunnen opgevolgd worden. Laat ons het gezegde wederom door eenige voorbeelden, uit de moedertaal ontleend, opheldren. *Agt* (talwoord) en *acht* (in acht geven); *jagt* (*venatio*) en *jacht* (een vaartuig); en meer dergelijken, kan men ja, en moet men, volgens velen, onderſcheiden, door de eerſten met eene *g*, de anderen met eene *ch*, te ſchrijven; maar is deze onderſcheiding niet louter willekeurig, zonder dat daartoe, of de afleiding, of de uitſpraak, eenige voldoende reden aan de hand geve? — Hetzelfde geldt omtrent *hert* (een dier) en *hart* (*cor*); omtrent *daagen* (werkwoord) en *dagen* (meervoud van *dag*); *leeven* (werkwoord) en *het leven; ſmeeden* (werkwoord) en *ſmeden* (meervoud van *ſmid*). Immers kan *hert* en *hart*, uit hoofde der bekende vokaalverwisſeling, in beide beteekenisſen gebruikt worden; het zelfſtandige *het leven* is in der daad niets dan de onbepaalde wijze van het werkwoord; en de beide werkwoorden *dagen* en *ſmeden* hebben, overeenkomſtig de ſtandvastige regelmaat der gelijkvloeijende werkwoorden, hunnen oorſprong van de zelfſtandige woorden *dag* en *ſmid*. — Het voorgedragene geeft, naar wij meenen, ons volkomen regt, om den regel, welke gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende, woorden door de ſpelling onderſchei-

ſcheiden wil hebben, als onbeſtaanbaar met eene gezonde taalkunde te verwerpen, en die onderſcheiding niet toe te laten, dan in woorden, waarin dezelve door de afleiding of uitſpraak geboden wordt, of door het algemeene en achtbare gebruik gewettigd is (*).

§. 10.

Beoordeeling van de wet der ſpaarzaamheid in de Spelling.

Van geene meerdere waarde is een andere regel, dien men voor de ſpelling heeft uitgedacht, dat, namelijk, *daarbij de ſpaarzaamheid moet worden in acht genomen.* Zoo men hierdoor verſtaat, dat bij de ſpelling geene meerdere letters mogen gebezigd worden, dan welke de afleiding, eene beſchaafde uitſpraak, of het achtbare gebruik vordert, dan, zeker, kan daartegen niets met eenigen grond worden ingebragt. Doch, in dezen zin, is de regel geheel overtollig, en behelst niets, dan 't geen in andere, algemeen erkende, grondbeginſelen der ſpelling reeds is opgeſloten. De ware bedoeling ſchijnt dus veeleer te zijn, dat men de wet der ſpaarzaamheid, ook zonder achtgeving op de voorgeſtelde beginſelen, moet

(*) Men vergelijke met het hier voorgeſtelde ADELUNG, *Lehrgebäude* enz., Th. II. f. 711—716.

moet volgen, en geene andere letters bezigen, dan welke volſtrekt noodig zijn, om de woorden op het gezigt te kennen. In dezen zin is de regel geheel ongerijmd en taalbedervend, als waardoor vele fraaije en wezenlijke eigenſchappen der tale zouden verduiſterd worden, ja welks volſtrekte toepaſſing niets minders, dan de volkomene omkeering en vernietiging van alle grondregelen eener goede ſpelling, ten gevolge zou hebben.

§. II.

Over het gezag der Oudheid in de Nederduitſche Spelling.

Eer wij tot onze tweede Afdeeling overgaan, zal het niet ondienſtig zijn, over het gezag der Oudheid in de Nederduitſche ſpelling met een woord te ſpreken. Door *de Oudheid* of *de Ouden* verſtaan wij hier, bepaaldelijk, die ſchrijvers, welke in het eerſte tijdperk onzer Letterkunde, met name van de dertiende Eeuw tot op de tijden der Spaanſche beroeringen, gebloeid hebben. Hoe gaarne wij ook aan de gezegde ſchrijvers, bijzonderlijk aan die, welke tot de dertiende en veertiende Eeuw behooren, en wier ſchriften ons de taal in hare oorſpronkelijke zuiverheid vertoonen, in vele opzigten groot gezag toekennen, gelooven wij echter, dat hetzelve in de ſpelling weinig gelden kan. Vooreerst toch blijkt het geens-

geenszins, dat die ſchrijvers over de regelen en grondbeginſelen der ſpelling veel hebben nagedacht, of het onderſcheid der klanken zorgvuldig in het oog gehouden. Van waar anders toch, dat allen de *e* ter verlengletter der *o* gebezigd hebben, daar op deze wijze de lange *o* van den tweeklank *oe* geenszins onderſcheiden was? Anderen hebben, wel is waar, dezen laatſten, op de Franſche wijze, door *ou* aangeduid; doch zij hebben hierbij niet opgemerkt, dat *ou* bij ons een geheel ander geluid heeft, 't welk in *koude*, *houden* enz. wordt waargenomen. De verlenging der *a*, *o*, en *u* door *i*, bij ſommigen gebruikelijk; de algemeenheid der enkele vokaalſpelling, waardoor het onderſcheid tuſſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* onaangeduid bleef, kunnen (om van andere bijzonderheden te zwijgen) insgelijks ter bevestiging van mijn gezegde ſtrekken. — Doch, al ware het ook, dat de Ouden over dit ſtuk meer opzettelijk hadden nagedacht, zoo zou echter hun gezag niet voor toereikend gehouden kunnen worden, om de ſpelling te regelen. Groot, gelijk wij zagen, is de invloed van het gebruik op de taal en hare ſpelling. Doch dit gebruik is, in eene levende taal, natuurlijk aan veranderingen blootgeſteld; en vooral zal dat gene, 't welk in een tijdperk van mindere beſchaafdheid in zwang ging, van dat van latere en meer beſchaafde tijden aanmerkelijk verſchillen. Dit vinden wij, gelijk in alle talen, zoo ook in de onze volkomen bevestigd. Het gebruik der Oudheid is,

gelijk in andere opzigten, zoo ook in het ſtuk der ſpelling van het later aangenomene merkelijk onderſcheiden; en niemand voorzeker zal ſtaande houden, dat men, met verwerping van het laatſte, het eerſte behoort te volgen, of, zoo hij al deze vreemde ſtelling wilde verdedigen, althans geene navolgers vinden. Alleen dan, wanneer het gebruik der Ouden, in een of ander bijzonder geval, met den waren aard der tale en de beginſelen eener goede ſpelling duidelijk bleek in te ſtemmen, het latere daarmede te ſtrijden, zal dat der eerſten, niet als gebruik der Oudheid, maar om deszelfs inwendige deugdelijkheid, de voorkeur verdienen; doch ook in zulke gevallen zal men van deszelfs invoering, om de diepe worteling van het wangebruik, veelal moeten afzien. — Kan intusſchen, om de aangevoerde redenen, het gezag der Oudheid in 't gemeen niet als een rigtſnoer der ſpelling gelden, dit neemt niet weg, dat men in hare raadpleging niet zelden, in bijzondere gevallen, een' voldoenden grond kan vinden en behoort te zoeken, om de meer of min weifelende ſpelling te bepalen. Die onzekerheid toch ontſtaat veeltijds daaruit, dat eenig gedeelte van een woord, door deszelfs veroudering, minder bekend is; en de raadpleging der Oudheid, ons hetzelve doende kennen, is alleen in ſtaat dezelve weg te nemen. Wij zullen dit door een enkel voorbeeld ophelderen. Wij merkten boven aan, dat voor *nogtans* door vele hedendaagſche ſchrijvers verkeerdelijk

lijk

lijk *nogthans* wordt geſchreven, even als *thans*, *al thans*. Wat nu leert ons, dat de *h* hier ongepast is? Alleen het raadplegen der Ouden, bij welke wij voor *thans*, *althans*, *te hands*, *al te hands*, doch voor *nogtans* altijd *nochtan* geſchreven vinden, ten duidelijken bewijze, dat *tans* in *nogtans* niets gemeens heeft met *thans*, *althans*, maar een loutere uitgang is. — Moet men (om nog een ander voorbeeld aan te voeren) *elende* of *ellende* ſchijven? De Oudheid wijst ons hier te regt, door ons het bijwoord *el*, van waar *elders*, te doen kennen, uit welk bijwoord en het zelfſtandige *land*, het woord *ellende* is zamengeſteld, zoo dat het eigenlijk *ballingſchap* beteekene (*). Zoo vindt men ook *landsdouwen* en *landouwen* geſchreven; wat nu zal men volgen? Ook hier is de raadpleging der Oudheid weder eene veilige gids, daar zij ons leert, dat *ouwe* of *auwe* oudtijds zoo veel beteekende, als *veld*, *beemd*, en men dus *land-ouwen* ſchrijven moet (†). — Men kan derhalve in de voorgeſtelde en meer ſoortgelijke gevallen de Oudheid met veel vrucht, ter regeling van de ſpelling, inroepen, gelijk ook de achtgeving op haar gebruik ons niet zelden den waren aard en de regelmaat der tale kan doen

(*) Zie *de Bijdragen*, I. Deel, bladz. 375. en het *Taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *ellende*

(†) Zie *de Bijdragen*, II. Deel, bladz 324. en KLUIT op *Hoogſtratens Geſlachtlijst*, bladz. 278.

gen te brengen, zou ten hoogſte moeijelijk wezen, en, naar ons inzien, geene nuttigheid hebben; weshalve wij, zonder daarop angstvallig bedacht te zijn, alleen die orde zullen in acht nemen, dat wij eerst de geſchillen over de klinkers en derzelver ſpelling, daarna die over de medeklinkers, zullen verhandelen, op deze de verhandeling der verdere geſchilpunten doen volgen, en eindelijk de Afdeeling beſluiten met een onderzoek omtrent de ſpelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

§. 1.

Over de Klinkletters ij *en* y.

Daar de meeſte hedendaagſche Taalkenners en netſte ſchrijvers eenpariglijk van oordeel zijn, dat men de eerſte in echt Nederduitſche woorden, zonder uitzondering, moet bezigen, en de laatſte alleen in uitheemſche woorden hare plaats doen behouden, zou het overtollig kunnen ſchijnen hierover in deze Verhandeling te ſpreken, ware het niet, dat alles, te dezen aanzien, nog niet tot volkomene helderheid gebragt ware, en mannen van een algemeen erkend gezag in het vak der taalkunde een ſtelſel hadden aangeprezen, van het ſtraks voorgeſtelde eenigermate verſchillende. Het zal dus noodig zijn, dat wij de ware natuur en herkomst dezer beide letteren en derzelver onderſcheiden gebruik kortelijk ontvouwen.

Den Taalkundigen is bekend, dat de eerſte dier letteren in haren oorſprong niets anders is, dan de dubbele *i*. In de oudſte ſchriften, namelijk, in onze taal voorhanden, vindt men doorgaans *hi*, *zi*, *yri*, *mine*, *bliven* enz. geſchreven. Zoo men ſlechts de Werken van MELIS STOKE, MAERLANT, LODEWYK VAN VELTHEM, en andere oude ſchrijvers, gelieft in te zien, zal men hiervan menigvuldige voorbeelden aantreffen. Zelfs in latere ſchriften zijn dezelve niet zeldzaam. Zoo leest men in den *Hertſpiegel* van den beroemden HENDRIK LAURENSZ. SPIEGEL, die in den jare 1612 overleed, meermalen *mi*, *gi*, *hi*, *zi*, bij voorbeeld, I. Boek, v. 8, 14, 188, 248, 249, 323 en 342. II. Boek, v. 39, 59 en 189. In hetzelfde Werk wordt ook *liveloos* voor *lijveloos* gevonden, I. Boek, v. 164.

Doch deze enkele *i* kon geene plaats hebben in lettergrepen, op eenen medeklinker ſluitende, als *mijn*, *zijn*, *blijf* en ſoortgelijke; maar moest hier noodzakelijk verdubbeld worden. — Men ſchreef dus oudtijds, met eene dubbele *i*, *bliif*, *wiin*, *ſchriif*, van welke ſchrijfwijze, in oude handſchriften, nog vele ſporen voorhanden zijn. Doch, om de gelijkheid der dubbele *i* met de *u*, waaruit ligtelijk verwarring kon ontſtaan, en misſchien ook ſieraadshalve, begon men de tweede *i* reeds vroeg met een' langen ſtaart te ſchrijven, 't welk men, bij hare plaatſing vóór eene vokaal aan het begin der woorden, insge-

lijks in zwang bragt. Wij kunnen niet voorbij, hier te doen opmerken, dat zij, die, in de woorden *blijven*, *ſchrijven*, *mijn*, *zijn*, bij de uitſpraak den klank der enkele en dubbele *i* doen hooren, als de Vriezen, Zeeuwen, Gelderſchen, Overijsſelſchen en Groningers, blijkens het voorgeſtelde, de echte en oorſpronkelijke uitſpraak dezer woorden behouden hebben. Doch op de tong der Hollanders is deze echte klank reeds vroeg verloren geraakt, en voor eenen anderen, eenigzins zweemende naar den klank der *ei*, verwisſeld geworden. Nadat nu Holland, werwaarts, na de Spaanſche beroeringen, de voornaame zetel der beſchaafdheid en wetenſchappen werd overgebragt, door middel van dit uitſtekend voorregt, zijne uitſpraak meer en meer als de algemeene en heerſchende heeft doen gelden, is ook die verbastering in de meest beſchaafde uitſpraak en daarop gebouwde ſchrijfwijze ingevoerd, en daarin reeds zoo vast geworteld, dat het thans volſtrekt onmogelijk is, dezelve uit te roeijen. IJdel dus en onberaden is de poging, door enkelen, doch zonder navolging, in het werk geſteld, om de oudſte en echte ſchrijfwijze met eene enkele en dubbele *i* weder in te voeren. — Doch de lezer zal, geloof ik, reeds verlangend zijn, om ook omtrent het tweede klankteeken *y* eenig berigt te ontvangen. Reeds in zeer oude ſchriften, als die van MELIS STOKE, MAERLANT, en andere ſchrijvers der dertiende en veertiende Eeuw, komt deze letter zeer dikwijls

voor;

voor; doch, 't geen onze opmerking bovenal verdient, alleen ter vervanging van de enkele klinkletter *i*. Zoo vindt men (om ter opheldering en ſtaving eenige voorbeelden bij te brengen) in het IV. Boek der *Rijmkronijk* van MELIS STOKE, *eyghen* v. 160, *hoy* v. 263, *moeye* v. 163 en 302, *noyt* v. 150, 944 en 1079, *pays* v. 146 en 699, *ſcyde* v. 711, *Symoen* v. 980, en *thuys* v. 158, 334, 495 en 999. Zie hier ook eenige voorbeelden, uit het I. Deel van MAERLANTS *Spiegel Hiſtoriael*, bij het doorbladeren, opgeteekend: *Byble* I. Paertie, II. Boek, XV. Cap. v. 47, *dorſayet* ibid. XIV. Cap. v. 52, *Egypten* ibid. VII. Cap. v. 22, en VIII. Cap. v. 22, *Ethyopen* ibid. X. Cap. v. 8, *Hyster* I. Paertie, III. Boek, XVIII. Cap. v. 13, *Tſaac* I. Paertie, II. Boek, VIII. Cap. v. 45, *Tsrael* ibid. XIII. Cap. v. 2 en 36, *Tſtorie* ibid. XIX. Cap. v. 15, *Ttalien* ibid. X. Cap. v. 5, *Moyſes* ibid. VII. Cap. v. 2, en VIII. Cap. v. 10 en 18, *wylen*, ibid. XVII. Cap. v. 50 — Hetzelfde gebruik der letter *y* treft men ook in latere ſchriften der veertiende, vijftiende en zestiende Eeuwen aan. Omtrent het laatst der vijftiende echter, en vervolgens, vindt men de *y* minder ſtandvastig gebezigd in woorden, welke ſlechts een' enkelen klinker vorderen, maar ontmoet in deze ook niet zelden de *ij*; doch zeldzamer doet zich het gebruik der *y* voor, waar eene dubbele vokaal, en dus de *ij* vereischt wordt; eene verwisſeling,

welke eerst met de zeventiende Eeuw meer algemeen in zwang is gekomen, en ook thans op vele drukkerijen ſtand houdt. Daarentegen vindt men door het geheele eerstgenoemde tijdperk, en vooral in de vijftiende en zestiende Eeuwe, de *y* doorgaans gebezigd in den tweeklank *ei*, bij voorbeeld, in *leyden*, *eygen*, en alle woorden op *heid* uitgaande, alsmede in de twee- en drieklanken *ai*, *ooi*, *ui* en *oei*. Van waar toch heeft dit ſtandvastig gebruik der *y* voor de enkele *i*, en in lettergrepen, welke geene verdubbeling der vokaal vereiſchen, zijnen oorſprong? Van waar is het, dat men dezelve in vroegere tijden, in vergelijking van latere, zoo zelden met de *ij* verwisſeld, en daarentegen zoo eenparig in de plaats der *i* geſteld heeft? De verklaring van dit zonderling verſchijnſel moet, geloof ik, gezocht worden in het gebruik van dat volk, uit welks taal dezelve in de onze ſchijnt overgenomen. Dat zij in haren oorſprong niets anders is dan de Υ der Gricken, door de Latijnen in Griekſche woorden met het letterteeken *y* geſchreven, zal bij deskundigen niet ligt twijfel ontmoeten. Doch dat zij van daar, door middel der Latijnſche taal, in ons *alphabet*, bij deszelfs eerſte en oorſpronkelijke inrigting, zou zijn overgegaan, komt mij geheel onwaarſchijnlijk voor. Vooreerst toch laat zich, uit het te voren voorgeſtelde, met genoegzame zekerheid opmaken, dat dezelve in onze oudſte taal, toen de echte en ware uitſpraak van de enkele en dubbele *i*

in

in *ſchriven*, *ziin* enz. nog algemeen in zwang was, weinig of niet in gebruik is geweest. Wel is waar, dat zij reeds bij MELIS STOKE, MAERLANT, en anderen onzer oudſte ſchrijveren meermalen voorkomt; doch haar gebruik is echter bij dezen op verre na zoo menigvuldig niet, als in latere ſchriften van de vijftiende en zestiende Eeuwe. De tweeklank *ei* wordt bij de genoemde ſchrijvers doorgaans met *i*, zeldzaam met *y*, geſchreven; en haar gebruik in *hy*, *zy*, *ryke*, *ſchryven* enz., in lateren tijd zoo gemeenzaam, is bij hen geheel vreemd, daar zij die woorden eenparig met eene enkele *i* ſchrijven. Het meest gebruiken zij dezelve in vreemde woorden, en in de twee- en drieklanken *ui*, *oi*, en *oei*, gelijk uit de bijgebragte voorbeelden blijkbaar is. Voeg hier nog bij, dat, volgens de opmerking van WACHTER (*), de *y* bij de Franken en Alemannen zeldzaam, en bij de Gothen nimmer dan in vreemde woorden voorkomt; welke zeldzaamheid der gemelde letter in de oude talen, welke met de onze verwantſchapt zijn, mijns bedunkens het beweerde, dat de *y* niet eigenlijk tot het Nederduitsch *alphabet* behoort, krachtiglijk bevestigt. De tweede en voorname reden verder, waarom het mij hoogst onwaarſchijnlijk voorkomt, dat de *y* uit de Griekſche taal, door middel der Latijnſche, in

(*) In *Prolegomenis* ad *Gloſſarium German.* Sect. III.

in de onze zou zijn overgegaan, is deze, dat in geene der beide talen die letter eenen klank heeft, eenigzins gelijk aan dien, welken het gebruik daar aan in de onze heeft toegewezen. Bij de Grieken was zij, gelijk men weet, in klank aan onze *u* gelijk; en de Latijnen bezigden dezelve alleen in Griekſche woorden, gevende daaraan waarſchijnlijk den klank der *u*. — Wij moeten dus naar eene andere herkomst der letter *y* in onze taal omzien, waaruit het te voren opgegeven gebruik verklaard kan worden. Deze meenen wij in de Franſche taal, bijzonderlijk in de ſchrijfwijze oudtijds daarin aangenomen, ontdekt te hebben. Daar deze verklaring van den oorſprong der letter *y* in onze taal, voor zoo veel wij weten, nieuw, of althans tot hiertoe niet naar eisch ontwikkeld is, zullen wij daarbij wat langer ſtil ſtaan. — Dat de *y* in zeer vele Franſche woorden werd aangenomen, zal niemand bevreemden, zoodra hij bedenkt, dat de Franſche taal, uit een mengſel van verſchillende talen zamengeſteld, een groot deel van hare woorden uit de Latijnſche, of, door tusſchenkomst van deze, uit de Griekſche, ontleend heeft. De waarheid hiervan is zoo blijkbaar en algemeen erkend, dat het noodeloos zijn zal, daarvan bewijzen bij te brengen. De *y*, door deze overneming van oorſpronkelijk Griekſche woorden, in de Franſche taal ingevoerd, verloor aldaar bij de uitſpraak ſpoedig haren eigenlijken klank van *u*, en verkreeg daarentegen dien van *i*. Vervolgens ge-

gebruikte men dezelve, in vele andere woorden, in plaats van de enkele *i*, als *fourmy*, *luy*, *celuy*, *eſſay*, *roy*, *loy*, *j'ay*, *j'aimay* enz. Ook werd dezelve algemeen aangenomen, om den klank van de dubbele *i* aan te duiden, als *crayon*, *employer*, *frayeur*, *moyen* enz., welk laatſte gebruik der *y* tot hiertoe in de taal onveranderd heeft ſtand gehouden (*). Het eerstgemelde daarentegen komt, met uitzondering van weinige woorden, als *y*, *yeux*, en eenige andere, gelijk mede van zulke, welke blijkbaar hunnen oorſprong uit het Grieksch hebben, in latere Franſche werken ſchier geheel niet voor; maar des te veelvuldiger en algemeener vindt men hetzelve in ſchriften van vroegeren tijd, zelfs in zulke, welke niet tot de hoogſte oudheid der Franſche Letterkunde behooren. Wij zullen, om ons gezegde nog nader te bevestigen, hier eenige woorden opgeven, waarin de *y* op die wijze gebruikt wordt, ontleend uit de *Satyres* van een' oud Fransch Dichter, met name REGNIER, welke in den jare 1614, naar luid van den titel, verbeterd in het licht kwamen. In de opdragt in onrijm aan den Koning, welke aan het hoofd ſtaat, lees ik de woorden *roy*, *icy*, *doy*, *celuy*, *Etyopie*, *ay*, *moy*, *abry*. De gedichten zelve openſlaande, doen zich ter-

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Grammaire Françoiſe* van RESTAUT, pag. 449 — 452. van de twaalfde Uitgave.

terſtond aan mij voor de woorden *autruy*, *ſoucy*, *ny*, *j'aymay*, *aujourd'huy*, *parmy*, *ſoy*, *lys*, *vay*, *croiray*, *luy*, *amy*, *vray*, *oyſeaux*, *quoy*, *foy*, *eſtourdy*, *ennuy*, *yvrongne*, *arroy*, *joly*, *poly*, *ouy*, *j'escry*, *loy*, *hyver*, *obeyt*, *dy*, *mercy*, *cognoy*, *fay*, *ſoucy*, *ſuyvre*, *ſaiſy*, *fuy*. — Deze lijst zou zich nog merkelijk laten vergrooten; doch de bijgebragte voorbeelden zullen, vertrouw ik, voldoende geacht worden ter ſtaving van mijn gezegde. — Wie nu (om al het aangevoerde tot het voorgeſtelde einde aan te wenden) wie, die op het thans ontvouwde gebruik der *y* in de Franſche taal acht geeft, en daarmede vergelijkt het gebruik, dat onze oude ſchrijvers, volgens het te voren aangehaalde, daarvan maken, zal niet, met mij, de onderſtelling voor aannemelijk houden, dat de onzen het voorzeide gebruik der *y* van de Franſchen ontleend hebben, en deze letter eigenlijk, door tusſchenkomst der Franſche tale, in de onze algemeen in zwang is geraakt? Deze onderſtelling wordt meer dan aannemelijk, ja ten hoogſte waarſchijnlijk, wanneer wij bedenken, hoe de Franſche Letterkunde, welke de onze in oudheid overtreft (*), hier te lande reeds zeer

(*) De Franſche dichtkunst bloeide reeds in de twaalfde Eeuw, uit welke nog verſcheidene overblijffelen voorhanden zijn. Zie VAN WYN, *Hiſt. Avondſt.*, I. Boek, bladz. 244 en 245. De onze weet men, dat voornamelijk eerst in de dertiende Eeuw haren oorſprong nam; althans heeft men van vroegere tijden niets meer overig.

zeer vroeg algemeen beoefend werd, 't welk zich zelfs zoo verre uitſtrekte, dat onze Letterkunde in de vroegſte Eeuwen geheel naar die der Franſchen gevormd werd. MAERLANT, de oudſte Nederduitſche ſchrijver, wiens ſchriften wij bezitten, en die in den jare 1300 overleed, maakt reeds van verſcheidene vertalingen uit het Fransch gewag, welke in zijnen tijd voorhanden waren. Dus leest men bij hem van eenen *Bestiaris*, door zekeren WILLEM UTENHOVE *uten Walſche* gedicht; van *Walſche Gedichten*, door eenen CLAIS VAN BRECHTEN van Haarlem uit het Fransch vertaald, en van verſcheidene Franſche Romans, in zijnen tijd reeds in het Nederduitsch overgezet, of althans door zijne landgenooten met graagte gelezen (*). MAERLANT zelf dichtte wel, voor zoo ver wij weten, niets uit het Fransch; maar men vindt niet alleen in zijne berijmde Zamenſpraken eene navolging van den Franſchen ſmaak (†), maar treft ook in zijne dichtwerken, hoewel over 't geheel zeer zuiver van taal, hier en daar woorden aan, welke blijkbaar uit het Fransch genomen zijn. Zie hier eenige, welke uit zijnen *Spiegel Hiſtoriael* zijn opgeteekend: *gepayt* (betaald, beloond), *Prologhe* v, 44, *abyt* (kleeding) I. Paertie, IV. Boek, XXIII. Cap. v. 33, *pas-*

(*) Zie *de Hiſt. Avondſt.* I. Boek, bladz. 261 en 262, en 264—266.

(†) Zie *de Hiſt. Avondſt.* I. Boek, bladz. 294.

pasſages ibid. XXVI. Cap. v. 46, *ſaluut* ibid. XXVIII. Cap. v. 8, *amien* (vriendinnen) ibid. XXXII. Cap. v. 7, *lyoen* (leeuw) ibid. XXXVI. Cap. v. 28, *precieus* ibid. XL. Cap. v. 55, *te deſtruweerne* I. Paertie, V. Boek, XLVIII. Cap. v. 12, *torſioen* ibid v. 14, *montaegne* ibid. v. 30, *ſoverein* ibid. XLIX. Cap. v. 45, *incarnatioen* ibid. LII. Cap. v. 54, *regneerde* ibid. LIX. Cap. v. 6. — Dalen wij tot latere tijden af, wij zullen van de beoefening en navolging der Franſche taal en letterkunde gedurig meerdere en ſterkere blijken aantreffen. Om thans niet te gewagen van verſcheidene Romans der dertiende en veertiende Eeuwe en andere ſtukken, welke voor het grootſte gedeelte uit het Fransch zijn overgezet; welken letterminnaar is het onbekend, dat in den loop der vijftiende Eeuw, met den overgang der Grafelijke regering in het huis van Bourgondien, onze dichtkunde zich geheel naar den Franſchen ſmaak begon te buigen (*)? De dichterlijke gezelſchappen, onder den naam van *Rhetorijk-* of *Rederijkkamers* vermaard geworden, welke voornamelijk in de vijftiende Eeuw hunnen oorſprong hadden, en in de zestiende Eeuw algemeen verſpreid werden en tot een' aanzienlijken bloei geraakten, waren geheel in navolging der Franſchen in-

(*) Zie *de Hijſt. Avondſt.* I. Boek, bladz. 348. en WAGENAARS *Brieven* achter zijn *Leven*, XL. Brief, bladz. 124—126.

ingerigt, ja ontleenden van daar zelfs hunnen naam (*). Het gebruik van basterdwoorden, uit de Franſche taal genomen, kwam in die zelfde vijftiende Eeuw hoe langs hoe meer in zwang, ja werd zelfs tot op het laatst der zestiende Eeuw, toen een zuiverder ſmaak begon veld te winnen, als een fieraad der dichtkunde aangemerkt. De onderſcheidene dichtſoorten, toen in gebruik zijnde, waren geheel naar de Franſche leest geſchoeid, en hadden ſchier allen Franſche benamingen, gelijk te zien is uit de *conſt van Rhetoryke* door MATTHYS DE CASTELEYN, een' Dichter, die in de eerſte helft der zestiende Eeuwe bloeide. Wanneer men op de thans ontvouwde gemeenſchap onzer vroegſte Letterkunde met de Franſche acht geeft, en daarbij in aanmerking neemt (iets, 't welk vooral onze aandacht verdient) dat, hoe meer men zich naar den Franſchen ſmaak begon te ſchikken, en van Franſche woorden te bedienen, hoe algemeener het gebruik der *y* voor de enkele *i*, op de wijze der Franſchen, zich in Nederduitſche ſchriften voordoet, dan voorwaar zal men de voorgedragene onderſtelling, omtrent de invoering der *y* in onze taal, voor ten hoogſte waarſchijnlijk, of liever voor vol-

(*) Zie *de Hiſt. Avondſt.* I. Boek, bladz. 350—353. en KOPS in zijne *Schets eener geſchiedenisſe der Rederijkeren*, onder *de Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* te Leyden, II. Deel, bladz. 21.

volkomen zeker houden. Daaruit toch, en daaruit alleen, laat zich het anders vreemde en zonderlinge verſchijnſel volledig verklaren, hoe de *y*, in onze taal, met uitzondering van eenige vreemde woorden, volſtrekt onnoodig, bij ons langzamerhand de enkele *i*, in de twee- en drieklanken, *ai*, *ei*, *ooi*, *ui*, *oei*, en in de woorden *hi*, *gi*, *zi*, *wi*, *ſchrijven*, *blijven* enz. geheel hebbe kunnen verdringen. Uit het voorgeſtelde laat zich nu ook gemakkelijk het antwoord opmaken op de vraag, of men de *y* in de ſpelling van Nederduitſche woorden tegenwoordig al dan niet zal blijven behouden. Immers, daar dit klankteeken, buiten eenige noodzake, en tegen de oorſpronkelijke inrigting onzer tale, door eene ongepaste navolging der Franſchen, in dezelve is doorgedrongen, daar men de *y* reeds overlang uit Nederduitſche woorden heeft begonnen uit te monſteren, en latere taalkundigen en de netſte ſchrijvers het te dezen aanzien eens zijn, zoo kan er geene reden worden uitgedacht, waarom men deze letter uit het Nederduitsch *alphabet* niet geheel zou uitwisſchen, en daarvoor het echte Nederduitſche klankteeken *ij* in de plaats ſtellen. Alleen eenige vreemde eigennamen van perſonen, landen enz., als *Cyrus*, *Aſſyrie*, *Abyſſinie*, *Abydus* enz., mogen en moeten, overeenkomſtig het algemeene gebruik, met de *y* geſchreven worden; doch voor het overige komt dezelve in 't geheel niet te pas. Doch hier ſtaat ons in den weg het gevoelen van twee

onzer achtbaarſte taalgeleerden, HUYDECOPER en LELYVELD (*), waarvan wij in den beginne reeds met een woord gewag maakten, en bij welks ontvouwing en beoordeeling, welke, na de gegevene ophelderingen omtrent den oorſprong der *y*, gemakkelijk zal vallen, wij voor het laatst nog eenige oogenblikken moeten ſtil ſtaan. Het gemelde gevoelen dan komt hoofdzakelijk hierop neder, dat men, in woorden en lettergrepen op eenen klinker eindigende, en gevolgelijk geene verdubbeling der vokaal vereiſchende, of met andere woorden in die, waarin de oudſte ſchrijvers de *i* bezigden, als *hi*, *mi*, *zi*, *wi*, *ſchriven* enz., het klankteeken *y* moet gebruiken; doch daarentegen *mijn*, *zijn*, *ſchrijf*, waar de dubbele vokaal gevorderd wordt, met *ij*, in haren oorſprong zoo veel als de dubbele *i*, behoort te ſchrijven. Dit gevoelen, welks opvolging tot een middel dienen moet, om de tegenwoordige uitſpraak, en daarop gebouwde ſchrijfwijze, met de ei-

(*) Zie de Aanteekening van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 188—193. Het ſtelſel van HUYDECOPER en LELYVELD wordt ook eenigermate aangeprezen door den Hoogleeraar KLUIT, in zijn *Vertoog over de ſpelling der Nederduitſche Taal*, gedrukt in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz 344. Doch in latere ſchriften heeft hij het algemeene gebruik der *ij* in Nederduitſche woorden aangenomen. Zie zijne Aanteekening op de laatſte uitgave van HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, bladz. 638.

eigenlijke regelmaat der tale eenigermate overeen te brengen, heeft, blijkens de verdediging daarvan door LELYVELD, zijnen voornaamſten en eenigen grond in het gebruik der Ouden, die, gelijk wij te voren zagen, en door LELYVELD breeder wordt aangetoond, de *y* vrij eenparig in de eerstgemelde woorden, doch in de laatſte beſtendig de *ij*, of dubbele *i*, bezigden. Doch wie gevoelt niet, na het voorgedragene, dat het gezag der Ouden in dezen weinig gelden kan? Immers hebben deze de *y* geenszins in het oorſpronkelijke Nederduitſche *alphabet* gevonden, maar dezelve daarin, zonder noodzake, uit het Franſche ingelascht. Hadden zij van de *y* alleen dat gebruik gemaakt, 't welk HUYDECOPER en LELYVELD daarvan gemaakt willen hebben, dan zeker zou hun gezag in dezen meerder mogen gelden; doch wij hebben gezien, dat zij dezelve vrij algemeen voor de enkele *i* hebben gebezigd. En zal men dan ook hierin hun voetſpoor volgen? Niemand, geloof ik, zal daartoe zijne ſtem willen geven. Hierbij komt nog, dat LELYVELD in het begrip ſchijnt geſtaan te hebben, dat eerst, na het doordringen van de thans algemeene verbastering der uitſpraak, in de woorden *hij*, *zij*, *wij* enz., de *y* door de Ouden in dezelve voor de *i* is ingevoerd. Doch dit is eene onderſtelling, welke niet gemakkelijk kan bewezen worden, daar de *y*, gelijk wij zagen, bij de Franſchen zeer vroeg als *i* werd uitgeſproken, en reeds

als

als zoodanig in onze taal gebezigd werd, toen de gemelde verbastering nog blijkbaar geene plaats vond, zoo als de voorbeelden, daarvan uit MAERLANT en MELIS STOKE, die altijd *hi*, *wi*, *zi* enz. ſchreven, bijgebragt, overtuigelijk aantoonen. Veeleer zou ik gelooven, dat het gebruik der *y* in de gemelde woorden eenvoudiglijk daarom is ingevoerd, om alzoo de ſchrijfwijze van *zy*, *my* enz. meer gelijkvormig te maken aan *zijne*, *mijne*, waarin de *ij*, overeenkomſtig een oud gebruik, voor de dubbele *i* gold. Is intuſſchen de gemelde onderſtelling van LELYVELD, zoo niet ongegrond, althans onbewijsbaar, zoo ziet men gereedelijk, dat uit het gebruik der Ouden, bij de thans algemeen gewordene verbastering der uitſpraak, geen rigtſnoer voor de ſpellinge valt af te leiden. — Uit al het aangevoerde blijkt, mijns inziens, ten duidelijkſte, dat het ſtelſel der genoemde Geleerden geenszins op den waren aard en de regelmaat onzer moedertaal berust, maar het willekeurig gebruik van een klankteeken voorſchrijft, 't welk eigenlijk tot het Nederduitſche *alphabet* niet behoort. Hetzelve verdient dus geenszins ter navolginge te worden aangeprezen, te minder, daar deszelfs invoering aan vele zwarigheden onderhevig is, en de deur voor menigerlei misſlagen en verwarringen zou openzetten.

Het beſluit van al het verhandelde (om hetzelve hier nog met een woord te herhalen) is derhalve, dat

dat men het klankteeken *y* alleen gebruiken moet in woorden, welke, door middel der Latijnſche, uit de Griekſche taal genomen zijn, en waarin hetzelve den waren klank van *u* heeft, als *Cyrus*, *Cyprus*, *Aſſyrie* en meer dergelijke vreemde benamingen; doch in echte Nederduitſche woorden, met geheele verwerping der aan onze taal niet eigene *y*, alleen het Nederduitſche klankteeken *ij* behoort te bezigen (*)

Bij deze gelegenheid zouden wij gevoegelijk ook over de vreemde letters *c*, *q* en *x* kunnen ſpreken; doch daar te dezen aanzien geen verſchil valt, maar die letters eenparigijk uit Nederduitſche woorden verbannen zijn, alwaar de *f* of *k*, de *kw* en *ks* derzelver plaats vervangen, en alleen in vreemde woorden, als *Cyrus*, *Cajus*, *Quintus*, *Xerxes* enz., gedoogd worden, ligt het buiten het oogmerk dezer verhandeling, de allezins billijke en voldoende redenen te ontvouwen, welke dit een en ander hebben uit-

(*) Men zie voorts over de *ij* en *y* in 't algemeen na den Hoogleeraar KLUIT op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, bladz. 634—638., denzelfden in zijne *Vertoogen over de Nederduitſche ſpelling*, het eerſte in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 284 en volgg., het andere in de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* te Leyden, III. Deel, bladz. 1. en volgg., en L. VAN BOLHUIS in zijne Aanmerkingen op *Klaas Styl*, bladz. 5 en 6. Vergelijk ook TEN KATE, I. Deel, bladz. 116 en 156.

uitgewerkt (*). Alleen merken wij aan, dat het woord *cieren*, zoo als eenigen dit nog verkeerdelijk ſchrijven, ter voldoening aan de uitſpraak en het beſchaafde ſchrijfgebruik, met eene *ſ* moet geſchreven worden. Over *cingel* of *ſingel*, en meer dergelijke woorden, zullen wij nader ſpreken, wanneer wij zullen handelen over de ſpelling van woorden, welke uit vreemde talen in de onze zijn overgenomen. Voorts hebben wij *bladz.* 51. reeds opgemerkt, dat de *c* bij ons noodzakelijk is in het letterteeken *ch*, 't welk in kracht met de χ der Grieken gelijk ſtaat.

§. 2.

Over de verlenging der a *door* e *of door verdubbeling.*

Zeer lang heeft onder ons de gewoonte ſtand gehouden, om daar, waar de klank *a* eene verlenging vordert, te dien einde de *e* achter dezelve te voegen, als *maet*, *ſchaep* enz. Daar die gewoonte ook nog in onzen tijd enkele verdedigers en navolgers heeft, zoo achten wij het noodzakelijk, hier de redenen voor en tegen kortelijk voor te dragen, en, ter beſlisſinge van dit pleit, tegen elkanderen op

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 123 en 124. en de *Taal- en Dichtkundige Bijdragen*, I. Deel, bladz. 221—225.

op te wegen. Zij, die de oude wijze van verlenging voorſtaan, beroepen zich voornamelijk op den voorgang onzer oudſte ſchrijveren, die zich eenparig van de *e* ter verlenging der *a* bedienden. Doch anderen merken hiertegen aan, dat men, de Ouden in dit opzigt volgende, ook op hun voetſpoor de *o* en *u* met de *e* behoort te verlengen, daar dit laatſte, niet minder dan het eerſte, bij hen gebruikelijk was, en het gebruik in deze drie onderſcheidene gevallen een' en denzelfden oorſprong heeft. Oudtijds, namelijk, eindigden onze meeſte naamwoorden op de zachte *e* als, *mate*, *mure*, *hope* enz., waarvan niet alleen in de werken onzer oudſte ſchrijveren de duidelijkſte blijken voorhanden zijn (*), maar

(*) De Ouden gingen in de achtervoeging der zachte *e* zoo verre, dat zij zelfs *ane*, *ave*, *tote*, voor *aan*, *af*, *tot*, ſchreven. Dus leest men bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 801.

Ic ſaelt wel weder *ane* vaen.

II. Boek, v. 174.

Daer hi riesliken *ane* dulde.

VII. Boek, v. 132.

Ene dinc, daer ik *ave*
Hebbe geſweghen.

I. Boek, v. 256.

Tote an ſinen ſterfdach.

I. Boek, v. 874.

Eñ oec inde poert *tote* Leide.

maar 't welk ook door verſcheidene afgeleide woorden op *ling* en *nis*, als *jongeling*, *hoveling*, *nieuweling*, *vlugteling*, *vreemdeling*, *vrijeling*, *geheimenis*, *droefenis*, *hechtenis*, en meer dergelijke, bevestigd wordt; waarbij men nog de woorden *oogelijn*, *maagdekijn* of *maagdeken*, *hondeken* enz. voege. Toen men naderhand de woorden bij de uitſpraak meer begon in te korten, en de zachte *e*, in de meeſte gevallen, niet langer liet hooren, zette men dezelve voor den medeklinker, om alzoo den afgebrokenen klank van *mat'*, *mur'*, *hop'* aan te vullen, en ſchreef *maet*, *muer*, *hoep* (*). — Hieruit leidt men, en, onzes oordeels, met regt, af, dat de *e*, welke, ſedert ruim twee Eeuwen, bij de verlenging der *o* en *u*, om goede redenen, als ongepast verworpen werd, ook bij die der *a*, waar zij een' gelijken oorſprong heeft, niet behoort gedoogd, maar door de verdubbeling derzelfde klinkletter vervangen te worden. Men brengt hiertegen wel in, dat nogtans ve-

le

(*) Dat men de *e* niet insgelijks ter verlenging der *i* bezigde, had zijne goede redenen, om, namelijk, de verwarring der verlengde *i* met den tweeklank *ie* voor te komen. Zie verder over het hier voorgeſtelde het *Vertoog over de ſpelling der Nederduitſche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT, in *de Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—318. en de *Aanteekeningen* van denzelfden op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, bladz. 634—636, van de laatſte uitgave van 1783.

le nette en taalkundige ſchrijvers, lang na de algemeene verwerping der *e* achter de *o* en *u*, dezelve ter verlenging der *a* nog beſtendig gebezigd hebben, en voert, van VONDEL af, eene ganſche reeks van achtbare namen ter bevestiging hiervan aan. Doch niet alleen laat zich ook voor de verlenging der *a* door verdubbeling, welke reeds in HOOFT eenen wakkeren voorſtander had (*), het gezag van verſcheidene achtbare ſchrijveren bijbrengen, maar ook valt op het aangevoerde te antwoorden, dat de voorgemelde ſchrijvers voornamelijk uit gewoonte, en omdat zij geene genoegzame redenen zagen om van dezelve af te wijken, de *e* ter verlenging der *a* hebben blijven bezigen, terwijl de oorſprong daarvan door hun niet ſchijnt opgemerkt te zijn geweest. Om de *o* niet door de *e*, maar door verdubbeling, te verlengen, was eene in het oog loopende reden, daar anders de verlengde *o* ligtelijk met den tweeklank *oe* konde verward worden. Eene ſoortgelijke reden geldt omtrent de *u*, daar de tweeklank *eu* oudtijds niet zelden *ue* geſchreven werd,

(*) De algemeene verlenging der klinkletters door verdubbeling wordt reeds aangeprezen en gevolgd in *de Twe-ſpraack van de Nederduitſche Letterkunst*, in 1584 door de Amſterdamſche kamer, *in liefde bloeyende*, uitgegeven, waarvan SPIEGEL voor den voornaamſten opſteller gehouden wordt. Zie bladz. 22. Dezelve komt voor in den *Hert-ſpieghel* en andere werken van den ſtraks genoemden Dichter.

werd, zoo als uit vele ſtukken, met name uit de werken van SPIEGEL, te zien is. Ook leert ons de *Tweſpraack*, dat de *ue* wel eens voor *oe* gebezigd werd (*). Hoe het zij, dit ten minſte ſchijnt zeker, dat vroegere ſchrijvers, die de *e* ter verlenging der *a* bleven bezigen, daarvoor geene bijzondere taalkundige gronden, althans geene, welke den toets kunnen doorſtaan, gehad hebben, en van den oorſprong der *e* als verlengletter, gelijk wij dien hebben opgegeven, geheel onkundig zijn geweest; weshalve hun gezag, 't welk buiten dien reeds door dat van andere, niet minder keurige, ſchrijvers merkelijk verzwakt wordt, in dit opzigt te minder gelden kan. Er laat zich derhalve, mijns inziens, geene voldoende reden in het midden brengen, welke ons zou bewegen, om, ten aanzien der *a*, van de doorgaande regelmaat der vokaalverlenging af te wijken; en zulks te minder, daar het ſchier eenparige gevoelen en gebruik der hedendaagſche taalkenneren voor de ſchrijfwijze van *aa* pleit, welke reeds kort na HUYDECOPERS aanmerkingen daaromtrent in zijne *Proeve* (†), en dus voor ruim eene halve Eeuw, vrij algemeen in zwang is gekomen.

Doch

(*) Zie bladz. 37 en 39.

(†) I. Deel, bladz. 347 en 348. De eerſte uitgave der *Proeve* geſchiedde in 1730 in één Deel in quarto.

Doch er vallen ten aanzien der *ae* of *aa* nog andere bedenkingen, welke hier insgelijks onze opmerking verdienen. Vooreerst, namelijk, zijn velen van oordeel, dat men in de zamentrekking van *blaên* voor *bladen*, *daên* voor *daden*, *paên* voor *paden*, de *ae* behouden moet, om daardoor den oorſprong dier verkortingen te duidelijker aan te wijzen. Doch hiertegen wordt door anderen te regt aangemerkt, dat de regelmaat van *doon*, *Goon*, van *dooden*, *Goden*, waarvoor niemand *doên*, *Goên* zal ſchrijven, ook hier de verdubbeling der *a* vordert. — Om gelijke reden willen verſcheidene nieuwere taalkenners, dat men *aar*, *haar*, in plaats van het doorgaans gebruikelijke *air*, *hair*, ſchrijve, als zijnde de *i* in deze woorden nog een overblijffel der gewoonte, welke bij een deel der Ouden heeft plaats gegrepen, doch reeds vroeg werd afgeſchaft, om de *i* tot verlengletter te bezigen, voornamelijk bij de vokalen *o* en *u*, als *doir*, *voir*, *huir*, *muir* en dergelijken. En in der daad, daar de voorgeſtelde ſchrijfwijze met *aa* door de algemeene en meest beſchaafde uitſpraak, alsmede door den voorgang van vele achtbare ſchrijveren van vroegeren en lateren tijd, bij wie men *aar*, *haar*, of *aer*, *haer* aantreft, gelijk die woorden mede bij KILIAAN voorkomen, bevestigd wordt, dunkt mij, dat de aangenomene regelmaat der vokaalverlenging ook hier de verdubbeling der *a* vordert, en het derhalve best zal zijn voortaan *aar*, *haar*, niet *air*, *hair*, te ſchrijven.

ven. Men brenge hiertegen niet in, dat op die wijze *aar* (korenaar) en *aar* (de naam eener rivier), *haar* (hoofdhaar) en *haar* (vrouwelijk voornaamwoord) in de ſpelling niet onderſcheiden zijn, daar deze bedenking, gelijk wij in het eerſte deel dezer Verhandeling meenen betoogd te hebben, niet gelden kan ter verwerping van eene ſchrijfwijze, welke op goede taalkundige gronden gevestigd is. Hetzelfde (om ook hiervan bij deze gelegenheid met een woord te ſpreken) is, mijns achtens, toepaſselijk op *heer* (heir), *meer* (meir), *oor* (oir) in *oorkonde* en *oorſprong*. Wat het eerſte *heir* aangaat, dat de *i* hier niets dan een hulpklinker is, welke niet tot de natuur des woords behoort, blijkt zoo uit deszelfs ſpelling in de oude verwantſchapte talen, als uit de afgeleiden *herberg*, *hertog* (*dux exercitus*) en de ſchrijfwijze van MELIS STOKE, bij wien men doorgaans *heer* of *here* geſchreven vindt (*). Op grond hiervan achten wij het best, met den Heer WEILAND, en anderen, dit woord, zoo op zich zelf, als in zamenſtellingen, *heer*, in het meervoud *he-*

(*) Zoo leest men, bij voorbeeld, VII Boek, v. 64.

Als 't *here* verſach de dinc.
Voert al op, eñ ſpranc vut.

en v. 93.

Eñ de vianden volgheden garne
Met haeſten andes *heren* ſtart.

heren, te ſchrijven (*). Dezelfde aanmerkingen gelden in volle kracht omtrent het woord *meir*, bij KILIAAN ook *maer* en *mer* geſchreven. Ook hier pleit de ſchrijftrant van MELIS STOKE, en vele andere, gezag hebbende ſchrijveren, voor *meer* (†), 't welk ook in de zamenſtellingen *meerkat*, *meermin*, alsmede in de dagelijkſche uitſpraak van het *Haarlemmer meer* enz., gehoord wordt. Hiermede ſtemmen de oude verwantſchapte talen, met name het Alemannisch, Angelſaxisch en Meſogothisch, overeen, welke ons, in dit woord, even als in het voorgaande *heer*, niet de harde *e*, met den tweeklank *ei* groote gemeenſchap hebbende, maar de zachte *e* doen kennen (§). Het blijkt dus uit dit een en ander ten duidelijkſte, dat de *i* ook hier eene aangenomene letter en een overblijffel is der oude gewoonte, om die letter ter vokaalverlenging te bezigen; weshalve eene goede ſpelling vordert, dat men hare plaats door de *e* doe vervangen, en zoo in het woord als deszelfs afgeleiden *meer*, *mere*, en meervoudig *meren*, ſchrijve. Geen min-

(*) Zie de laatſte uitgave van HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* door KLUIT op het woord *heir*, en het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van WEILAND op hetzelfde woord.

(†) Voorbeelden ter bevestiging van het gezegde kan men vinden in HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* op het woord *meer*.

(*) Zie TEN KATE, I. D. bladz. 238.

minder overwigt van redenen is er voor de ſpelling van *oor* voor *oir*, in *oorkonde*, *oorſprong*, *oorzaak*; eene ſpelling, welke reeds door de netſte ſchrijvers algemeen is aangenomen, en waarvoor ook de waarſchijnlijke oorſprong van *oor*, bij zamentrekking van *over* (*), ten ſterkſte pleit.

In de tweede plaats (om na deze uitweidingen tot de *ae* terug te keeren) ſtaat ons hier te onderzoeken, welke ſpelling in de woorden *paerel*, *paerd*, *ſtaert*, *waereld*, *zwaerd*, *naerſtig*, *regtvaerdig* enz., voor de beste te houden zij. Er zijn er, die, offchoon voor het overige de ſpelling met *aa* volgende, echter in de genoemde woorden de *ae* gebruiken, en daaraan in dezelve een gemengd geluid toekennen, na genoeg overeenkomende met dat van den Franſchen tweeklank *ai*, of de Griekſche *η*. Doch dit denkbeeld, in ſommige ſpraakkunſtige opſtellen, als die van de *kamer in liefde bloeyende*, van CHR. VAN HEULE, NYLOË en SEWEL, voorgeſteld, is door anderen met regt voor ongegrond verklaard, daar onze taal geenen dergelijken tweeklank kent, en het hooge geluid der Griekſche *η* met onze harde *e* overeenkomt. Het eerſte blijkt ten duidelijkſte uit het overoude en nog in onze dagen niet volkomen afgeſchafte gebruik, om de *e* tot verlenging der *a* te bezigen; een gebruik,

(*) Zie KILIAAN in zijn *Woordenboek*.

bruik, 't welk voorzeker noch zoo algemeen in zwang gekomen, noch althans zoo lang daarin gebleven zou zijn, bijaldien in onze taal een tweeklank *ae* ware bekend geweest. Het gemis van dezen tweeklank was ook oorzaak, dat vroegere ſchrijvers, met name onze Bijbelvertalers, anders zeer naauwkeurig in het behouden der eigenaardigheden van vreemde eigennamen, voor *Judaea*, Gr. Ἰουδαία, *Aegypten*, Gr. Αἴγυπτος, altijd *Judea*, *Egypten* geſchreven hebben. Voeg hier nog bij, dat in verſcheidene der opgegevene woorden, in welke die dusgenaamde tweeklank plaats zou moeten hebben, volgens de zekere of waarſchijnlijke afleiding, de *a* of *e* voorkomt, gelijk wij ſtraks, bij de meer afzonderlijke beſchouwing dezer woorden, zien zullen. Doch, van waar dan die ſpelling met *ae* in de gemelde woorden, en dat gemengd geluid, 't welk de gewone uitſpraak in ſommige derzelve doet hooren? Het komt ons, met den Heer BOLHUIS (*), hoogst waarſchijnlijk voor, dat de oorſprong daarvan gezocht moet worden in de poging, om door dezen middelweg twee onderſcheidene tongvallen te vereenigen, waarvan de eerſte *peerd*, *peerle* (of *perel*), *neerſtig*, de andere *paard*, *paarle* (of *parel*), *naarſtig*, deed hooren. Mogen wij dan, uit kracht van het voorgeſtel-

(*) In zijne *Aanteekeningen* op de *Spraakkunst* van STYL, bladz. 11.

ſtelde, de ſchrijfwijze van *ae* in de opgegeven woorden met regt verwerpen, zoo zal het er alleen op aankomen, om te onderzoeken, welke ſpelling, of met *a*, of met *e*, in elk dier woorden de meeſte aanprijzing verdiene; en tot dit onderzoek gaan wij thans over.

In het woord *paarle*, *peerle* (*parel*, *perel*) valt de beſliſſing moeijelijk, daar voor beide ſchrijfwijzen veel pleit. Het *perle* der Franſchen, van wie wij dit woord waarſchijnlijk ontleend hebben, ſchijnt zeker de *e* eenigermate aan te prijzen; doch ieder, die op de bekende verwisſeling der *a* en *e* in onze taal acht geeft, en daarbij bedenkt, dat er hoegenaamd geene reden is, om zich in woorden van vreemden oorſprong aan de oorſpronkelijke ſchrijfwijze te houden, zal mij gereedelijk toeſtemmen, dat deze grond geheel onvoldoende is. Wij hebben dus alleen te onderzoeken, welke ſpelling met de algemeenſte uitſpraak, en den voorgang der beſte ſchrijveren, meest overeenkomſtig zij. Bij KILIAAN vind ik *perle*, geheel naar de Franſche ſchrijfwijze, en ook *peerle*. HOOGSTRATEN daarentegen, in zijne *Geſlachtlijst*, heeft *paerle*, en drie voorbeelden van HOOFT, VONDEL en VOLLENHOVE, in welke allen *paarle* geſchreven is. Dezelfde ſchrijfwijze komt voor bij DE DECKER in zijne *Rijmoefeningen*, I. Deel, bladz. 325.

Want

Want in 't nieu Salem, opgebout
Van *paerlen*, dier geſteente en goud.

en bij POOT in het I. Deel zijner *Gedichten* bladz. 92. van de uitgave in klein formaat.

Ja daerdoor magh ik wel mij zelven rijker ſchijnen,
Dan of ik de eedle gout- en blanke zilvermijnen
Alom als heer bezat, en al het *pareſtrant*
Van 't geurig morgenlant.

Ook in de *nieuwe Bijdragen* I. Deel bladz. 36. vind ik *parel* geſchreven. *Kriſtal*, parels, *diamanten zijn naturelijke voortbrengſels, die ieder kent.* Op gezag dezer voorbeelden aarzelen wij niet, aan *paarle* (parel) boven *peerle* (perel) de voorkeur te geven, hoezeer ook voor deze laatſte ſchrijfwijze het gezag van achtbare taalgeleerden valt bij te brengen. De uitſpraak kan hier weinig beſliſſen, daar zij veelal verbasterd is; doch wij meenen, dat dezelve de ſchrijfwijze door ons voorgeſteld, meer dan die met *e* of *ee*, begunſtigt.

De woorden *paard*, *ſtaart* zullen ons minder ophouden, daar in deze, hoewel door enkelen *peerd*, *ſteert* geſchreven (*), de voorgeſtelde ſpelling met *aa*, door den voorgang van verre de meeſte ſchrijveren,

(*) Deze ſchrijfwijze vindt men onder andere bij KILIAAN in zijn *Woordenboek*.

ren, en de groote meerderheid der ſprekenden, bevestigd wordt. Dezelve wordt reeds door MELIS STOKE gebezigd, bij wien men leest, IV. Boek, v. 1435.

De Grave de hiet zonder ſparen,
Dat men ſadelde al de *paert*,
Zonder beiden metter vaert.

en v. 1514.

Eñ reden ſere ter ſtat waert,
Wat ghelopen mochte de *paert*.

Start voor *ſtaert* vindt men in de reeds aangehaalde plaats, VII. Boek, v. 93.

Eñ de vianden volgheden garne
Met haeſten andes heren *ſtart*.

Geene grootere zwarigheid is er ten aanzien van het woord *wereld*, welks meer dan waarſchijnlijke oorſprong van het oude *weren* voor *wezen* (zijn), van waar nog het meervoud van den onvolmaakten verledenen tijd *waren* overig is, voor de ſchrijfwijze met eene enkele *e* ſtellig pleit (*); eene ſchrijfwij-

(*) Deze oorſprong wordt reeds door KILIAAN opgegeven op het woord *wereld*. Zie ook TEN KATE, *Aanleiding* enz., II. Deel, bladz. 519.

wijze, welke ook, ſedert een' geruimen tijd, bij de neêſte ſchrijvers algemeen is aangenomen, en bij de Oudheid doorgaans voorkomt.

Meer bedenkelijk is de ſchrijfwijze van het woord *zwaard* of *zweerd*. Reeds zeer vroeg zeker werd dit woord op de laatſte wijze geſpeld, zoo als uit MELIS STOKE, te zien is, IV. Boek, v. 1493.

Ic ſal u *tſweert* tote inden tanden.

en VII. Boek, v. 60.

Eñ weiveden met *ſwerden* ſeer.

Dezelfde ſchrijfwijze komt ook voor in het *Woordenboek* van KILIAAN, en in onze *Bijbelvertaling*. Daarentegen vindt men bij HOOFT, VONDEL en DE DECKER doorgaans *zwaard* geſchreven, zoo als uit de voorbeelden bij HOOGSTRATEN blijkbaar is. Ook bij POOT, I. Deel, bladz. 94, vind ik *zwaarden*, of, naar de gewoonte van dezen Dichter, om de *e* ter verlenging der *a* te bezigen, *zwaerden* geſchreven:

Geen veſt door vijants *zwaerden*
Omcingelt en alrede in bitteren hongersnoodt.

Maar men dringt voornamelijk op de afleiding aan, als de ſpelling met *ee* duidelijk vereiſchende, en acht

zweerd,

zweerd, met voorzetting der *z*, van het werkwoord *weren* afkomſtig te zijn, zoodat het eigenlijk *een verweermiddel* zou beteekenen (*). Doch, hoe waarſchijnlijk deze afleiding ook zijn moge, levert dezelve nogtans, naar ons inzien, geen' voldoenden grond op, om daarop de ſchrijfwijze van *zweerd*, als de eenige echte, voor te ſtellen. Om nu niet te zeggen, dat de verwisſeling, zoo der lange als korte *a* en *e*, in onze taal zeer gebruikelijk is, gelijk men dus *weerd* voor *waard*, *eerde* voor *aarde* (†) geſchreven vindt; om niet te ſtaan op 't geen wij in onze *eerſte Afdeeling* hebben aangetoond, dat, namelijk, de afleiding, wanneer zij, zoo als in het tegenwoordige geval, noch duidelijk in het oog loopt, noch de beteekenis van het woord merkelijk opheldert, niet tot een beſliſſend rigtſnoer der ſpellinge geſteld kan worden, zoo merken wij alleen aan, dat het oude *waren*, in *bewaren*, *vrijwaren* overig, van *weren* alleen in tongval ſchijnt te verſchillen (§), en dus het woord in geſchil even gevoegelijk van het eerſte, als van het laatſte, kan wor-

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 725.

(†) Het eerſte vindt men bij KILIAAN, en beide *weerde* en *eerde* bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 1031 en 1032.

Met groter *weerde*
Was hi tEgmonde brocht ter *eerde*.

(§) Zie TEN KATE, II. D. bladz. 723 en 724.

worden afgeleid. Uit al het bijgebragte mag ik, mijns achtens, gerustelijk het beſluit opmaken, dat noch de voorgang der achtbaarſte ſchrijveren, noch de afleiding, over de ſchrijfwijze van *zwaard* of *zweerd* ſtellig beſlist, en dus het algemeenſte hedendaagſche gebruik, zoo in het ſpreken als ſchrijven, daarover uitſpraak behoort te doen. En hierop lettende, geloof ik dat men aan *zwaard*, boven *zweerd*, de voorkeur zal geven; eene voorkeur, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt, wien wij op goede gronden, zoo wij meenen, in twijfelachtige gevallen het regt ter beſliſſinge hebben toegekend.

De weinige nog overig zijnde woorden, als *naarſtig*, *regtvaardig*, *kaars*, *laars* enz., zullen ons niet lang bezig houden. In de drie laatſte althans wordt de voorgeſtelde ſchrijfwijze door het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik zoo ſtellig gevorderd, en door de afleiding deels zoo zeer bevestigd (*), deels zoo geheel niet tegengeſproken, dat niemand, die niet den bijzonderen tongval van deze of gene ſtad of gewest voor de algemeene landtaal in plaats wil ſtellen, een oogenblik zal aarzelen, dezelve met *a* te ſchrijven. Ten aanzien van het woord *naarſtig* alleen, over welks uitſpraak en ſchrijfwijze het al-

(*) Dit geldt omtrent *regtvaardig*, zamengeſteld uit *regt* en *vaardig*, welk laatſte buiten twijfel afkomſtig is van het werkwoord *varen*.

algemeene gebruik anders niet minder ſtellig beſlist, kan eenige bedenkelijkheid geopperd worden, daar de afleiding in hetzelve de *e* ſchijnt te begunſtigen. Men acht, namelijk, dit woord bij letterverzetting, of met voorzetting der *n*, van *ernst* afkomſtig te zijn (*), en op dezen grond willen ſommigin *neerſtig* voor *naarſtig* geſchreven hebben. Doch wij twijfelen niet, of het te voren gezegde omtrent de aangenomene verwisſeling der *a* en *e*, en het ontoereikende van het gezag der afleidinge, om de ſpelling te regelen, wanneer het volgen van dezelve, om hare onzekerheid, of hare mindere baarblijkelijkheid voor de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, niets tot vermeerdering der duidelijkheid kan toebrengen, zal overgenoegzaam zijn, om het bewijs voor de ſchrijfwijze van *neerſtig* voor *naarſtig*, uit den oorſprong des woords ontleend, bij taalkundigen alle kracht te doen verliezen.

§. 3.

Over de enkele en dubbele Vokaalſpelling.

Wij zijn thans gevorderd tot één der moeijelijkſte en belangrijkſte onderwerpen dezer Verhandeling, de

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 633.

de enkele en dubbele vokaalſpelling, namelijk, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende. Om hetzelve eenigzins geregeld en naar eisch te verhandelen, zal het noodig zijn vooraf een beknopt geſchiedkundig verſlag te geven van de regelmaat, welke men, te dezen aanzien, in vroegere en latere dagen, onder ons gevolgd heeft, waarna wij de verſchillende gevoelens omtrent dit ſtuk zullen toetſen, en, eindelijk, dat gene, 't welk ons met de regelen eener gezonde taalkunde meest overeenkomſtig ſchijnt, door bewijsredenen trachten te ſtaven.

De oudſte ſchriften, in onze taal voorhanden, inziende, ontdekken wij terſtond, dat men, in de vroegſte tijden, eene enkele vokaal ter klankvorminge genoegzaam heeft geoordeeld in lettergrepen, welke niet op eenen medeklinker ſtuiten. Niet alleen de werken uit de dertiende Eeuw in onze moedertaal overig, als die van MELIS STOKE, JACOB VAN MAERLANT, en anderen, maar ook vroegere Frankduitſche ſchriften, met name *de omſchrijving van het Hooglied* door WILLERAMUS, Abt van het klooſter Ebersperg in Beijeren, die in den jare 1085 overleed, en wiens taal met ons oud Duitsch groote overeenkomst heeft, leveren hiervan, ſchier op elke bladzijde, bewijzen op. Het gezegde door voorbeelden, uit die ſchriften ontleend, te ſtaven zou even vervelend als overtollig wezen, daar ieder, die daarin geen volſlagen vreem-

de-

deling is, hetzelve gereedelijk zal toeſtemmen (*). En niet ſlechts treffen wij deze enkele vokaalſpelling in ſchriften der dertiende en veertiende Eeuwe aan, welke meest Monniken, aan het Latijnſche ſchrijfgebruik meer of min gewoon, tot opſtellers hadden, maar ook komt dezelve doorgaans voor in Nederduitſche werken tot aan de zeventiende Eeuw. Het is waar, dat hier en daar reeds vroeg, en vrij algemeen in werken der zestiende en zeventiende Eeuw, in dit opzigt eene uitzondering plaats heeft omtrent vele woorden, welke de *e* en *o* hebben; doch de redenen dezer uitzondering, welke wij in 't vervolg nader zullen opgeven, zijn geheel verſchillende van die, welke de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling voor hunne ſchrijfwijze bijbrengen. — De eerſte, die eene doorgaande dubbele vokaalſpelling onder ons heeft ingevoerd, is de doorluchtige Drosſaard HOOFT, een man voorzeker, aan wien de Nederduitſche taalkunde ten duurſte verpligt is. Deze heeft de dubbele vokaal, zonder onderſcheid, gebezigd in alle lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende, en bij het uitſpreken den klemtoon ontvangende, daartoe, naar het ſchijnt, alleen bewogen, omdat men *mijne*, niet

(*) Eenige voorbeelden uit onze oudſte ſchrijvers vindt men bijeen gezameld in het uitmuntend *Vertoog over de ſpelling der Nederduitſche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT. Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—313.

niet *mine*, *gelijken*, niet *geliken*, ſchrijft, zoo als uit zijne *Waarnemingen*, achter het eerſte Deel van TEN KATE, blijkbaar is (*). Dit voorbeeld echter vond in de zeventiende Eeuw ſlechts enkele navolgers, onder welke de vermaarde geſchiedſchrijver GERARD BRANDT, en de taal- en dichtkundige A. MOONEN, die echter daarin niet zoo onbepaald te werk ging, de voornaamſte zijn. Doch VONDEL, DE GROOT, HUYGENS, DECKER, VOLLENHOVE, en anderen, behielden doorgaans de enkele vokaalſpelling; de meeſten echter met die uitzondering, waarvan wij te voren gewaagden. Hetzelfde voetſpoor volgden de taalkundige Overzetters van den *Staten-bijbel*. In het begin der achttiende Eeuwe, werd de dubbele vokaalſpelling verdedigd in de Spraakkunſtige opſtellen van den reeds gemelden A. MOONEN en W. SEWEL; doch tegen het gezag dier mannen kan mijns achtens, dat van NYLOË, en inzonderheid der beroemde taalkenneren TEN KATE en VERWER, rijkelijk opwegen, die de enkele vokaalſpelling, offchoon met zekere bepalingen ten aanzien der *e* en *o*, gebruikt en aangeprezen hebben. Nogtans heeft in deze Eeuw de dubbele vokaalſpelling meer en meer veld gewonnen, nadat de groote HUYDECOPER als verdediger daarvan was opgetreden in zijne *Proeve van*

(*) Zie *Waarnem.* CXVII en CXXVI op bladz. 742 en 743.

van Taal- en Dichtkunde, welke in 1730 in het licht verſcheen. Doch hoe veel invloeds het gezag van HUYDECOPER te dezen aanzien ook gehad hebbe, ontbreekt het echter geenszins aan ſchrijveren, die zijne regelen omtrent de dubbele vokaalſpelling niet opgevolgd, en zich meer aan het gebruik eener enkele klinkletter gehouden hebben, en van welke het genoeg zal zijn een' SMIT, FEITAMA en FRANS DE HAES genoemd te hebben. En waarſchijnlijk zou HUYDECOPER nog mindere navolgers gehad hebben, zoo niet de beroemde WAGENAAR, een man, die als taalkundige en geſchiedſchrijver zeker de grootſte achtinge verdient, deszelfs ſchrijfwijze door zijn voorbeeld bekrachtigd en algemeener gemaakt had. Is dus de dubbele vokaalſpelling in de laatſte tijden door velen aangenomen geworden, er zijn, aan den anderen kant, ook verſcheidene achtbare taalgeleerden, als voorſtanders der enkele vokaalſpelling, opgetreden, met name de beide voortreffelijke uitgevers van HUYDECOPERS *Proeve*, LELYVELD en HINLOPEN, de vermaarde Leydſche Hoogleeraar KLUIT, de geleerde BOLHUIS, en, nog onlangs, de kundige ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*. Zelfs heeft de gewoonte onzer oudſte ſchrijveren, om altijd en zonder onderſcheid ſlechts éene vokaal te bezigen, in onze dagen eenige navolgers gevonden, waarvan de grond echter voornamelijk in de gemakkelijkheid gezocht moet wor-

den. Laat ons, na dit beknopt geſchiedkundig verſlag, ter toetſing der verſchillende gevoelens omtrent de vokaalſpelling overgaan.

Onder de redenen, ter verdediging eener eenparige dubbele vokaalſpelling bijgebragt, verdient, in de eerſte plaats, onze opmerking het geen door ſommigen beweerd wordt, dat, namelijk, eene dubbele vokaal meer geſchikt ſchijnt, om eenen langen en vollen klank uit te drukken, dan eene enkele. Doch deze reden laat zich door het voorbeeld der Grieken en Latijnen, die zich, in de bloeijendſte tijdperken hunner tale, van eene enkele vokaal ter aanduiding ook van een' langen klank bediend hebben, gemakkelijk wederleggen. Het is waar, dat, volgens getuigenis van QUINCTILIAAN (*), en anderen, de oudſte Latijnſche ſchrijvers in lange lettergrepen zich van eene dubbele vokaal bediend hebben, ſchrijven-

(*) *Inſtit. Orat.* Lib. I. Cap. 4. *Quae ut vocales junguntur, aut unam longam faciunt, ut veteres ſcripſere, qui geminatione earum, velut apice, utebantur, aut duas* &c. & ejusdem Libri Cap. 7. *Semivocales non geminare diu fuit uſitatiſſimi moris: atque e contrario usque ad Accium & ultra porrectas ſyllabas geminis, ut dixi, vocalibus ſcripſerunt.* — Zie verder het te voren aangehaalde Vertoog van den Hoogleeraar KLUIT, bladz. 298—304, alwaar men bij de eerſte plaats van QUINCTILIAAN, nog andere, hiertoe betrekkelijk, vindt aangehaald. Vergelijk ook *Ruuwe proef over het werktuiglijke der Dichtkunde*, bladz. 99.

vende, bij voorbeeld, *aara*, *voocem*, *feelix*; doch deze gewoonte is in latere tijden, en wel in die van den grootſten bloei der Latijnſche Letterkunde, afgeſchaft. Men gebruikte wel, in plaats daarvan, ſomwijlen een ſtreepje; doch alleen in woorden, welke gelijkluidend, doch in beteekenis en lengte van lettergrepen verſchillend waren, als *mālus* (een appelboom) en *mălus* (kwaad), en ſoortgelijke, zoo als de te voren genoemde QUINCTILIAAN ons leert (*). Bij de Latijnen intusſchen was voor deze onderſcheiding der lange klanken eene reden, welke in onze taal geene plaats vindt, de naauwkeurige afmeting, namelijk, van de tijden der lettergrepen, welke in hunne dichtmaat zorgvuldig werd waargenomen. Lengte van lettergreep en klemtoon waren bij hen onderſcheidene zaken, gelijk uit het woord *jăcĕrĕ* (werpen) klaarlijk te zien is, waarvan alle drie de lettergrepen kort zijn, hoewel het, gelijk alle woorden, noodzakelijk den klemtoon op ééne derzelve moet ontvangen. Bij ons daarentegen heeft deze afmeting van de lengte der lettergrepen geene plaats, en hangt deze ſchier eeniglijk van den klemtoon af. Hieruit volgt dat, zoo, naar het gevoelen van ſommigen, alleen eene dubbele vokaal eenen langen en vollen klank kan uitdrukken, alle lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene verdub-

(*) *Inſtit. Orat.* Lib. I. Cap. 7., welke plaats ook aangehaald is door KLUIT, bladz. 301 en 302.

dubbeling der vokaal vereiſchen, en mien derhalve *meede*, *vaader*, *vreede*, *reekenen*, *zeeker*, *beedelen*, *beveelen* van *bevel* enz., waarin anders de enkele vokaal gebezigd wordt, behoort te ſchrijven. Doch, daar onder de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling niet ligt iemand de opgegevene ſchrijfwijze zal goedkeuren, geloof ik gerustelijk aan den voorgeſtelden grond voor eene dubbele vokaalſpelling, als te veel, en gevolgelijk niets bewijzende, alle kracht te mogen ontzeggen.

Het laatst aangemerkte brengt ons natuurlijk ter beoordeeling van een' tweeden grond, welke voor de dubbele vokaalſpelling wordt aangevoerd, dat, namelijk, de min bedrevene in de taal daardoor onderrigt wordt, op welke lettergreep hij den nadruk moet doen vallen, en alzoo een belagchelijk wangeluid wordt voorgekomen, 't welk bij eene gelijke ſpelling van *beving* (van *beven*) en *beving* (van *bevangen*), *beken* (van *beek*) en *beken* (van *bekennen*) zou ontſtaan kunnen. Doch hiertegen wordt, onzes oordeels, te regt ingebragt, dat men, ter bereiking van dit oogmerk, het tot een' doorgaanden regel zou moeten ſtellen, om in lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene dubbele vokaal te ſchrijven, zoo als wij dit te voren in eenige voorbeelden hebben aangewezen. Immers, laat men de enkele vokaal in vele gevallen eenen langen klank uitdrukken, hoe zal dan de vreemdeling, *beving* (van *bevangen*) lezende, ten zij hij door kennis

nis van den oorſprong des woords geholpen worde, weten kunnen, dat de *e* in dit woord *kort*, niet, gelijk in vele andere, *lang* moet uitgeſproken worden? En, genomen eens, dat door de onderſcheidene ſchrijfwijze van *beeving*, en *beving* en eenige weinige andere woorden van gelijken aard, derzelver verkeerde uitſpraak, ook zonder de te voren gemelde algemeenmaking der dubbele vokaalſpelling, kon verhoed worden, zal niet echter de vreemdeling, bij gemis van genoegzame taalkennis en oefening, nog gevaar loopen van in zeer vele andere woorden het misſelijkst wangeluid te doen hooren? Er is derhalve, om dit te verhoeden, geen ander middel overig, dan dat men, gelijk wij ſtraks zeiden, de dubbele vokaalſpelling zonder onderſcheid uitſtrekke tot alle lettergrepen, welke den klemtoon aannemen, of dezen door het plaatſen van een ſchrapje boven de vokaal aanduide. Doch het een zoo min, als het ander, zal, geloof ik, bij taalkundigen goedkeuring, of, bij de groote meerderheid der ſchrijvenden, navolging vinden, en wel om deze eenvoudige reden, dat voor eene dergelijke aanwijzing van den klemtoon hoegenaamd geene noodzakelijkheid voorhanden is. In eene levende taal toch leert niet alleen het gebruik gemakkelijk de uitſpraak kennen, maar ook heeft onze taal te dezen aanzien een bijzonder voorregt, als bezittende de fraaije en onwaardeerbare eigenſchap, dat de klemtoon daarin altijd valt op het zakelijk deel des woords. Deze

eigenſchap, welke in oorſpronkelijk Nederduitſche woorden zich altijd voordoet, en onzer tale een belangrijk ſieraad bijzet, verheft dezelve aanmerkelijk boven de Latijnſche en vele andere beſchaafde talen, en maakt de aanwijzing van den klemtoon door verdubbeling der vokaal volſtrekt onnoodig. Immers, vindt de vreemdeling *bédelen* en *bedélen* beide met eene enkele *e* geſchreven, zoo behoeft hij, mits het verband de kracht des woords met genoegzame duidelijkheid aanwijze, ſlechts den oorſprong van het eerſte van *bidden*, *beden*; van het laatſte, van *deel*, te kennen, om te weten, op welke lettergreep hij den nadruk der uitſpraak moet doen vallen (*). — Dit zij genoeg ter wederlegging van eenen bewijsgrond, welks toelating het ſchrijven met een' overtolligen last bezwaren zou. — Wij haaſten ons ter overweging van dat gene, waarop de voorſtan-

(*) Men zie het meermalen aangehaalde *Vertoog* van den Heer KLUIT, bladz. 305., en de aanteekening, alwaar hij zich beroept op het geen hij omtrent gemelde taaleigenſchap breeder gezegd heeft in de *Maendelijkſche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 365 — 367. TEN KATE heeft deze voortreffelijke eigenſchap onzer tale het eerst in het licht geſteld in zijn werkje over de *Gemeenſchap tuſſchen de Gottiſche Spraeke en de Nederduitſche*, bladz. 14. en volgg., en daarna breeder verklaard in zijne *Aanleiding tot het verhevene deel der Nederduitſche Sprake*, II. Deel, bladz. 6 en 7. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350. en volgg., en III. Deel, bladz. 123.

ſtanders eener dubbele vokaalſpelling, als het voornaame ſteunſel van hun gevoelen, aandringen.

Zij houden namelijk (en zeker niet zonder ſchijn van waarheid) ſtaande, dat regelmaat en afleiding in zeer vele zelfſtandige naamwoorden en werkwoorden de verdubbeling der vokaal vorderen. *Daad*, *naam*, *zaak*, *week*, *muur*, *troon*, en dergelijken, vereiſchen, naar hun oordeel, regelmatig in het meervoud *daaden*, *naamen*, *zaaken* enz., als worden de hetzelve, met achtervoeging van *en*, gevormd van het enkelvoudige *daad* enz. Zij dringen de noodzakelijkheid dezer dubbele klinkerſpelling nog verder aan, door op te merken, dat, bij het ſchrijven eener enkele vokaal, de min geoefende in onze taal op het denkbeeld zou gebragt worden, als of het enkelvoud ook ſlechts een' enkelen klinder had, en dus, de beteekenis van *zaken* in het *Woordenboek* willende zoeken, die bij *zak* zou meenen te vinden. Doch hiertegen wordt, door anderen, ingebragt, dat *daad*, *naam*, *week* enz. van de oude en oorſpronkelijke ſchrijfwijze afwijkt, volgens welke deze woorden *dade*, *name*, *weke* enz. luidden; dat men, deze woorden tot ééne lettergreep inkortende, den nu gebrokenen en onvolkomenen klank herſtellen moest, 't welk eerst door eene verplaatſing der *e* naar voren, vervolgens door verdubbeling der klinkletter geſchiedde; doch dat er geene reden is, om in het meervoud van de oude regelmaat af te gaan, weshalve dan ook daaruit, lang na de zamentrek-

trekking van het enkelvoud, nog beſtendig ſlechts eene enkele vokaal gebezigd werd. Daar wij den gemelden uitgang onzer oude naamwoorden op de zachte *e* te voren reeds genoegzaam opgehelderd hebben, zullen wij te dezer plaatſe alleen aanmerken, dat dezelve ook door de ſtandhoudende ſchrijfwijze en uitſpraak der Engelſche taal, welker gemeenſchap met onze oude ſpraak den taalkundigen overbekend is, krachtiglijk geſtaafd wordt, als waarin de woorden *tale*, *face*, *grace*, *life*, *ſhore*, en ſoortgelijke, met twee lettergrepen geſchreven, doch bij de uitſpraak tot ééne lettergreep worden zamengetrokken. Het ſchijnt dus, uit kracht van het aangevoerde, niet te loochenen te zijn, dat de enkele vokaalſpelling in het meervoud der bedoelde naamwoorden met de oude en echte regelmaat van het enkelvoud meer overeenkomſtig is, dan de dubbele. Ook wordt dit door de meeſte voorſtanders der dubbele klinkerſpelling geenszins ontkend; doch, daar men eenmaal van die oude regelmaat is afgeweken, en algemeen *daad*, *zaak*, *muur* enz. ſchrijft, is het, huns oordeels, duidelijker, eenvoudiger en regelmatiger, om in het meervoud de dubbele vokaal te behouden. Doch ik erken gaarne, den grond hiervan niet te kunnen bevroeden. Immers heeft in het meervoud iets geheel anders plaats dan in het enkelvoud, en kan dus het laatſte niet ten rigtſnoer verſtrekken van het eerſte. In het enkelvoud wordt de lettergreep door een' medeklinker

ker gesloten; gevolgelijk kan, volgens den aard der tale, eene enkele vokaal niet anders dan een' korten en gebrokenen klank geven, maar wordt, ter uitdrukking van het lange en volle geluid, de verdubbeling der klinkletter gevorderd. Maar heeft hetzelfde ook in het meervoud plaats? Zeker neen: hier stuit de vokaal niet op een' medeklinker, welke tot de laatste lettergreep overgaat, als *da-den*, *za-ken*, *mu-ren* enz. — Zal men nu hier, tegen de doorgaande regelmaat der tale, volgens welke, in lettergrepen niet op eenen medeklinker stuitende, eene enkele vokaal ter aanduiding van den langen klank voldoende is, eene dubbele bezigen? Waarlijk, mij dunkt, dat hierdoor eene ongelijkvormigheid geboren wordt, welker wezenlijke aanstootelijkheid alleen door de gewoonte onopgemerkt blijft. Wil men dus (en hiertoe toonen de voorstanders der dubbele vokaalspelling zelve zich ongezind) wil men de verdubbeling der vokaal niet uitstrekken tot alle lettergrepen, in welke een lang geluid wordt waargenomen, zoo vordert, mijns achtens, de regelmatigheid, dat men ook het meervoud der meergemelde naamwoorden met eenen enkelen klinker schrijve. Wat verder de misvatting betreft, waartoe vreemdelingen, door de enkele vokaalspelling van *daden*, *zaken* enz., ten aanzien van het enkelvoud zouden gebragt worden, en de aanprijzing, welke de dubbele klinkerspelling uit dien hoofde geacht wordt te verdienen, men kan hierop met grond antwoorden, dat

het

het gemak van vreemdelingen geene voldoende reden is ter invoering van een gebruik, 't welk met de *analogie* der tale ſtrijdt. Doch bovendien wordt de voorgeſtelde zwarigheid, zoo niet geheel, althans grootendeels weggenomen door de opmerking, dat verre de meeſte woorden, welke in het enkelvoud een' korten klinker hebben, den medeklinker in het meervoud verdubbelen. Men kan dit als eenen regel opgeven, en daardoor verhoeden, dat de vreemdeling, van de regelmaat onzer vokaalverlenging onderrigt, *banen* van *ban*, *zaken* van *zak* afleide. Alleen zal hij nu ten aanzien van *dagen*, *hoven*, *paden*, *graven* enz. kunnen mistasten, dezelve van *daag*, *hoof*, *paad*, *graaf* afleidende; doch het aantal dezer woorden is niet zeer groot, noch ook het wangeluid, daardoor veroorzaakt, zeer aanſtootelijk (*).

Wij hebben tot hiertoe ſlechts van naamwoorden geſproken; thans moeten wij ook omtrent de vokaalſpelling der werkwoorden handelen, waarin wij echter iets korter zullen kunnen zijn. Hier zijn de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling het onderling niet eens omtrent de regelen, naar welke men zich behoort te ſchikken. Velen beſchouwen de gebiedende wijze als den wortel der werkwoorden, en willen deze tot een rigtſnoer der vokaalſpelling geſteld hebben. Volgens hen derhalve

(*) Zie het *Vertoog* van den Heer KLUIT, bladz. 345—348., alwaar dit een en ander breeder wordt voorgeſteld.

ve moet men *geeven*, *leeven*, *ſpreeken*, *vraagen*, *hoopen* enz. met eene dubbele klinkletter ſchrijven, omdat men in de gebiedende wijze *geef*, *leef*, *ſpreek*, *vraag*, *hoop* ſchrijft: doch hiertegen laten zich, mijns achtens, zeer vele gegronde bedenkingen inbrengen. Vooreerst berust alles op eene moeijelijk bewijsbare onderſtelling, dat, namelijk, de gebiedende wijze als de wortel der werkwoorden moet aangemerkt worden. — Wij ontkennen niet, dat hiervoor eene en andere ſchijnbare reden valt aan te voeren; doch het geen ter wederlegging daarvan wordt bijgebragt, is, in ons oog, althans van dat gewigt, dat de gemelde onderſtelling niet wel als een rigtſnoer der ſpelling kan worden aangenomen (*). — Doch wij behoeven ons met de beoor-

deе-

(*) De reden, waarom velen, en onder dezen A. MOONEN in zijne *Spraakkunst*, bladz. 173, en ADELUNG in zijn *Umſtändliches Lehrgebäude der Deutſchen Sprache*, I. Th. ſ. 768., de gebiedende wijze voor den wortel van het werkwoord houden, ſchijnt voornamelijk in hare kortheid gelegen. Doch de ſchrandere TENKATE, die, onzes oordeels, met meer regt, de onbepaalde wijze als den wortel beſchouwt, heeft hiertegen zeer wel aangemerkt, dat men op denzelfden grond den eerſten perſoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze voor den wortel zou kunnen houden, en voorts zijn gevoelen bondiglijk geſtaafd. Zie II. Deel, bladz. 32 en 33, en vergelijk het voortreffelijk werk van den Hoogleeraar MUNTINGHE, *Geſchiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, I. Deel, bladz. 34 en 35. en de Aanmerk. (24) achter het werk, bladz. 16 en 17.

deeling van het voor en tegen in dezen niet in te laten, daar, ook bij de volle zekerheid der aangenomene onderſtelling, het bewijs, daaruit voor de dubbele klinkerſpelling afgeleid, ons voorkomt geene genoegzame kracht te hebben. Dezelfde redenen toch, welke wij te voren zagen, dat tegen het ſchrijven der dubbele vokaal in *daaden*, *zaaken*, uit hoofde van het enkelvoudige *daad*, *zaak*, gelden, vinden ook hier hare volkomene toepaſſing. De gebiedende wijze werd niet alleen oorſpronkelijk *ſpreke*, *geve*, *vrage* enz. geſchreven, 't welk naderhand tot *ſpreek*, *geef*, *vraag* werd zamengetrokken (*), maar ook kan men *ſpreek*, *geef*, *vraag* niet gelijk ſtellen met *ſpreken*, *geven*, *vragen*; noch het eerſte ten rigtſnoer van het laatſte ma-

(*) Van daar leest men nog in onze Bijbelvertaling, *Evang.* van *Joann.* II. Hoofdſt. v. 7. „ *Vullet* de watervaten" en v. 19. „ *Breket* dezen tempel." Dezelfde zachte *e* had oorſpronkelijk ook in de onderſcheidene tijden der werkwoorden bij de aantoonende wijze plaats, zoo dat men ſchreef *hebbe*, *hebbet*, *hadde*, *haddet* enz. Onze Bijbelvertaling kan hier weder ter bevestiging dienen. Zoo leest men, bij voorbeeld, 1 *Cor.* III. v. 2. „ want gij en *vermochtet* „ (doe) noch niet; ja gy en *vermoget* oock nu noch niet," en v. 19. „ Hij *vattet* de wyſe in hare arghliſtigheyt." Desgelijks vindt men in het volgende Hoofdſtuk, *ik oordeele*, v. 3.; *gy heerſchedet*, v. 8.; *ik achte*, v. 9.; *ik ſchrijve*, *vermane*, v. 14.; *al haddet gy*, v. 15. Doch genoeg reeds ter proeve; de opmerkzame zal op iedere bladzijde de bevestiging van ons gezegde vinden.

maken, gelijk wij zulks te voren omtrent de zelfſtandige naamwoorden in het breede hebben aangetoond, waarop wij, als hier insgelijks van volle kracht, ons, ter vermijding van overtollige herhalingen, beroepen.

Doch wij zeiden in den beginne, dat de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling omtrent de werkwoorden niet allen denzelfden regel volgen; wij zullen dus moeten zien, welk ſtelſel de overigen vasthouden, en deszelfs waarde dienen te toetſen. Deze dan doen de enkele of dubbele vokaalſpelling van den onvolmaakt verledenen tijd afhangen, naar mate het werkwoord zich daarbij als gelijk- of ongelijkvloeijend vertoont, zoodat zij *baaren*, *klaagen*, *waagen*, *leeven*, *ſneeven* enz. met eene dubbele vokaal ſchrijven, omdat het *imperfectum* is *baarde*, *klaagde*, *waagde*, *leefde*, *ſneefde*; doch integendeel *dragen*, *ſlapen*, *eten*, *geven*, *lezen*, *komen* enz. met eene enkele, omdat deze werkwoorden in den onvolmaakt verledenen tijd *droeg*, *ſliep*, *at*, *gaf*, *las*, *kwam* enz. hebben. Doch wie, die eenig denkbeeld heeft van taalregels, gevoelt niet, dat dit ſtelſel geheel willekeurig is? Immers valt 'er geene reden uit te denken, waarom juist de onvolmaakt verledene tijd ten rigtſnoer der ſpellinge behoort te ſtrekken. Met hetzelfde regt althans kan men den eerſten of tweeden perſoon van den tegenwoordigen tijd daartoe ſtellen, of andere even ongegronde regels aannemen. Zij, die de regelmaat der tale ken-

nen, weten dat onze oudſte werkwoorden, ongelijkvloeijend zijn, dat is, met andere woorden, zulke, welke in den onvolmaakt verledenen tijd van wortelklinker veranderen; dat, van deze, zelfſtandige naamwoorden worden afgeleid, welke wederom den oorſprong aan gelijkvloeijende, of zoodanige werkwoorden gegeven hebben, die den wortelklinker in de vervoeging onveranderd behouden (*). De onvolmaakt verledene tijd dezer werkwoorden werd gevormd door achtervoeging van *de* achter den eerſten perſoon van den tegenwoordigen tijd; en, daar deze, gelijk wij zagen, oudtijds op de zachte *ē* eindigde, zoo vond ook die zelfde letter oorſpronkelijk in het *imperfectum* plaats, als ïk *klage*, *klagede*, *wage*, *wagede*, *heerſche*, *heerſchede*, 't welk in 't vervolg tot *klaagde*, *waagde*, *heerschte* enz. werd zamengetrokken. Wat grond nu is in het voorgeſtelde te vinden, welke den te voren gemelden regel eenige taalkundige waarde zou geven? Ik althans moet verklaren, na de aandachtigſte overweging, niets ter bevestiging van denzelven te kunnen vinden, noch herinner mij, ergens iets daartoe ſtrekkende ontmoet te hebben: om welke redenen ik mij geregtigd achte, om den bedoelden regel, als louter willekeurig zijnde, te verwerpen.

Doch

(*) Zie over deze regelmaat, het eerst door TEN KATE opgeſpoord en in het licht geſteld, het bekende werk van dezen uitmuntenden taalkenner, I. Deel, bladz. 545. en vooral II. Deel, bladz. 12—16.

Doch van waar een zoo ongegronde regel? En hoe werd dezelve door zoo velen aangenomen? Ik geloof, dat het gezag van den met regt beroemden HUYDECOPER, hoezeer hij niet de eigenlijke voorſteller van dien regel genoemd kan worden, hiertoe voornamelijk aanleiding heeft gegeven. — Deze heeft in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 156 en volgg., omtrent de gelijkvloeijende werkwoorden, afkomſtig van eengrepige zelfſtandige naamwoorden, welke eenen korten klinker hebben, en den medeklinker in het meervoud niet verdubbelen, dezen regel vastgeſteld, dat die ook den medeklinker nooit, maar den klinker altijd verdubbelen Zoo komt, volgens hem, van *Bad*, *baden*, het werkwoord *Baaden*, *baadde*, *gebaad*; van *Dag*, *dagen*, het werkwoord *Daagen*, *daagde*, *gedaagd*, en wat van dien aard meer is. — Doch, hoe groot een gezag wij ook den Heer HUYDECOPER in het vak der taalkunde toekennen, achten wij nogtans hetzelve niet voldoende, om daarop alleen eenen regel aan te nemen, tot welks bevestiging hij geene taalkundige gronden heeft aangevoerd, en welke ons, met den verdienſtelijken LELYVELD, in zijne Aanteekening op de gemelde plaats, voorkomt *eene willekeurige onderſcheiding* te behelzen, *niet gegrond op de analogie van de taal*, *noch ook op het gebruik der ſchrijvers*, *welken de Heer* HUYDECOPER *gezag toekent*. Ook is de voorgeſtelde regel, mijns bedunkens, lijnregt ſtrijdig met het

geen de geneemde taalkenner elders (*), op voorgang van WACHTER, als *een onveranderlijk axioma, of zekeren grondregel*, voordraagt, dat namelijk *de ſpelling der woorden afhangt van hunnen oorſprong*. Volgens dezen regel toch moeten werkwoorden, afkomſtig van *ſubſtantiva*, welke ſlechts eene enkele vokaal hebben, op dezelfde wijze als hunne ſtamwoorden geſchreven worden. — Het eenige, 't welk voor de onderſcheiding van HUYDECOPER valt in te brengen, is, dat, op deze wijze, het meervoud in *dagen, ſmeden, ſchepen*, van *dag, ſmid, ſchip*, en de onbepaalde wijze in de werkwoorden *daagen, ſmeeden, ſcheepen*, voor het oog kenbaar worden gemaakt. Het is ook het gewaande voordeel dezer onderſcheidene aanwijzing, 't welk door de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling gemeenlijk, bij het te voren gemelde, ter aanprijzing van hun ſtelſel wordt in het midden gebragt. Doch wij meenen in het eerſte Deel dezer Verhandeling, §. 9., overtuigelijk te hebben aangetoond, dat de onderſcheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende, woorden op zich zelve niet ten rigtſnoer der ſpellinge kan worden aangenomen, eensdeels, omdat die onderſcheiding doorgaans nutteloos en overtollig is, anderdeels, omdat zij ſlechts in weinige gevallen mogelijk,

(*) In zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 458 en 459.

lijk, in verre de meeſte daarentegen onuitvoerlijk is. Het daar gezegde zal, vertrouwen wij, ter wederlegging van de aangevoerde reden voor de dubbele vokaalſpelling voldoende geacht worden; weshalve wij te dezer plaatſe alleen nog aanmerken, dat de gemelde reden, met even veel, ja nog meerder regt, tegen de meer algemeene verdubbeling der lange vokaal kan worden ingebragt, gelijk wij in 't vervolg nader zien zullen.

Wij meenen in het voorgeſtelde alles te hebben bijgebragt, wat ter verdediging der dubbele vokaalſpelling wordt aangevoerd. Want, wat het gezag van vele achtbare ſchrijveren en taalgeleerden aangaat, waarop men zich tot hetzelfde einde insgelijks beroept, wij achten het onnoodig, hier ter plaatſe het geſchil uit deze gronden te bepleiten, daar het vooruitgezonden geſchiedkundig verſlag een ieder heeft doen zien, dat de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling, te dezen opzigte, althans geen voordeel hebben boven hen, die een ander ſtelſel volgen.

Het beſluit, uit het tot hier toe voorgedragene op te maken, valt, dunkt mij, vrij duidelijk in het oog, als hierin gelegen, dat de dubbele vokaalſpelling, zoo als zij door velen wordt voorgeſtaan, op zeer zwakke en wankelbare grondſlagen rust, en gevolgelijk geene aanprijzing noch navolging verdient. Maar wat? Zullen wij dan overal ſlechts eene enkele vokaal gebruiken, waar de lettergreep

niet door een' medeklinker beſloten wordt? Dit ſtelſel ſchijnt in den eerſten opſlag door het voorgeſtelde, als het echte, te worden aangeprezen, en komt ook met den voorgang der Oudheid overeen. Doch reeds bij deze, en met name bij ſchrijvers van de veertiende en vijftiende Eeuw, treft men, hoewel niet doorgaans en eenparig, ten aanzien van de *e* en *o*, eene opmerkelijke uitzondering aan (*), welke, blijkens onze geſchiedkundige opgave omtrent de enkele of dubbele vokaalſpelling, in vervolg van tijd door velen meer eenparig en algemeen werd waargenomen. De redenen dezer uitzondering verdienen eene opzettelijke en zorgvuldige naſporing, waarbij de onſterfelijke TEN KATE, die het eerst in dezen een helder licht ontſtoken heeft, en de Leydſche Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen met lof aangehaald *Vertoog over de ſpelling der Nederduitſche taal*, onze voornaamſte leidslieden zijn zullen.

De eerstgenoemde taalkenner heeft in het eerſte Deel van zijn onſchatbaar werk, waar hij onder anderen over onze letterklanken zeer naauwkeuriglijk gehandeld heeft, ten aanzien der *e* en *o* opgemerkt, dat niet alleen deze vokalen, kort zijnde, een zacht en ſcherp geluid vormen, gelijk in *ezel* en *gezél*, *bol* (opgezet) en *ból* (van een hoed), door ieder Ne-

(*) Zie de *Aanteek.* van HINLOPEN achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bladz. 428—441.

Nederlander gehoord wordt, maar dat ook de lange *e* en *o* een' zachten, en een' harden, ſcherpen of hoogen klank hebben, meer of min zweemende naar eenen tweeklank; welke laatſte in *heelen* (heilen), *leenen* (*mutuo dare*), *hoopen* (*cumulare*), *koolen* (*caules*) enz. plaats vindt; terwijl de eerſte, of zachte klank eigen is aan *helen* (verbergen), *lenen* (leunen), *hopen* (*ſperare*), *kolen* (*carbones*), en meer dergelijken. Daar dit onderſcheid van klank in de lange *e* en *o*, in de uitſpraak van vele Nederlanderen, met name ook van de Amſtellanderen, tot welke TEN KATE zelf behoorde, is verloren geraakt, heeft hij het wezenlijk beſtaan van dit onderſcheid in de gemeenlandſche taal door vele bewijzen onwederlegbaar betoogd. Zie hier, wat hij en anderen na hem, ter bevestiging daarvan, hebben aangevoerd.

De oudere takken van den Duitſchen taalſtam, met name het Meſogothisch, Alemannisch, Frankduitsch en Angelſaxisch, wijzen, volgens TEN KATE, het gemelde onderſcheid van klank tuſſchen de lange *e* en *o* duidelijk aan. De ſtandvastige dialektregel, door hem hierop gevonden, is deze, dat onze hard-lange *e* in het Meſogothisch beantwoordt aan *ai*, in het Alemannisch en Frankduitsch aan *ei*, in het Angelſaxisch aan *æ* of *a*; de zacht-lange *e* daarentegen in het Meſogothisch, het Alemannisch en Frankduitsch aan *i* of *e*, in het Angelſaxisch aan *y*, of *i*, of *e*, of *eo*. Desgelijks

beantwoordt onze harde lange *o* in het Meſogothisch en Alemannisch aan *au*, in het Frankduitsch aan *ou*, in het Angelſaxisch aan *ea;* onze zachte lange *o* daarentegen in alle die talen aan *o* of *u*, en in het Angelſaxisch ook wel aan *y*. De volgende voorbeelden van woorden, welke de klinkers *e* en *o*, de eerſte hard, de laatſte zacht, hebben, kunnen ter nadere opheldering hiervan ſtrekken.

E.

DEELEN, M-G. *dailjan*, Al. *teilan*, *teilen*, A-S. *dælan*.

EEN, M-G. *ains*, Al. *ein*, A-S. *an*.

HEELEN (genezen); M-G. *hailjan*, Al. *heilon*, A-S. *hælan*.

LEEREN, M-S. *laisjan*, A-S. *læran*.

STEEN, M-G. *ſtains*, *ſtaina*, Al. *ſtein*, A-S. *ſtan* en A-S. *ſtænan* (*lapidare*).

TEEKENEN, M-G. *taiknjan*, Al. *zeignan*, A-S. *tæcan*, *tacnian*.

WEENEN, M-G. *wainon*, Al. *weinon*, A-S. *wanian*.

GEVEN, M-G. *giban*, Fr-D. *giban*, *geban*, A-S. *gifan*, *gyfan*, *gefan*.

HELEN, in het M-G., Al., Fr-D. en A-S, *helan*.

LE-

LEVEN, M-G. *liban*, Al. *leben*, A-S. *libban*.
LEZEN, M-G. *liſan*, Fr-D. *leſan*.
STELEN, M-G. *ſtilan*, A-S. *ſtelan*.
WETEN, M-G. *witan*, Al. *wizan*, *wizzan*, A-S. *witan*.
WEZEN (zijn), M-G. *wiſan*, Al. en A-S. *weſan*.

O.

BOOM, M-G. *baums*, Fr-D. en Al. *boum*, *paum*, A-S. *beam*.
HOOG, M-G. *hauhs*, Fr-D. en Al. *houch*, *houg*, A-S. *heah*, *hea*.
KOOPEN, M-G. *kaupjan*, Fr-D. *coufan*, *coufen*, Al. *caufan*, A-S. *ceapan*, H-D. *kauffen*.
LOOCHENEN, M-G. *laugnjan*, Al. en Fr-D. *lougnen*.
LOOPEN, M-G. *hlaupan*, Fr-D. *loufan*, Al. *louphen*, A-S. *hleapan*.
OOGE, M-G. *augo*, Al. en Fr-D. *auga*, *ouga*, A-S. *eage*.
ROOVEN (*ſpoliare*), M-G. *raubon* A-S. *reafan*.

HONIG, Fr-D. *honig*, A-S. *hunig*.
KONING, Fr-D. *kuning*, *cuning*, Al. *kunic*, *kuning*, A-S. *cyng*, *cynig*, *cyning*.

MOLEN, Al. *mulen*, A-S. *mylen*, *myln*.
OVER, M-G. *ufar*, *ufaro*, Al. en Fr-D. *ubar*, *ovir* en *oba*, A-S. *ofer*, H-D. *über*.
VOGEL (veugel) M-G. *fugls*, Al. *fogal*, *fugal*, A-S. *fugl*.
ZOLE, M-G. *fulja*, A-S. *fole*.
ZONE, M-G. *funus*, Al. *fun*, A-S. *funa*, *fune* (*).

Bij dit bewijs, uit de oude, met ons Nederduitsch verwantſchapte, talen ontleend, voegt zich een andere niet min klemmende bewijsgrond, welken het gebruik van velen onzer achtbaarſte ſchrijveren en de uitſpraak in verſcheidene ſtreken van Nederland ons aanbieden. Wij hebben te voren reeds met een woord gezegd, dat zelfs bij onze oudſte ſchrijvers de onderſcheiding der hard-lange *e* en *o* door eene dubbele vokaalſpelling niet geheel vreemd is, en bij die gelegenheid ons op eene *Aanteekening* van HINLOPEN, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, beroepen. Uit deze *Aanteekening* blijkt, dat, in *Charters* van het begin der veertiende Eeuw, in een handſchrift van de *Brabantſche Chronijk*

(*) Die meerdere voorbeelden verlangt, kan te regt komen bij TEN KATE in zijn *Lijstje van vergelijking*, I. Deel, bladz. 167—171., en verder in zijne *Regelen of Aenmerkingen wegens de éé en ee en wegens de óó en oo*, I. Deel, bladz. 211—312.

rijk van JAN VAN HELU, in twee handſchriften van MELIS STOKE, allen uit dezelfde veertiende Eeuw herkomſtig, en bijzonderlijk in de vertaling van BOËTHIUS door JACOP VILT in 1470 geſchreven, en verſcheidene andere ſchriften, de lange harde *e* en *o* meermalen, ja in enkele vrij naauwkeurig, verdubbeld wordt. De eenparigheid in dezen is, ten aanzien der harde lange *e*, wel grooter dan omtrent de *o*; doch dat ook deze meermalen verdubbeld is, blijkt vooral uit de voorbeelden op bladz. 439—441. uit JAN VAN HELU en JACOP VILT opgeteekend (*). Intuſſchen is het geenszins te verwonderen, dat men, voor de uitvinding en algemeene verſpreiding der drukkunst, het aangewezen onderſcheid niet altijd naauwkeurig in acht nam; zoo, omdat men billijke redenen had tot bekorting in het ſchrijven, als omdat de ſchrijvers meestal Geeſtelijken, en dus aan de enkele vokaalſpelling der Latijnen gewoon waren, om nu niet te zeggen, dat reeds vroeg in onze taal merkelijke verwarring is ingeſlopen. Op dit een en ander acht geven-

(*) Bij de voorbeelden van de verdubbeling der hardlange *e* en *o*, door HINLOPEN uit oude ſchrijvers opgegeven, kan men nog voegen die, welke de taal- en oudheidkundige J. A. CLIGNETT uit een handſchrift der veertiende Eeuw, *der Leecken Spiegel* genaamd, heeft opgeteekend in zijne doorwrochte en belangrijke *Voorrede*, geplaatst voor den *Teuthoniſta* of *Duytschlender* van GHERARD VAN DER SCHUEREN, bladz. LXVI. in de Aanteekening.

vende, zal men erkennen, dat niets anders dan het ſterk gevoelde onderſcheid van klank, in ſommige gevallen, eene afwijking heeft kunnen te weeg brengen van eenen regel, welken gewoonte en gemak hadden voorgeſchreven. — Eenpariger vindt men de bedoelde onderſcheiding in ſchriften der zestiende Eeuwe waargenomen. Zeer naauwkeurig zijn (om ſlechts van weinige te gewagen) te dezen aanzien de Gentſche *Spelen van ſinne* van 1539. Hetzelfde is toepaſſelijk op de *Spelen van ſinne*, te Antwerpen in den jare 1562 uitgegeven. Ook vindt men de hardlange *e* en *o* van de zachte, door vokaalverdubbeling, zorgvuldig onderſcheiden in den *Roomſchen Byenkorf* van MARNIX, Heer van St. Aldegonde, welk werk in 1569 in het licht verſcheen, en naderhand verſcheidene malen herdrukt werd (*). Doch vooral ſtrekt hierin tot eene heldere baak het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, volgens de uitgave van 1599, door hem zelven nagezien, en door VAN HASSELT gevolgd; een werk van onſchatbare waarde voor de kennis onzer oude taal, en 't welk, bij andere uitſtekende verdienſten, ook die bezit, dat de onderſcheiding van de harde en zachte

(*) Zie het *Leven van Aldegonde*, beſchreven door JOHANNES PRINS, in het I. Deel van het *Leven der Nederlandſche Dichteren en Dichteresſen*, uitgegeven door het Genootſchap, ter ſpreuke voerende, *Kunst wordt door arbeid verkregen*, bladz. 63 en 64.

te *e* en *o* daarin met de grootſte naauwkeurigheid is waargenomen (*). In de zeventiende Eeuw doet zich insgelijks eene reeks van achtbare ſchrijveren voor ons op, in wier werken de harde *e* en *o* door verdubbeling der vokaal is aangewezen, terwijl zij zich voor het overige van de enkele klinkerſpelling bedienen. De voornaamſte zijn P. MERULA in zijn werk *over de Wildernisſen*, en zijn *Tydthreſoor* in 1605 en 1614 uitgegeven, DANIEL HEINSIUS in zijne *Nederduitſche Gedichten*, het Europisch licht van geleerdheid HUIG DE GROOT in zijne *Nederduitſche Dicht- en Proſawerken*, EVERHARD VAN REYD, in zijne *Hiſtorie der Nederlantſcher Oorlogen*, J. UYTENBOGAERT in zijne *Kerkelijke Hiſtorien* en andere ſchriften, de Vorst onzer Dichteren JOOST VAN DEN VONDEL, de ſtichtelijke Dichter D. R. CAMPHUYSEN, de taalkundige ANT. DE HUBERT in zijne *Pſalmen*, en, die in dezen bijzonderen lof verdient, de geestrijke CONST. HUYGENS, voorts de

(*) Men vindt omtrent de waardij van dit *Woordenboek* verſcheidene getuigenisſen van groot gewigt bijeengezameld in eene *Aanteekening* van den Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen aangehaald *Vertoog over de ſpelling*, in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 293—295. Zie verder de meergemelde *Aanteekening* van HINLOPEN, bladz. 441 en 442, alwaar meerdere ſchrijvers uit de zestiende Eeuw, die het bedoelde onderſcheid hebben waargenomen, worden opgeteld.

de naauwkeurige *overzetters van den Staten-bijbel*; en eindelijk de nette Dichter JEREMIAS DE DECKER (*). Zelfs HOOFT, hoe zeer, gelijk wij te voren zagen, de eerſte invoerder eener algemeene dubbele vokaalſpelling, heeft echter in zijne vroegſte werken getoond het onderſcheid der harde en zachte *e* te kennen, door hetzelve in het ſchrijven aan te wijzen, waartoe hij zich in zijnen *Hendrik de Groote* van bovenſtreping, doch in zijn eerſte Tooneelſtuk, *Achilles en Polyxena* genaamd, van de vokaalverdubbeling in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende, bediend heeft. Deze laatſte onderſcheiding wordt insgelijks door verſcheidene ſchrijvers der achttiende Eeuw waargenomen en aangeprezen, als de beroemde taalkenners L. TEN KATE, ADRIAEN VERWER, en meer andere ſchrijvers, die wij in den beginne als voorſtanders eener doorgaande enkele vokaalſpelling hebben opgenoemd. — Niemand, die het tot hiertoe voorgedragene aandachtig heeft gade geſlagen, zal, geloof ik, één oogenblik twijfelen, of het opgegeven onderſcheid van klank tuſſchen de lange harde en zachte *e* en *o*, in de oudſte takken van den Duitſchen taalſtam reeds kennelijk, en door zoo vele vroegere en latere ſchrijvers, uit onderſcheidene ſtreken van Nederland afkomſtig, zorgvuldig in acht genomen, met der daad in het wezen der tale en de gemeen-

land-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 161.

landſche uitſpraak gegrond zij. Het is waar, dat hetzelve thans in de uitſpraak van vele Nederlanders, bijzonderlijk der Amſtellanderen, is verloren gegaan; doch daarentegen laat het zich op de tong der Maaskanters, Zeeuwen, Groningers, en andere bewoners van ons Vaderland, duidelijk hooren. Ja, hoe verbasterd in dit opzigt de uitſpraak der Amſtellanderen ook zijn moge, heeft echter die van het lage gemeen het kenmerk der harde ſcherpe *e* nog bewaard, zeggende, volgens een Vriesch dialekt, *ien* voor *één*, *bien* voor *béén*, *ſtien* voor *ſtéén*, *wiek* voor *week* (*mollis*), *gien* voor *geen* (*nullus*); terwijl de zachte *ee* in *week* (*hebdomas*), *geen* (*hic*, *ille*), bij de uitſpraak nimmer in *ie* overgaat (*) En, indien iemand alle deze bewijzen nog niet voldoende mogt achten, zoo lette hij op de gemeenſchap, welke de harde lange *e* met den tweeklank *ei*, de harde lange *o* met dien van *au* heeft. Het eerſte is kennelijk uit vele woorden, welke oudtijds met *ei*, doch thans met *ee* geſchreven worden, bij voorbeeld, *teiken*, *gemein*, *alein*, *meinen*; waarvoor het tegenwoordige gebruik *teeken*, *gemeen*, *alleen*, *meenen* vordert. Dus ſchreef men oulings *deilen*, *heilen*, *ſpein*, *veig* enz., waar-

(*) Zie TEN KATE, II Deel, bladz. 157 en 158, alwaar tevens de kracht des bewijs, van de uitſpraak van onderſcheidene Gewesten ontleend, nadrukkelijk wordt aangetoond.

waarvoor men thans zegt *deelen*, *heelen*, *ſpeen*, *veeg*; terwijl het daarentegen oudtijds niet ongemeen was te hooren, *dreegen*, *verbreeden*, *leeden*, *weenig*, welke woorden, naar het tegenwoordige gebruik, met *ei* geſchreven worden. — *Kleen* en *klein*, *vleesch* en *vleisch*, *teeken* en *teiken*, *bleek* en *bleik*, worden in de dagelijkſche zamenſpreking nog meermalen verwisſeld. Bovenal is deze gemeenſchap van de harde lange *e* en den tweeklank *ei* duidelijk zigtbaar in de onderſcheidene ſchrijfwijze van ſommige afſtammelingen van een gemeen wortelwoord, waarin de harde *e* plaats vindt. Dus komt van *heim* (huis), *heimelijk*, in *'t geheim*, maar wederom *inheemsch*, *uitheemsch*, *heemraad*. Men zegt en ſchrijft *ſteen*, nooit *ſtein*; doch integendeel nooit *IJsſelſteen*, *Bateſteen*, maar altijd *IJsſelſtein*, *Bateſtein*. Hetzelfde valt op te merken in *leed* (leed aandoen), en *leider* voor *helaas*; in *breed* en de daarvan afgeleiden *uitbreiden*, *verbreiden*; in *reed*, *gereed*, *reeds*, *reeden*, *reeder*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*. — Wie erkent niet, dat de lange *e* in alle de genoemde woorden eenen geheel anderen klank heeft, dan in *leven*, *geven*, *nemen*, *ſpelen*, *ſteken*, in welke men de zachte lange *e* duidelijk kan onderſcheiden (*)? Deze laatſte wordt nimmer met den ſcherpen tweeklank *ei*, maar wel met den zachteren *eu* ver-

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 327 en 328.

verwisſeld, als blijkt in *ſpelen* en *ſpeulen*, *lenen* (*niti*) en *leunen*, *evel* en *euvel*, *krepel* en *kreupel*, *ſnevelen* (voortdurend werkwoord van *ſneven*) en *ſneuvelen*, *zeven* en *zeuven*, en meer anderen. — De naauwe verwantſchap van de hard-lange *o* met den tweeklank *au* is blijkbaar uit verſcheidene woorden, welke, uit Latijnſche of Griekſche met den tweeklank *au* afkomſtig zijnde, bij ons de harde *o* hebben. Deze zijn *kóól* (*caulis*), *óór* (*auris*), *moor* (*maurus*), *poos* (*pauſa*), *poover* (*pauper*, in 't Fransch *pauvre*), *theſoor*, thans *treſoor* (*theſaurus*), *klooſter* (*clauſtrum*). Woorden, daarentegen, uit der Latijnen korte *o* gevloeid, hebben bij ons de zachte *o*, als *koor* (*chorus*), *koorde* (*chorda*), *Kolen*, thans *Keulen* (*Colonia Agrippinae*), *gepopel*, *gepeupel* (*populus*), *koken*, *keuken* (van *coquina*), *mode* (*modus veſtiendi*), *olie* (*oleum*), *pool* (*polus*), en verſcheidene anderen (*). Nog verdient hier opmerking, dat, gelijk de zachte *e*, zoo ook de zachte *o*, en veel gemeenzamer nog dan de *e*, onder ons met *eu* verwisſeld wordt. Ten bewijze ſtrekken *dogen*, *deugen*; *gote*, *geut*; *koken*, *keuken*; *kore*, *keure*; *logen*, *leugen*; *molen*, *meulen*; *opſporen*, *opſpeuren*; *ſlove*, *ſleuve*; *volen*, *veulen*; *kozelen*, *keu-*

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 331 en 332, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 289 — 292.

keuzelen; ſloren, ſleuren; toge, teuge; zoon, zeun; en vele ſoortgelijke woorden, welker optelling te lang zou vallen (*).

Zie daar dan, op voorgang van TEN KATE en andere taalkenners, zoo wij meenen, onwederlegbaar betoogd, dat het onderſcheid van klank tuſſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* niet grillig en ingebeeld, maar wezenlijk en op de gemeenlandſche uitſpraak gegrond is. En zal men dit erkennende, niet tevens moeten toeſtemmen, dat dit verſchil van klank door eene onderſcheidene ſchrijfwijze dient aangeduid te worden? Gelijk die onderſcheiding allezins eigenaardig en met de regelen eener goede ſpellinge overeenkomſtig is, zoo is zij ook, volgens de juiſte opmerking van TEN KATE (†), voor 't ſtuk der afleidinge van het hoogſte aanbelang, naardien men, zonder de regte kennis van het gemelde verſchil van klank, in den oorſprong van vele woorden mistasten, en ook ſommige als eenerlei zal aanzien, welke nogtans waarlijk eene bijzondere reden van afleidinge hebben. Het is derhalve volſtrekt noodzakelijk in de ſpelling zorg te dragen, dat een zoo wezenlijk en belangrijk taaleigen, door de verbastering der uitſpraak, niet eindelijk geheel onkenbaar worde en verloren ga. Maar hoe zal men dit

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 330 en 331, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 279—285.

(†) Zie II. Deel, bladz. 160.

dit best verhoeden? Sommigen hebben de bovenſtreping voorgeſlagen; doch dit middel, hoe zeer zich, om deszelfs algemeene bruikbaarheid in lettergrepen zoo wel, die op een' medeklinker ſtuiten, als die met eene vokaal eindigen, in den eerſten opſlag aanprijzende, is nogtans aan groote zwarigheden onderhevig, en, blijkens de weinige of geene navolging, welke deszelfs gebruik gevonden heeft, bezwaarlijk in te voeren. Wij achten het dus veel raadzamer, het voetſpoor te volgen, 't welk, volgens het te voren opgegevene, door zeer vele achtbare taalgeleerden en keurige ſchrijvers, vooral na de herſtelling onzer letterkunde, is ingeſlagen, en in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende, de hard-lange *e* en *o*, door verdubbeling der vokaal, aan te duiden, doch voor de zacht-lange *e* en *o* in dezelve, alsmede voor de lange *a* en *u*, ſlechts eenen enkelen klinker te bezigen. Hierdoor toch doet men niet alleen niets, dat met den aard der tale ſtrijdig zij, welke, zoo als wij genoegzaam meenen betoogd te hebben, de algemeene vokaalverdubbeling in dergelijke lettergrepen geenszins vordert, maar zorgt tevens, op de gemakkelijkſte, eenvoudigſte en door den voorgang van vele achtbare ſchrijveren meest gewettigde wijze, voor de inſtandhouding van een taaleigen, welks bewaring van het hoogſte aanbelang is. Bovendien kan men, het aangeprezene ſtelſel volgende, verſcheidene woorden, welke, hoe zeer in beteekenis verſchillende, nogtans,

bij eene algemeene dubbele vokaalſpelling, op dezelfde wijze geſchreven worden, in de ſpelling onderſcheiden (*); iets, 't welk hetzelve bijzonderlijk moet aanbevelen bij dezulken, die op de onderſcheiding van gelijkluidende woorden zeer gezet zijn, en daar-

(*) Zie hier eenige voorbeelden ter bevestiging van ons gezegde:

Beeten (wortelen),	*Beten* (van bijten).
Heelen (genezen),	*Helen* (verbergen).
Leenen (ter leen geven),	*Lenen* (leunen).
Steenen (van ſteen),	*Stenen* (zuchten).
Hoopen (opſtapelen),	*Hopen* (*ſperare*).
Koolen (in een hof),	*Kolen* (vuur).
Rooven (plonderen),	*Roven* (op eene wonde).
Sloopen (ſlijten),	*Slopen* (van ſluipen).
Slooten (gracht),	*Sloten* (van ſluiten).

Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 316—320, en BOLHUIS op STYL, bladz. 44. en volgg. Doch, dat men de genoemde woorden verſchillend ſchrijft, geſchiedt niet om dezelve te onderſcheiden, maar omdat zij onderſcheiden zijn in den oorſprong, en omdat die oorſprong hen ook in klank doet verſchillen, dat is, omdat de voorſte de hard- of ſcherp-lange, de achterſte de zacht-lange *e* of *o* hebben. Hunne onderſcheidene ſpelling berust derhalve op geheel andere gronden, dan die onderſcheiding, welke de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling, ter aanprijzing van hun ſtelſel, bijbrengen.

daaruit een bewijs voor de dubbele vokaalſpelling ontleenen.

Het eenige, 't welk tegen ons ſtelſel nog valt in te brengen, is, dat men, hetzelve volgende, aan zich zelven, ten aanzien der *ij* of dubbele *i*, ongelijk wordt, welke, naar het hedendaagſche gebruik, zoo wel plaats heeft in lettergrepen, welke op een' klinker, als in die, welke op een' medeklinker eindigen. Doch wij hebben te voren, over de *y* of *ij* handelende, reeds gezien, dat dit gebruik uit eene verbastering der uitſpraak herkomſtig is, en de regte ſpelling deze zijn zou, dat men in lettergrepen, met eene vokaal eindigende, de enkele *i*, doch in lettergrepen, welke op een' medeklinker ſtuiten, *ij* bezigde. Maar wij zagen tevens, dat deze echte en oorſpronkelijke ſchrijfwijze, om de algemeenheid van de verbastering der uitſpraak, niet wederom kan worden ingevoerd, en het middel, ter overeenbrenging van de *analogie* der tale en het tegenwoordige gebruik door ſommigen voorgeſlagen, volgens 't welk de *y*, door de Ouden voor de enkele *i* gebruikt, in *blyven*, *ſchryven*, doch de *ij* in *blijft*, *ſchrijft* geplaatst moet worden, geene aanprijzing verdient, naardien het eerſte letterteeken aan onze tale vreemd en uit het Franſche *alphabet* daarin is overgenomen. Intusſchen gelooven wij niet, dat het algemeene gebruik der *ij*, als aan eene verbasterde uitſpraak zijnen oorſprong verſchuldigd zijnde, bij iemand geacht zal worden een' genoegza-

men grond tot eene algemeene dubbele vokaalſpelling op te leveren.

Zoo meenen wij dan met het voorgedragene de enkele en dubbele vokaalſpelling, met uitmonſtering van al het ongegronde en willekeurige, op vaste en onwrikbare grondſlagen gevestigd te hebben. Taalkenners zullen zeker in het bijgebragte niets nieuws aantreffen; doch zij zullen, hoop ik, de verſchillende gevoelens, omtrent dit ſtuk aangenomen, aan de beginſelen eener gezonde taalkunde getoetst, en het ſtelſel, 't welk daarmede meest overeenkomt, met kracht van redenen aangedrongen vinden; ja zelfs durve ik mij vleijen, dat die redenen aan alle onpartijdigen zoo overtuigend zullen voorkomen, dat zij geneigd zullen zijn, de aangeprezene regelmaat der vokaalſpelling voortaan te volgen. Ook kan die opvolging geenszins moeijelijk vallen, daar de regelmaat zelve hoogst eenvoudig is, en in dit, even beknopt als duidelijk, voorſchrift vervat kan worden: *Bedien u in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſluitende, ter aanwijzing van den langen klank, altijd van eenen enkelen klinker, met uitzondering ſlechts van die woorden, welke, volgens hunne oorſpronkelijke eigenſchap, de hard-lange* e *of* o, *met de* ei *of* au *vermaagſchapt, hebben, en dus eene verdubbeling der vokaal vereiſchen.* Alleen zullen ſommigen misſchien zwarigheid maken omtrent de wijze, waarop zij, de echte uitſpraak der hard-lange *e* en *o* verloren hebbende,

de-

deze van de zachte zullen onderkennen, en zich in het ſchrijven voor misſlagen hoeden. Hiertoe zijn verſcheidene hulpmiddelen voorhanden, welker gebruik wij aan allen, die in dezen tot eene grondige kennis der zake wenſchen te komen, niet genoeg kunnen aanprijzen (*); doch daar dezelve, om het omſlagtige des onderzoeks, voor de meerderheid der ſchrijvenden niet genoegzaam geſchikt zijn, zoo zal het nuttig, ja noodzakelijk wezen, hun door eene naauwkeurige opgave van woorden, welke de hardlange *e* en *o* hebben, te hulp te komen; weshalve wij in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, alle die woorden zorgvuldig zullen bijeenzamelen. Ook zullen wij, bij wijze van Bij-

(*) Het beste hulpmiddel, om in dezen eene meer dan oppervlakkige kennis te verkrijgen, vindt men voorzeker in het onſchatbaar werk van TEN KATE, in welks eerſte Deel men de regelen omtrent de zacht- en hard-lange *e* en *o* opgegeven, en dit verſchil door vergelijking der oude verwantſchapte talen opgehelderd en bevestigd vindt. Zie de *negende Redewisſeling*, bladz. 152 — 174., en *de Regelen van de Gemeenlandſche Dialect*, bladz. 211 — 320. Ook treft men in het meermalen geprezene *Vertoog* van den Hoogleeraar KLUIT, *over de ſpelling der Nederduitſche taal*, waarmede het derde Stuk des eerſten Deels van de *Nieuwe Bijdragen* geopend wordt, en 't welk wij in zijn geheel over de vokaalſpelling ter nalezinge aanprijzen, veel ter opheldering van het gemelde verſchil van klank aan. Zie bladz. 325 — 335. Zeer beknopt en duidelijk ook wordt dit verſchil ontvouwd

Bijlage, op onze Verhandeling een onderzoek doen volgen omtrent zulke woorden, waarin de hard-lange *e* en *o* eenigermate twijfelachtig is, gelijk deskundigen weten, dat er ſommige gevonden worden. — Op deze wijze zal het volgen der regelmaat, door ons voorgeſteld, voor ieder gemakkelijk worden gemaakt, en de eenigzins oplettende door het gebruik weldra die woorden leeren kennen, in welke de lange *e* en *o* een' ſcherpen of harden klank hebben.

§. 4.

in de doorwrochte *Aanteekeningen* van den ſchranderen BOLHUIS op de *Spraakkunst* van KLAAS STYL, bladz. 34—45, alwaar men tevens een lijstje vindt van woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebbeu. Zoo men bij deze *Aanteekening* de voorgaande van bladz. 25—34 voegt, zal men hier, in een kort beſtek, het geheele ſtuk der enkele of dubbele vokaalſpelling vinden afgehandeld. Ook behelst de *Aanteekening* van HINLOPEN, *over het gebruik van* E *en* EE, O *en* OO, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, eene nuttige bijdrage ter kennis van den onderſcheidenen klank der lange *e* en *o*. Voorts heeft men in dezen eenen vrij zekeren gids in het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, om nu van andere ſchrijvers, die dit onderſcheid insgelijks hebben waargenomen en te voren reeds genoemd zijn, kortheidshalve te zwijgen.

§. 4.

Over de Tweeklanken.

Offchoon over de tweeklanken weinig verſchil valt, zal het echter noodig zijn, daarvan met een woord te ſpreken. Dezen naam dragen, gelijk bekend is, zulke klanken, welke, uit twee onderſcheidene klinkletters zamengeſteld, het geluid van beide, doch, door de naauwe verwantſchap en de ſchielijkheid der uitſpraak, ondereengemengd, doen hooren. Derzelver optelling zal noodeloos zijn; alleen zullen wij eenige aanmerkingen omtrent dezelve voordragen, welke het oogmerk dezer Verhandeling ons ſchijnt te vorderen.

Mijne eerſte aanmerking betreft het onderſcheiden van den tweeklank *ei* van den klinker *ij*, zoo als dezelve tegenwoordig wordt uitgeſproken. Velen, bijzonderlijk de Amſtellanders, hebben dit onderſcheid in de uitſpraak verloren, en begaan daardoor niet zelden misſlagen in de ſpelling. Want dat hetzelve niet wezenlijk beſtaat, zal niet ligt door iemand beweerd worden, die, het geen door TEN KATE, ter bevestiging daarvan, uit de Meſogothiſche, Angelſaxiſche, Frankduitſche en andere verwantſchapte talen wordt bijgebragt, immer met eenige opmerking gelezen heeft. Ook wordt hetzelve onwederſprekelijk geſtaafd door het gezag van alle

eenigzins naauwkeurige ſchrijveren van den eerſten aanvang onzer letterkunde tot op dezen tijd, die alleen de *ei* en *ij* zorgvuldig onderſcheiden hebben, waarmede ook de hedendaagſche uitſpraak van een groot deel der Nederlanderen overeenſtemt. Gelijk het uit dien hoofde overtollig zijn zou, het wezenlijk beſtaan van dit onderſcheid, 't welk reeds uit het gezegde omtrent den waren aard der *ij* en hare verbasterde uitſpraak ten volle blijkbaar is, nader te ſtaven, zoo zal het aan den anderen kant hoogst nuttig, ja noodzakelijk wezen, den min geoefenden ter kennis en inachtneming van het gemelde onderſcheid behulpzaam te zijn. Wij zullen te dien einde in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, de woorden zorgvuldig opgeven, welke, volgens het eenparige ſchrijfgebruik, den tweeklank *ei* vorderen, terwijl wij dezulken, die omtrent het onderſcheiden gebruik der *ij* en *ei* een grondiger onderrigt wenſchen te hebben, tot de regelen en waarnemingen verwijzen, welke de uitmuntende TEN KATE daaromtrent heeft voorgedragen in het eerſte Deel van zijn onſchatbaar werk, bladz. 176—210.

Omtrent den tweeklank *ie* moeten wij met een woord aanmerken, dat dezelve door ſommigen verkeerdelijk uit het getal der tweeklanken verbannen en als eene eenvoudige verlenging der *i* beſchouwd wordt (*). Men beroept zich, ter ſtavinge hiervan,

(*) Zie de *Spraakkunst* van MOONEN, bladz. 18 en 19.

van, voornamelijk op het gebruik der Ouden, om de *e* tot verlengletter der vokalen *a*, *o* en *u* te bezigen; doch dit beroep komt hier geheel te onpas. Immers is het bekend, dat de Ouden de lange *i* in *ſchrijf*, *mijn*, *zijn*, en dergelijken, altijd door verdubbeling hebben aangewezen, terwijl zij de *a*, *o* en *u* door de *e* verlengden; en daarentegen *die*, *hier*, *zien* enz. met *ie* geſchreven hebben. Zij gingen dus in het eerſte geval van hunne doorgaande regelmaat van vokaalverlenging af, en onderſcheidden de lange *i* van de *ie*; 't welk zij voorzeker niet zouden gedaan hebben, zoo zij de *ie* niet als een' tweeklank hadden aangemerkt, welks verwarring met de lange *i* zij, door de gemelde onderſcheiding en afwijking van hunne gewone wijze van vokaalverlenging, wilden voorkomen (*). Het is waar dat de doorgaande uitſpraak ons geenen gemengden klank doet hooren; doch hetzelfde heeft plaats omtrent de *ei*, welke echter door allen voor een' waren tweeklank gehouden wordt. Ook valt bij de uitſpraak der Zeeuwen, welke in vele opzigten, om hare zuiverheid, lof verdient, in woorden, welke de *ie* hebben, duidelijk een gemengd geluid waar te nemen.

On-

(*) Zie de *Aanteek.* van KLUIT op HOOGSTRATEN's *Geſlachtlijst*, bladz. 635 en 636, en het meermalen aangehaalde *Vertoog* van denzelfden ſchrijver in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 315.

van welke letters de voorſte de *zachte*, de achterſte de *ſcherpe* zijn. Omtrent deze letteren valt in 't algemeen op te merken, dat zij, als letters zijnde van een en 't zelfde *organum* of werktuigelijk geſtel, onderling verwisſeld worden. Dit, weet men, is een vastgaande regel in alle talen. De achtgeving op het Griekſche en Latijnſche ſpraak- en ſchrijfgebruik kan hiervan ten bewijze ſtrekken. Bij de Grieken vinden wij de bedoelde ſoort van letteren onderſcheiden in

Tenues,	π,	κ,	τ.
Mediae,	β,	γ,	δ.
Aspiratae,	φ,	χ,	θ.

De drie letteren, welke hier telkens onder elkanderen zijn geplaatst, verſchillen onderling niet anders, dan in meerdere hardheid of zachtheid van uitſpraak. Van daar ook, dat eene der *mediae* terſtond tot eene *litera tenuis* of *aspirata* overgaat, zoodra zij eene van deze ſoorten achter zich heeft. Dus wordt, bij voorbeeld, de γ in λεγω in de κ verwisſeld, wanneer de τ op dezelve volgt, zoodat men niet λεγτος, maar λεκτος ſchrijve, en wanneer zij de θ achter zich krijgt, in de χ, als λεχθεις enz. — Desgelijks gaan de *tenues* in *mediae* over, wanneer eene dezer laatſten volgt, als blijkt in οκτω en ογδοος. De β in αμειβω gaat over in φ, wanneer de θ op dezelve volgt, gelijk te zien is in ημειφθην, de π in

ἑπτα

ἑπτα wordt in de β verwisſeld, ἑβδομος, om hare zachte nabuur de δ. Om dezelfde reden gaat, bij de zamentrekking van κατα δυναμιν tot καδδυναμιν, de τ in δ over. — Hetzelfde valt op te merken in de Latijnſche woorden *nubo*, *nuptum*, *ſcribo*, *ſcriptum*, *lego*, *lectum*, *rego*, *rectum*, en ſoortgelijke (*). — Laat ons nu zien, in hoe verre eene dergelijke verwisſeling ook in onze taal plaats hebbe, en in de ſpelling behoore toegelaten te worden.

Op de letter *v* en *f* acht gevende, vinden wij de bedoelde verwisſeling door het oudere en nieuwere ſchrijfgebruik bevestigd. Zoodra men de woorden *grave*, *hove*, *wive*, en meer dergelijke, tot ééne lettergreep begon in te korten, ſtelde men de ſcherpe *f* voor de zachte *v* in plaats, en ſchreef dus *graf*, *hof*, *wijf* enz., doch in het meervoud *graven*, *hoven*, *wijven*. Desgelijks ſchreef men, bij de zamentrekking van *gevet*, *levet*, niet *geevt*, *leevt*, maar, met de ſcherpere *f*, *geeft*, *leeft*. — Dit gebruik is door alle tijden heen in ſtand gebleven, en

(*) Zie het *Vertoog* van den Hoogleeraar A. KLUIT, *over de tegenwoordige ſpelling der Nederduitſche taal* enz., in de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, III Deel, bladz. 13 en 14. Wij zullen dit *Vertoog*, 't welk een vervolg is op dat in de *Nieuwe Bijdragen*, in 't vervolg aanhalen onder den naam van KLUITS *tweede Vertoog*.

en door verre de groote meerderheid der achtbaarſte ſchrijveren waargenomen. Wel is waar, dat, vooral in latere tijden, eenige weinigen hier van zijn afgeweken, ſchrijvende ook in het enkelvoud *grav*, *hov*, *wijv*; doch deze ſpelling, als aan de uitſpraak geenszins voldoende, heeft geene navolging gevonden, noch zal dezelve ligtelijk vinden, zoo lang deze, even ware als eenvoudige, grondregel der ſpelling, dat men daarbij die klanken moet afbeelden, welke bij eene onverbasterde uitſpraak worden waargenomen, niet geheel wordt uit het oog verloren. Wat betreft de woorden *ontvangen*, *ontvonken* enz., waarvoor men wel eens *ontfangen*, *ontfonken* geſchreven vindt, wij zijn met HUYDECOPER van oordeel, dat de eerſte ſchrijfwijze de voorkeur verdient, zoo omdat hier niet de volle ſcherpte der *f* wordt waargenomen, als omdat de meeſte achtbare ſchrijveren dezelve door hun voorbeeld bekrachtigen. Ook het woord *fonkelen* verdiend hier onze opmerking. Onbetwistbaar is hetzelve een *frequentativum* van *vonken*, weshalve eenigen de *v* in plaats der *f* ſtellen. Doch dit ſtrijdt met het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, en ik zie geene zwarigheid, om hetzelve op te volgen, daar het geenszins zonder voorbeeld is, dat in afgeleide woorden een ander *dialekt* heeft ſtand gehouden, dan in de oorſpronkelijke.

Eene ſoortgelijke verwisſeling heeft eenpariglijk ſtand gegrepen omtrent de *z* en *s*, nadat de eerſte

al-

algemeen in onze ſchrijftaal is aangenomen ter aanduiding van den zachten klank, waarvoor in 't eerst een bijzonder letterteeken plagt te ontbreken, of althans zelden gebruikt werd (*). Men ſchrijve dus, overeenkomſtig het algemeene, op goede gronden rustende gebruik, *huis* niet *huiz*, in het meervoud *huizen*, *ik lees*, *gij*, *hij leest*, niet *leez*, *leezt*, maar in het meervoud en de onbepaalde wijze *lezen*, en zoo in andere gelijkſoortige woorden. Bij deze gelegenheid merken wij nog aan, dat ſommigen in het gebruik der *s* en *z* wel eens mistasten, bijzonderlijk door de laatſte in plaats van de eerſte te

(*) De *z* is eerst tegen het einde der zestiende en met het begin der zeventiende Eeuwe, als eene zachte letter, algemeen in gebruik gekomen, 't welk voornamelijk is uitgewerkt door de bekende *Tweeſpraeck van Nederduitſche Letterkunst*, door de kamer *in liefde bloeyende* uitgegeven, voor welker ſteller SPIEGEL gehouden wordt. Intusſchen was te voren de *z* in onze taal reeds bekend, en werd, ſchoon zeldzaam, echter nooit anders dan ter beteekenis van den zachten klank gebruikt. Dat de Ouden dezelve daartoe niet doorgaans bezigden, werd veroorzaakt door hunne gehechtheid aan de ſchrijfwijze der Latijnen, die de *z* niet onder hunne letteren tellen. Er is dus geene reden, om, gelijk enkelen willen, tot het gebruik der Ouden terug te keeren, ten zij men de beſchaving en verrijking der tale, waartoe de gemelde invoering der *z* voorzeker medewerkte, ganſchelijk afkeure. — Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 19—21, en BOLHUIS op KLAAS STYL, bladz. 53 en 54, en de aldaar aangehaalde ſchrijvers.

te ſtellen. Zoo zijn er, die *zomtijds*, *zomwijlen*, *zommigen*, *zabel*, *zuiker*, en dergelijken, in ſtede van *ſomtijds*, *ſomwijlen*, *ſommigen*, *ſabel*, *ſuiker* ſchrijven; doch dat deze laatſte ſchrijfwijze de ware is, wordt, zoo door de achtgeving op de uitſpraak, welke hier duidelijk een ſcherp geluid doet hooren, als op het vrij eenparige gebruik der beste ſchrijveren, ten overvloede bevestigd. Hetzelfde is toepaſſelijk op den uitgang *ſel* in *bloeiſel*, *brouwſel*, *ſchepſel*, *voedſel*, en dergelijken, waarvoor eenigen *bloeizel*, *brouwzel* enz. ſchrijven; doch de eerſte ſchrijfwijze ſtemt met de uitſpraak meest overeen, en wordt ook door de meerderheid onzer keurigſte ſchrijveren, als HOOFT, VONDEL, BRANDT, VOLLENHOVE, DECKER, DE HAES, WAGENAAR, HUYDECOPER, en anderen, beſtendig gevolgd. De uitgang *ſem* in *alſem*, *blikſem*, *balſem*, en dergelijken, wordt algemeen met *s* geſchreven; zoodat wij daarbij niet zullen ſtil behoeven te ſtaan. Doch wij moeten nog een woord zeggen omtrent het verſchil in de ſpelling van *ſamen* of *zamen*, *plaatſen* of *plaatzen*, *kwetſen* of *kwetzen* enz. Het eerſte betreft alleen de ſchrijfwijze van dit woord vereenigd met een ander woord, als *ſamenvoeging*, *ſamenſtelling*, en dergelijken, waarbij velen de *s* gebruiken, als zijnde dit bij verkorting voor *te zamen-* of *t' zamenvoeging* enz., terwijl men voor 't overige algemeen *gezamelijk*, *verzamelen* enz. ſchrijft. Men zou

dit

dit gebruik misschien kunnen verdedigen, door het bijbrengen van andere soortgelijke voorbeelden, als *sidderen*, waarvoor men ook *tsidderen* aantreft; doch wij achten het eenvoudigst en gemakkelijkst, ook hier, met behoud der *z*, *zamenvoeging*, en dergelijken te schrijven; eene schrijfwijze, welke ook door den voorgang van vele achtbare schrijveren bevestigd wordt. — Wat de woorden *plaatsen*, *kwetsen* enz. betreft, mijns achtens voldoet de *s* hier beter dan de *z* aan den natuurlijken toon der uitspraak, welke van het scherpe geluid der *t* niet dadelijk op den zachten klank der *z* kan overgaan. Meerdere aanwijzingen omtrent het onderscheiden gebruik der *s* en *z* behooren niet tot onze taak, en zijn in de beste spraakkunstige opstellen genoeg voorhanden. Wij gaan voort tot de beschouwing der verdere verwantschapte medeklinkeren en derzelver onderlinge verwisseling.

De *b* en *p* zullen ons niet lang bezig houden, daar ons buiten het woord *ambt* of *ampt* geen woord bekend is, waarin derzelver verwisseling plaats heeft. De eerstgemelde schrijfwijze is, sedert een geruimen tijd, vrij algemeen geworden, hoewel de laatste nog bij WAGENAAR voorkomt. Doch de eerste acht men met den oorsprong des woords beter overeen te komen, welke, volgens HUYDECOPER, te zoeken is in het Celtische *am* of *amb*, waaruit het Latijnsche *ambulare* gesproten is, en 't welk nog in verscheidene andere woorden dier tale

voorkomt (*). Weinig verſchilt hiervan het gevoelen van anderen, die *ambt* zamengetrokken meenen uit *ambacht*, waarin zich het Celtiſche *amb* insgelijks voordoet (†). Onzes bedunkens, kan men hierin het latere gebruik zeer wel te wille zijn, daar het in onze taal geenszins gebruikelijk is, de *b*, op den harden medeklinker *t* ſtuitende, in hare ſcherpe gebuurletter *p* te verwisſelen, als blijkt in *hebt*, *abt*, en dergelijken. Bij de melding van het woord *abt* moet ik omtrent de daarvan afgeleide woorden *abdij* en *abdis* met een woord aanmerken, dat de gewoonte van ſommigen, om daarvoor *abtdij*, *abtdis* te ſchrijven, mij voorkomt eene blijkbare misſpelling te zijn. Immers is de uitgang dezer woorden niet *dij*, *dis*, maar *ij*, *is*, zoodat men, bij weglating dezer uitgangen, het grondwoord *abtd*, en daarin de onnatuurlijkſte vereeniging van medeklinkeren verkrijgt. Men zegge niet, dat de *d* hier welluidendheidshalve is ingelascht, daar men geen ander voorbeeld van eene dergelijke inlasſching der *d* zal kunnen bijbrengen. — Zie hier, wat er van de zaak zij. In het woord *abt*, bij KILIAAN ook *abd* geſpeld, werd de *t* algemeen ingevoerd, omdat deze ter ſluitinge van het woord veel geſchikter ſcheen,

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 353 en 354.

(†) Zie het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, op de woorden *ambt* en *ambacht*.

ſcheen, dan de *d*; doch, bij de achtervoeging der uitgangen *ij* en *is*, verkreeg de *t*, tot de laatſte lettergreep overgaande, den zachteren klank der *d*, weshalve men deze in plaats der *t* ſtelde. Men vindt hier dus hetzelfde, 't welk in de Griekſche woorden ἑπτα en ἑβδομος valt op te merken; en het ſchrijven van *abtdij*, *abtdis* is in der daad niet minder wanſtaltig, dan of iemand in het Grieksch ἑπτδομας voor ἑβδομος wilde ſchrijven. — Doch dit in 't voorbijgaan; wij bepalen ons tot de verwantſchapte letters *d* en *t*, *g* en *ch*, welke ons nog ter beſchouwinge overig zijn.

Hier vertoont zich het vroegere en latere gebruik niet even eenparig, als omtrent de *v* en *f*. Oudtijds gebruikte men de *d* noch *g* immer tot ſluitletter, noch vóór eenen medeklinker op het einde der lettergreep; maar ſtelde voor de eerſte de ſcherpere *t*, voor de laatſte de *ch* in de plaats; een letterteeken, 't welk, hoe zeer dubbelvormig, in der daad echter ſlechts een' enkelvoudigen klank bezit, verſchillende van de *g* niet anders dan door meerdere ſcherpte en hardheid van uitſpraak, even als de χ der Grieken van hunne γ. Dus vindt men bij de Ouden, nadat zij de woorden *brode*, *ſtede*, *tide*, tot ééne lettergreep begonnen in te korten, niet, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, *brood*, *ſtad*, *tijd*, maar *broot*, *ſtat*, *tijt* geſchreven. Desgelijks ſchreef men voor *dâge*, *ooge*, *wege*, bij derzelver zamentrekking tot ééne lettergreep, niet,

gelijk thans, *dag*, *oog*, *weg*, maar *dach*, *ooch*, *wech*; en om dezelfde reden ook *bracht*, *macht*, *pleecht*, zonder dat men, even als in lateren tijd, de aanwijzing der *g*, in *brengen*, *mogen*, *plegen* voorkomende, noodzakelijk achtte. Dat deze de doorgaande ſchrijfwijze der Ouden geweest is, zal voor deskundigen naauwelijks betoog behoeven, en wordt overvloedig geſtaafd door 't geen de Hoogleeraar KKUIT, in zijn te voren aangehaalde *tweede Vertoog*, ter bevestiging daarvan heeft bijgebragt (*). Laat ons, na de voordragt dezer algemeene regelmaat, de gronden van het oudere en nieuwere gebruik nader overwegen, en de ſpelling op eenen vasten voet trachten te brengen; waarbij wij tot meerdere duidelijkheid eerst over de *d* en *t*, daarna over de *g* en *ch* ſpreken zullen.

Men hield de *d*, gelijk wij zagen, oudtijds voor te zacht, om eene lettergreep te ſluiten, en ſtelde dus daarvoor de *t* in plaats (†), of voegde ook deze laatſte achter de eerſte, 't welk men in de zeventiende Eeuw bij velen, met name ook bij HOOFT, aantreft, ſchrijvende *goedt*, *landt* enz. Doch dit laat-

(*) Zie bladz. 22 en 23 en bladz 31 en 32, en omtrent de *d* en *t* eene *Aanteekening* van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 78 en 79.

(†) Het verdient echter opmerking, dat men reeds bij ſchrijvers der vijftiende Eeuw de *d* als ſluitletter aantreft. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 93.

laatſte is eene hoogst wanſtaltige ſpelling, welke, noch door den voorgang der Ouden, noch door dien van eenige andere taal gewettigd wordt, en in vervolg van tijd, met uitzondering van eenige werkwoorden, waarover ſtraks nader, met regt verworpen is. Intusſchen kan het ten bewijze ſtrekken, dat men vrij lang de *d* als te zacht heeft aangemerkt, om tot fluitletter te dienen. Ter bevestiging van deze zachtheid der *d* heeft men zeer gepastelijk aangevoerd derzelver weglating in het midden van verſcheidene woorden, als *dâân*, *pâân*, voor *daden*, *paden*, en in vele bijvoegelijke naamwoorden, als *kwâ*, *goê*, *ſnoô*, *bloô* (*), voor *kwaad*, *goed*, *ſnood*, *blood*. Dan, of men op grond hiervan de *d* als fluitletter behoore te verwerpen, en daarvoor de *t* in plaats te ſtellen, is, mijns achtens, zeer bedenkelijk. Het komt mij, namelijk, voor, dat de *d* op het einde der woorden wel niet aan den natuurlijken toon der uitſpraak geheel voldoet, maar dat daarbij echter niet een zoo ſcherp geluid gehoord wordt, als aan de *t* eigen is. Wie toch wordt niet een duidelijk onderſcheid ontwaar tusſchen de uitſpraak van *nood*, *nooden*, en *noot*, *noten*; van *God*, *Goden*, en *Got*, een volksnaam? — Ook in *goed* en *doet*, *graad* en *graat*, *paard*

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 37, en HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 86 en 87, met de *Aanteekening* van LELYVELD op bladz. 87.

paard en *ſtaart* wordt, mijns achtens, eenig verſchil van uitſpraak waargenomen (*). De *d* helt dus, op het ſlot der woorden, wel grootelijks tot de ſcherpte der *t* over, doch verkrijgt dezelve in woorden, waarin zij niet eigenlijk te huis hoort, niet altijd volkomen; en ik zie derhalve geene reden, waarom men niet even zeer met de nieuweren de *d* tot ſluitletter zou mogen behouden, als met de Ouden daarvoor de *t* in plaats ſtellen, daar het op zich zelf toch duidelijker en regelmatiger is, in het enkelvoud dezelfde letters te bezigen, als in het meervoud. Het gezag der laatſten kan, dunkt mij, in dezen niet beſliſſen, ten ware het bleek, dat zij het verſchil van klanken over 't geheel met de uiterſte naauwkeurigheid getoetst en waargenomen hadden; doch uit het aangemerkte op het laatst der eerſte Afdeeling blijkt duidelijk, dat hun deze lof geenszins kan worden toegekend. Letten wij voorts op andere, zoo oudere als nieuwere, talen, wij vinden hier de *d* geenszins als ſluitletter verworpen. De Latijnen hebben dezelve in *quid;* in *ad* (tot), onderſcheiden van *at* (maar); en in *quod* (welk), onderſcheiden van *quot* (hoevelen). Ook in de Engelſche taal, welke, gelijk deskundigen weten, voor een goed deel uit het Angelſaxisch geſproten is, en gevolgelijk groote gemeenſchap heeft met de on-

(*) Dit is ook opgemerkt door HUYDECOPER in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 82.

onze, vindt men de *d* tot ſluitletter gebezigd in de zelfſtandige naamwoorden *head*, *maid*, *bread*, *need*, alsmede in de werkwoorden *to geld*, *to gild*, *to gird*, en vele andere. Desgelijks treffen wij bij onze Hoogduitſche naburen de *d* als ſluitletter aan in de woorden *bald*, *bild*, *mund*, *verſtand*, *tod*, *rad*, *freund*, en honderd andere. — Doch, al ware het ook, dat iemand de aangevoerde redenen niet voor voldoende hield, om het tegenwoordige gebruik der *d* als ſluitletter, in woorden, welke die letter in het meervoud vertoonen, te wettigen, zoo zal hij echter, vertrouwen wij, niet weigeren hetzelve, om zijne algemeenheid, te volgen. Immers is het, gelijk wij in onze eerſte Afdeeling betoogd hebben, noch raadzaam, noch betamelijk, zich tegen een gevestigd gebruik te verzetten, ten zij hetzelve blijkbaar uit verbastering en miskenning van de regelen der tale geſproten zij, en op ſchennis en verwarring van dezelve uitloope. Doch, daar niet ligt iemand zal ſtaande houden, dat in het tegenwoordige geval iets dergelijks plaats heeft, of te duchten ſtaat, ja, de terugkeering tot het oude gebruik veeleer tot misvattingen en ongeregeldheden aanleidelijk zou kunnen zijn, zal, dunkt ons, ieder moeten erkennen, dat al het te voren bijgebragte ten bewijze, dat men zich in de ſpelling naar het algemeen aangenomene gebruik behoort te ſchikken, hier in den volſten zin toepaſſelijk is. Men houde zich dan aan den thans aangenomenen regel, om in woorden, welke

in

in het meervoud de *d* vertoonen, of waarin het gebruik dezelve, als in *iemand*, *niemand*, heeft ingevoerd, de *d* tot fluitletter te bezigen. — Ten aanzien der *dt*, welker vereeniging zeker op zich zelve iets vreemds en wanftaltigs heeft, zij nog met een woord aangemerkt, dat men dezelve, ter voldoening aan het tegenwoordige gebruik, en ter bevordering der duidelijkheid, die hoofdwet der tale, alleen dan te gebruiken heeft, wanneer zij voorkomt als eene verkorting van *det*, dat is, met andere woorden, in den tweeden en derden perfoon van den tegenwoordigen, en den tweeden van den onvolmaakt verledenen tijd der aantoonende wijze, in de werkwoorden *binden*, *vinden*, en meer dergelijke. Immers is het te voren reeds aangemerkt, dat men oudtijds deze, gelijk alle andere werkwoorden, op de volgende wijze vervoegd heeft:

Ik *binde*, gij *bindet*, hij *bindet*.
Ik *bonde*, gij *bondet*, hij *bonde*.

waaruit bij de weglating der zachte *e*, *ik bind*, *gij*, *hij bindt*, *ik*, *hij bond*, *gij bondt*, geboren wordt. Verkeerd derhalve is, gelijk wij bij deze gelegenheid nog moeten aanwijzen, het gebruik van fommige, en onder deze zeer achtbare, fchrijveren, om, met plaatfing der *t* achter de *d*, te fchrijven *hij hadt*, *hij bondt*, *hij deedt*, en dergelijken. Immers is de *t* het kenmerk, niet van den derden, maar al-

alleen van den tweeden perſoon des onvolmaakt verledenen tijds; *ik, hij gaf, nam*, maar *gij gaaft, naamt*. Bij de Ouden vindt men nimmer *haddet* of *hadt*, ten zij bij verkorting voor *hadde* of *had het*, doch anders altijd *hadde*, *had*, en zoo in de overige werkwoorden. — Zoo leest men (om een enkel voorbeeld ter bevestiging bij te brengen) in den *Spiegel Hiſtoriael* van JACOB VAN MAERLANT, I. Deel, bladz. 116, v. 26.

Ten XIIſten *dede* grote were
Troylus — —

en wederom bladz. 152, v. 39.

Omme dat hi *dede* jegen de wet.

en bladz. 154, v. 95.

Dachtende was geboren wilen
Int vek, daer Troyen *adde* geſtaan.

Dus lees ik ook in het *Paſſionael Somerſtuck* CXIX. „ Eñ doen hi lange gepredict *had*. ſoe quam hi te „ leſten te Melanen, daer hi ghelaten *had* Gerva„ ſium eñ prothaſiũ."

Eer wij van de *d* en *t* afſcheiden, moeten wij nog iets zeggen omtrent die woorden, welker ſpelling met *d* of *t* door het gebruik niet ſtellig beſliſt

is,

is. Deze zijn *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, *voorts*, *voortaan*, *rontom*, *antwoord*, in welke velen de *d* voor de *t* plaatsen. Onzes oordeels, doet het weinig ter zake, aan welke der beide schrijfwijzen men den voorrang geve; om echter ook hierin, zoo veel mogelijk, eenparigheid uit te werken, zullen wij de volgende aanmerkingen in het midden brengen.

Wat betreft de woorden *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, derzelver gemeenschap met *midden* kent zekerlijk den voorrang toe aan de schrijfwijze met *d*, welke men reeds in het *Woordenboek* van KILIAAN aantreft. Doch letten wij daarentegen op de verwisseling der *t*, in *met*, *mede*, op het algemeene gebruik der *t*, in het voegwoord *want*, hoezeer met *wenden*, *wanden* van gelijke afkomst, zoo zie ik geene zwarigheid, om, ter voldoening aan de uitspraak en het gebruik der meerderheid, de *t* te behouden, en zou mij daartoe liefst bepalen. Immers, hoe meer men de uitspraak, volgens het betoogde in onze eerste Afdeeling, de opperste grondwet der spellinge, tot rigtsnoer van dezelve aanneemt, hoe gemakkelijker men tot de gewenschte eenparigheid geraken zal.

Om gelijke redenen achte ik de spelling van *voorts*, *voortaan* verkieslijker, dan die van *voords*, *voordaan*. Hier is, mijns bedunkens, volstrekt geene reden, om, uit hoofde der afleiding, *d* of *t* te schrijven, daar beide aangenomen letters zijn.

Van

Van *ver*, *vor* komt eigenlijk *verrer*, *vorrer*; waarvoor het gebruik, welluidendheidshalve, *verder*, *vorder* (van welk laatſte het werkwoord *vorderen* afkomſtig is) verkozen heeft. Doch in *voort*, *voortaan* heeft dat zelfde gebruik de *t* aangenomen, omdat deze hier alleen geſchikt was, om aan den natuurlijken toon der uitſpraak te voldoen. — Daarentegen zou ik in *rondom* de *d* boven de *t* verkiezen, om deszelfs blijkbare zamenſtelling uit *rond* en *om*, waardoor men, *rond*, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik met *d* ſchrijvende, natuurlijk ook gebragt wordt, om dezelve in het zamengeſtelde *rondom* te plaatſen.

Voor het laatſte, *antwoord*, ſchrijven ſommigen, ſedert eenigen tijd, *andwoord*, als zamengeſteld uit *woord* en het oude *and*, *tegen*, waarvan ons *ander* wordt afgeleid. Men zou zich hiernaar gemakkelijk kunnen ſchikken, bijaldien dit gebruik het algemeene, of met de uitſpraak meer overeenkomſtig was. Thans geloof ik, dat men beter bij het oude blijft, daar de reden der verandering niet voldoende is noch genoeg in het oog loopt. Of is *and* aan de meerderheid der ſchrijvenden beter bekend dan *ant*? Of wordt misſchien de beteekenis van *ant* in *antwoord* duidelijk gemaakt, wanneer men deszelfs gemeenſchap met *ander*, door het ſchrijven van *and*, meer onder het oog brengt? Noch het een, noch het ander zal, geloof ik, door iemand beweerd worden. Men ſchrijve dan *ant*, zoo als de Oudheid dit

dit woord buiten twijfel ſchreef, en bedenke, dat hiermede niets anders geſchiedt, dan 't geen wij, in *met*, *mede*; *abt*, *abdij*, *abdiſſe*, zien plaats hebben. Omtrent *herwaarts*, *derwaarts* enz. heeft ook eenig verſchil plaats, daar ſommigen de aangewezene ſpelling, anderen wederom die van *herwaards*, *derwaards*, of *herwaart*, *derwaart* volgen. Het is, om de hooge Oudheid dezer woorden, niet wel mogelijk, het geſchil uit taalkundige gronden te beſliſſen. Reeds in het Meſogothisch komt *wairth* en *wairths*, in den zin van *verſus*, als een nazetſel voor, zoo als uit het *Gloſſarium* van JUNIUS te zien is; desgelijks in het Angelſaxisch, doch zonder *s* en met de *d* tot ſluiletter, *waard* en *werd*. Ook het gebruik beſlist hier niet ſtellig over de ſpelling; intuſſchen geloof ik, dat het achtervoegen der *s* daarmede meest overeenkomt, welke ook, als kenteeken van den tweeden naamval beſchouwd, zich geenszins ongepast voordoet, daar vele bijwoorden bij ons op dien naamval eindigen. Voorts zou ik de *t* voor de *d* verkiezen, als meer overeenkomſtig met de gemeene uitſpraak. — Over de ſchrijfwijze van *aard* of *aart* (*indoles*), welke hier insgelijks in aanmerking zou kunnen komen, zullen wij voegelijker bij eene andere gelegenheid ſpreken.

Ons ſchiet nog overig omtrent de *g* en *ch* eenige aanmerkingen in het midden te brengen. Hieromtrent had bij de Oudheid dezelfde verwiſſeling plaats als

als omtrent de *d* en *t*, dat zij, namelijk, de *g* te zacht keurende, om tot ſluitletter te dienen, daarvoor de *ch* in plaats ſtelde, zonder te letten, of het meervoud, of het grondwoord de *g* had, gelijk wij te voren breeder hebben aangewezen. De ongemeene zachtheid der *g* valt zeker niet te loochenen, als klaarlijk bevestigd wordende door hare geheele wegſmelting in verſcheidene woorden, bij voorbeeld, *dweil*, *peil*, *zeil*, verkort uit *dwegel*, *pegel*, *zegel*; *leide*, *zeide* voor *legde*, *zegde*, en meer andere. Die zachtheid blijkt insgelijks uit hare verwisſeling met de *j* in *gegenswoordig* en *jegenswoordig*, *genever* en *jenever*, *gicht* en *jicht*, *gonst*, *gunst* en *jonst*, en meer anderen (*). Deze verwisſeling der *g* en *j* in de uitſpraak gaf aanleiding, dat men, om den klank der *g* zuiver te bewaren, de *h* achter dezelve plaatſte, ſchrijvende dus *ghelijke*, *ghelooven* enz., gelijk PONTUS DE HEUITER, een man van letteren, die in 1581 eene *Nederduitſche Orthographie* in het licht gaf, uitdrukkelijk getuigt (†). Wat later gebruikte men deze *h* ter verſcherping der *g* op het laatst der lettergreep, waar de Ouden altijd de *ch* gebruikten, ſchrijvende dus *graaghte*, *maght*, *bevoeght*, *vernoeght*, welke ſchrijfwijze onder anderen die van HOOFT en VON-

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 26—28.

(†) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 25 en 26, alwaar men zijne woorden vindt aangehaald.

VONDEL is. Doch deze heeft men in lateren tijd, als ongepast en met den aard der tale geenszins overeenkomende, te regt verworpen. En wat het gebruik der Ouden, die zich op het einde der lettergreep altijd van *ch* bedienden, aangaat, hetzelve fteunt zeker op een goeden grond, als voldoende de *ch*, vooral wanneer de lettergreep op *t* eindigt, beter aan den natuurlijken toon der uitſpraak dan de zachtere *g*, gelijk hetzelve ook door den voorgang der Gricken, bij wie wij eene foortgelijke verwisſeling der γ en χ zagen plaats grijpen, gewettigd wordt. Desnietteegenſtaande achten wij de terugroeping van het oude gebruik onraadzaam, zoo omdat daaraan geene nuttigheid verknocht is, als omdat dezelve waarſchijnlijk het gewenschte gevolg zou misſen. Wat nuttigheid toch kan de wederkeering tot het gebruik der Oudheid aanbrengen, daar, bij de tegenwoordige ſchrijfwijze, de oorſprong der woorden, in ſtede van verduiſterd, veeleer in klaarder licht geplaatst wordt, en het onderſcheid van klank tusſchen de *g* en *ch* niet zoo in het oog loopend is, dat de plaatſing der eerſte voor de laatſte eenigen merkelijken aanſtoot geeft? Gelijk er dus geene genoegzame reden is, om zich tegen het aangenomene gebruik te verzetten, zoo kan men ook, uit dien hoofde, zich daarvan het gewenschte gevolg geenszins beloven. Immers valt het bezwaarlijk, ja volſtrekt onmogelijk een eenmaal gevestigd gebruik te veranderen, wanneer voor die verandering gee-

geene blijkbare en ſterk dringende redenen zijn aan te voeren. Daar derhalve de *g* door het achtbare gebruik eenmaal, als ſluitletter, en vóór eenen harden medeklinker, is aangenomen in woorden, welke dezelve in het meervoud of in het naaſte ſtamwoord vertoonen, en de groote meerderheid der ſchrijvenden dit behouden der *g* als dienſtig en noodzakelijk ter bevordering der duidelijkheid heeft aangemerkt, zou het, onzes achtens, even verkeerd als vruchteloos zijn, zich tegen dezen uitgedrukten wil der meerderheid aan te kanten. Op grond hiervan achten wij het best, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, dezen regel aan te nemen, dat in woorden, welke in het meervoud de *g* hebben, of dezelve om hunnen duidelijken oorſprong vereiſchen, de *g* altijd hare plaats moet behouden. Men ſchrijve dus *oog*, *weg*, *dag* enz., alsmede *magt* van *mogen*, *klagt* van *klagen*, *bragt* van *brengen*, *pligt* van *plegen*, *vlugt* van *vliegen*, en desgelijks in de verdere hiertoe behoorende woorden, welker opgave wij voor onze Woordenlijst beſparen. Doch, waar geene der gemelde redenen tot de plaatſing der *g* voorhanden is, gebruike men, ter meerdere voldoening aan de uitſpraak, beſtendig de *ch*, bij de ſluiting op eenen harden medeklinker of aan het einde van eene lettergreep, en ſchrijve dus *ach*, *zich*, *lucht*, *achten*, *pracht*, *kocht* van *koopen*, *zacht*, en zoo in meer anderen. Er is misſchien onder de opgegevene woorden een enkel, welks meer verwij-

derde, of door veroudering des wortelwoords minder in het oog loopende afleiding, naauw genomen, de *g* zou vorderen. Zoo wordt, bij voorbeeld, *acht*, in *acht geven*, van waar *achten*, *achting*, en de uitgang *achtig*, in *woonachtig*, *deelachtig*, en meer dergelijken, met zeer veel waarſchijnlijkheid teruggebragt tot een verouderd en voor onze taal verloren werkwoord *agen* (hebben), 't welk in het Meſogothiſche *aigan*, en in het Angelſaxiſche *agan*, *ægan* (*habere*) kennelijk is (*). Doch wij zijn van oordeel, dat, in dit en dergelijke gevallen, de ſpelling zich niet met de uiterſte naauwkeurigheid naar de afleiding behoeft te ſchikken, daar, gelijk wij in onze eerſte Afdeeling gezien hebben, alleen de duidelijke en naaſte afleiding ten rigtſnoer der ſpellinge kan verſtrekken. De toepaſſing van dit grondbeginſel is intuſſchen in enkele gevallen meer of min bedenkelijk. Dit geldt bepaaldelijk omtrent *digt* (*denſus*) (onderſcheiden van *dicht*, *gedicht*, (*carmen*), welke woorden, als afkomſtig van het Latijnſche *dictare*, de *ch* vereiſchen), omtrent *regt* en *kracht*, waarin velen nog, overeenkomſtig de uitſpraak, de *ch* behouden, anderen om der afleiding wil de *g* ſchrijven. Het eerſte behoort tot het wortelwoord *dijg*, in ons *dijgen*, *dijen*, *deeg*, *gedegen*, het tweede tot *rijg*, in *rijgen*, *reeg*, *geregen* (†). Beide grondwoorden

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 86, en bl. 628 en 629.
(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 153, en bl. 333.

den zijn dus in de taal nog voorhanden, ja het tweede wordt zelfs door het zelfſtandige *regel* en het daarvan oorſpronkelijke werkwoord *regelen* niet onduidelijk aangewezen, en het ſchijnt, derhalve, als moest men de afleiding hier in de ſpelling volgen; doch met dit alles heeft, geloof ik, de aangewezene oorſprong dier woorden niet dien graad van blijkbaarheid, of velen, en, onder deze, mannen van oefening en wetenſchap, hebben de genoemde woorden als grondwoorden beſchouwd, zonder aan de opgegevene afleiding te denken. Daar echter verſcheidene nette ſchrijvers reeds begonnen hebben, de gemelde woorden met *g* te ſchrijven, en die ſpelling met de thans aangenomene regelmaat het meest ſchijnt overeen te komen, achte ik het best, hun voorbeeld in dezen te volgen. Het laatstgenoemde woord, *kracht*, wordt door eenigen ook *kragt* geſchreven, als afkomſtig van het werkwoord *krijgen*. Hoewel deze afleiding zeker niet onwaarſchijnlijk is, heeft zij echter, mijns achtens, niet die blijkbaarheid, dat men, uit dien hoofde, van de gebruikelijkſte en aan de uitſpraak meest voldoende ſchrijfwijze met *ch* zou hebben af te gaan.

Bij deze gelegenheid zal het niet ongepast zijn nog iets te zeggen omtrent de verwiſſeling der *g* en *k*, wanneer de eerſte door de *n* wordt voorafgegaan. Oudtijds ſtelde men in plaats der *g*, als ſluitletter achter de *n* komende, beſtendig de *k*, of *c*; welke overeenkomſtig het Latijnſche ſchrijfgebruik voor *k*

gold. Dus ſchreef men *jonc*, *lanc*, *koninc* enz. Dezelfde verwisſeling der *g* en *k* doet zich voor in het midden der woorden, als in *klinken*, *klingen*, gelijk, volgens KILIAAN, de Gelderſche tongval dit woord doet hooren (*); in *beſprenkelen*, *frequentativum* van *beſprengen*; in *jonker* voor *jonger*, van *jong*; in *henker*, van *hangen*; en meer dergelijken. Hiertoe behooren insgelijks eenige bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*, als *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *oorſpronkelijk*, en naar de oude ſchrijfwijze ook het zelfſtandige naamwoord *gevankenis*. Dezelfde verwisſeling valt nog op te merken in de meest aangenomene ſchrijfwijze van *ſprinkhaan* voor *ſpringhaan*, welk laatſte, wel is waar, door ſommigen in onzen tijd geſchreven wordt, doch tegen de algemeene uitſpraak, welke hier duidelijk de *k* doet hooren. Doch, met uitzondering van een enkel dusdanig woord, is de verwisſeling der *g* met *k* aan het eindo der woorden thans buiten gebruik, en ſtemmen alle goede ſchrijvers in de ſpelling van *jong*, *lang*, *koning* overeen, gelijk ook de algemeene uitſpraak hier in onze dagen de *g*, niet de *k*, doet hooren. In de bovengemelde bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* wordt daarentegen de *k* in de beſchaafde uitſpraak nog

(*) Zie ook de *Maandelijkſche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 388, alwaar het gebruik van *klingen* voor *klinken* door voorbeelden bevestigd wordt.

nog dagelijks waargenomen en uit dien hoofde ook door vele nette ſchrijvers behouden. Anderen echter, inzonderheid die, welke de zachte *e*, in naamwoorden op *lijk* uitgaande, verwerpen, willen hier de *g* de plaats der *k* doen vervangen. Doch, daar het ſtandvastige gebruik der *k* in de gemelde woorden, lang na de verwerping dier letter in *jong*, *lang* enz., ons leert, dat de natuurlijke uitſpraak der Nederlanderen hier de *g* in *k* verwisſelt, zie ik geene genoegzame reden, om den nationalen tongval te willen dwingen naar een grondbeginſel van regelmatigheid, welks opvolging, gelijk zij door de meerderheid der ſchrijvenden voor onnoodig gehouden wordt, zoo ook voor den onpartijdigen opmerker zich geenszins als noodzakelijk of wenſchelijk voordoet. Intusſchen zou ik de verwisſeling der *g* in *k* alleen bepalen tot de te voren opgenoemde en meer ſoortgelijke bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*, Hiertoe betrekke men ook het bijvoegelijke *koninklijk*, ſchoon van de te voren gemelde naamwoorden in zoo verre onderſcheiden, dat het den klemtoon niet, als *oorſpronkelijk*, op de tweede, maar op de eerſte lettergreep ontvange. Doch dit neemt niet weg, dat ook hier de algemeenſte uitſpraak de *k* voor de *g* doet hooren, waarmede ook de ſchrijfwijze der meerderheid overeenſtemt. Doch in *koningrijk* zou ik aan de *g* de voorkeur geven, als met het tegenwoordige ſpraak- en ſchrijfgebruik en de *analogie* van *vindingrijk*, en meer dergelijken, meest

overeenkomende. Hetzelfde zij omtrent *gevangenis* gezegd, zoo als dit woord reeds bij KILIAAN en de meeſte ſchrijvers der zeventiende Eeuwe geſchreven wordt, en de thans aangenomene uitſpraak en ſchrijfwijze vorderen. Voorts zij omtrent de gewoonte van ſommigen, die, ter vereeniging der uitſpraak en afleiding, de *k* achter de *g* plaatſen in *koningklijk*, *oorſprongkelijk*, en dergelijken, nog met een woord aangemerkt, dat dezelve, als met het gebruik onzer vroegere ſchrijveren en dat van andere beſchaafde talen geheel ſtrijdig, geene navolging verdient (*).

§. 6.

Over de onderlinge verwisſeling van eenige andere letteren, zoo klinkers als medeklinkers, en den invloed daarvan op de ſpelling van ſommige woorden.

Het zal voor ons oogmerk noodzakelijk zijn, dat wij de onderlinge verwisſeling van nog eenige andere letteren in overweging nemen. Wij zullen echter, hoe wenſchelijk ook eene volledige verhandeling van dit onderwerp ware, ons hierbij eenigſlijk bepalen tot die verwisſelingen, welker beſchouwing dien-

(*) Men vergelijke, omtrent de verwisſeling der *g* en *k*, het gezegde in mijne bekroonde Verhandeling, II. Afdeeling, I. Hoofdſtuk, §. 5.

dienſtig is, om de verſchillende gevoelens omtrent de ſpelling van ſommige woorden te vereffenen. Eerst zullen de vokaalverwisſelingen, daarna die der medeklinkeren, welke hier in aanmerking moeten komen, onze aandacht tot zich trekken.

In de eerſte plaats doet zich de verwisſeling der *a* en *o* voor ons op. Deze verwisſeling valt in verſcheidene Nederduitſche woorden op te merken, als in *rat* en *rot*, *balderen* en *bolderen*, *ragchelen* en *rogchelen*, *ſlabberen* en *ſlobberen*, *rammelen* en *rommelen*, *darſchen* en *dorſchen*, *damp* en *domp*. Zoo ook *brogt* en *bragt*, van *brengen*; *docht* en *dacht*, van *denken*; *vond* en *vand* (van waar *vanden* (*), in ſommige oorden nog van het *bezoeken eener kraamvrouw* in gebruik); *bond* en *band* (van waar het zelfſtandige *band*); *zong* en *zang* (van waar *zang en gezang*); *holp* en *halp*; *ſtorf* en *ſtarf* (†). Is derhalve de verwisſeling der *a* en *o* zoo gemeen in onze moedertaal, wat zou ons dan bewegen om met eenige nieuwere ſchrijvers *overtallig* voor *overtollig* te ſchrijven? Waarlijk, zoo

(*) Zie over dit woord KILIAAN met de *Aanteekening* van VAN HASSELT, en N. HINLOPEN op HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 239. Vergelijk ook de *Aanmerkingen* achter mijne *twee Redevoeringen*, bladz. 172 en 173.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 76 en 77.

zoo ergens eene ongegronde zucht tot nieuwigheden doorſtrale, dan zeker is zij hierin te ontdekken. Het is waar, men zegt *voltallig*, niet *voltollig*, van *getal*; maar doet zich niet een dergelijk verſchil tusſchen grondwoorden en derzelver afgeleiden, of tusſchen onderſcheidene afgeleide woorden, in honderd andere gevallen voor? Men denke, ſlechts aan *drank* en *drenken*; *vast*, *vesten*, *bevestigen* en *ſtandvastig*; *handig*, *afhandig* en *behendig*, van *hand*; aan *reed*, *reeds*, *gereed*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*; welke voorbeelden wij, zoo het noodig ware, nog aanmerkelijk zouden kunnen vermeerderen. Met even veel grond dus, als men *overtallig* voor *overtollig* wil geſchreven hebben, zou men kunnen zeggen, dat men voortaan *dranken*, voor *drenken*; *vasten*, *bevastigen*, voor *vesten*, *bevestigen*; *behandig* voor *behendig* enz. moet ſchrijven. Doch wie gevoelt niet, dat men, dus doende, tot ongerijmdheden vervallen zoude en de taal eene geheel andere gedaante doen aannemen? Men volge dan het algemeene gebruik, 't welk *overtollig* voor *overtallig* gewild, en in dit woord, even als in *tol* (*vectigal*) en de daarvan afgeleiden, de ſporen bewaard heeft van een oud verloren *imperfectum*, *tol*, gelijk men nader bevestigd kan vinden bij TEN KATE, II. Deel, bladz. 708.

In de tweede plaats verdient de verwisſeling der *e* en *i* onze opmerking. Ook deze is zeer gemeen-

meenzaam in onze moedertaal, waarvan de volgende voorbeelden ten bewijze kunnen ſtrekken: *hen* en *hin* (*); *hette* en *hitte*; *pen* en *pin*; *ſmelten* en *ſmilten* (†); *ſchel* en *ſchil*; *geven*, *gifte*, *begifligen*; *plegen*, *pligt*; *wegen*, *wigt*, *gewigt*; *zeve*, *zifte*, *ziften*; *zeten* (van waar *zetel*), *zitten*, *zat*, *gezeten*; *beden* (van waar *bede*), *bidden*, *bad*, *gebeden*; *regt*, *regten*, *geregtigd*, *rigtſnoer*, *onderrigten* enz. Wie, die op de voorgeſtelde verwisſeling acht geeft, zal niet de ſchrijfwijze van *verſchelen*, *onverſchelig* voor *verſchillen*, *onverſchillig*, door eenigen in onze dagen aangenomen, voor ongepast en verwerpelijk houden? Het is waar, men zegt in de dagelijkſche taal: *het ſcheelt mij niet*; en de Ouden kenden ook het woord *ſcheel* voor *geſchil*, gelijk uit KILIAAN en de *Aanteekening* van VAN HASSELT te zien is. Doch de Ouden kenden ook *beden*, *zeten* voor *bidden*, *zitten*, en men zegt nog *bede*, *zetel* en *gebeden*, *gezeten*; zal men nu daarom voor *bidden* en *zitten*, *beden* en *zeten* in de plaats ſtellen? *Heeten* voor *heet maken* wordt bij KILIAAN gevonden en is ook nog in gebruik; zal men uit dien hoofde ook voortaan *verheeten* voor *verhitten* ſchrijven? Eene ſoortgelijke verwisſeling der *e* en *i*

en

(*) Voorbeelden van *hin* voor *hen* vindt men in HUYDECOPERS *Proeve*, II Deel, bladz. 408 en 409.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 474 en 475.

en verdubbeling van den medeklinker doet zich voor in *ketelen* en *kittelen*, *kweeken* en *verkwikken*, *bleek* en *blikken*. Het gezegde is meer dan genoeg, om de ongerijmdheid der voorgeſtelde verandering te doen gevoelen, welke reeds in het oog valt, wanneer men denkt aan *geſcheel*, *geſchelig*, 't welk men, bij het aannemen dier verandering, ook voor *geſchil*, *geſchillig* zou moeten ſchrijven (*).

Eer wij tot de medeklinkers overgaan, moeten wij nog iets omtrent de verwisſeling der *e* en *u* in het midden brengen. Dezelve vertoont zich in *kennen* en *kunnen*, welke, gelijk ook het woord *kunde* aanduidt, een' gemeenen oorſprong hebben (†), in *lellen* en *lullen*, *nooddruft* voor *nooddurft*, van *nood* en *derven*, *ſpel* en *ſpul*, *rennen* en *runnen*, *kneppel* en *knuppel*. Het achtgeven op deze verwisſeling kan ons doen zien, wat er zij van het onderſcheid, 't welk, op gezag van HUYDECOPER (§), tuſſchen *hun* en *hen* gemaakt wordt, op wiens voorgang velen het eerſte voor den tweeden en derden naamval, het laatſte voor den vierden gebruiken. Wij worden, namelijk, door die achtgeving

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 303 en 304.

(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 225, onder het worteldeel *kin* enz.

(§) Zie de *Proeve*, I. Deel, bladz. 239—241.

ving natuurlijk gebragt op het vermoeden, dat het verſchil tuſſchen *hen* en *hun* een louter dialektverſchil, en gevolgelijk het onderſcheid, door HUYDECOPER vastgeſteld, geheel willekeurig en ongegrond is. — Dit vermoeden wordt, mijns achtens, tot zekerheid opgevoerd door de bedenking, dat men, volgens het aangeteekende door LELYVELD op de ſtraks gemelde plaats der *Proeve*, dit onderſcheid van *hen* en *hun*, vóór den tijd van VONDEL, nimmer vindt waargenomen, en vele ſchrijvers en dichters na VONDEL, en onder deze zulke, die de aanmerking van HUYDECOPER gelezen hadden, daarop insgelijks geen acht gegeven hebben; maar inzonderheid door de opmerking, dat wij in onze taal het vermogen misſen, om de naamvallen op de voorgeſtelde wijze door verandering van letteren te onderſcheiden. *Iedere taal*, merkt LELYVELD op het ſlot zijner *Aanteekening* te regt aan, *iedere taal heeft hare eigenſchappen, buiten welke geen taalopbouwer behoort te gaan.* Doch, gelijk ik, op grond hiervan, de onderſcheiding van HUYDECOPER en anderen voor willekeurig houde, zoo kan ik mij ook geenszins met het gevoelen van LELYVELD en anderen vereenigen, die *hen* als betrekkelijk, en *hun* als bezittelijk voornaamwoord willen gebezigd hebben. Het komt mij, namelijk, voor, dat deze onderſcheiding van het betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord wederom iets is, waarvan geen voorbeeld

beeld in de taal voorhanden is. *Ons* is zoowel betrekkelijk als bezittelijk voornaamwoord; hetzelfde is op *u*, volgens de oudſte ſchrijfwijze, toepaſſelijk; want dat het bezittelijk voornaamwoord de *w* achteraan heeft, is het gevolge eener latere en thans algemeen aangenomene gewoonte, om de *w* in woorden, welke die letter in de verbuiging ontvangen, altijd te doen ſtand houden. Ook *haar*, *relativum*, en *haar*, *poſſeſſivum*, zijn geenszins onderſcheiden; en gelijk men hem, die voor het eene *heur*, voor het andere *haar* wilde gebruikt hebben, als den voorſteller eener willekeurige en noodelooze onderſcheiding geenszins zou volgen, zoo is ook, mijns achtens, de onderſcheiding van *hen* en *hun* als ongegrond en noodeloos aan te merken. Men heeft hier wel het onderſcheid van *mij* perſoonlijk en *mijn* bezittelijk voornaamwoord bijgebragt; doch men ſchijnt daarbij niet bedacht te hebben, dat hetzelve van een' geheel anderen aard is, dan dat van *hen* en *hun*. Maar zal men dan *hun* tevens als betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord gebruiken? Op zich zelf zou dit het natuurlijkst en regelmatigst wezen; doch, daar de onderſcheiding, welke HUYDECOPER tuſſchen *hun* en *hen* gemaakt heeft, door het gebruik alreeds gevestigd is, achte ik het raadzaamst, dezelve te behouden, en dus *hun* in den tweeden en derden, *hen* in den vierden naamval te bezigen. Den dichteren nogtans blijve het vrij, om *hen* en *hun*, even als *haar* en *heur*, onverſchillig

te

te gebruiken, naarmate het een of ander hun in den zamenhang welluidender voorkomt.

Tot de medeklinkers overgaande, ontmoeten wij in de eerſte plaats de verwisſeling der *d* en *w*, of, gelijk men het misſchien naauwkeuriger zou uitdrukken, de wegſmelting der *d*, met in de plaats ſtelling der *w*, waar deze gevorderd wordt, om van de *u* tot een' anderen klinker, en, met dezen, tot eene andere lettergreep, over te gaan. Voorbeelden hiervan doen zich op, in *ouders*, *ouwers*; *ſchouders*, *ſchouwers*; *goudenaar*, *gouwenaar*, en meer dergelijke woorden (*). Hetzelfde is kennelijk in *voude* en *vouden*, waarvoor thans *vouwe* en *vouwen* in gebruik zijn. Immers, dat men oudtijds *voude* en *vouden* ſchreef, is buiten alle tegenſpraak (†). 'KILIAAN alleen wijst dit genoegzaam uit, bij wien men enkel *voude*, *vouden*, niet *vouwe*, *vouwen* aantreft. Ook bewijzen dit de thans nog gebruikelijke woorden *eenvoud*, *enkelvoud* en *meervoud*. Ja zelfs is

(*) Vroegere dichters maken hiervan meermalen gebruik, ſchrijvende *houwen* voor *houden*, *ouwe* voor *oude* enz. Zie de *Werken van de Maatſchappij der Nederduitſche Letterkunde te Leyden*, III. Deel, bladz. 139 en 140

(†) Zoo leest men, bij voorbeeld, in den ouden *Roman van Ferguut*, fol. 16. a., eene plaats aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. Deel, bladz. 283.

Totē hi ſat was; doe hiet hi *vouden*
Dat amelaken (*tafellaken*).

is *voude*, *vouden* niet eens de oudſte ſchrijfwijze, maar *volde* en *volden*. Van daar, dat men bij vroegere ſchrijvers zeer dikwijls *eenvoldig*, *eenvuldig* enz. voor *eenvoudig* aantreft (*). Hierop wijst ons ook het Hoogduitſche *falte*, *einfalt*, en het Engelſche *folde*. En dat die verwisſeling der *l* en *u* in onze taal zeer gemeenzaam is, blijkt uit *ſold*, *ſoldaat* en *ſoudenier*, van *ſoud*, voor *ſold*; uit *zoude* voor *zolde*, van *zollen*, thans *zullen*; uit *gewoud*, bij vroegere ſchrijvers zeer gebruikelijk voor *geweld*; uit *goud* en *gold*, van waar *gulden*; *woude* en *wilde*; *houden* en *holden*, van waar het *imperfectivum hield*; *bald* (ſtout) en *boud*, en meer anderen. Ook leest men bij de Ouden meermalen *ſchoud* voor *ſchuld*, *geſchouden* voor *geſcholden*, *gegouden* voor

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van ſpreken en ſchrijven*, in de *Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1800, No. I. bladz. 38. van het *Mengelwerk*, alwaar het gemelde gebruik onzer vroegere ſchrijveren door voorbeelden bevestigd wordt, en voeg bij de plaatſen, aldaar aangehaald, de volgende uit den *Hertſpieghel* van SPIEGHEL, I. Boek, v. 490

Ons ſchort maar ſchruemberaad, en achtzaamheid *eenvuldigh*;

III. Boek, v. 166.

Zoo doolt eerst zonder zond het jonge kind *eenvuldighi*

en VI. Boek, v. 533.

Nâtuur-gods les *eenvuldigh*

Leit hem ter zalicheid, onmoeyelijk, onſchuldigh.

voor *gegolden* enz. (*). Hetzelfde dan, 't welk in de opgegevene voorbeelden plaats heeft, doet zich ook voor in *volde* en *voude*, nu *vouwe*, met alle deszelfs afgeleiden, als *eenvoldig*, *enkelvoldig*, *meervoldig*, *menigvoldig* of *menigvuldig*, welk laatſte nog in gebruik is; en *eenvoudig*, *enkelvoudig*, *meervoudig*, *menigvoudig*, gelijk men dit woord ook bij KILIAAN aantreft. Wat nu blijkt uit al het aangevoerde duidelijker, dan dat er hoegenaamd geene reden is, om met eenige nieuwere taalhervormers *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig* te ſchrijven, in ſtede van *eenvoudig*, *enkelvoudig*, *meervoudig*, zoo als het algemeene gebruik gewild heeft, dat deze woorden zouden geſchreven worden? De naaſte afleiding van *eenvoud*, *enkelvoud*, *meervoud* verbiedt dit reeds, ten zij men ook verkiezen mogt *eenvouw*, *enkelvouw*, *meervouw* te ſchrijven. Doch wie ziet de verkeerdheid en belagchelijkheid hiervan niet in? Intuſſchen is de ſpelling van *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig* verre verkieslijk boven die van *eenvouwdig*, *enkelvouwdig*, *meervouwdig*. Deze ongepaste zamenvoeging toch der *w* en *d* kan aan niets anders worden toegeſchreven dan aan de vooronderſtelling, dat de *d* eene aangenomene letter is, welke niet tot den oorſprong des woords behoort; eene vooronderſtelling, waar-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 471 en 472.

waarvan de ongegrondheid uit het voorgedragene zoo blijkbaar is, dat wij het noodeloos achten bij de aanwijzing daarvan ſtil te ſtaan.

De verwisſeling der *f* en *ch* trekt voorts onze aandacht tot zich. Deze komt voor in *after* en *achter*, *efter* en *echter*, *geruft* en *gerucht*, *luft* (*finister*) en *lucht*, *koft* en *kocht*, *kraft* en *kracht*, *heften* en *hechten*, *ſchaft* en *ſchacht*, *ſlift*, *ſliften* en *ſlicht*, *ſlichten*, *zaft* en *zacht*, en meer anderen (*). Bij MELIS STOKE leest men zelfs *vichtiene* voor *vijftien*, *gichte* voor *gifte* (†). Op deze verwisſeling der *f* en *ch* acht gevende, maken wij geene zwarigheid om, ter voldoening aan het vrij eenparige ſpraak- en ſchrijfgebruik, *gracht* voor *graft*, *hecht*, van een mes, voor *heft* te ſchrijven. Het is waar, dat zij, die *graft* en *heft* ſpellen, zich nader houden aan de afleiding van *graven* en *heffen*; doch, naardien, blijkens de opgegevene voorbeelden, de verwisſeling der *f* en *ch* op de tong der Nederlanderen zeer gemeenzaam is, kan, dunkt ons, het volgen der meest gebruikelijke ſchrijfwijze der duidelijkheid weinig of geen nadeel toe-

(*) De meeſte dezer woorden vindt men op beiderlei wijze geſchreven in het *Woordenboek* van KILIAAN.

(†) Zie II. Boek, v. 31. en VI. Boek, v. 1205. Vergelijk ook de *Aanteekening* van HUYDECOPER op v. 341. van het X. Boek, alwaar, in ſommige handſchriften, *geſchrichte* voor *geſchrifte* geleezen wordt.

toebrengen. Ook geſchiedt hierdoor niets, 't welk ook niet in andere woorden onzer tale plaats heeft, gelijk wij, zoo dit noodig ware, door vele voorbeelden zouden bevestigen kunnen. Alleen willen wij nog doen opmerken, dat ook in ſommige woorden, waarin de *ch* door allen geſchreven wordt, de *f* insgelijks zich in het grondwoord vertoont. Dit geldt omtrent *hecht* (*firmus*) en het werkwoord *hechten*, waarvoor oudtijds ook *heft*, *heften* gezegd werd, en 't welk het natuurlijkst van *heven*, *hebben*, wordt afgeleid (*). Dit zelfde is toepaſſelijk op *nicht* voor *nift*, van *neef* (†). Ik zie derhalve geene reden, waarom men weigeren zou, in de ſchrijfwijze van *gracht*, *hecht* (waarbij men iets aanvat of vasthoudt), het gebruik te wille te zijn. Zelfs komt het mij bedenkelijk voor, of men het laatstgemelde woord niet beter tot *heven*, *hebben*, dan tot *heffen* brenge, daar toch de beteekenis van *aanvatten*, *vasthouden*, welke aan *hebben* onder andere eigen is, daarin meer wordt opgemerkt, dan die.

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 206.

(†) HUYDECOPER getuigt in eene *Aanteekening* op MELIS STOKE, III. Deel, bladz. 370, dat hij *nifje* voor *nichje* of *nichtje* meer dan eens van kinderen gehoord heeft. Ook vindt men door hem op bladz. 427. van hetzelfde Deel eene plaats van een' oud' Hoogduitſch' dichter aangehaald, in welke *niftelen* voor *nichten* voorkomt.

Umme irre *niftelen* laster.

die van *opbeuren*, *optillen*, welke in *heffen* plaats heeft. Dit zoo zijnde, zou men *heft* (handvatsel) schrijvende, ook *heft* (*firmus*) *heften*, *heftenis* moeten schrijven; iets, 't welk wij gelooven, dat niet ligt navolging zou vinden.

De gemeenschap der *g* en *i* verdient verder onze opmerking. Het bewijs hiervan heeft men in *gonst* en *jonst*, *genever* en *jenever*, *gegenswoordig* en *jegenswoordig*; en nog blijkbaarder in *peil* voor *pegel*, *zeil* voor *zegel*, *dweil* voor *dwegel*, *steil* voor *stegel*, en meer anderen. Hetzelfde valt op te merken in *zeide* voor *zegde*, in *gezeid* en *gezegd*, van *zeggen* (*). Hierop lettende, moet men zich verwonderen over de vreemde verkiezing van eenige nieuwere schrijveren, die *legde* voor het algemeen gebruikelijke *leide*, van *leggen*, schrijven, en zal voorzeker deze nieuwigheid als ongepast en verwerpelijk aanmerken (†). Bekend is voorts het wezenlijke onderscheid tusschen *liggen*, *lag*, *gelegen* in een' onzijdigen, en *leggen*, *leide*, *gelegd* of *geleid* in een' bedrijvenden zin; een onderscheid, 't welk men, op voorgang der netste schrijveren, bestendig in het oog behoort te houden.

Ein-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 197, en II. Deel, bladz. 29.

(†) Vergelijk de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, in de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, No. 9, bladz. 400. van het *Mengelwerk*.

Eindelijk moeten wij omtrent de verwisſeling der *n* en *l* nog iets in het midden brengen. Ook deze verwisſeling is in onze taal niet ongemeen. Voor ons *pasquil*, ons *korel*, *korrel* ſchreven de Ouden ook *pasquin*, *koren*, gelijk omtrent beide woorden uit KILIAAN te zien is, bij wien men zelfs ons *koxel*, *korrel* niet aantreft. Dezelfde verwisſeling vertoont zich in *vermeten*, nu *vermetel*; *ganerij*, nu *galerij*; *knuiven* (zie KILIAAN), nu *kluiven*; ons *ſeisſen*, oudtijds ook *ſeisſel*, zoo als KILIAAN ons insgelijks leert, en meer andere woorden. Men ziet hieruit, hoe weinig grond er zij, om met eenige nieuwere taalmeeſters *middenſte* voor *middelſte*, *middenweg*, *middenlandsch* enz. voor *middelweg*, *middellandsch* enz. te ſchrijven. Zij, die dit drijven, bedenken niet, dat men, hun voetſpoor volgende, ook *inmiddens* voor *inmiddels*, *middenerwijl* voor *middelerwijl*, *Middenburg* voor *Middelburg* (in het Latijn *Medioburgum*) enz. zou moeten ſchrijven. Wij twijfelen niet of het bijgebragte zal voldoende geacht worden ter verdediging der gebruikelijke ſchrijfwijze, volgens welke men *middelſte*, *middelbaar*, *middellandsch*, *middelmaat* enz. ſpelt (*). Met het woord *middernacht* is het eenigzins

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307, en mijne *bekroonde Verhandeling*, II Afdeeling, I. Hoofdſtuk, §. 4.

zins anders geſteld, daar de *r* hier het kenmerk ſchijnt te zijn van den tweeden naamval in de ſpreekwijze *te middernacht*, bij zamentrekking *voor te middener nacht* (*). *Middernacht* intusſchen is, als een op zich zelf ſtaand *ſubſtantivum*, door het gebruik zoo volkomen gewettigd (†), dat er, onzes achtens, geene zwarigheid is hetzelve als zoodanig te behouden.

§. 7.

Over de letteren h, j *en* w.

Volgens de juiſte beſchrijving van TEN KATE (§) is de *h klinker, noch medeklinker, maar beſtaat alleen in een' ſchielijken ophef en eene ſcherpe uitblazing van adem voor het begin van eenen klinker.* Ook de Grieken beſchouwden de *h* niet als een' medeklinker, zoo als ten klaarſte blijkt uit

(*) Het is bekend, dat *nacht* oudtijds zoo wel vrouwelijk als mannelijk gebruikt werd. Zie HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* naar de jongſte uitgave van KLUIT.

(†) Het komt als zoodanig reeds voor bij MELISSTOKE, IX. Boek, v. 1093.

Dit duurde toter *middernacht*.

en X. Boek, v. 1096.

Tote over die *middernacht*.

(§) I. Deel, bladz. 122.

uit hunne doorgaande gewoonte, om daarvoor geen afzonderlijk letterteeken te bezigen. En dat zij in onze taal door TEN KATE met regt van het getal der eigenlijk gezegde letteren wordt uitgesloten, wordt buiten allen twijfel gesteld door de opmerking, dat zij in geen onzer woorden als wortelletter voorkomt, en bij dezelfde woorden in verschillende gewesten van Nederland wordt bijgevoegd of weggelaten. Zoo zeggen de Zeeuwen, Vlamingen en die van Gouda *ond*, *and*, *ooren*, terwijl de overige Nederlanders *hond*, *hand*, *hooren* uitspreken. Zoo zeggen wij *hooren* met de *h*, doch laten dezelve weg bij het grondwoord *oor*.

Voorts moeten wij bij deze gelegenheid nog iets zeggen omtrent *offerhande*, of *offerande*. Van beiderlei schrijfwijze vindt men bij vroegere schrijvers voorbeelden, gelijk uit eene aanmerking van HUYDECOPER in zijne *Proeve* (*) blijkt. Ook het hedendaagsche gebruik loopt, gelijk men weet, uit een; weshalve wij naar eenen anderen grond ter beslissinge moeten omzien. HUYDECOPER heeft te dien einde zeer wel den oorsprong des woords van het Fransche *offrande* ingeroepen, welke de *h* hier voor overtollig en ongepast verklaart (†). Intusschen

(*) II. Deel, bladz. 548 en 549.

(†) Op de aangehaalde plaats, bl. 549. Zie ook KLUIT, op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, volgens de laatste uitgave van 1783, bladz. 365 en 366.

ſchen zijn wij met vele taalkenners van oordeel, dat men beter doet, het ganſche woord zooveel mogelijk te vermijden, en daarvoor het echt Nederduitſche *offer* te gebruiken. Dit ſchijnt ook HUYDECOPER te bedoelen, wanneer hij zegt: *in goed Nederduitsch zegt men* offer.

Omtrent de *j* zij hier alleen met een woord aangemerkt, dat dezelve in den grond niets anders is dan de klinkletter *i*, welke, aan het begin der lettergreep vóór eene andere vokaal geplaatst, door de ſchielijkheid der uitſpraak, de eigenſchap van een' medeklinker aanneemt. Van daar, dat men bij de Ouden zoo wel *iaer* als *jaer*, ja ook wel, volgens het onverſchillig gebruik der *y* en *i*, *yaer* geſchreven vindt. Doch dit, als niet regtſtreeks behoorende tot het oogmerk dezer Verhandeling, roeren wij ſlechts in 't voorbijgaan aan (*).

Iets langer zullen wij bij de *w* moeten ſtil ſtaan. Dat deze in haren oorſprong niets anders is, dan eene dubbele *u*, blijkt daaruit, dat men bij zeer oude ſchrijvers de *u* verdubbeld vindt in woorden, waarin wij thans de *w* gebruiken (†), en nog duide-

(*) Zie verder de Inleiding voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 68 en 69.

(†) *Bethuungen*, *uueg*, *uuollet*, en meer andere voorbeelden uit de Frankduitſche Vertaling van TATIAAN, vindt men aangehaald in de *Maendelijkſche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 382.

delijker uit *wt* voor *uit*, *wten* voor *uiten*, *wterſte* voor *uiterſte*, welke ſchrijfwijze men nog bij KILIAAN aantreft. Doch het algemeene gebruik en de uitſpraak der *w* doen dezelve thans met regt als een' medeklinker aanmerken, als hoedanig ook TEN KATE (*) deze letter voorſtelt. Wij zien dus geene zwarigheid, om het tegenwoordige gebruik te wille te zijn in de ſpelling van *dauw*, *rauw*, *vrouw*, *eeuw*, *nieuw*, *ruw* enz.; eene ſpelling, welke zich zeker als zeer wanſtaltig voordoet, wanneer men de *w* als eene dubbele *u* aanmerkt. Oudtijds deed men de voorgemelde en meer ſoortgelijke woorden in het enkelvoud alleen op *u* eindigen, zoo als door vele voorbeelden bevestigd wordt in de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 384 en 385. Ook bij VONDEL treft men deze ſpelling nóg doorgaans aan, met uitzondering nogtans der woorden *uw*, *ſchaduw*, *nieuw*, en dergelijke, waarin hij meestal, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, de *w* tot ſluitletter bezigt. Dat gebruik vindt men, 't geen opmerkelijk is, doorgaans ook reeds waargenomen in het *Woordenboek* van KILIAAN. Intusſchen is het zeker, dat de *w* in het enkelvoud eigenlijk overtollig is, en in het meervoud alleen werd aangenomen, om des te gemakkelijker van de *u* op de *e* te kunnen overgaan, gelijk ten duidelijkſte blijkt uit de ſpel-

(*) I. Deel, bladz. 121.

ſpelling onzer oudſte ſchrijveren, die de *w* alleen in het meervoud of bij verlenging des woords tot twee lettergrepen, als in *trouwe*, *vrouwe* enz., bezigden. Doch wij zien tevens uit het voorgeſtelde, dat van dit oude gebruik reeds voor lang, althans in eenige gevallen, werd afgegaan; en, offchoon het ſchrijven van *trou*, *vrou*, *leeu* nog in de achttiende Eeuw bij nette ſchrijvers niet geheel vreemd is, heeft echter het achtervoegen der *w* in het enkelvoud dier woorden thans, weinig minder dan in dat der overige, algemeen veld gewonnen. Wij zijn derhalve van oordeel, dat het best is zich in dezen naar het gebruik te ſchikken, en tot een' algemeenen regel te ſtellen, om in woorden, welke bij verlenging of in het meervoud de *w* aannemen, deze letter altijd hare plaats te doen behouden. Immers, daar de algemeene terugroeping van de oudſte ſpelling, ook naar het gevoelen van hun, die zich daarbij het naast willen houden, als tegen het latere gebruik te zeer aandruiſchende, onraadzaam is, zien wij geene reden, om dezelve te handhaven in die woorden, waarin zij, volgens het aangemerkte, nog zoo volſtrektelijk niet in onbruik is geraakt, naardien de *w* in deze eigenlijk niet meer of minder overtollig en ongepast is dan in de overige.

§. 8.

§. 8.

Over de verdubbeling van Klinkers en Medeklinkers in het midden der woorden.

Wij moeten te dezer plaatſe vooreerst ſpreken omtrent de ſchrijfwijze van *vleijen* of *vleien*, *zaaijen* of *zaaien*, *gooijen* of *gooien*, *bruijen* of *bruien*, *boeijen* of *boeien* enz. De eene ſchrijfwijze, zoo wel als de andere, wordt door den voorgang der achtbaarſte ſchrijveren gewettigd, zoodat het ſchrijfgebruik, ter beſlisſinge van dit ſtuk, niet wel kan worden ingeroepen. Het is dus alleen de vraag, welke ſchrijfwijze aan de uitſpraak best beantwoorde. En hierop acht gevende, komt het mij duidelijk voor, dat die, waarbij de *i* verdubbeld of de *j* achter de *i* gevoegd wordt, daaraan het meest voldoet. Immers kan men, bij de uitſpraak, van de *i* tot de *e* niet overgaan, zonder dat men daartoe de *j* te hulp neme, even weinig als men van de *u* in *vrou*, en dergelijken, zonder behulp der *w*, tot de *e* kan overgaan. Gelijk men, volgens het te voren aangemerkte, dezè laatſte in het genoemde en meer dergelijke woorden van de oudſte tijden af heeft te baat genomen, zoo zie ik geene reden, waarom men, in *vleijen* en de verdere woorden van dezelfde ſoort, niet insgelijks de *j* tot behulp der uitſpraak zou inlaſchen. Beide gevallen

len ſtaan, mijns inziens, vrij gelijk; en het geen omtrent de *w* beſtendig heeft plaats gegrepen, brengt ons, dunkt mij, zeer natuurlijk tot de inlasſching der *j* in de opgegevene woorden.

In de tweede plaats komen hier de woorden *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen*, en meer dergelijke, in aanmerking, waarvoor anderen *lachen*, *lichaam*, *prachen* enz. ſchrijven. Doch het komt ons met de voorſtanders der eerstgemelde ſpelling duidelijk voor, dat de laatſte aan den klank des woords niet voldoet. Immers verkrijgt men daarbij *la-chen*, *li-chaam*, *pra-chen*, overeenkomſtig onze gewoonte, om, bij verlenging der woorden met *en*, den medeklinker der voorgaande lettergreep tot de laatſte te brengen, als *la-ken*, *ma-ken* enz. Wil men dus den korten en gebrokenen klank der wortelklinkers in de gemelde woorden door de ſpelling aanwijzen, zoo dient men den medeklinker, waarop zij ſluiten, bij de verlenging noodzakelijk te verdubbelen, even als men *bidden*, *ſpotten*, *leggen*, met verdubbeling des medeklinkers, ſchrijft. Doch in *lach*, *gelach*, *geprach*, waarvoor ik wel eens *lagch* enz. gelezen heb, is die verdubbeling even ongerijmd, als of men *ik bidd*, *het geſpott* enz. ſchrijven wilde. Ook in *juichen*, *huichelen* voldoet de *ch* alleen genoegzaam aan den klank, weshalve die woorden ook door de netſte ſchrijvers op de voorgeſtelde wijze geſpeld worden. Doch waarom de *ch* niet verdubbeld, en *lachchen*, *lichchaam* enz. geſchre-

ſchreven (*)? Ik weet hiervoor geene andere reden, dan dat men de *ch*, als eene dubbelvormige letter, ter verdubbeling minder geſchikt geoordeeld heeft, daar anders en de uitſpraak en de regelmaat der taal, in gelijkſoortige gevallen, de verdubbeling gebieden van den medeklinker, welke in het zakelijke deel plaats heeft. Hoezeer ik nu verre af ben van de aangevoerde reden voor voldoende te houden, geloof ik echter, dat men best zal doen, met in dezen aan het gebruik toe te geven.

Verder achten wij hier eene geſchikte gelegenheid te hebben, om over het al of niet verdubbelen der *s* in eenige woorden op *ſem*, als *aaſſem*, *braaſſem*, *waaſſem*, in het woord *geeſſel*, in *herſſen* of *harſſen*, gelijk mede in het meervoud der woorden *kans*, *glans*, *trans* enz., der woorden *kers*, *ſchors* enz., te ſpreken. Wij zullen duidelijkshalve over de genoemde woorden, voor zoo verre zij niet tot dezelfde klaſſe behooren, afzonderlijk handelen.

Wat dan, in de eerſte plaats, betreft de woorden op *ſem* eindigende, men ſchrijft deze gewoonlijk met eene dubbele *s*, als *aaſſem*, *bloeſſem*, *braaſſem*, *deeſſem*, *waaſſem*. Doch de Hoogleeraar KLUIT heeft, onzes bedunkens, omtrent deze woor-

(*) Dit wil FRANS DE HAES in zijne *Nederduitſche Spraakkunst*, bladz. 114; doch zijn voorbeeld heeft geene navolging gevonden.

woorden zeer wel aangemerkt, dat de verdubbeling der *s* in dezelve niet noodzakelijk is; als welke alleen bij eenen korten en helderen vokaalklank gevorderd wordt; ten ware ('t geen echter in geen der voorgeſtelde woorden het geval is) het grondwoord eene *s* vertoonde. Maar van waar dan, dat in deze woorden, zoo in vroegeren als lateren tijd, doorgaans de verdubbeling der *s* plaats had? Hiervan heeft dezelfde taalkenner, mijns achtens, eene zeer voldoende oplosſing gegeven, door aan te merken, dat men, in vroegere tijden, toen de *s* nog zoo wel voor den zachten als ſcherpen klank gold, tot die verdubbeling goede reden had, om namelijk daardoor de ſcherpheid van den uitgang dier woorden te onderſcheiden van de zachte uitſpraak van *beſem*, *boeſem* enz.; doch nu men in deze laatſte woorden de *z* ſchrijft, en de *s* alleen hard gebruikt, houdt die reden, en, met dezelve, de noodzakelijkheid op, om de *s* in de gemelde woorden te verdubbelen (*). De aangevoerde gronden hebben waarſchijnlijk den ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* bewogen, om in hetzelve *aſem* (†), *bloeſem*, *braſem*, *bewaſemen* (§) *dee-*

(*) Zie KNUITS *tweede Vertoog*, in het III. Deel der *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, bladz. 21, en inzonderheid de *Aanteekening*.

(†) Zie bij *adem*.

(§) Ook bij KILIAAN vindt men ('t geen opmerkelijk is) *waſem*, *waſemen*,

deesem (*), met eene enkele *s* op te teekenen. Daarentegen vindt men in hetzelfde werk *droesſem* met eene dubbele *s* opgegeven, waarvan wij de reden meenen te ontdekken in de afleiding van dit woord van *droes*, 't welk in dezelfde beteekenis bij ons gebruikt wordt.

Het gezegde omtrent den oorſprong der dubbele *s* in *aasſem*, en dergelijken, is ook toepaſelijk op de verdere woorden, te voren opgegeven. In het woord *geesſel* ziet men terſtond, dat de verdubbeling der *s* oudtijds zeer noodig was, daar hetzelve anders, volgens de oude ſpelwijze met eene enkele vokaal, en het gebruik der *s*, zoo voor den ſcherpen als zachten klank, geenszins van *geſel* (gezél) zou onderſcheiden zijn geweest. Dat echter dit woord, in zijnen eerſten oorſprong, geene dubbele *s* vordert, blijkt ten klaarſte daaruit, dat men hetzelve met eene enkele *s* aantreft bij de oude Frankduitſche ſchrijvers OTFRIDUS en NOTKERUS (†). De Hoog-

(*) Op het woord *deeg*, als zijnde *deeſem* bij wegſmelting der *g*, welke wegſmelting in onze taal niet ongemeen is, voor *deegſem*.

(†) Vid. WACHTERI *Gloſarium Germanicum* in voce. Zelfs heb ik bij enzen MAERLANT het woord *geeſelen* met eene enkele *s* aangetroffen in zijnen *Spiegel Hiſtoriael*, I. Deel, bladz. 186, v. 60.

So dat hi hem wonden dede
Scoren eñ *gheſelen* mede.

Hoogleeraar KLUIT houdt daarom insgelijks de tweede *s* in dit woord voor overtollig; waarmede de ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* overeenſtemt, bij wien men *geeſel*, *geeſelen* met eene enkele *s* vindt opgeteekend. De verdubbeling der *s* in *harſen*, *herſen* ſchijnt aan eene gelijke oorzaak te moeten worden toegeſchreven. Althans is het zeker, dat daarin de ſcherpe klank der *s* wordt waargenomen, doch de verdubbeling der *s* geheel onnoodig is, gelijk het woord ook uit dien hoofde, ſedert eenigen tijd, door de netſte ſchrijvers met eene enkele *s* geſpeld wordt (*): Wat eindelijk betreft het meervoud der woorden *kans*, *dans*, *lans*, *ſchans*, en *kers*, *ſchors* enz., en de werkwoorden *danſen*, *verſchanſen* enz., dat de enkele *s*, welke het tegenwoordige gebruik daarin meestal ſtelt, in dezelve ter volle klankvorming toereikend is, werd reeds door TEN KATE (†) opgemerkt, die de gemelde woorden uitdrukkelijk onderſcheidt van die, welke de *s* verdubbelen, als *bas*, *basſen*, *bes*, *besſen* enz. Ter zelfder plaatſe wijst hij ook het verſchil aan, 't welk tuſſchen de genoemde woorden, en tuſſchen *bons*, *bonzen*, *gans*, *gan-*

(*) Omtrent de ſpelling van *harſen* of *herſen* zij met een woord aangemerkt, dat het ſchrijfgebruik aan het laatſte over 't geheel den voorrang geeft; iets, waarin men hetzelve zeer wel te wille kan zijn.

(†) I. Deel, bladz. 389.

ganzen, *grens*, *grenzen* enz. plaats grijpt, als doende de laatſte woorden in het meervoud den zachten klank der *z* hooren, terwijl de eerſte den ſcherperen klank der *s* hebben. Hierin vindt men ook de oplosſing, waarom de Ouden *dans*, *dansſen* enz. geſchreven hebben, om, namelijk, door die verdubbeling de ſcherpheid van den uitgang *ſen*, in vergelijking van *ganſen*, *grenſen* enz., aan te wijzen. Bij deze gelegenheid verdient nog met een woord aangemerkt te worden, dat in het woord *glans* en deszelfs afgeleiden eene ongelijkheid van uitſpraak plaats heeft. Immers, terwijl het zelfſtandig naamwoord in het meervoud duidelijk de ſcherpe *s* doet hooren, wordt daarentegen in het werkwoord *glanzen*, en het bijvoegelijk naamwoord *glanzig*, de zachtere *z* waargenomen. Ingevolge hiervan ſchrijve men het eerſte *glanſen*, doch de beide laatſten *glanzen* en *glanzig*.

Wat beſluit nu moet men uit het voorgeſtelde opmaken omtrent de ſchrijfwijze, welke in het toekomende in die woorden, waarover hier geſproken is, best zou gevolgd worden? Wij zouden geen oogenblik aarzelen het gebruik der enkele *s* in dezelve aan te prijzen, zoo niet de vrij algemeene gewoonte, om de *s* althans in ſommige derzelve (*) te verdubbelen, eenige be-

(*) Dit geldt bijzonderlijk de woorden op *ſem* en het woord *geeſt*.

bedenkelijkheid baarde. Doch, wanneer wij acht geven op de geringe afwijking van het doorgaande ſchrijfgebruik, welke daarbij gevorderd wordt, wanneer wij bedenken, dat in vele der opgegevene woorden het ſchrijven der enkele *s* door het gebruik reeds meer of min is ingevoerd, en de voorgeſtelde verandering reeds door meerdere taalbeoefenaars, met name ook door den ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* is aangeprezen, zien wij geene zwarigheid, om op de algemeene weglating der tweede *s* in de opgegevene woorden aan te dringen. De Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, zal dezelve nader doen kennen.

§. 9.

Over het onderſcheiden van eenige gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende woorden, door de ſpelling.

In onze eerſte Afdeeling hebben wij, zoo wij meenen, op goede gronden betoogd, dat zulke bepalingen, welke een louter willekeurig onderſcheid in de ſpelling van gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende, woorden invoeren, met de beginſelen eener gezonde taalkunde onbeſtaanbaar, en uit dien hoofde verwerpelijk zijn. Dit betoog ontſlaat ons van de moeite, om alle bijzondere voorſlagen, welke hieromtrent door dezen of genen gedaan zijn,

in

in overweging te nemen; alleen zullen wij over eenige woorden, waarin het gebruik eene dergelijke onderſcheiding meer of min gewettigd heeft, kortelijk moeten ſpreken.

In de eerſte plaats komen hier de woorden *aard* (*indoles*), *aardig*, *ontaarden* enz. in aanmerking, waarvoor ſommigen in lateren tijd, waarſchijnlijk om dezelve van *aardig*, *aardachtig*, dat naar aarde ſmaakt, of gelijkt, te onderſcheiden, *aart*, *aartig*, *ontaarten* enz., geſchreven hebben, en nog tegenwoordig ſchrijven. — Doch dat deze onderſcheiding geheel willekeurig is, laat zich gemakkelijk bewijzen. Immers heeft TEN KATE reeds opgemerkt, dat *aarde* (*terra*) en *aard* (*indoles*) met elkanderen ten naauwſte verwantſchapt zijn, en het laatſte zeer gevoegelijk uit het eerſte kan worden afgeleid (*). Hierbij komt, dat de Ouden, offchoon zij ook, ingevolge hunne gewoonte, om niet de *d*, maar alleen de *t* als ſluitletter te bezigen, *aart* geſchreven hebben, echter altijd *aarden*, *aardig*, *ontaarden* enz. met *d* ſpelden, gelijk men insgelijks niet zelden het zelfſtandig naamwoord *aarde* (*indoles*) ontmoet (†). De *d* vertoont zich ook in het Middeleeuwſche *baſtardus* van *bastaard*, alsme-

(*) II. Deel, bladz. 634.

(†) Voorbeelden hiervan vindt men in de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 318.

mede in de namen *Everard*, *Bernard*, *Engelhard*, *Meinard*, *Gerhard*. Desgelijks hebben de voornaamſte ſchrijvers van het laatst der zestiende en het begin der zeventiende Eeuw *aarden*, *ontaarden* enz. geſchreven, gelijk PIETERSON door verſcheidene voorbeelden heeft aangetoond (*), waarbij wij, ter nadere bevestiging, nog eenige plaatſen voegen zullen. Dus leest men in den *Hert-ſpieghel* van onzen Nederduitſchen Ennius, SPIEGHEL, I. Boek, v. 207.

Wie op zijn doen bedacht let en der dingen *aard*.

en II. Boek, v. 270. *onaardig* voor *ontaard*:

Zulk acht hemzelven eel, zijn evenmenſche *onaardigh*.

Zie ook V. Boek, v. 194, en VII. Boek, v. 429. Hetzelfde woord komt in denzelfden zin en op gelijke wijze geſchreven voor in de *Poëzij* van REINIER ANSLO, bladz. 36.

Gy zyt van Abrams bloedt;
Maar bastert naar het hart, verworpen naar 't gemoedt,
Onaardig naar den geest.

On-

(*) Zie zijne *vier Verhandelingen* enz., bladz. 78—82.

Onaardij, in den zin van *ſlechtheid*, ontmoet men bij HOOFT in zijnen *Hendrik de Groote*, bl. 112 van de uitgave van 1671: „ Maar de Koning, die „ zó menigh werk van wapenen heels hóófts uitge„ ſtaan, ende 't leven door de hitte der vyandtlyke „ verbolgenheden gedraagen had, 't ſcheelde wee„ nigh, óft hy en waar binnen 's kamers, ende in „ zyn hof van Louvre, door een' burgers zoon „ van Paris, ende *d'onaardy* der paapetreeken „ verradelyk omgekomen." Het bijgebragte is, gelooven wij, meer dan voldoende, om te doen zien, dat de ſchrijfwijze van *aart*, *aartig* enz. noch in den oorſprong des woords, noch in het gebruik der oudſte en beste ſchrijveren eenigen grond heeft. En hoezeer dezelve in lateren tijd bij velen is in zwang gekomen, ontbreekt het echter onder de nieuweren geenszins aan achtbare ſchrijveren, die zich aan de echte ſchrijfwijze van *aard*, *aardig*, *ontaarden* enz. gehouden hebben; eene ſchrijfwijze, welke, naar het tegenwoordige gebruik, zelfs algemeener is dan die van *aart*, *aartig*. Het lijdt dus geenen twijfel, of men moet, met verbanning der *t*, de *d*, in *aard* zoo wel als deszelfs afgeleiden, voortaan de plaats doen behouden, welke haar, overeenkomſtig den oorſprong des woords en den voorgang der oudheid, toebehoort.

Verder verdient het onderſcheid onze opmerking, 't welk, ſedert eenigen tijd, door ſommigen is ingevoerd in de ſpelling van *agt* (*octo*) en *acht*, in

acht geven, door het eerſte met eene *g*, het laatſte met eene *ch* te ſchrijven. Dat ook dit onderſcheid louter willekeurig is, valt van zelf in het oog. Immers doet de uitſpraak ons geen het minſte verſchil tusſchen beide deze woorden opmerken. En op de afleiding lettende, vinden wij althans geene reden, om het talwoord, 't welk men van het Latijnſche *octo* zou kunnen afleiden, met eene *g*, het andere *acht* met eene *ch* te ſchrijven. TEN KATE is van gedachte, dat beide woorden van hetzelfde ſtamwoord afkomſtig zijn (*); en hoezeer men dit ook, gelijk hij zelf het meer of min twijfelachtig ſtelt, voor hoogst onzeker moge houden, blijkt het echter uit den gemelden ſchrijver duidelijk, dat *acht*, in *acht geven*, volgens deszelfs verouderd wortelwoord eigenlijk eene *g* zou vorderen, gelijk ook te voren reeds door ons werd aangemerkt. Zooveel dus mogen wij uit het voorgedragene wel met zekerheid opmaken, dat de vermelde onderſcheiding volſtrekt willekeurig is. Daar wij nu in het vorige gezien hebben, dat het nut van dergelijke onderſcheidingen zeer gering, ja louter ingebeeld is, vinden wij hoegenaamd geene reden, om de bedoelde onderſcheiding toe te laten, ten ware het gebruik dezelve reeds gevestigd had. Doch hieraan meenen wij, op goeden grond, te mogen twijfelen. Immers bij vroegere ſchrijvers vindt men geheel geene ſporen dier onderſchei-

(*) II. Deel, bladz. 630.

ſcheiding; en offchoon men dezelve bij eenige latere ſchrijvers aantreft, is het er echter verre af, dat zij bij dezen algemeen zou zijn. Althans hebben vele achtbare ſchrijvers, van welke het genoeg zal zijn een' WAGENAAR, KLUIT en STYL te noemen, dezelve niet in acht genomen. Mijns oordeels, verdient derhalve de voorgeſtelde nieuwigheid geene navolging, en doet men best met in beide woorden de *ch* te plaatſen, welke door de uitſpraak duidelijk gevorderd wordt. Dat men, dit doende, ook *tachtig* behoort te ſchrijven, behoeft geene herinnering.

Andere onderſcheidingen zijn in het ſchrijfgebruik zoo algemeen aangenomen, dat het raadzaamst is dezelve te volgen. Van dien aard zijn die van *hart* (*cor*) en *hert* (*cervus*), van *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*), van *nog* (*adhuc*) en *noch* (*neque*). Hoewel deze onderſcheidingen in den grond louter willekeurig zijn, zoo als men, op de bekende verwisſeling der *e* en *a*, den voorgang der oudheid, en den natuurlijken toon der uitſpraak acht gevende, dadelijk zal ontwaar worden, kan men echter en moet men het tegenwoordige gebruik, 't welk dezelve heeft ingevoerd, door derzelver inachtneming te wille zijn. Nog minder bedenkelijkheid is er ten aanzien der onderſcheiding van *doch* (maar) en *dog* (een hond), als worden de in het laatſte woord de zachtheid der *g* ook bij eene goede uitſpraak waargenomen.

§. 10.

Over gebrekig, godeloos, *en meer dergelijke veranderingen in de ſpelling tot bevordering der regelmatigheid.*

Onder de nieuwigheden, welker invoering door ſommigen beproefd is, behoort ook het ſchrijven van *gebrekig* voor *gebrekkig; godeloos* voor *goddeloos; van dag, des dags, hedendagsch* voor *van daag, des daags, hedendaagsch; ik koom, afkoomst* enz. voor *ik kom, afkomst.* Dat dit tegen het algemeene gebruik van vroegeren en lateren tijd lijnregt aanloopt, zal zeker geen bewijs behoeven. Er moet dus, gelijk uit het te voren beredeneerde omtrent den invloed van het gebruik op de ſpelling blijkbaar is, eene gewigtige reden voor de gemelde veranderingen zijn aan te voeren, zullen dezelve ter navolginge verdienen aangeprezen te worden. — Laat ons zien, in hoe verre dit plaats hebbe.

Gebrek, zegt men, heeft in het meervoud *gebreken*, niet *gebrekken*; dus vordert de regelmaat dat men *gebrekig*, in plaats van het gewone *gebrekkig*, ſchrijve. Zeer eenvoudig voorzeker is deze opmerking en voor een ieder gereedelijk te maken. Intusſchen is er, tot voor weinige jaren, niemand geweest, die hierdoor bewogen werd, om de aange-

no-

nomene uitſpraak en ſpelling van het woord *gebrekkig* te verlaten. Dit, dunkt mij, moet ons natuurlijk tot het beſluit brengen, dat de voorgeſtelde reden van verandering weinig gewigt heeft, althans als zoodanig te allen tijde is aangemerkt. De aangevoerde bedenking is, mijns achtens, genoegzaam om ons de voorgeſlagene nieuwigheid, als ongepast en noodeloos, te doen verwerpen. Kan echter iemand daarin niet berusten, die bedenke, dat eene dergelijke verdubbeling, zoo in hetzelfde woord als in afſtammelingen, in onze taal niet ongemeen is. Voorbeelden hiervan heeft men in *hage* en *hegge*; *leder* en *ladder*; *korel* en *korrel*; *geſprekken*, van *ſpreken*; *ſtikken*, van *ſteken*; *kwikken*, van *kweeken*; *ſchipper*, van *ſchip*, *ſchepen*; *vergiffenis*, van *vergeven*; *verwittigen*, van *weten*; *wakker*, van *waken*; *zwikken*, van *zwiken*, *zwijken*, *bezwijken*, en meer anderen. — Hierbij komt nog, dat naamwoorden, welke in het enkelvoud eenen korten klinker hebben, in het meervoud hunnen laatſten medeklinker doorgaans verdubbelen; *bek*, *bekken*; *hek*, *hekken*; *ſtek*, *ſtekken*; *geſprek*, *geſprekken* enz.; zoodat *gebrekkig* van *gebrek* met de gewone regelmaat dier woorden ten volle overeenkomt (*).

Na

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307.

Na het bijgebragte zal het noodeloos zijn bij *godeloos* voor *goddeloos*, gelijk een enkele verkozen heeft te ſchrijven, bijzonderlijk ſtil te ſtaan. Dat men *godeloos* ſchrijvende, ook *godelijk* voor *goddelijk* zou moeten ſchrijven, is van zelf blijkbaar. Intusſchen herinner ik mij niet, dit bij iemand te hebben aangetroffen. Velen zullen misſchien van oordeel zijn, dat deze woorden hier geheel niet in aanmerking kunnen komen, als moetende, met wegwerping der *e*, *godlijk*, *godloos* geſchreven worden; doch wij zullen in 't vervolg zien, dat deze verwerping der *e* met den aard onzer tale kwalijk ſtrookt, en de welluidendheid, waarop zij zeer gezet is, merkelijk benadeelt.

Verder moeten wij nog onderzoeken, wat men te denken hebbe van de ſpelling derzulken, die *van dag*, *des dags*, *hedendagsch*, in ſtede van het algemeen gebruikelijke *van daag*, *des daags*, *hedendaagsch*, verkiezen te ſchrijven. Welke de reden zij dezer verkiezinge, valt terſtond in het oog; doch niet even gemakkelijk laat het zich begrijpen, hoe men dezelve voor genoegzaam hebbe gehouden, om uit dien hoofde het algemeen aangenomene gebruik te verlaten. Immers, zegt en ſchrijft men niet insgelijks *te weeg brengen* voor *te weg brengen? ſlaags raken* voor *ſlags raken? hoofsch* voor *hofsch*, van *hof? zijns weegs gaan* voor *zijns wegs gaan? paadje* voor *padje*, van *pad? blaadje* voor *bladje*, van *blad? ſcheepje* voor *ſchipje*, van *ſchip?*

Zegt

Zegt en ſchrijft men niet *gij gaaft*, *naamt*, *ſpraakt*, niettegenſtaande men zegt *ik*, *hij gaf*, *nam*, *ſprak*? Wordt niet van het *imperfectum* *ſprak*, het zelfſtandige *ſpraak*, en daarentegen van *ſpreken*, *geſprek*; van het *imperfectum genoot*, het zelfſtandige *genot*, van *gebood*, *gebod* afgeleid? Waarlijk een ieder, die op deze en ſoortgelijke verkortingen en verlengingen der oorſpronkelijke vokaal acht geeft, zal eene nieuwigheid moeten afkeuren, welker involging, zoo men aan zich zelven wilde gelijk blijven, eene menigte van andere nieuwigheden zou met zich ſlepen, en het eens gevestigde taalgebruik het grootſte geweld aandoen (*).

Iets meer valt er te zeggen voor *ik koom*, *gij*, *hij koomt*. De doorgaande regelmaat onzer werkwoorden pleit zeker voor deze ſchrijfwijze; en van daar ook dat dezelve bij vroegere ſchrijvers niet zoo geheel vreemd is, als wel andere voorſlagen van lateren tijd. Intusſchen zal niemand ontkennen, dat het doorgaande gebruik wil, dat men ſchrijve, *ik kom*, *gij*, *hij komt*. Oudtijds, namelijk, zeide men voor *komen* ook *kommen* (†), gelijk nog in het Hoogduitsch en het Landvriesch plaats heeft. Dit wordt ook bevestigd door het Engelsch, alwaar men

te

(*) Men vergelijke wederom de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 317.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 571.

to come en *he comes* ſchrijft, even als *to hope* en *he hopes*; doch het eerſte uitſpreekt *to com*, *he coms*, het laatſte daarentegen *to hoop*, *he hoops*. Van dit *kommen* wordt regelmatig *ik kom*, *gij*, *zij komt* gevormd, even als van *brommen*, *grommen*, *ik brom*, *grom*, *gij*, *hij bromt*, *gromt*. Waarom nu niet aan het gebruik toegegeven, 't welk in de onbepaalde wijze en het deelwoord *komen*, *gekomen*, doch voor het overige in het enkelvoud *ik kom*, *gij*, *zij komt*, van het oude *kommen*, wil geſchreven hebben? Ik althans zie hierin geene meerdere onregelmatigheid, dan dat men *verloor*, *verloren*, en daarentegen *ik verlies*, *verliezen*, niet *ik verlier*, *verlieren* ſchrijft. Wat de zelfſtandige naamwoorden *komst*, *aankomst*, *afkomst*, en dergelijke, aangaat, voor derzelver veranderinig in *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst* is nog minder reden. Immers, al geeft men toe, dat men *hij koomt* voor *hij komt* moet ſchrijven, volgt hieruit echter geenszins, dat men *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst* behoort te ſchrijven. Men denke ſlechts aan het geen wij te voren zelden omtrent het verſchil, 't welk tusſchen grondwoorden en afgeleide, ten aanzien der vokaalverkorting of verlenging, plaats heeft, en men zal de gegrondheid onzer aanmerkinge terſtond gevoelen. Van *genoot*, *gebood* zagen wij daar, dat *genot*, *gebod* afkomſtig zijn, waarbij men nog voege *ſchot* van *ſchoot*; *belofte* van *beloven*, *beloofde*, *zog* van *zoog*, en meer anderen. En waarom zou dan niet

op

op dezelfde wijze *komst* van *komen*, *hij koomt*, oorſpronkelijk kunnen zijn? — Uit al het bijgebragte meen ik op goeden grond te mogen beſluiten, dat er geene zwarigheid is, om het algemeenſte gebruik, in het ſchrijven van *ik kom*, *gij*, *hij komt*, te volgen, en dat voor *koomst*, *afkoomst*, in ſtede van *komst*, *afkomst*, volſtrekt geene genoegzame reden valt aan te voeren.

§. II.

Over het terugbrengen der ſchrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorſprong.

Wij gaan thans over tot de overweging van zulke veranderingen in de ſpelling van eenige woorden, waardoor men dezelve nader zoekt te brengen tot hunnen oorſprong, en zullen bij die gelegenheid de ware ſpelling van een enkel woord trachten op te ſporen, welks ſchrijfwijze door het gebruik niet genoeg bepaald is.

In de eerſte plaats trekt hier onze aandacht het ſchrijven van *wijleer* of *wijleneer* voor *weleer*. Deze verandering heeft eenen wakkeren voorſtander gevonden in den taalkundigen FORTMAN, die het gezag der Oudheid tot verdediging van dezelve inroept (*). Zijne aanmerkingen zeker maken het hoogst

(*) Zie zijne *Taalkundige Aanmerkingen*, geplaatst achter zijne *Dichtlievende Mengelingen*, bladz. 81 en 82.

hoogst waarſchijnlijk, dat *weleer* uit *wijleer* verbasterd is, welk *wijl*, in die zamenſtelling, de beteekenis heeft van eenige, het zij korte, het zij lange, uitgeſtrektheid van tijd, gelijk men nog zegt *bij wijlen* voor *ſomtijds*. Doch tegen deze hernieuwing der oudſte en oorſpronkelijke ſchrijfwijze valt in te brengen, dat de oudheid en algemeenheid der verbastering in dezen dezelve te vreemd en zonderling doet voorkomen, dan dat men daarin eene algemeene navolging verwachten mag. Reeds ten tijde van KILIAAN, en dus voor meer dan twee eeuwen, was *weleer* in Holland algemeen in gebruik, en werd *wijleer* of *wijleneer* als een verouderd woord aangemerkt. En zal die hernieuwing wel eenig wezenlijk nut aanbrengen? Zal zij niet veeleer duiſternis dan duidelijkheid veroorzaken? *Weleer* is aan ieder bekend; maar *wijleer* of *wijleneer* zal, geloof ik, voor het grootſte deel, zelfs der geoefende Nederlanderen, onverſtaanbaar zijn. En geen wonder, daar het zelfſtandige *wijl* of *wijle*, in de algemeene beteekenis van *tijd*, reeds meer of min verouderd is. Voeg hierbij, dat men, dit voetſpoor volgende, nog meerdere vreemde ſchrijfwijzen zou moeten invoeren, als van *'t viel ligt* voor het gebruikelijke *veelligt*, *magſchien* voor *misſchien*, en wat dies meer is. Wij achten het derhalve raadzaam en noodzakelijk, zich aan het eens gevestigde gebruik te houden, en twijfelen niet, of ieder, die het gezegde in onze eerſte Afdeeling, omtrent het gezag van het gebruik op

de

de ſpelling, aandachtig overwogen heeft, zal ons hierin zijne toeſtemming geven.

Eene andere min gegronde nieuwigheid is het ſchrijven van *lezenaar* voor het gebruikelijke *lesſenaar*. Men wil deze verandering om de afleiding des woords van *lezen*; doch bedenkt niet, dat de *z* meermalen in *ſſ* verandert, als *bezien* en *beſſen*, *broze* en *broſſe*, *lozen* en *loſſen*. Doch, 't geen nog meer afdoet, de afleiding zelve van *lezen* is aan merkelijke zwarigheden onderhevig, en die van het zelfſtandige *lesſe* veel natuurlijker en aannemelijker. Leidt men het woord van *lezen* af, zoo zou het, volgens de opmerking van den Hoogleeraar KLUIT (*), moeten beteekenen *iemand, die leest*, of *een werktuig dat leest*, even als *wandelaar*, *makelaar*, en *ſnuiter*, *ſtamper*, waarvan de laatſten van perſonen tot zaken zijn overgebragt. Veel eigenaardiger dus acht men *lesſenaar* met TEN KATE (†) afkomſtig te zijn van het zelfſtandige *lesſe*, als waarvan en waarop gemeenlijk de lesſen gegeven worden.

Tot de veranderingen, welke hier in aanmerking moeten komen, behoort ook het ſchrijven van *eenſgelijks* voor het gebruikelijke *insgelijks*. Dit laatſte,

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van ſpreken en ſchrijven*, in de *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1800, No. 9, bladz. 403. van het *Mengelwerk*.

(†) II. Deel, bladz. 263.

ſte, namelijk, beſchouwt men als eene verbastering van het eerſte, en wil dus het echte woord *eensgelijks* herſteld hebben. Doch deze meening is, geloof ik, ongegrond, en *eensgelijks*, en *insgelijks* zijn in der daad twee verſchillende uitdrukkingen, welke oudtijds in denzelfden zin gebruikt werden, gelijk KILIAAN ook beide heeft opgeteekend. *Insgelijks* achte ik bij verkorting geſproten te zijn uit *in des gelijks*, 't welk, mijns oordeels, klaarlijk bevestigd wordt door de volgende plaats van MELIS STOKE, alwaar men de uitdrukking in haar geheel aantreft, V. Boek, v. 1044:

Daer laghen *in des ghelike*
Syn wyf en ſyn dochter mede.

Dat het voorzetſel *in* hier den tweeden naamval regeert, kan niemand vreemd dunken, die bedenkt, dat onze voorzetſelen oudtijds zeer dikwijls den tweeden naamval achter zich ontvingen, als *in tijds*, *voor 's hands*, *in der daad*, en dergelijken. Er is derhalve geen grond voor de voorgeſlagene verandering, en niemand voorzeker zal het ongebruikelijke *eensgelijks*, voor het gebruikelijke en even onberispelijke *insgelijks*, verkiezen. Doch al ware het laatſte ook verbasterd uit het eerſte, dan nog zou er geene genoegzame reden zijn, om van de gebruikelijke ſchrijfwijze af te gaan. — Immers, wilde men de woorden tot hunne ware gedaante terug bren-

brengen, hoe vele vreemde veranderingen zou men dan niet moeten aannemen? Men ſchrijve dán ook *'t viel ligt* voor *veelligt*; *magſchien*, of *'t mag geſchien* voor *misſchien*; *te hande*, *al te hande* voor *thans*, *althans* (waarover in 't vervolg nader); *iemer*, *niemer* voor *immer*, *nimmer*, alsmede, welke voorbeelden hier nog meer ter zake doen, *eetmaal*, *eetgroen* (*) voor *etmaal*, *etgroen*; *eenkel* voor *enkel* (†); *eenlif* voor *elf* (§), gelijk deze woorden volgens hunnen oorſprong moeſten geſchreven worden ([).

Wij moeten bij deze gelegenheid ook iets in het midden brengen over *zedeleer* of *zedenleer*, *zedekunde* of *zedenkunde*, *zedelijk* of *zedenlijk*. De laatſte ſchrijfwijze is, ſedert eenigen tijd, door ſommigen ingevoerd, terwijl de eerſte met het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik overeenkomt, en zich ook door meerdere welluidendheid aanbeveelt. De reden der verandering is zeker, omdat *zedenleer* is *leer der zeden*, *zedenkunde*, *kunde der zeden*. Doch

zoo

(*) Dus vindt men deze woorden bij KILIAAN geſpeld. Zie ook TEN KATE, II. Deel, bladz. 176, en het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND.

(†) Zie het *Woordenboek* van KILIAAN.

(§) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 78 en 127.

([) Vergelijk de *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1800. No. 6, bladz. 253. en volg. van het *Mengelwerk*.

zoo ook is *wapenkunde*, *kruidkunde*, *kunde der wapenen*, *kruiden*; zoo is *wagenmaker* iemand, die *wagenen*, *uurwerkmaker* iemand, die *uurwerken* maakt. Ook zegt het niets, dat *zeden*, althans in dien zin, welken het in de opgegevene zamenſtellingen heeft, alleen in het meervoud gebezigd wordt. Immers zijn de woorden *ouders*, *ouderen*, en *herſenen* insgelijks alleen in het meervoud in gebruik; en nogtans zegt men *ouderlijk*, *ouderloos*, *ouderliefde*, *herſenloos*, *herſenpan*, *herſenſchim*. Het blijkt dus, dat er hoegenaamd geene reden is, om van de gebruikelijkſte ſchrijfwijze af te wijken, maar deze integendeel met de *analogie* der tale volmaaktelijk ſtrookt, terwijl de nieuwere tegen dezelve aanloopt (*).

Van andere nieuwigheden, welke nog mindere navolging verdienen dan de voorgeſtelde, zal het noodeloos zijn hier in het breede te ſpreken. Van dezen aard is het ſchrijven van *eerstvaders* voor *aartsvaders*, 't welk minder een verſchil van ſpelling is, dan wel de invoering van een nieuw woord in ſtede van het gebruikelijke. *Aarts* toch is geenszins eene verbastering van *eerst*, maar, door middel der Latijnſche taal, van het Griekſche ἀρχι, bij ons, even als bij alle Noordſche volken, te gelijk met

(*) Zie dit breeder ontwikkeld in mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, I. Hoofdſtuk, §. 3.

met den Christelijken Godsdienst, in gebruik gekomen (*).

't Geen omtrent *eerstvaders* gezegd is, geldt ook omtrent *gaanderij* voor *galerij*. Het laatste is, gelijk honderd andere woorden, uit de Fransche in onze taal ingelijfd, en door het algemeene gebruik gewettigd. Het eerste is een nieuw woord, tot welks invoering geene noodzakelijkheid is (†).

Eene andere nieuwigheid van onzen tijd, om namelijk *lamptaren*, voor *lantaarne* of *lantaren* van het Fransche *lanterne*, te schrijven, verdient naauwelijks eenige wederlegging. Men heeft hierdoor getracht het woord Nederduitsch te maken, doch niet bedacht dat *taren* geenszins tot onze taal behoort. Beter ware men in zijn oogmerk geslaagd, zoo men *lamptoren* had verkozen te schrijven. Doch het verdriet ons hierbij langer stil te staan. Liever willen wij beproeven, om de onzekere spelling van een enkel woord, door het raadplegen der afleidinge, te vestigen.

De woorden, door ons bedoeld, zijn *litteeken* en *likdoren*, zoo als dezelve in de doorgaande uitspraak luiden. In het schrijfgebruik heerscht hieromtrent eene

(*) Zie het *Glossarium* van WACHTER op *Erz*, en vooral het *Nederduitsch taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *aarts*.

(†) Zie WEILAND in zijn *Woordenboek*. Volgens KILIAAN is *galerij*, met verwisseling der *l* en *n*, voor *ganerij*, van *gaan*.

eene groote onzekerheid, zoo als blijkt uit de ſpelling van *lyteeken*, *leedteeken*, of *lidteeken*; *lijdoren*, *likdoren* of *liddoren*, welke men bij onderſcheidene ſchrijvers aantreft. De ſchrijfwijze van *lidteeken* is wel de gebruikelijkſte, en reeds van hoogen ouderdom; die van *liddoren* heeft zijnen oorſprong uit het begrip, dat de eerſte lettergreep in beide woorden dezelfde herkomst heeft, en uit de onbekendheid van het in de uitſpraak gebruikelijke *lik*. Doch een ieder gevoelt, hoe weinig hier de beteekenis van *lid*, *leden* in de zamenſtelling te pas komt, en vruchteloos zal men in de Oudheid naar eene andere meer paſſende zoeken. Raadpleegt men die zelfde Oudheid omtrent de ſpelling der genoemde woorden, men vindt daarin, ten aanzien van *lidteeken*, wel geene eenparigheid, maar ontmoet nogtans meermalen in dit woord eene ſpelling, welke deszelfs eerſte lettergreep doet overeenkomen met het gebruikelijke *lik* in *likdoren*, de ſpelling namelijk van *lijk-* of *likteeken* (*). Ervarene taalkenners, hierdoor op het ſpoor der ware afleiding dezer woorden gebragt, hebben vermoed dat *lijkteeken*, *lijkdoren* de echte ſpelling zijn zou, en dit vermoeden bevestigd gevonden door de ontdekking,

(*) Deze komt ook voor bij KILIAAN, die echter deze woorden verkeerdelijk tot *lijk*, *gelijk* brengt. Zie voorts over de verſcheidenheid der oude ſpelling in het woord *liteeken* de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 314 en 315.

king, dat *lijk* oudtijds de algemeene beteekenis van *vleesch* gehad heeft, en zoo wel van een *levend* als *dood* ligchaam gebruikt werd, in welke eerſte beteekenis het nogtans reeds zeer vroeg in onbruik is geraakt. Dat intuſſchen de beteekenis van *vleesch*, en wel *levend vleesch*, als mede die van *een levend*, zoo wel als van *een dood ligchaam*, oorſpronkelijk aan het woord *lijk* eigen is geweest, blijkt klaarlijk uit verſcheidene plaatſen van het *Evangelium Meſogothicum*, in welke het woord *leik* voor *levend vleesch* of een *levend ligchaam* gebruikt wordt. In de beteekenis van *vleesch* komt dit woord tweemalen voor in de plaats van *Marcus*, Hoofdſtuk X: v. 8. „ Ende „ die twee ſullen tot één *vleesch* zijn; alſoo dat ſy „ niet meer twee en zijn, maar één *vleesch*;" gelijk mede *Lucas* III: 6: „ Ende alle *vleeſch* ſal de ſalig„ heyt Godts ſien." In de beteekenis van *ligchaam* wordt het Meſogothiſche *leik* tweemalen gebruikt in het 25 vers van het VI Hoofdſtuk van *Matheus*, welke plaats in onze vertaling dus luidt: „ daerom ſegge ick u: Zijt niet beſorgt voor uw „ leven, wat gy eten, ende wat gy drincken ſult: „ noch voor uw *lichaem* (*leik*), waermede gy u klee„ den ſult. Is het leven niet meer dan het voedtſel „ en het *lichaem* (*leik*) dan de kleedinge." Dezelfde beteekenisſen heeft ook het Angelſaxiſche *lik*, en in het oud Duitsch wordt het woord *leich* insgelijks van *een levend ligchaam* gebezigd (*). Deze beteekenis van

(*) Zie JUNIUS in *Gloſſario Gothico*, pag. 229 et 236.

van *leich* is bewaard gebleven in de Hoogduitſche woorden *leichdorn*, *leichmal*, welke volmaaktelijk met ons *lijkdoren*, *lijkteeken* overeenſtemmen. Er is dus geen twijfel, of deze is de ware en oorſpronkelijke ſpelling der genoemde woorden, en *lijkdoren* beteekent eigenlijk *een doren in het vleesch*, *lijkteeken een teeken in het vleesch*, als het overblijffel van eene geheelde wonde (*). Geen wonder intusſchen, daar het woord *lijk*, in de beteekenis van *vleesch* of *ligchaam*, reeds zoo vroeg in onbruik is geraakt, dat men van de echte ſchrijfwijze ſedert lang reeds meer of min is afgeweken. De overgang van *lijk* tot *lik*, in *likdoren*, is zeer natuurlijk en gemeenzaam, als blijkt uit *ſlijk* en *ſlik*, *begrijp* en *begrip*, *dikwijls* en *dikwils*.

En

en WACHTER in *Gloſſario Germanico* bij het woord *leich: corpus animatum.* Deze beteekenis van *leich* of *lich* komt ook voor in de volgende plaats van OTFRIDUS. Lib. IV. cap. XXIX. v. 89, alwaar geſproken wordt van het kleed van Christus, over 't welk bij de kruiſiging het lot geworpen werd:

Teiz uuara in ala lichi
thera ſinera *lichi.*

dat is, volgens de vertaling van SCHILTER:

Ut eſſet undiquaque congruum
ſuo corpori.

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 280 en de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 313—316.

En dat de Ouden, of van den oorſprong des woords onkundig, of daarop geen acht gevende, *litteeken* voor *lijkteeken* of *likteeken* uitgeſproken en geſchreven hebben, zal niemand verwonderen, die de geringheid der verandering en de meerdere gemakkelijkheid in aanmerking neemt, welke de uitſpraak van *litteeken* boven die van *likteeken* heeft. — Maar zal men dan in het toekomende *lijkdoren* en *lijkteeken* behooren te ſchrijven? Dit komt zeker met de afleiding best overeen, doch wijkt van het tegenwoordige gebruik wat verre af. Ik zou dus een' middelweg verkiezen en de ſchrijfwijze van *likdoren*, *likteeken* voorſlaan, waardoor en aan de afleiding voldaan, en tevens aan het gebruik te gemoet gekomen wordt.

§. 12.

Mag men in ſommige gevallen, overeenkomſtig het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, eene letter weglaten, welke tot den eigenlijken aard en oorſprong des woords behoort?

De beſlisſing dezer vrage hangt grootendeels af van het meerdere of mindere belang, 't welk in de aanwijzing van den eigenlijken aard en oorſprong eens woords geſteld moet worden. Waar deze, het zij om het gebruik, waartoe het woord veranderd is, het zij om andere redenen, geene nuttigheid heeft, kan, geloof ik, de weglating eener enkele letter gee-

ne gegronde zwarigheid ontmoeten. Doch laat ons liever tot bijzonderheden overgaan, en onderzoeken, wat men omtrent die weglatingen moete oordeelen, op welke wij hier het oog hebben.

Eerſtelijk komen hier de woorden *thans*, *althans* in aanmerking, waarvoor ſommigen, ſedert eenigen tijd, verkozen hebben *thands*, *althands* te ſchrijven. Zeker is het, dat deze laatſte ſchrijfwijze de woorden nader tot derzelver waren oorſprong terugbrengt. Immers ſchreef men, gelijk deskundigen bekend is, voor *thans*, *athans*, oudtijds *te hande*, *al te hande*, of *te hands*, *al te hands*. Doch, daar men deze uitdrukkingen alleen in den zin van bijwoorden gebruikte, begon men dezelve weldra tot één woord te verkorten, zekerlijk begrijpende, dat dit bepaalde gebruik de aanwijzing der onderſcheidene beſtanddeelen dier uitdrukkingen geenszins vorderde. En wat nu was natuurlijker, dan dat men de *d*, welke zich niet dan bezwaarlijk liet uitſpreken, en dus in het ſpraakgebruik welhaast verloren moest gaan, ook in het ſchrift, als op de uitſpraak gebouwd zijnde, ſpoedig liet varen? Immers was er geene reden, om de *d* in het ſchrijfgebruik te behouden, daar de aanwijzing van den waren aard en oorſprong der woorden niets kon bijdragen, om derzelver gebruik en beteekenis als bijwoorden in het licht te ſtellen. Opmerkelijk intusſchen is het, dat men de *h*, welke in de uitſpraak niet of naauwelijks wordt waargenomen, in het ſchrijfgebruik beſtendig behouden heeft. Zoo ik

mij

mij niet bedriege, levert dit een bewijs op, dat men in de ſpelling dezer woorden niet geheel roekeloos en onbedacht is te werk gegaan. Mijns achtens, namelijk, heeft men de oorzaak daarvan te zoeken in de zorg, dat *thans*, *althans* niet verward werd met *tans* in *nogtans*, waar het niets anders dan een eenvoudige uitgang is. Men ziet uit het voorgedragene, hoe weinig reden er zij, om met verſcheidene nieuwere ſchrijvers *thands*, *althands*, voor het van ouds gebruikelijke *thans*, *althans*, te ſchrijven; eene ſpelling, naar welke de uitſpraak, op gemakkelijkheid geſteld, zich bezwaarlijk kan ſchikken.

Het geen wij ſtraks zeiden omtrent *tans* in *nogtans*, zal misſchien ſommigen vreemd ſchijnen, die aan de nieuwere ſchrijfwijze van *nogthans*, of, 't geen nog meer van de waarheid afwijkt, van *nogthan's* gewoon zijn. Doch deze ſchrijfwijze berust op eene geheel valſche vooronderſtelling, dat namelijk *nogtans* zamengeſteld is uit *nog* en *thans*, *althans*; eene onderſtelling, welker valschheid reeds hoogst vermoedelijk wordt door de opmerking, dat *nogtans*, in zijne beteekenis, volſtrekt niets gemeens heeft met *thans*, *althans*. Doch de verkeerdheid dier onderſtelling en de waarheid van ons beweerde, dat *tans* in *nogtans* niets anders dan een eenvoudige uitgang is, wordt boven allen twijfel geſteld door de opmerking, dat de Ouden nooit *nog te hande*, of *nog te hands*, maar altijd *nochtan* ſchreven, waarachter naderhand, met verandering der *ch* in *g*, de *s* gevoegd is. Dus

leest men in MAERLANTS *Spiegel Hiſtoriael*, I. Paert. III. Boek, cap. XV. v. 69, I. Deel, bladz. 198.

Nochtan hevet die moghenthede
Boven alle ſaken die waerhede.

en bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 108.

Nochtan predicte hi metter ſpoet.

en III. Boek, v. 491.

Nochtan gaf Willam tier ſtont.

Naderhand voegde men, gelijk gezegd is, de *s* achteraan; en op die wijze wordt het woord bij ſchrijvers der zestiende en zeventiende Eeuw altijd gevonden, doch nimmer treft men bij deze de *h* achter de *t*, veelmin *nogthands*, aan. Ook TEN KATE, HUYDECOPER, WAGENAAR en andere achtbare ſchrijvers der achttiende Eeuw houden de ſpelling van *nogtans* beſtendig vast; welk een en ander, naar wij gelooven, voldoende geacht zal worden ter ſtaving van ons gezegde, dat *tans* in *nogtans* een eenvoudige uitgang is, en met *thans*, *althans* niets gemeens heeft (*). Doch laat ons terugkeeren tot die uitlatingen eener enkele letter, waarvan wij begonnen hebben te ſpreken.

Gelijk in *thans*, *althans*, zoo heeft het algemeenſte ſpraak- en ſchrijfgebruik de *d* ook weg doen vallen in *door-*

(*) Vergelijk de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 327.

doorgaans, *volgens*, *trouwens*, *willens* en *wetens*, welke allen eigenlijk deelwoorden zijn in den tweeden naamval ſtaande, maar welke het gebruik alleen voor bijwoorden heeft doen gelden. Doch, ſedert eenigen tijd, hebben ſommigen den oorſpronkelijken vorm der gemelde woorden, bijzonderlijk in *doorgaans* en *volgens*, herſteld, door te ſchrijven *doorgaands* en *volgends*. Wij erkennen gaarne, dat van deze ſchrijfwijze, ook bij vroegere ſchrijvers, hier en daar voorbeelden zijn aan te treffen; doch de algemeene uitſpraak wil zekerlijk, gemakshalve, de *d* hebben weggelaten, en het ſchrijfgebruik heeft zich hiernaar meest geſchikt. En waarom zou men weigeren der uitſpraak in dezen toe te geven? Immers is de juiste aanwijzing van den eigenlijken vorm dezer woorden van weinig belang, daar dezelve alleen voor bijwoorden gebezigd worden, over welke, gelijk wij te voren reeds hebben opgemerkt, het gebruik, zich naar kortheid en gemakkelijkheid ſchikkende, zijn gezag meest heeft doen gelden. *Misſchien* voor *magſchien*, of *mag geſchiên*, *veelligt* voor 't *viel ligt* werden reeds te voren, als voorbeelden hiervan, door ons bijgebragt. Hetzelfde is ook kennelijk in *vergeefs*, *te vergeefs*, 't welk eene verkorting ſchijnt te zijn van *te vergevens*, het lijdend deelwoord in den tweeden naamval van het werkwoord *vergeven*, in de beteekenis van *male dare*, *dando perdere*, *dando errare*, welke, onder andere, door KILIAAN wordt opgegeven. Zoo men *doorgaands*, *volgends* verkiest te ſchrijven, zal men ook

trou-

trouwends, *willends* en *wetends* moeten ſchrijven, waarin de *d* echter, ook door het ſchrijfgebruik, eenpariglijk verworpen wordt. En heeft men, gelijk zeker vrij waarſchijnlijk is, *ergens*, met TENKATE (*), voor een verouderd deelwoord te houden, zoo geve men ook in dit woord en in *nergens* aan de *d*, in weerwil van het algemeene gebruik, plaats. Doch wij meenen reeds genoeg gezegd te hebben ter verdediging van die ſchrijfwijze, welke met de algemeene uitſpraak meest overeenſtemt, en vertrouwen, dat niemand zwarigheid zal maken, om, overeenkomſtig daarmede, *doorgaans*, *volgens* te ſchrijven, eene ſchrijfwijze, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt.

Het ſchrijven van *ſchierlijk* voor *ſchielijk* kunnen wij hier insgelijks niet met ſtilzwijgen voorbijgaan. Men zal zeker de uitſpraak van eenige bijzondere plaats, met name de Rotterdamſche, ter bevestiging der eerſte ſchrijfwijze niet bijbrengen, daar de algemeene uitſpraak, welke alleen ten grondſlag der ſpelling kan ſtrekken, onbetwistbaar *ſchielijk* zonder *r* doet hooren. Doch de eigenlijke reden der voorgeſtelde nieuwigheid (want dezen naam mag *ſchierlijk*, met opzigt tot het ſchrijfgebruik, te regt dragen) is zekerlijk gelegen in de afleiding des woords van het oude *ſchiere*, 't welk in vroegere tijden hetzelfde betee-

(*) II. Deel, bladz. 633.

teekende, als *ſchielijk*. Dus leest men bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 96:

Doe ſende hi in den lande *ſciere*
Willebroerde.

IX. Boek, v. 1081:

Dies ſi hem berieden *ſciere*.

en bij JAN VAN HEELU, aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, III. Deel, bladz. 319.

Sine lieden en merden niet,
Want ſi waren bereet *ſciere*.

Intuſſchen is de opgegevene beteekenis van *ſchiere* ganſchelijk verouderd, wordende *ſchier* thans alleen gebruikt voor *bijna*. Wel verre dus, dat het volgen der afleiding eenig nut zou aanbrengen, baart zulks integendeel duisternis en verwarring, daar de beteekenis van *ſchierlijk* met die, waarin *ſchier* thans gebruikt wordt, volſtrekt geene gemeenſchap heeft. Men houde zich dan aan het algemeene gebruik, 't welk, waarſchijnlijk om de meerdere gemakkelijkheid der uitſpraak, *ſchielijk* voor *ſchierlijk* gewild heeft.

Ook over *geenzins* of *geenszins*, *eenigzins* of *eenigszins*, *anderzins* of *anderszins* moeten wij hier met een woord ſpreken. Men vindt hiervoor ook wel eens *geenſints*, *eenigſints*, *anderſints* geſchreven; doch

doch de laatſte lettergreep is blijkbaar de tweede naamval van *zin*, en gevolgelijk moet de z de plaats der eerſte *s* innemen, en komt de *t* geheel niet te pas. De vraag is alleen, of men achter *geen*, *eenig*, *ander*, even als achter *zin*, het teeken van den tweeden naamval plaatſen, of de *s* weglaten zal. Het laatſte komt met de gewone uitſpraak, het eerſte met het thans aangenomen ſchrijfgebruik meest overeen, 't welk echter, ten aanzien van *eenigszins*, *anderszins*, minder eenparig is dan van *geenszins*. In *geenszins* derhalve komt het mij best voor de *s* te behouden; doch in *eenigzins*, *anderzins*, waar de *s* zich achter de *g* veel bezwaarlijker laat uitſpreken, dan in *geenszins*, zie ik geene zwarigheid om dezelve, op het voetſpoor van velen, weg te laten. Hetzelfde is het geval met *eendeels* en *anderdeels*, waar de *s* altijd achter *een*, doch zelden achter *ander* geplaatst wordt. Dus ſchrijft men ook *oudtijds*, *eerstdaags*, niet *oudtijds*, *eerstdaags*; doch integendeel *dikwijls*, niet *dikwijls*. Omtrent *alzins*, *allezins* of *alleszins*, alle welke ſchrijfwijzen meer of min in gebruik zijn, worde nog met een woord aangemerkt, dat die van *allezins*, onzes oordeels, verkieslijkst is, als met het doorgaande ſpraak- en ſchrijfgebruik meest overeenſtemmende. In hetzelfde gevoelen ſchijnt de Heer WEILAND te ſtaan; althans vindt men in zijn Woordenboek *allezins* opgeteekend.

§. 13.

§. 13.

Over *Amſterdam* of *Amſteldam*; *regter*, *ſlinkerhand* of *regte*, *ſlinke hand*; *in der daad*, *met der daad*, of *in de daad*, *met de daad*; *daarenboven* of *daarteboven*.

Daar de voorgeſtelde bijzonderheden niet gevoegelijk onder eene der vroegere afdeelingen vervat konden worden, zullen wij over dezelve, als in deze Verhandeling niet met ſtilzwijgen mogende voorbij worden gegaan, hier ter plaatſe kortelijk ſpreken.

Voor *Amſterdam* of *Amſteldam* ſchreef men oudtijds *Amſteiredam*, dat is, *Amſtelerdam*, of *dam van den Amſtel*, even als *Rotterdam*, *dam der Rotte*. Naderhand maakte men hiervan, bij verkorting, *Amſterdam*. Dat deze verkorting reeds vroeg in zwang kwam, leert ons KILIAAN, bij wien men alleen *Amſterdam* geſchreven vindt. Dezelfde ſchrijfwijze komt bij HOOFT, VONDEL en de verdere ſchrijvers der zeventiende Eeuwe voor. Ook in de eerſte helft der achttiende Eeuwe hield dezelve doorgaans ſtand; althans maakt WAGENAAR in zijne *Beſchrijving van Amſterdam*, waarvan het eerſte Stuk in 1760 het licht zag, van de ſchrijfwijze van *Amſteldam*, als van eene nieuwigheid, gewag. Ter zelfder plaatſe meldt ons die taalkundige ſchrijver, dat hij *Amſterdam* verkiest te ſchrijven, niet ſlechts

om

om zich naar het tegenwoordig gemeen gebruik te voegen, maar, voornamelijk, om te nader te blijven bij de oude ſchrijfwijze van *Amſtelredamme*. Hij verklaart echter de zulken, die liever *Amſteldam* ſchrijven, niet te willen veroordeelen, daar men op gelijken grond *Amſteldam* ſchijnt te mogen ſchrijven, als men *Schiedam*, niet *Schie-erdam*, *Edam*, niet *Ee-erdam* of *Y-erdam* zegt en ſchrijft (*). Sedert WAGENAARS tijd is *Amſteldam* meer algemeen in zwang gekomen; doch ik twijfel nogtans, of men, met den kundigen ſchrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, wel zonder bepaling zeggen kunne, dat *Amſteldam* meest in gebruik is. Van het ſpraakgebruik althans laat zich veeleer het tegendeel zeggen: en, wat het ſchrijfgebruik aangaat, hoewel vele achtbare ſchrijvers van den laatſten tijd *Amſteldam* ſpellen, zijn er echter ook mannen van naam, die *Amſterdam* behouden, als een HUISINGA BAKKER, STYL, BILDERDYK en anderen. Het gebruik kan dus, mijns achtens, hier kwalijk beſliſſen; of, zoo er eenig overwigt plaats heeft, wordt dit voor de ſchrijfwijze van *Amſter dam* gevonden. En, wat andere gronden betreft, in *Amſteldam* valt zeker de zamenſtelling van *Amſtel* en *dam* duidelijker in het oog, dan in *Amſterdam*; doch ook dit laatſte doet die zamenſtelling klaar genoeg

(*) Zie WAGENAARS *Beſchrijving van Amſterdam*, I. Stuk, bladz. 1. van de uitgave in fo.

noeg kennen, en wordt door WAGENAAR zeer natuurlijk afgeleid uit de oude ſpelling van *Amſtelredam*. Het komt mij dus voor, dat de ſchaal hier vrij juist in evenwigt hangt, en er gevolgelijk geen andere grond ter beſliſſinge overſchiet, dan welken het gezag van onzen grooten WAGENAAR ons aanbiedt, wien wij, om voldoende redenen, zoo wij meenen, dit regt in twijfelachtige gevallen hebben toegekend, en wiens voorgang, blijkens het te voren gezegde, de ſpelling van *Amſterdam* aanbeveelt.

De tweede bijzonderheid is de ſpelling van *regte, ſlinke hand, zijde*; of *regter, ſlinker hand, zijde*. De laatſte ſchrijfwijze komt met het doorgaande gebruik van vroegeren en lateren tijd meest overeen, en wordt ook bevestigd door 't geen men in de dagelijkſche zamenſprekinge hoort. Doch men brengt hiertegen in, dat die ſchrijfwijze ongerijmd is, als de woorden, *regte, ſlinke*, in den vergelijkenden trap plaatſende, welke men meent dat hier geheel ongepast is. Al ware dit zoo, zou het echter, onzes achtens, onraadzaam zijn, van een zoo langdurig en diep geworteld gebruik af te wijken. *Regte, ſlinke hand, regte, ſlinke zijde* zijn op zichzelve reeds zeer vreemd en ſtootend; doch hoe veel ſtootender wordt het, wanneer men van *den regten vleugel*, of van *een regt oog*, *een ſlink been* ſpreekt, om nu te zwijgen van de dubbelzinnigheid der eerſte uitdrukking, welke men ook van den *bedoelden vleugel* zou kunnen opvatten? Doch wij behoeven hierop niet aan

te dringen, daar de vergelijkende trap in *regter*, *ſlinker hand*, *zijde*, bij nader toezigt, verre van ongepast, veeleer zeer gepast blijkt te zijn. Immers heeft hierbij in der daad eene vergelijking plaats, daar het denkbeeld van *regter* tevens dat van *ſlinker*, en zoo omgekeerd, met zich voert. Dus ſpreekt men van *het meerder deel* in tegenſtelling van *het minder*, van de *lagere klasſen des volks* in tegenſtelling van de *hoogere*, van eene *nadere verbindtenis* in tegenſtelling van *eene vroegere*. Men zegt, *de weste*, *ooste wind waait*; maar daarentegen ſpreekt men van den *ooster*, *weſter hoek*, of *gevel*, zekerlijk omdat het geen *een' ooster hoek* of *gevel* heeft, te gelijk *een' weſter* heeft, en zoo omgekeerd, en dus deze denkbeelden niet ſtellig, maar vergelijkend zijn. Het beſluit hiervan is, dat de aangenomene ſchrijfwijze van *regter*, *ſlinker hand*, *zijde* enz. op goede gronden rust, en gevolgelijk, zoo om hare inwendige redelijkheid, als algemeenheid, alleen navolging verdient (*).

In de daad, *met de daad*, voor het meer gebruikelijke *in der daad*, *met der daad*, is, taalkundig beſchouwd, voorzeker onberispelijk; doch waartoe

(*) Men vergelijke voorts de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 308–313. alwaar het gezegde breeder ontwikkeld, en de aangenomene ſchrijfwijze door vele voorbeelden uit de Oudheid bevestigd wordt.

toe de verandering? Immers zegt en ſchrijft men algemeen, *in der ijl*, *in der haast*, *uit der mate*, *in der tijd*, *met der tijd* (*). Of zal men hiervoor *in de ijl*, *in de haast*, *uit de mate* ſchrijven? Dit zou waarlijk eene merkelijke onkunde van ons oude taalgebruik verraden, volgens 't welk onze meeſte voorzetſels den tweeden naamval beheerſchen. Zulks is blijkbaar in verſcheidene uitdrukkingen, welke voor bijwoorden gebezigd worden, als *in tijds*, *bij tijds*, *van ouds*, *ter naauwer nood*, *voor 's hands*, *achterbaks* (†), en in de ſpreekwijzen *binnen 's monds*, *tusſchen deks*, *buiten 's lands*, *ter goeder trouwe* en meer andere (§).

Daar te boven, gelijk eenige nieuwerwetſche taalmeesters voor *daarenboven* verkiezen te ſchrijven, zal ons niet lang bezig houden. Immers is er niets, dat voor deze nieuwigheid pleit. In *te boven gaan* is *te boven* af hankelijk van *gaan*, even als *te onder* en

(*) In de beide laatſte uitdrukkingen zullen misſchien ſommigen, die *tijd* alleen voor mannelijk houden, eene taalfout meenen te ontdekken. Doch *tijd* werd oudtijds even zeer vrouwelijk als mannelijk gebezigd, zoo als te zien is uit HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, naar de laatſte uitgave van KLUIT. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 254 en 255.

(†) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op dit woord.

(§) Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 185.

en *te gronde* in *te onder*, *te gronde gaan*. *Daarenboven* ſtaat gelijk met *daarentegen*, *daarentusſchen*, 't welk bij KILIAAN voorkomt; en zal men nu ook *daar te tegen*, *daar te tusſchen* ſchrijven (*)?

§. 14.

Over het gebruik der enkele s, *of van den zamengeſtelden klank van* sch *in ſommige woorden.*

Daar het niet vreemd is, ten aanzien der voorgeſtelde bijzonderheid, ook anderzins keurige ſchrijvers te zien mistasten, zal het noodzakelijk zijn, daarover in deze Verhandeling ook met een enkel woord te ſpreken.

In de eerſte plaats komt hier in aanmerking de onderſcheidene ſchrijfwijze van ſommige bijwoorden en bijvoegelijke naamwoorden. Dus vindt men *vergeefs*, als bijwoord, niet zelden *vergeefsch* geſchreven; doch tegen de natuur des woords en den aard onzer tale. Wij hebben te voren, bladz. 219, reeds aangemerkt, dat *vergeefs*, even als vele andere onzer bijwoorden, eigenlijk een tweede naamval is. Als bijwoord derhalve vordert het eene enkele *s*; doch, als bijvoegelijk naamwoord, den zamengeſtelden klank van

(*) Vergelijk de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, No. 1, bladz. 31. van het *Mengelwerk*.

van *sch*, als *vergeefſche moeite* en wat dies meer zij. Dus behoort men ook *dagelijks*, *hedendaags*, *ginds*, *regts*, *links*, in den zin van bijwoorden, met eene enkele *s* te ſchrijven, als eigenlijk tweede naamvallen zijnde van de onderſcheidene bijvoegelijke of zelfſtandige naamwoorden, waarvan zij komen; doch diezelfde woorden, als bijvoegelijke gebezigd, vereiſchen de *sch*. Deze uitgang namelijk, bij verkorting voor *isch*, is bij ons een zeer gemeenzame uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, het zij van andere bijvoegelijke, het zij van zelfſtandige naamwoorden afkomſtig, als *grootsch* van *groot*, *trotsch* van *trots* (*hoogmoed*), *aardsch* van *aarde*, *Haarlemsch* van *Haarlem*, *Amſterdamsch* van *Amſterdam* en honderd andere. Men vindt hiervoor, vooral bij vroegere ſchrijvers, in de verbuiging wel eens, overeenkomſtig de dagelijkſche uitſpraak, *aardſe*, *grootſe*; doch deze ſchikking naar de ſpreektaal werd in den ſchrijfſtijl, ſedert lang, met regt verworpen.

Ten tweede komt de uitgang van ſommige werkwoorden op *ſen* of *ſchen* in aanmerking. Ook hieromtrent hebben wel eens misſlagen plaats. Dus is het niet zonder voorbeeld, dat *beſlisſchen* met *sch*, in ſtede van met de enkele *s*, *beſlisſen*, geſchreven wordt. De laatſte ſchrijfwijze nogtans wordt door den ſtandvastigen voorgang der achtbaarſte ſchrijveren van vroegeren en lateren tijd gevorderd, gelijk te zien is uit de voorbeelden van *ſlisſen*, door

HUYDECOPER, ſchoon tot een ander oogmerk, bijgebragt (*).

Ten aanzien van *kuſen* of *kuſchen*, is de voorgang der beſte ſchrijveren niet even eenparig en beſliſſend. Van beide ſchrijfwijzen laten zich achtbare voorbeelden bijbrengen; doch de meerderheid pleit, zoo ik meene, ſtellig voor de enkele *s*, gelijk WEILAND het woord ook in zijn *Woordenboek* heeft opgeteekend (†). Het ſpreekt van zelf, dat men dan ook het zelfſtandig naamwoord *kus*, niet *kusch*, moet ſchrijven.

Een ſoortgelijk verſchil heeft plaats omtrent *bruiſchen* of *bruiſen*. Het eerſte treft men ook bij goede ſchrijvers wel eens aan, waartoe waarſchijnlijk de overeenkomst van *ruiſchen*, *druiſchen* aanleiding gaf; doch de laatſte ſchrijfwijze wordt door den voorgang der keurigſte ſchrijveren van vroegeren en lateren tijd bevestigd (§). Zij, die hier *bruizen* met

(*) Zie de *Proeve van Taal en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 310—313.

(†) Zie eenige voorbeelden van *kuſen* tot een ander oogmerk bijeengebragt in de *Bijdragen*, II, Deel, bladz. 30—35, en in HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 26—29, uit welke plaats men zien zal, dat die taalkenner *kuſen* ſchrijft. Dezelfde ſchrijfwijze ontmoet men ook bij KILIAAN en bij de overzetters van den *Staten Bijbel*.

(§) *Bruiſen* wordt alleen door KILIAAN opgeteekend. Dezelfde ſchrijfwijze hebben ook onze Bijbelvertalers altijd ge-

met eene z fchrijven, geven geen acht op de blijkbare ſcherpheid van klank, welke in dit woord bij de uitſpraak wordt waargenomen, en welke den kundigen WEILAND in zijn *Woordenboek* te regt *bruiſen* heeft doen opteekenen.

Van *blusſen* of *blusſchen* moet hier insgelijks met een woord geſproken worden. De eerſte ſchrijfwijze komt enkel emalen voor; doch de laatſte, welke reeds bij KILIAAN gevonden wordt, is door het algemeene gebruik gewettigd. Voor deze pleit ook de waarſchijnlijke afleiding des woords, volgens welke het, met voorzetting der *b* en verwisſeling der *e* in *u*, van welke verwisſeling wij te voren voorbeelden hebben bijgebragt, van *leſſchen* afkomſtig is. KILIAAN heeft ook *bleſſchen* (*).

Eindelijk moet het onderſcheid tusſchen *waſſen* (*creſcere*) en *waſſchen* (*lavare*) hier nog vermeld worden. Het eerſte wordt ook wel eens, bij verzinning, *waſſchen* geſchreven; doch de eenparige voorgang der netſte ſchrijveren ſtelt de waarheid der voorgedragene onderſcheiding buiten allen twijfel. Ook de naauwkeurige KILIAAN bevestigt dezelve in zijn *Woordenboek*. Dat *was* (*cera*), zonder achtervoeging der *ch*, geſchreven moet worden, zal naauwelijks melding behoeven. De onderrigtingen, wel-

gevolgd. Bij VONDEL vind ik doorgaans *bruizen* geſchreven. Zie zijne *Poëzij*, I. Deel, bladz. 70 en 151.

(*) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op *blusſchen*.

welke men voorts omtrent dit onderwerp nog mogt verlangen, zal de Woordenlijst, achter dit werk te plaatſen, aan de hand geven.

§. 15.

Over de inlaſching der t *in eenige zelfſtandige naamwoorden, en andere woorden.*

Wij gaan thans over ter overweging van eenige invoegingen, welke het gebruik ter bevordering der welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak heeft ingevoerd. Dat ſoortgelijke invoegingen met het oogmerk der tale zeer wel beſtaanbaar, en daarvan in alle talen voorbeelden te vinden zijn, hebben wij in de eerſte Afdeeling dezer Verhandeling reeds opgemerkt, en elders breeder betoogd (*). Hier zullen wij derhalve alleen onderzoeken moeten, in welke gevallen het gebruik en de regelmaat onzer tale dezelve eiſchen, of verbieden. Bij dit onderzoek zal de invoeging der *t* in de eerſte plaats onze aandacht tot zich trekken.

De *t* wordt onder ons meermalen, ter onderſteuning der uitſpraak, aangenomen, zoo als blijkt uit *allenthalve*, *mijnenthalve*, *uwenthalve*, *mijnentwege*, *uwentwege*. Doch bijzonder doet zich de bedoelde

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, I. Afdeeling.

doelde inlasſching voor in de zelfſtandige naamwoorden *verbindtenis*, *beeldtenis*, *bekentenis*, *erkentenis*, *geſteltenis*, *ontſteltenis*, *ontſtentenis*, alle woorden, welker ſchrijfwijze door het gebruik zoodanig gevestigd is, dat men, zonder der tale geweld aan te doen, daarvan niet kan afwijken (*). Desniettegenſtaande zijn ſommigen, ſedert eenigen tijd, begonnen, met verwerping der *'t*, *gebeurenis* voor *gebeurtenis* te ſchrijven, voorzeker om daardoor de ſchrijfwijze van dat woord tot de regelmaat van *geſchiedenis*, *belijdenis*, *gelijkenis*, *behoudenis* enz. te rug te brengen. Doch wie, die de aangevoerde zelfſtandige naamwoorden op *nis*, welke allen de *t* hebben, gade ſlaat, zal niet eene ſchrijfwijze afkeuren, welke met het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, 't welk *gebeurtenis* verkiest, zoo zeer ſtrijdig is? Hierbij komt nog, dat *gebeurtenis* eigenlijk ſchijnt gelijk te ſtaan met *beloftenis*, *geloftenis*, *gedachtenis*, welke het naast afkomſtig zijn van de zelfſtandige naamwoorden *belofte*, *gelofte*, *gedachte*. Immers kan *gebeurtenis* op dezelfde wijze afgeleid worden van het oude zelfſtandige naamwoord *gebeurte*, 't welk nog bij KILIAAN is opgeteekend. Verkiest men dus *gebeurenis* te ſchrijven, men ſchrijve insgelijks *belovenis*, *gelovenis*, of liever men behoude *gebeur-*

(*) Zie de aangehaalde *Verhandeling*, I. Afdeeling, II. Hoofdſtuk, §. 3.

beurtenis, gelijk men algemeen *beloftenis*, *geloftenis* ſchrijft.

Met meer gronds wordt, onzes oordeels, de *t* verworpen in eenige andere woorden, waarin de gemeene uitſpraak dezelve insgelijks doet hooren, met name in *ordentlijk*, *opentlijk*, *wezentlijk*, *namentlijk*, *gezamentlijk*, *om mijnentwil*, *om uwentwil* en meer dergelijken. Het eerſte woord is, door de inlaſching der *t* tot *ordentelijk* verbasterd, en heeft alzoo, tegen de eigenſchap van echt Nederduitſche woorden, den klemtoon op het onzakelijke deel of den uitgang ontvangen. Met regt derhalve heeft de groote HUYDECOPER zich op het nadrukkelijkst tegen eene ſchrijfwijze verzet, door welke eene der fraaiſte eigenſchappen onzer tale, van namelijk den klemtoon nimmer anders dan op het zakelijke deel der woorden aan te nemen, verdonkerd wordt (*). Ook zijn alle nette ſchrijvers na dien tijd hem in de ſpelling van *ordelijk* of *ordenlijk* gevolgd, en wij twijfelen geenszins, of ieder zal zich gereedelijk naar dezen voorgang ſchikken.

Vraagt men, welke der beide voorgeſtelde ſchrijfwijzen ons verkieslijkst dunke, zoo diene tot antwoord, dat die van *ordelijk*, onzes achtens, de voorkeur verdient, als met het tegenwoordige gebruik

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350—352.

bruik meest overeenſtemmende, 't welk *orde*, niet *orden*, wil geſchreven hebben (*). Het is waar, gelijk HUYDECOPER ter aangehaalder plaatſe heeft opgemerkt, *orden* komt met den voorgang der Ouden beter overeen, en wordt ook door de werkwoorden *ordenen*, *verordenen* bevestigd; doch tegen het eerſte kan te regt worden aangemerkt, dat niet het gebruik der Oudheid, maar het thans algemeene gebruik, zoo tegen hetzelve geene gewigtige gronden pleiten, de ſpelling moet regelen. En wat het laatſte aangaat, 't welk het gebruik der Oudheid zeer ſchijnt aan te prijzen, hiertegen merken wij aan, dat er meer voorbeelden zijn van de inlaſſching der *n* in afgeleide woorden, zonder dat dezelve zich in het grondwoord vertoont. Men denke aan *hevenen* (reinigen) van *have* (bezitting), aan *redenen*, *redeneren*, van *rede* (*ſermo*), gelijk dit woord reeds ten tijde van KILIAAN geſchreven werd, en nog in onze dagen geſchreven wordt.

Opentlijk en *wezentlijk* zijn door het ſchrijfgebruik ſchier geheel verworpen, en worden alleen in de

(*) Er zijn er die *orde* (rang) en *orden* (waardigheid) onderſcheiden; doch deze onderſcheiding, in zich zelve willekeurig, is door het gebruik niet genoeg gevestigd, om ter navolginge te worden aangeprezen. Die tusſchen *rede* (*ratio* en *oratio*) en *reden* (*ratio*, *cauſſa*) is vrij algemeen en daarom door ons gevolgd. Zie KLUIT op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* bij de woorden *rede* en *zegen*.

zuurder, *zwaarder* voor hun gehoor geene meerdere welluidendheid heeft, dan *hoorer*, *zurer*, *zwarer*? Maar de beslissing over het wel of kwalijk luidende komt niet aan bijzondere personen, maar aan de groote meerderheid der sprekenden en schrijvenden toe; en deze houdt onbetwistbaar *hoorder*, *zwaarder*, *zuurder* voor welluidender, dan *hoorer*, *zwarer*, *zurer*. Wat eindelijk de zwarigheid betreft, door sommigen geopperd, dat men, de *d* achter de *r* plaatsende en dus *boorder*, als zelfstandig naamwoord van *boren* zoo wel als van *boorden*, schrijvende, de afleiding der woorden somwijlen onzeker maakt; deze zwarigheid geldt slechts omtrent een enkel woord, en is ook daarom van gering belang, omdat het verband doorgaans alle onzekerheid zal buiten sluiten. Andere bedenkingen van mindere waarde gaan wij met stilzwijgen voorbij, als welke hare eigene wederlegging met zich voeren. Het eenige derhalve, 't welk ons te onderzoeken staat, is, wanneer het gebruik de bedoelde inlassching der *d* vordere. — Uit het boven gezegde blijkt reeds, dat wij die inlassching ter voldoening aan het algemeene gebruik noodzakelijk achten, wanneer de uitgang *er*, in zelfstandige naamwoorden of den vergrootenden trap van bijvoegelijke naamwoorden, achter de *r* komt, als *hoorder*, *regeerder*, *huurder*, *zwaarder*, *kikaarder*, *vruchtbaarder* enz. Wij hebben zulks bij eene andere gelegenheid door voorbeelden, uit schrijvers van onderscheidenen leeftijd bijeengebragt, bevestigd,

waar-

waartoe wij, kortheidshalve, den lezer verwijzen (*). Doch in die zelfſtandige of bijvoegelijke naamwoorden, welke den uitgang *er* achter de *l* of *n* aannemen, wordt de bedoelde inlaſching door het gebruik der meerderheid verboden. Het is waar, dat men in de dagelijkſche uitſpraak ook hier niet zelden de invoeging der *d* opmerkt, als *ſpelder*, *bewoonder*, *dunder*, *kleinder* enz.; doch de raadpleging van het ſchrijfgebruik, waaruit de beſchaafde uitſpraak veiliger kan worden opgemaakt, leert ons, dat de meerderheid onzer achtbaarſte ſchrijveren de *d* hier voorover tollig houdt. Ook dit hebben wij, bij eene andere gelegenheid, door voorbeelden bevestigd, welke het ons onnoodig voorkomt hier te herhalen (†). Wij dragen dus als een' algemeenen regel voor, dat men zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden, op *er* achter *l* of *n* uitgaande, zonder *d* behoort te ſchrijven; b. v., *ſpeler*, *feller*, *edeler*, *weldoener*, *inwoner*, *dunner*, *kleiner* enz., met uitzondering alleen van die woorden, waarin het gebruik die inlaſching ſtellig geboden heeft, en welke aan ieder genoeg bekend zijn.

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, II. Hoofdſtuk, §. 2.

(†) Zie mijne *Prijsverhandeling* t. a. p. §. 3.

§. 17.

§. 17.

Over de inlasſching der e *in zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden.*

Wij zijn thans tot eene bijzonderheid gevorderd, welke op de welluidendheid grooten invloed heeft, de inlasſching namelijk der zachte *e* in zelfſtandige naamwoorden op *nis* en bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos*. Op zich zelve kan deze inlasſching niet anders, dan als regelmatig en met den aard onzer tale geheel overeenkomſtig, beſchouwd worden. Immers vinden wij de zachte *e*, waarop oudtijds, gelijk deskundigen bekend is, alle onze zelfſtandige naamwoorden eindigden (*), in zeer vele woorden welluidendheidshalve ingevoegd, met name in die, welke op *ling*, *nis* en *aar* eindigen, als *vreemdeling*, *kweekeling*, *muiteling*, *ambtenaar*, *tollenaar*, *lesſenaar*, *geheimenis*, *groetenis*, *getuigenis* en zeer vele andere. Doch, niettegenſtaande de invoeging der zachte *e* met den aard en de regelmaat onzer tale zoo volkomen ſtrookt, hebben echter ſommigen, ſedert eenigen tijd, dezelve uit de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* of *loos*, ja zelfs uit eenige zelf-

(*) Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 309. en volg. en *den brief van* A. VERWER *aan Prof.* RELAND, in de aanteekening aangehaald.

zelfſtandige naamwoorden op *nis* getracht te verbannen, en alzoo, tegen de natuur der tale aan, welke op welluidendheid grootelijks gezet is, en tot merkelijke verachtering van hare beſchaafdheid, eene onaangename botſing van medeklinkers te weeg gebragt. Wie toch is er, die in *voortreflijk* voor *voortreffelijk*, *noodzaaklijk* voor *noodzakelijk*, *volmaaktlijk* voor *volmaaktelijk*, *kostlijk* voor *kostelijk* en meer dergelijken niet eenen zeer aanſtootelijken wanklank beſpeurt? — Voor de verbanning der zachte *e* uit zelfſtandige naamwoorden op *nis* valt geheel geene reden uit te denken. Immers is het geenszins twijfelachtig, of het algemeene gebruik hier ſtellig de invoeging der *e* vordere, gelijk die invoeging ook door de regelmaat der overige woorden op *nis* vereiſcht wordt. Waarom dan zou men *erkèndnis*, *bekèndnis* (*) voor *erkentenis*, *bekentenis*, *droefnis* voor *droefenis*, *begraafnis* voor *begrafenis*, *beeldnis* voor *beeldtenis* ſchrijven? Ik zie waarlijk hiertoe geene meer-

(*) Deze ſchrijfwijze ſteunt op de onderſtelling, dat *bekentenis*, *erkentenis* van de deelwoorden *bekend*, *erkend* afkomſtig zijn. Doch deze afleiding komt mij bedenkelijk voor; althans geloof ik, dat men met even veel gronds de genoemde woorden van *bekennen*, *erkennen* kan afleiden, gelijk *verbindtenis*, *belijdenis* duidelijk van *verbinden*, *belijden* hunnen oorſprong hebben, zoo dat *bekentenis*, *erkentenis* eigenlijk zijn zou voor *bekennenis*, *erkennenis*.

meerdere reden, dan om *belijdnis*, *geſchiednis*, *geheimnis*, *gehaugnis*, voor *belijdenis*, *geſchiedenis*, *geheimenis*, *geheugenis* enz. te ſchrijven. Wil men derhalve niet alle taaleigen omverre ſtooten, en ten laatſte de ganſche taal eene andere gedaante doen aannemen, zoo houde men zich aan die ſchrijfwijze, welke door het gebruik van vroegeren en lateren tijd gevestigd is, en late de *e* in de woorden op *nis* hare plaatſe behouden. Voor de weglating der *e* in de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos* is eenige reden uit te denken, voor zoo verre het gebruik omtrent deze invoeging minder eenparig is, en het uit dien hoofde bezwaarlijk valt daaromtrent vaste bepalingen te maken. Men heeft dus begrepen de eenparigheid best te kunnen uitwerken, door de *e* geheel te verbannen. Doch wie erkent niet, dat dit in waarheid heeten mag den Gordiaanſchen knoop door te hakken? Het is waar, dat onze beste ſchrijvers, als alleen door een donker gevoel van welluidendheid geleid wordende, daaromtrent noch onderling eenſtemmig, noch aan zich zelven volkomen gelijk zijn, en deze oneenparigheid de vastſtelling van doorgaande regelen moeijelijk maakt; doch ik geloof tevens, dat die vastſtelling mogelijk wordt, wanneer men op de regelmaat der tale en het achtbare gebruik naar eisch acht geeft. Wij zullen deze, ten aanzien der onderſcheidene woorden, welke op *lijk* of *loos* uitgaan, kortelijk voorſtellen,

en

en daaruit de beſlisſing van derzelver ſchrijfwijze, het zij met, het zij zonder de zachte *e* ontleenen.

De woorden, welke met de *b*, of hare ſcherpere nabuur *p*, op *l* ſtuiten, vereiſchen, zoo om de regelmaat van *ſchepeling* en dergelijken, als uit hoofde van het vrij algemeene gebruik der beste ſchrijveren, de zachte *e*, bij welker weglating eene merkelijke wanluidendheid geboren wordt. Men ſchrijve dus *hebbelijk*, *hopeloos*, *ſcherpelijk* enz.

Het gezegde is insgelijks ten volle toepaſselijk op die woorden, waarin de *d*, of de verwantſchapte ſcherpere *t*, op de *l* ſtuit. Ook hier pleit elks gevoel van welluidendheid, niet min dan de regelmaat van *vondeling*, *vreemdeling*, *bezetteling*, en het doorgaande ſpraak en ſchrijfgebruik, voor de inlaſching der zachte *e*. Weshalve wij niet aarzelen het ſchrijven van *dadelijk*, *deugdelijk*, *vastelijk* enz., als een' vastgaanden regel, aan te bevelen.

Niet even ſtellig beſlist het gebruik omtrent de invoeging der zachte *e* in die bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden, waarin de *f* den uitgang *lijk* of *loos* voorafgaat. Wanneer wij echter ons gehoor raadplegen, doet zich in die woorden, bij de weglating der *e*, eene merkelijke wanluidendheid voor. Het komt ons derhalve verkieslijkst voor dezelve ook hier in te laſchen, te meer daar die inlaſching met den aard en de regelmaat der

tale (*) volkomen ſtrookt, en door het achtbare ſchrijfgebruik, meer dan de weglating, begunſtigd wordt, gelijk wij bij eene andere gelegenheid door voorbeelden bewezen hebben. Men ſchrijve dus *loffelijk*, *liefelijk*, *ſterfelijk*, *erfelijk*, *verderfelijk* (†).

Het ſtraks bijgebragte geldt insgelijks omtrent woorden, welker zakelijk deel, op *g* eindigende, den uitgang *lijk* of *loos* ontvangt. De beste ſchrijvers voegen in deze, vooral in langere woorden, als *behaaglijk*, *verraaglijk*, de zachte *e* niet altijd in. Daar echter de voorbeelden van invoeging talrijker zijn, dan die van weglating, en vooral de achtgeving op het gewone ſpraakgebruik ons leert, dat de *e* hier wel degelijk door de meerderheid geoordeeld wordt

(*) Men denke hier aan *erfenis*, *begrafenis*, *hoveling*, *ſterveling* enz.

(†) Er zijn er, die in de drie laatstgemelde en meer dergelijke woorden de *f* verdubbelen. Doch de tweede *f* is hier geheel overtollig, en wordt door de netſte en zuiverſte ſchrijvers altijd weggelaten. Maar niet even eenparig is hunne voorgang in het plaatſen der enkele of dubbele *f* in woorden, waarin de lange *a* of *e* die letter vooropgaat, als *grafelijk* of *graaffelijk*, *begrafenis* of *begraaffenis*, *vergefelijk* of *vergeeffelijk* en dergelijke. Let men op de doorgaande ſchrijfwijze van *twijfelen*, *oefenen*, *weifelen*, *liefelijk* met eene enkele *f*, zoo ſchijnt men de eerst voorgeſtelde ſpelling te moeten volgen. Doch deze vol-

wordt de welluidendheid te bevorderen, daar bovendien de aard en regelmaat der tale (*) ons in geyallen, waaromtrent eenige twijfel plaats heeft, veeleer tot de aanneming, dan tot de verbanning der *e* raden, zoo zie ik geene zwarigheid, om ook in de bedoelde woorden de algemeene invoeging der *e*, en dus het ſchrijven van *ſtrengelijk*, *bedriegelijk*, *genoegelijk*, *dragelijk*, *mogelijk* enz. aan te prijzen.

Ook in woorden, waarin de twee- of drieklank *aai* of *oei* den uitgang *lijk* vooropgaat, als *fraaijelijk*, *moeijelijk*, en dergelijke, achte ik het verkieslijkst de zachte *e* in te voegen. Het is waar, dat het ſchrijfgebruik hier weifelend is en geenen vasten grond ter beſlisſinge aanbiedt; doch genoeg is

voldoet, mijns oordeels, niet volkomen aan de uitſpraak, bijzonderlijk in het woord *vergefelijk*, 't welk, met één *f* geſchreven, een zeer vreemd voorkomen verkrijgt, en komt ook minder overeen met de regelmaat van *wijsfelijk*, *prijsfelijk*, *vrecsfelijk* enz., in welke de *s* altijd verdubbeld wordt. In deze onzekerheid, wat men te kiezen hebbe, zou ik liefst eenen middelweg inſlaan, en *grafelijk*, *begrafenis* met eene enkele *f* ſchrijven, doch in *vergeeflijk*, waar de *e* achter de *f* bij de uitſpraak naauwelijks wordt opgemerkt, dezelve geheel weglaten, en het woord op de voorgeſtelde wijze ſchrijven.

(*) Hier komen bijzonderlijk in aanmerking de woorden *gehengenis*, *getuigenis*, *jongeling*, *zuigeling*, *oogelijn*.

is het, dat hetzelve die invoeging niet verbiedt, om aan de beſchaafde uitſpraak, welke hier vrij duidelijk de *e* laat hooren, toe te geven. En in der daad, wie erkent niet, dat door hare invoeging de overgang van de eerſte of voorlaatſte lettergreep op de laatſte gemakkelijker wordt? Om deze reden ook heeft het gebruik gewild, dat men *vermoeijenis*, niet *vermoeinis*, ſchrijve. Desgelijks zal men niet aarzelen *vrijelijk*, niet *vrijlijk*, van *vrij*, te ſchrijven, gelijk dus het gebruik *vrijeling*, niet *vrijling*, heeft vastgeſteld.

De woorden, waarin de *k*, als ſluitletter van een zakelijk deel, op den uitgang *lijk* of *loos* ſtuit, vorderen thans onze aandacht. Zoo ergens, hier voorzeker is de inlaſching der zachte *e* aan geene bedenking onderhevig. Immers ſtemt het algemeene ſpraak en ſchrijfgebruik met elks gevoel van welluidendheid te zamen, om die inlaſching in de bedoelde woorden voor noodzakelijk te verklaren. Men houde zich dus, met de groote meerderheid der achtbaarſte ſchrijveren, aan de ſpelling van *bedenkelijk*, *gebruikelijk*, *gemakkelijk*, en welke woorden meer tot deze klaſſe behooren.

Ook de woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* achter eene lettergreep, op *m* eindigende, aannemen, zullen ons niet lang bezig houden. In deze toch wordt de invoeging der zachte *e* insgelijks door de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden gevorderd, gelijk dezelve ook plaats heeft in de woor-

den

den *aankomeling*, *afſtammeling*, en dergelijke. Men ſchrijve dus beſtendig *namelijk*, *heimelijk*, *aannemelijk*, enz.

Niet even gemakkelijk valt de beſlisſing omtrent die woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* hebben achter eene zakelijke lettergreep, op *n* eindigende. Immers, zijn er vele dezer woorden, welke, overeenkomſtig het doorgaande ſpraak- en ſchrijfgebruik, de *e* vereiſchen, er zijn daarentegen andere, die dezelve, overeenkomſtig dat zelfde gebruik, verwerpen. Tot de eerſte ſoort behooren de woorden *mannelijk*, *minnelijk*, *zinnelijk*, *zinneloos*, en dergelijke, tot de laatſte *aanzienlijk*, *gewoonlijk*, *doenlijk*, en meer andere. Zal men nu, ter vereffening hiervan, de *e* overal invoegen, of dezelve overal verwerpen? Hoewel van deze uiterſten, welke beide even zeer tegen het gebruik aanloopen, het eerſte mij verkieslijkst zou voorkomen, geloof ik echter, dat men tot geen van beide zijne toevlugt behoeft te nemen. Wat zwarigheid toch heeft het in, de onderſcheiding te volgen, welke ons door het gebruik wordt aan de hand gegeven? Immers zijn de beide ſtraks gemelde klaſſen van woorden wezenlijk verſchillend, daar de eerſte met eene korte en ſcherpe, de laatſte met eene lange en ſlepende lettergreep op den uitgang *lijk* of *loos* ſluiten. Men ſchrijve dus *mannelijk*, *minnelijk*, *kennelijk*, met inlasſching, maar daarentegen *aanzienlijk*, *alleenlijk*, *gewoonlijk*, met weglating der zachte *e*. De

verdere woorden hiertoe behoorende, en derzelver onderſcheidene ſchrijfwijze, zal de Woordenlijst doen kennen.

Omtrent de woorden, welke de *r* voor den uitgang *lijk* of *loos* hebben, zij alleen met een enkel woord aangemerkt, dat deze, overeenkomſtig het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, de zachte *e* niet behoeven, gelijk dezelve mede in *keurling*, *huurling*, *leerling*, en in de woorden op *nis*, als *ſtoornis* enz. niet geplaatst wordt. De Dichters voegen ſomwijlen, wel is waar, ook in deze woorden de zachte *e* tusſchen in; doch, daar deze zich de vrijheid hebben voorbehouden, om dezelve in woorden, welke haar kunnen aannemen, naar vereisch der maat, al of niet te plaatſen, kan hun gezag in dit opzigt niets beſliſſen.

De woorden, welke den uitgang *lijk* achter de *s* hebben, vorderen de invoeging der zachte *e* niet even ſtellig als vele andere. Het gebruik der beste ſchrijveren is hier weifelend, vooral in die, welke voor de *s* geenen anderen medeklinker hebben, als *wijslijk* of *wijsſelijk*, *vreeslijk* of *vreesſelijk*. Intusſchen ben ik van gevoelen, dat het raadzaamst is dezelve ook hier in te voegen, zoo om de geneigdheid onzer tale tot de aanneming der zachte *e*, als omdat de uitſpraak dezelve in vele woorden zeer duidelijk, in alle meer of min dodt hooren, en het ſchrijfgebruik althans het tegendeel niet gebiedt. Alleen geloof ik, dat, overeenkomſtig het ſpraak-

en

en ſchrijfgebruik, de woorden *geneeslijk*, *verkieslijk* hiervan moeten uitgezonderd worden.

Wij zijn thans gevorderd tot die woorden, in welke de *s* met de *ch* voor den uitgang *lijk* vereenigd is. Hier kan de invoeging der zachte *e*, mijns bedunkens, niet worden in twijfel getrokken. Niet alleen toch is de zachte *e* hier noodzakelijk, om de wanluidendheid voor te komen, welke door de botſing van zoo vele medeklinkeren ontſtaan moet, en de gemelde woorden zuiver, dat is, met beſcheidenlijke uitdrukking van den zamengeſtelden klank der *ſch*, te kunnen uitſpreken, maar de invoeging dier letter wordt ook door den voorgang der beste ſchrijveren ſtellig geboden. Men ſchrijve dus *heuſchelijk*, *menſchelijk*, *vleeſchelijk* enz.

De woorden eindelijk, waarin de *w*, volgens de tegenwoordige ſchrijfwijze, de *l* vooropgaat, worden insgelijks best met de zachte *e* geſchreven. Dit toch komt mij voor, zoo met den voorgang der beste ſchrijveren, en de beſchaafde uitſpraak, als met de regelmaat van *nieuweling*, *vertrouweling*, *huwelijk* meest overeen te ſtemmen. In gevolge hiervan ſchrijve men *getrouwelijk*, *gruwelijk*, *nieuwelijk*, *vrouwelijk* enz. (*).

§. 18.

(*) Zie verder over de inlaſching der zachte *e* mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, III. Hoofdſtuk, alwaar het hier kortelijk voorgeſtelde breeder ontvouwd en door voorbeelden bevestigd is.

§. 18.

Over de ſpelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

Ons ſchiet nog overig, omtrent de ſpelling van woorden, welke uit vreemde talen ontleend zijn, eene en andere aanmerking in het midden te brengen, ten einde het verſchil, 't welk omtrent de ſpelling van verſcheidene dier woorden plaats heeft, zooveel mogelijk te vereffenen. Wij moeten, om hierin wel te ſlagen, bovenal de ſoorten der bedoelde woorden naauwkeurig onderſcheiden. Er zijn, namelijk, van dezelve twee hoofdſoorten, waarvan de eerſte zoodanige woorden behelst, welke, offchoon van uitheemſchen oorſprong zijnde, echter door veelvuldig en langdurig gebruik, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben en voor Nederduitſche kunnen gelden. Tot de tweede hoofdſoort behooren de eigenlijk gezegde vreemde woorden, welke, als in onze taal niet zijnde ingelijfd, terſtond hunnen uitheemſchen oorſprong verraden. Eindelijk zijn er nog andere woorden, welke tuſſchen deze beide hoofdſoorten in ſtaan, die, namelijk, waaromtrent het eenigermate onzeker is, of men dezelve, als der taal reeds werkelijk toegeëigend, dan als vreemde woorden, te beſchouwen hebbe. Daar die onzekerheid de voorname oorzaak is van het verſchil van ſpelling, 't welk in deze woorden plaats heeft,

zal

zal het noodig zijn, dat wij dezelve, zoo veel mogelijk, trachten weg te nemen. Laat ons nu zien, wat eene gezonde taalkunde in 't gemeen, en het Nederduitsch ſpraakgebruik in 't bijzonder ons, met betrekking tot de opgegevene ſoorten, leere.

Hoewel onze taal met weinige andere het voorregt heeft van eene oorſpronkelijke taal te zijn, heeft zij echter, deels uit behoefte, deels uit andere oorzaken, verſcheidene woorden ontleend uit de talen van zulke volkeren, met welke onze voorvaders gemeenſchap hadden. Tot deze woorden behooren, bij voorbeeld, *kerker*, *kaſteel*, *paleis*, *lantaarn*, *biſſchop*, *leek*, *kamer*, *tafel*, *tempel*, *wijn*, *klooster*, *troon*, *engel*, *kanaal*, *diaken*, *predikant* en honderd andere. Deze en ſoortgelijke woorden, eens in de taal aangenomen, werden natuurlijk in de uitſpraak naar den Nederduitſchen tongval gebogen, en met zulke enkele en zamengevoegde klanken geſchreven, als in het Nederduitsch gebruikelijk waren. Eensdeels was de gemakkelijkheid hiervan oorzaak, anderdeels het beſef, hoe wanvoegelijk het zijn zou, de taal, door een inmengſel van vreemde woordvormen en klankverbeeldingen, te ontſieren en tot een bont zamenweeſſel te maken. Men vond in deze gedaante-verandering te minder zwarigheid, omdat de duidelijkheid daardoor veeleer bevorderd, dan benadeeld, en de ſpelling tot meerdere eenparigheid gebragt werd. Hetzelfde valt, gelijk deskundigen bekend is, ook in

an-

andere, zoo oudere als nieuwere, talen op te merken. De Latijnen, wier taal men weet, dat voor een groot deel uit de Griekſche ontleend is, gaven aan de woorden, uit dezelve overgenomen, eene gedaante, welke met den aard hunner tale overeenkomſtig was. Men denke ſlechts aan *vinum* van οι νος, *for*, *fari* van φαω, φημι, *fama* van φημη, *navis* van ναυς en honderd anderen. Ook in het Hoogduitsch (om van andere nieuwere talen, grootendeels uit het Grieksch en Latijn gevormd, niet te ſpreken) heeft het gebruik, ten aanzien der woorden, welke van elders in de taal zijn ingelijfd, denzelfden regel vastgeſteld (*). Wanneer men op het voorgeſtelde acht geeft, moet men zich verwonderen over de verkiezing van ſommigen, die in eenige woorden, welke reeds als Nederduitſche zijn aangenomen, den oorſpronkelijken vorm meer of min willen behouden. Ik bedoel hier dezulken, die aan de ſchrijfwijze van *canaal*, *choor*, *punct*, *kolcur*, *charakter* of *character*, *clasſe*, *cingel* (†), *ſe-*

(*) Zie ADELUNG *Umſtändl. Lehrgeb.* enz. II. Th. ſ. 665 &c. 666.

(†) Dat dit woord als een Nederduitsch woord beſchouwd, en dus ook als zoodanig geſchreven moet worden; leert ons het daarvan afgeleide *omſingelen*, 't welk niet, gelijk het oorſpronkelijke, van elders overgenomen, maar alleen aan de Nederduitſche taal eigen en naar de regelmaat van hare werkwoorden gevormd is.

ſeraph, *propheet*, *throon*, *ſcepter* (*), *cancelier*, *comptoir*, *triumph*, de voorkeur geven boven die van *kanaal*, *koor*, *punt*, *kleur*, *karakter*, *klasſe*, *ſingel*, *ſeraf*, *profeet*, *troon*, *ſchepter*, *kanſelier*, *kantoor*, *triumf*, welke laatſte ſpelling met den aard onzer tale meer overeenkomt. Immers ſtrijdt de door hun aangeprezene ſchrijfwijze, welke voorzeker tot beter verſtand der woorden niets kan bijdragen, met het gebruik der tale, zoo als hetzelve boven door ons ontvouwd is. Men brengt hiertegen misſchien in, dat het burgerregt van vele dezer woorden twijfelachtig is; maar zijn zij niet alleen bij de beste ſchrijvers van vroegeren en lateren tijd in algemeen gebruik, en verre de meesten voor geene verwisſeling met een ander gebruikelijk Neêrduitsch woord vatbaar? Het woord *karakter*, bij voorbeeld, 't welk onder de voorgeſtelde zijne vreemde herkomst niet het minst duidelijk verraadt, is voor ons volſtrekt onmisbaar, daar wij geen Nederduitsch

(*) Men vindt hiervoor ook wel *ſepter* geſchreven. Doch dat *ſchepter* alleen goed en regelmatig is, blijkt daaruit, dat vreemde woorden, welke *ſc* of *ſk* hebben, in het Nederduitsch overgaande, gemeenlijk *ſch* aannemen, als *ſchrijven* van *ſcribere*; *ſchrijn*, en *ſchrijnwerker* van *ſcrinium*; *ſchorpioen* van *ſcorpio*; *ſchabel*, *voetſchabel* van *ſcabellum* en meer anderen. Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WILLAND, bladz. 75 in de Aanteekening.

duitsch woord bezitten, 't welk het denkbeeld, daarin vervat, volkomen uitdrukt. Hetzelfde zal men, bij eenig nadenken, omtrent de meeſte andere woorden bevinden. Er is derhalve hoe genaamd geene reden, waarom men de opgegevene woorden niet overeenkomſtig den aard onzer tale zou ſchrijven, ten ware het gebruik zich daartegen aankantte; doch dat dit het geval is, zal niet ligt iemand ſtaande houden, wien de voorgang der achtbaarſte ſchrijveren eenigermate bekend is. Meer bedenkelijkheid baren de woorden *feniks* en *filozoof*, waarvoor velen, nader aan den oorſprong blijvende, *phenix* en *philoſoof* ſchrijven; doch de eerſte ſchrijfwijze wint meer en meer veld, en heeft, althans ten aanzien van het eerſte, 't welk in 'een' figuurlijken zin in onze taal is ingelijfd, volſtrekt geene zwarigheid. Het laatſte, voor 't welk wij een eigen, even nadrukkelijk, woord bezitten (*), behoorde billijkerwijze uit den ſchrijfſtijl verbannen te worden; weshalve de beſliſſing over deszelfs ſchrijfwijze van geen belang is. —

Hebben wij tot dus verre beweerd, dat vreemde woorden, welke in onze taal het burgerregt verkregen hebben, als Nederduitſche moeten geſchreven

(*) Dat namelijk van *wijsgeer*, een woord, welks deugdelijkheid, mijns achtens, door den Hoogleeraar KLUIT zeer wel verdedigd is tegen HOOGSTRATEN, in eene Aanteekening op deszelfs *Geſlachtlijst*, bladz. 139 en 140.

ven worden, dit beweerde moet nogtans met eenige uitzondering worden opgevat, voor zoo verre namelijk het gebruik zich daartegen niet verzet. Immers hebben wij gezien, dat het ongeraden en van geene nuttigheid is een algemeen gevestigd gebruik te wederſtreven. Men volge dan hetzelve ook in de ſpelling van *cedel*, *ceder*, *cel*, *cement*, *cijfer*, *cijns*, *cipier*, *cirkel*, *citer*, *oceaan*, en meer dergelijken; woorden alle, die, wel is waar, in onze taal niet kunnen gemist worden, en waarvan ſommige uit dien hoofde wel eens met de *s* voorkomen (*), doch in welke het algemeene gebruik nogtans (om welke redenen valt moeijelijk te bepalen) de uitheemſche *c* bewaard heeft.

Hetzelfde is toepaſſelijk op de woorden *cilinder*, *cimbaal*, *cipres*, in welke wij echter meenen dat de Nederduitſche *i*, overeenkomſtig de gemeene uitſpraak, met regt de plaats der Latijnſche *y* vervangt, daar het gebruik de behouding van dit uitheemſche letterteeken niet ſtellig gewild heeft, maar veeleer voor de aangewezene verwisſeling pleit. Om gelijke reden wordt ook in *citer* de *h* achter de *t* weggelaten, ſchoon dezelve in het Latijnſche *cithera* voorkomt. Het geen omtrent *cilinder*, *cimbaal* enz. is

(*) Dus leest men bij voorbeeld op eene enkele plaats van VONDEL *fiment* voor *ciment* of *cement*, en bij HOOFT *firkel* voor *cirkel*.

is aangemerkt, geldt ook ten aanzien van het woord *nimf*, afkomſtig van het Latijnſche *nympha*. Omtrent *chaos* of *kaos*, gelijk eenigen verkiezen te ſchrijven, zij verder nog met een woord aangemerkt, dat het algemeene gebruik, onzes achtens, de eerſte ſchrijfwijze vordert.

Meer valt er in te brengen voor de verwisſeling der *ch* in *k* in de woorden *Kristus*, *Kristenen*. Deze verwisſeling is reeds zeer oud. Doch, in de vroegſte tijden, week men van de oorſpronkelijke ſchrijfwijze dier woorden nog verder af, ſchrijvende *Kerst* voor *Christus*, 't welk in ons *Kerſttijd* nog overig is, *Kerſten* voor *Christen*, *Kerſtenen* voor *doopen*, *tot een' Christen maken*, zoo als nog ten tijde van KILIAAN gebruikelijk was (*). Men kan dus uit het gebruik der Ouden geen bewijs voor de verwisſeling der *ch* in *k* in de gemelde woorden ontleenen, daar men ziet, dat zij zich omtrent dezelve eene zoo groote vrijheid veroorloofd hebben. In de zeventiende Eeuw werd, met den eigenlijken vorm der voorſchrevene woorden, ook de *ch* in dezelve vrij algemeen herſteld, hoe zeer ſommigen zich ook toen, gelijk in latere tijden, aan de ſchrijfwijze met *k* hielden. Men kan echter niet zeggen, dat deze ſchrijfwijze het gebruik meer voor zich

(*) Zie de *Werken van de Maatſchappij der Nederduitſche Letterkunde*, II. Deel, Bladz. 108 en volg. en HUYDECOPER op *Melis Stoke*, I. Boek, v. 154.

zich heeft, dan die met *ch*, maar moet veeleer het tegendeel erkennen. Geeft men verder acht, dat *Christus* door het gebruik voor eenen, uit het Grieksch ontleenden, eigennaam geldt, zoo schijnt het natuurlijker en met ons taalgebruik meer overeenkomstig te zijn, de oorspronkelijke spelling in dit woord te behouden; waaruit van zelf volgt, dat men dan ook *Christen* met *ch* moet spellen. En deze spelling met *ch* komt mij ook daarom verkieslijkst voor, omdat onze groote WAGENAAR, wien wij in twijfelachtige gevallen het regt van beslissinge hebben toegekend, ons daarin is voorgegaan.

Gelijk men de laatstgemelde woorden meer of min beschouwen kan, als behoorende tot de boven opgegevene middelklasse, zoo kan men daartoe met nog meer regt brengen de woorden *apotheker*, *genie*, *officier*, *advocaat*, *procureur*, *commissarit*, *fiscaal* en dergelijke. De meeste dezer woorden zijn door het gebruik wel is waar gevestigd, en kunnen, zonder stijfheid en gevaar van misverstand, niet wel voor Nederduitsche verwisseld worden; doch men kan dezelve echter niet beschouwen als in onze moedertaal zijnde ingelijfd, daar zij in den schrijfstijl niet of zelden voorkomen, en hunne uitheemsche afkomst terstond aan den dag leggen. Van daar dan ook, dat men daarin gewoonlijk de oorspronkelijke en van ons taaleigen afwijkende spelling behoudt, schrijvende, bij voorbeeld, de *h* achter de *t* in *apotheker*, gevende aan de *g* in *genie*

eene uitſpraak, welke die letter in onze taal geenszins heeft, en wat dies meer is. Dit gebruik ſteunt, gelijk uit het gezegde valt af te nemen, op een' goeden grond, en verdient derhalve door ons te worden nagevolgd. Intusſchen is er onder de opgegevene woorden een enkel, welks ſpelling door velen meer tot den vorm der Nederduitſche woorden wordt teruggebragt. Dus ſchrijft WAGENAAR, en anderen met hem, *advokaat* met de Nederduitſche *k*, welke men ook meermalen in *fiskaal* aantreft. De zaak is vrij onverſchillig; echter zou ik liefst mij aan de *c* houden, daar de woorden geen volkomen burgerregt hebben.

De tweede hoofdklaſſe, waartoe wij thans gevorderd zijn, maken de eigenlijk gezegde vreemde woorden uit. Men kan deze weder onderſcheiden in dus genaamde bastaardwoorden, en in den Nederlanderen vreemde eigennamen. Wat de eerſte aangaat, deze behoorden eene taal, zoo rijk in nadrukkelijke woorden, als de Nederduitſche, nimmer te ontſieren. Zoo men dergelijke woorden echter gebruikt, moet men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorſpronkelijken vorm doen behouden, daar zij anderzins een wanſtaltelijk aanzien verkrijgen. Dus ſchrijve men *juſtitie*, *executie*, *exempel* enz. Doch het zal onnoodig zijn, ons daarbij länger op te houden; liever willen wij over de eigennamen nog iets naders in het midden brengen.

In

In 't algemeen geldt ten aanzien dezer woorden de regel, dat men derzelver oorſpronkelijke ſpelling, zoo veel mogelijk, onveranderd moet laten. Dus ſchrijve men *Cyprus*, *Cyrus*, *Cyrenius*, *Cicero*, *Cato*, *Xerxes*, *Alexander*, *Rhodus*, *Timotheus*, *Horatius*, overeenkomſtig den eenparigen en op goede gronden rustenden voorgang der beste ſchrijveren. Deze regel nogtans heeft eenige bepalingen, gelijk wij bij deszelfs opgave reeds aanduidden, en thans nader in bijzonderheden zullen toonen. De eerſte dier bepalingen verbiedt het gebruik van zulke zamenvoegingen van klanken, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Deze kent, bij voorbeeld, geenen gemengden klank van *ae*, welke bij de Latijnen aan den Griekſchen klank *αι* beantwoordde. Van daar ook miſſen wij de regte uitſpraak van dezen klank, en laten overal, waar dezelve voorkomt, dien der *e* hooren. Billijkerwijze dus wordt deze laatſte voor het gemengde klankteeken *ae* in de plaats geſteld, in de woorden *Egypte*, *Ceſar*, *Judea*, *Galilea*, *Mattheus*, en meer dergelijke vreemde benamingen van plaatſen of perſonen. Het gezegde omtrent de *ae* geldt insgelijks ten aanzien van *oe*, welke gemengde klank in onze taal geheel onbekend is, en waarvoor dus billijkerwijze de enkele *e* in plaats wordt geſteld. Dus ſchrijve men *Creſus*, *Phebus*, en zoo in andere gelijkſoortige woorden. — Meer bedenkelijkheid heeft het of men de *ph* in eigennamen overal in *f* verwiſſelen, en dus *Frygie*,

Faëton, *Febus*, *Filippus*, *Efezen* enz. zal ſchrijven. Hier valt, zoo voor het behoud als voor de verwisſeling der *ph*, het gezag van vele achtbare ſchrijveren aan te voeren, en laat derhalve de beſliſſing des geſchils zich van daar bezwaarlijk ontleenen. Wat andere gronden aangaat, zeker is het, dat wij in onze taal geene *ph*, maar wel het daarmede gelijkſtaande klankteeken *f* hebben; doch ook de Latijnen hadden de *ph* eigenlijk niet in hunne taal, maar namen dezelve nogtans over in die woorden, welke zij uit het Grieksch ontleenden. Hetzelfde is op de Franſche taal toepaſſelijk. Ik zou derhalve, daar het gebruik de *ph* niet geheel verworpen heeft, in dit geval liefſt den algemeenen regel, onder ons ten aanzien van vreemde benamingen aangenomen, doen gelden, om namelijk in derzelver ſpelling, zoo na mogelijk, aan het oorſpronkelijke te blijven, en overeenkomſtig hiermede *Phrygie*, *Phaëton* enz. verkiezen te ſchrijven. Billijkerwijze nogtans, zoo ik meene, worden hiervan uitgezonderd zulke namen, welke als inlandſche en eigene beſchouwd kunnen worden, en welker uitgang geene vreemde herkomst verraadt, als *Jozef*, *Filips*, waarvan de eerſte een gemeenzame naam is onder ons, terwijl de laatſte, welke aan vele Nederlandſche Vorſten eigen is geweest, insgelijks als inheemsch kan worden aangemerkt. Verder is in ſommige eigennamen ook omtrent de plaatſing der *c* of *k* eenig verſchil. Dit verſchil betreft

of

of zulke eigennamen, welke onder ons gemeenzaam zijn, of die, welke uit het Grieksch, waarin de *k*, niet de *c*, bekend was, herkomſtig zijn. Tot de eerſte ſoort behooren *Jacobus*, *Cornelia*, *Catharina*; tot de laatſte *Codrus*, *Corinthe*, *Coloſſe* en meer dergelijke benamingen. In de eerstgemelde wordt, mijns achtens, de Latijnſche *c* gevoegelijk behouden, wanneer zij op de voorgeſtelde wijze gebruikt worden met uitgangen, welke, aan onze taal vreemd zijnde, aan dezelve een Latijnsch aanzien geven. Doch *Jakob*, *Katrijn* enz., waarbij de Latijnſche uitgang is weggelaten, en welke dus een meer Nederduitsch voorkomen hebben, vereiſchen, mijns oordeels, de Nederduitſche *k*. Om diezelfde reden zou ik *Konſtantijn*, *Konradijn* en dergelijken met eene *k* ſchrijven, gelijk het doorgaande gebruik dit ook medebrengt. Ook in *Konſtantinopel* wordt, mijns achtens, de *k* met regt geplaatst, daar het veelvuldig gebruik van dezen naam der bekende Turkſche hoofdſtad denzelven buiten de klaſſe der eigenlijk gezegde vreemde benamingen ſluit. Wat de tweede ſoort van eigennamen aangaat, ik erken, dat de *k* in dezelve met veel ſchijn van redenen verdedigd wordt; doch houdt men daarbij wel genoeg in het oog, dat wij alle Griekſche namen, als 't ware door het kanaal der Latijnſche ſprake, ontvangen, en de ſpelling, daarin gebruikelijk, aangenomen hebben? Het woord *Codrus*, bij voorbeeld, ſchrijven wij algemeen op de wijze der Latij-

nen, die den Griekſchen uitgang *os* in hun *us* veranderen. Voor het Griekſche Αριστιδης ſchreven de Latijnen, die geenen gemengden klank uit *e* en *i* kenden, *Ariſtides*, en wij hebben, op hun voetſpoor, dezelfde ſchrijfwijze aangenomen. Zou het dan niet regelmatiger zijn, in Griekſche benamingen ook de Latijnſche *e* voor de Griekſche en Nederduitſche *k* te behouden? Mij althans komt het zoo voor; weshalve ik liefst *Codrus*, *Corinthe*, *Coloſſe* enz. ſchrijven zou.

De tweede bepaling van den boven voorgeſtelden hoofdregel verwerpt zulke bijvoegſelen, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Van dezen aard, bij voorbeeld, is de plaatſing der *h* achter oorſpronkelijk Hebreeuwſche woorden, als *Jehovah*, *Selah*, waarvoor men doorgaans, en om goede redenen, *Jehova*, *Sela* zonder *h* geſchreven vindt.

De derde bepaling gedoogt de verwisſeling van onderling verwantſchapte letteren, om daardoor de ſpelling naauwkeuriger te doen beantwoorden aan de uitſpraak. De Latijnſche taal, bij voorbeeld, heeft alleen de *s*, ter uitdrukking zoo van den zachteren als ſcherperen klank, welke eerſte bij ons door de *z* wordt aangeduid. Wat zou ons dan verbieden in woorden, welke den zachteren klank doen hooren, de *z* in de plaats der *s* te ſtellen, vooral wanneer deze geene eigennamen zijn van Romeinſche plaatſen of perſonen? Men ſchrijve dan *Azie*, *Efeze*, *Mezes*, *Jezus*, *Jeruzalem* en dergelijken, ge-

gelijk vele keurige ſchrijvers, tot welke ook WAGENAAR behoort, ons zijn voorgegaan. Doch ik zou zwarigheid maken, om die verwisſeling ook tot Romeinſche eigennamen uit te ſtrekken, gelijk dezelfde WAGENAAR doet, wanneer hij, in het Ifte Deel zijner *Vaderlandſche Hiſtorie*, alomme *Cezar* voor *Ceſar* ſchrijft, hoewel hij elders (*) in de ſpelling van den naam der ſtad *Ceſarea*, welke naar *Ceſar* genoemd werd, de *s* behoudt, ten bewijze, dat hij zelf het voor bedenkelijk hield, deze verwisſeling overal te doen doorgaan.

Omtrent de uitgangen der vreemde eigennamen zal het naauwelijks noodig zijn iets te zeggen. Ieder weet, dat dezelve, met uitzondering van eenige namen van landen en plaatſen, door het gebruik genoeg bekend, doorgaans onveranderd blijven. De dichters hebben zich te dezen aanzien grootere vrijheid voorbehouden, verwerpende naar vereisch der maat, zoo verre de welluidendheid zulks niet verbiedt, de Latijnſche uitgangen *us* en *a*, en ſchrijvende, bij voorbeeld, *Homeer*, *Pindaar*, *Admeet*, *Minerv'*, *Heleen* en dergelijken; voor *Homerus*, *Pindarus*, *Admetus*, *Minerva*, *Helena* enz. In proſa wordt deze verwerping minder geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden als *Veſpaſiaan*, *Quinctiliaan* en weinige andere.

(*) *Geſchiedenisſen der Chriſtelijke Kerke*, enz. bladz. 211.

achtbare ſchrijveren met de uitſpraak van een der opgenoemde plaatſen of gewesten overeenkomt, de uitſpraak en ſchrijfwijze van een woord, volgens die overeenkomst, bepaald moet worden. Niet minder redelijk en betamelijk komt het mij voor, die uitſpraak en ſpelling te doen gelden, voor welke het gezag van een deel der achtbaarſte ſchrijveren en de eenſtemmige uitſpraak dier Nederlanderen pleiten, welke het verſchil van klank tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* doen hooren.

Maar hoedanig zal men het geſchil beſliſſen, wanneer de laatst aangevoerde grond door het gebruik der meeſte achtbare ſchrijveren wederſproken wordt? Moeijelijk voorzeker is het, hier uitſpraak te doen, daar het gezag zich aan beide zijden even groot vertoont. Misſchien echter zullen de volgende bedenkingen eenigermate kunnen ſtrekken, om ons uit deze onzekerheid tot eene vaste bepaling te brengen.

Het is een algemeen erkende grondregel, dat, niet de uitſpraak van een of ander bijzonder gewest, maar de gemeenlandſche uitſpraak aan het ſchrijfgebruik ten rigtſnoer moet ſtrekken. Maar waaruit wordt deze gemeenlandſche uitſpraak veiligſt opgemaakt? Immers uit het eenparig gebruik der beſte en keurigſte ſchrijveren. Paſſen wij nu dezen grondregel op ons tegenwoordig onderwerp toe, zoo zullen wij, mijns achtens, aan den voorgang der achtbaarſte ſchrijveren in dezen meer gezags moeten toekennen, dan aan de uitſpraak, in de boven genoemde

gemaakt; voorreerst uit het geen de oude, met de onze verwantſchapte, talen, als de Meſogothiſche, Angelſaxiſche, Frankduitſche enz., ons daaromtrent leeren; ten andere uit het gebruik der keurigſte ſchrijveren, die de hard-lange *e* en *o* in de ſpelling van de zacht-lange onderſcheiden hebben; en eindelijk, ten derde, uit de meest gebruikelijke uitſpraak in die ſtreken van ons vaderland, waar het gemelde onderſcheid nog in het ſpreken wordt waargenomen, met name in Rotterdam en de verdere aan of over de Maas gelegene plaatſen, in Zeeland, en, ten opzigte der *e*, ook in Groningen. Daar de raadpleging van elk dezer gronden, omtrent de bedoelde woorden, natuurlijk eene meer of min verſchillende uitkomst moet geven, zoo zal het noodig zijn vooraf te bepalen, aan welken grond, of aan welke vereeniging van gronden men een beſliſſend gezag hebbe toe te kennen.

Dat de eerſte grond, welke uit het ſchrijfgebruik in de oude verwantſchapte talen ontleend wordt, op zich zelven en tegen andere gronden overſtaande, geene kracht van beſliſſing heeft, zal, vertrouwen wij, door ieder gaarne erkend worden. Dezelve kan dus alleen dienen, om, wanneer de beide andere gronden de ſchaal als 't ware in evenwigt doen hangen, haar naar de eene of andere zijde te doen overſlaan. Even gereedelijk zal men mij, geloof ik, toeſtemmen, dat, wanneer de voorgang der meeſte

waarneming van TEN KATE (*), bij ons geene plaats heeft dan in woorden, welke de zachte *e* hebben. Ook zal het van belang zijn, in zulke gevallen op de ſpelling van vroegere Zeeuwſche of Rotterdamſche ſchrijvers acht te geven, om te zien, of dezelve met de tegenwoordige uitſpraak al dan niet overeenkome. Immers, zoo dit laatſte eens mogt blijken, zou men daaruit geen ongegrond vermoeden van een plaats hebbend verloop mogen afleiden; welk vermoeden natuurlijk tot vermindering van het gezag der tegenwoordige uitſpraak zou ſtrekken.

Voorts moeten wij omtrent de ſchrijvers, wier gezag wij, ter bepaling van de ſchrijfwijze der ingeſchil zijnde woorden, hebben ingeroepen, nog met een woord melden, dat wij te dien einde, op een' enkelen na, met alle die ſchrijvers geraadpleegd hebben, welke op bl. 124—126. dezer Verhandeling zijn opgenoemd. Bovendien hebben wij, tot hetzelfde oogmerk, nog de werken van andere ſchrijvers van vroegeren en lateren tijd nageſlagen, als die van ANNA BYNS, CORNELIS VAN GHISTELE en COLIJN VAN RIJSSELE, drie Vlaamſche en Brabandſche ſchrijvers van de zestiende Eeuw; voorts die van den Zeeuwſchen Dichter ADRIANUS HOPFERUS, en van den Rotterdamſchen Dichter JOACHIM OUDAAN, die beiden in de

(*) Zie II. Deel, bladz. 237—240.

de zeventiende Eeuw gebloeid hebben; en eindelijk de werken van eenige Dichters der achttiende Eeuw, met name van den Vlaardingſchen Dichter ARNOLD HOOGVLIET, van FRANS DE HAAS en DIRK SMITS, beiden van Rotterdam geboortig, en van den keurigen SYBRAND FEITAMA, die, ofſchoon een Amſterdammer zijnde, nogtans de onderſcheiding der hard- en zacht-lange *e* en *o* zorgvuldig heeft waargenomen.

Na deze voorbereidende aanmerkingen gaan wij over, om van ons bevinden, ten aanzien der onderſcheidene in geſchil zijnde woorden, met bijvoeging der noodige opgaven, verſlag te doen, en daaruit, met inachtneming der voorgeſtelde gronden, de beſliſſing omtrent derzelver ſchrijfwijze op te maken. Eerst zullen wij in eene alphabetiſche orde die woorden opgeven, waarin de harde *e*, en daarna die, waarin de harde *o* twijfelachtig is.

E.

BEER. Volgens de waarneming van TEN KATE, I. D. bl 254. komt dit woord, in deszelfs onderſcheidene beteekenisſen, zoo bij ons, als in de oude aanverwante talen, met een zacht en hard geluid voor; doch de Rotterdamſche uitſpraak pleit ſtellig voor het harde geluid, waarmede onze achtbaarſte ſchrijvers overeenſtemmen. Zoo heb ik hetzelve met de harde of dubbele *e* aan-

ge-

getroffen in de *Refereynen* van ANNA BYNS, III. B. bl. 18.; in den *Roomſchen Byencorf* van ALDEGONDE, fo. 228. vo. van de uitgave van 1574.; in de *Nederduytſche Poëmata* van D. HEINSIUS, bl. 4.; in het werk van MERULA *over de Wilderniſſen*, II. B. bl. 36, 39 en 62; den berijmden *Virgilius* van VONDEL, bl. 10.; de *Nederduytſche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 95.; de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 190.; en de *Poëzy* van OUDAAN, I. D. bl. 153. Onze Bijbelvertaling bevestigt mede deze hardheid der *e*, als waarin men doorgaans *beyr* geſchreven vindt.

De aangehaalde bewijzen zullen, vertrouw ik, meer dan voldoende geacht worden, om in dit woord de hard-lange *e* aan te nemen.

BEGEEREN, of BEGEREN. Volgens het te voren aangemerkte, wordt dit woord, zoo in Zeeland als te Rotterdam, thans met de zachte *e* uitgeſproken. Deze zachte *e* komt overeen met het Angelſaxiſche *geornian*, *gyrnian*; doch het Meſogothiſche *gairnan* pleit voor de harde *e* (*). Ook het algemeen gebruikelijke *gierig* wijst duidelijk de harde *e* in dit woord aan, daar deze laatſte alleen, nimmer de zachte *e*, met den tweeklank *ie* verwiſſeld wordt. Maar heeft er miſſchien van ouds in dit woord tweederlei uitſpraak bij ons plaats ge-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 167.

gehad? Het Angelſaxisch ſchijnt dit vermoeden eenigzins te begunſtigen; doch bij onze vroegere ſchrijvers is mij hiervan geen ſpoor voorgekomen, maar integendeel eene ſtandvastige eenparigheid in het gebruik der dubbele *e*, welke, gelijk men weet, de hardheid dier letter bewijst. Reeds in der *Leecken Spiegel*, een handſchrift van de veertiende Eeuw, vindt men, volgens getuigenis van den taalkundigen CLIGNETT(*), *begeeren* met de dubbele *e* geſchreven. Dezelfde ſchrijfwijze ontmoet men in het Handſchrift der Vertalinge van *Boëthius* door *Jacop Vilt*, in den jaare 1470. vervaardigd (†). Voor de hardheid der *e* pleiten verder de Antwerpſche *Spelen van Sinne*, van den jare 1561; ANNA BYNS in hare *Refereynen*, II. B. bl. 30 en 50., en III. B. bl 9.; C. VAN GHISTELE in zijne vertaling van de *Aeneis*, bl. 7 en 45.; COLIJN VAN RIJSSELE in zijn' *Spiegel der Minnen*, bl. 25, 28, 29, 43, 46 en 74.; COORNHERT in zijne Vertaling van *Cicero over de Plichten*, bl. 21, 25, 62, 64, 77, 98, 110 en 124.; ALDEGONDE in zijn' *Roomſchen Byencorf*, fol. 23, 81, 108 en 237.; KILIAAN in zijn *Woordenboek*; D. HEINSIUS in zijne *Nederd. Poëm.*, bl. 117.; CAMPHUY-

(*) Zie zijne doorwrochte Voorrede voor den *Teuthonista*, bl. LXVI. in de Aanteekening.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve* enz., III. D. bl. 435.

HUYSEN in zijne *Sticht. Rijmen*, bl. 15 en 18.; de Vertalers van den *Staten-Bijbel* op ontelbare plaatſen (*); HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 39 en 133.; HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 38, 88, 198, 202, 206, 215 en 315; DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 193, 197 en 203.; en eindelijk OUDAAN in zijn' *Haagſchen Broedermoord*, bl. 27. Tegen zoo vele voorbeelden van de harde *e* in het woord *begeeren*, zijn mij ſlechts zeer weinige van de zachte *e* voorgekomen. In de *Gentſche Spelen van Sinne* van 1639. vind ik eens *begeren*, maar op eene andere plaats wederom *begeeren*. Gelijk verſchil is mij in de *Hiſtorie der Nederlantſcher Oorlogen* van E. VAN REYD voorgekomen, waaruit ik twee voorbeelden van *begeren* op bl. 12 en 21., doch daarentegen één voorbeeld van *begeeren*, op den keerkant der laatstgemelde bladzijde, heb opgeteekend. Ook in de *Nederduytſche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 29., heb ik *begeren* aangetroffen, waarbij nog eenige voorbeelden uit latere Rotterdamſche Dichters zouden gevoegd kunnen worden. Doch, wie zal deze weinige en onbeduidende voorbeelden in vergelijking willen brengen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 447., en hunne aldaar aangehaalde Taalregels, te vinden achter de *Hiſtorie der Nederlandſche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 79.

gen met de ſtandvastige eenparigheid, welke wij bij de achtbaarſte ſchrijvers in de ſpelling van *begeeren* aantreffen? Ik meen dus uit al het bijgebragte te mogen opmaken, dat de harde *e* in *begeeren* tot de gemeenlandſche uitſpraak behoort, en gevolgelijk dit woord met eene dubbele *e* moet geſchreven worden.

DEEREN of DEREN. Reeds in het Angelſaxisch doet zich in dit woord tweederlei dialekt voor, *dæran* en *derian*, waarvan het eerſte aan onze harde, het laatſte aan onze zachte *e* beantwoordt (*). Hetzelfde ſchijnt bij ons reeds vroeg te hebben plaats gehad; althans vindt men in het *Woordenboek* van KILIAAN *deeren* en *deren* opgeteekend, gelijk mede in dat van PLANTIJN, die zelfs aan de zachte *e* de voorkeur ſchijnt te geven, als verwijzende van *Deeren* op *Deren*, bij welk laatſte hij de beteekenisſen van dit woord en deszelfs afſtammelingen opgeeft. In andere ſchriften nogtans der zestiende Eeuw is mij de harde *e* voorgekomen, als in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne*, in de vertaalde *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7, en in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 25. Dezelfde ſchrijfwijze doet zich reeds vroeger voor in de meergemelde *Vertaling* van

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 244.

van *Boëthius*, door JACOP VILT (*). De hardheid der *e* in dit woord wordt insgelijks bevestigd door het gebruik van eenige ſchrijvers der zeventiende Eeuw, als van de Overzetters van den *Staten Bijbel*; van CAMPHUYSEN in zijne *Pſalmen*, Ps. 2; van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 332 en 362; en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 187 en 200. Doch daarentegen is de zachte *e* mij voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernisſen*, II. B. bl. 39; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 52; in den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 31; en van de ſchrijvers der achttiende Eeuw, in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 62, en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 34. — Intuſſchen pleiten de aangehaalde voorbeelden meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e*; weshalve ik, niettegenſtaande de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak de laatſte bevestigt, de *e* in dit woord nogtans hard zou ſtellen, zoo niet uit KILIAAN en PLANTIJN duidelijk bleek, dat daarin van ouds reeds een dialektverſchil plaats greep. Deze opmerking maakt het, mijns oordeels, verkieslijkst de uitſpraak te volgen, welke in die gewesten, waar het onderſcheid der har-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 436.

harde en zachte *e* het zuiverst is bewaard gebleven, heerſchende is. Men ſchrijve dus *deren* met eene enkele *e*.

GEEL. Het Angelſaxiſche *gelewe*, *geolu* en *geoluwe* pleit voor de zachte *e* in dit woord. Het gezag van KILIAAN daarentegen bevestigt de hardheid der *e* in hetzelve, welke ook geſtaafd wordt door het gebruik van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 92, en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen* I. D. bl. 193, 210 en 358. De zachte *e* integendeel heb ik aangetroffen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 147, en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 53, overeenkomſtig de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak, welke algemeen de zachte *e* doet hooren. Deze zachte *e* wordt ook krachtiglijk bevestigd door het van *geel* afkomſtige *geluwe*, van waar *geluwen*, *vergeluwen*, welke woorden ook bij KILIAAN met eene enkele *e* voorkomen. Desgelijks leest men in onze Bijbelvertaling, waaruit anders geen bewijs voor noch tegen te ontleenen valt, *geluwe*, *Psalm* LXVIII. v. 14. Het komt mij derhalve best voor, de lange *e* in *geel* voortaan als zacht aan te merken, en dus te ſchrijven *het gele*, niet *het geele van een ei*.

GENEEREN of GENEREN. De zachte *e* in dit woord, en in het zelfſtandige *nering*, wordt bevestigd door het Frankduitſche *neran*, en het

Angelſaxiſche *nerian*, *'generian* (*). Bij ons ſchijnt daarin van ouds tweederlei uitſpraak te hebben plaats gehad, doch die met de harde *e* te voren de algemeenſte te zijn geweest. Dit blijkt uit KILIAAN, die *neeren*, *neere*, *neering*, *geneeren*, met de dubbele *e* heeft opgeteekend, doch bij wien men ook *nere*, *neringe* ontmoet, waar hij tot *neere*, *neeringe* verwijst. De meeſte voorbeelden, door mij uit vroegere ſchrijvers opgeteekend, pleiten wel voor de hardheid der *e*; doch het ontbreekt echter niet aan bewijzen, zoo niet voor de zachtheid, althans voor het van ouds beſtaan van tweederlei dialekt in dit woord. In de Antwerpſche *Spelen van Sinne* vind ik het woord altijd met eene dubbele *e* geſchreven; in de *Refereynen* van A. BYNS zijn mij twee voorbeelden van de harde, II. B. bl. 50 en III. 104, doch daarentegen ook twee voorbeelden van de zachte *e* voorgekomen, II. B. bl. 26 en III. 106. Eene dergelijke oneenparigheid heb ik ontmoet in den *Roomſchen Byencorf* van ALDEGONDE, alwaar het woord fo 218, en 250 vo met de dubbele, doch fo 214 vo met de enkele *e* voorkomt. In REYDS *Hiſtorie der Ned. Oorlogen* heb ik het woord driemalen, op bl. 6, 9, en 13, met eene dubbele, doch op bl. 32. *nering* met eene enkele.

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 258, en 259, die aan de zachte *e* de voorkeur ſchijnt te geven.

enkele *e* aangetroffen. De laatstgemelde ſchrijfwijze is mij zonder uitzondering voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernisſen*, II. B. bl. 19, 20 en 31. Daarentegen heb ik bij HUYGENS en DE DECKER alleen de harde *e* of *ee* ontmoet. Zie des eerſten *Korenbloemen*, I. D. bl. 199, en de *Rijmoeffeningen* des laatſten, I. D. bl. 196. De aangevoerde voorbeelden, ofſchoon meer voor de harde *e* pleitende, doen echter zien, dat de zachte *e* oudtijds ook in de genoemde woorden heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak deze laatſte alleen doet hooren, aan dezelve de voorkeur geven, en het ſchrijven van *nering* en *generen* zou aanprijzen.

HEETEN of HETEN, (noemen). Het Meſogothiſche *haitan*, en het Angelſaxiſche *hætan* pleiten voor de ſcherpe *e*; doch in den laatstgemelden tongval treft men ook de zachte *e* aan in *hetan*, *hettan*. De hardheid der *e* wordt insgelijks krachtiglijk bevestigd door de uitſpraak van *hieten*, *hijten*, welke in ſommige oorden van ons Vaderland gehoord wordt. Ook KILIAAN en de overzetters van den Staten-Bijbel hebben *heetea*; en niet alleen deze, maar ook alle vroegere en latere ſchrijvers, welke ik daarover heb nagezien. Dus komt de dubbele *e* in dit woord voor in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de

Refereynen van A. BYNS, II. B. bl. 40, 57, 64 en 82; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 12; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 10; in COORNHERTS *Vertaling van Cicero over de plichten*, bl. 124; in den *Roomſchen Byencorf* van ALDEGONDE, fo 229 vo en 265; in de *Hiſtorie der Nederl. Oorlogen* van E. VAN REYD, bl. 18; in het werk van MERULA *over de Wildernisſen*, II. B. bl. 38 en 62; in de *Pſalmen* van CAMPHUYSEN, *Pſalm* 128; de *Korenbloemen* van HUYGENS, I. D. bl. 37, 49, 190, 202, 223, 232, 235, 244 en 378; en de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 84, 92, 107, 128 en 185. Ook de Zeeuwen ſpreken het woord eenigzins hard uit. De Rotterdamſche uitſpraak intuſſchen wil *heten* met de zachte *e*, waarmede eenige ſchrijvers, van daar afkomſtig, inſtemmen, en welke verdedigd wordt door den taalkundigen WEILAND, in zijn *Woordenboek* op *heten*. Hij beroept zich op de oude tongvallen; doch deze pleiten, gelijk wij zagen, niet minder voor de hardheid dan voor de zachtheid der *e*. Bijzonderlijk ook voert hij het oude woord *chedan*, *quedan* ten bewijze aan. Doch, al heeft *heeten* ook hiervan onbetwistbaar zijn oorſprong, zoo kan nogtans hetzelve reeds zeer vroeg op de tong der Nederlanderen verſcherpt zijn, gelijk duidelijk blijkt uit der *Leecken Spiegel*,

gel, een handſchrift der veertiende Eeuw, alwaar men *heeten*, *geheeten* aantreft (*). Op grond van al het aangevoerde maak ik geene zwarigheid, om de *e* in dit woord hard te ſtellen, en dus het ſchrijven van *heeten* aan te prijzen.

KEELE of KELE. Ook in dit woord heeft van ouds tweederlei uitſpraak plaats gehad, zoo als blijkt uit KILIAAN, die *keele*, *kele*, en *keelen*, *kelen*, als het werkwoord, heeft opgeteekend. Het Angelſaxiſche *ceole*, *ciolon* pleit voor de zachte *e* (†). Onze Bijbelvertalers hebben insgelijks overal de zachte *e* in dit woord gebruikt. Zie, bij voorbeeld, *Spreuk.* XXIII. 2, *Ps.* V. 10, *Matth.* XVIII. 28. Ook bij HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 318., heb ik *kele* aangetroffen; doch daarentegen *keelen* bij DE DECKER in zijne *Rijmoefeningen*, II D. bl. 270. Uit deze weinige voorbeelden blijkt, dunkt mij, genoegzaam, dat de zachte *e* oudtijds in dit woord, niet

(*) Zie de meergemelde *Voorrede* van CLIGNETT voor den *Teuthoniſta*, bladz. LXVI. Ook komt het woord reeds met eene dubbele *e* voor in het oude lied, geplaatst in mijne *Proeven van Nederduitſche Welſprekendheid*, bladz. 3, en in de Vertaling van *Boëthius* door JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel bladz. 43.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 254, welke, voornamelijk om die reden, aan de zachte *e* de voorkeur geeft.

niet minder dan de harde, heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de tegenwoordige Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak die letter altijd zacht doet hooren, van oordeel ben, dat men, met den taalkundigen WEILAND in zijn *Woordenboek*, *kele*, niet *keele*, behoort te ſchrijven.

KEEREN of KEREN. Er ſchijnt in dit woord van ouds tweederlei tongval te hebben plaats gehad. In het Angelſaxisch ontmoet men *acærran* (*vertere*), 't welk aan onze harde *e* beantwoordt, en *cerran*, *cyran*, *cyrran*, welke met onze zachte *e* overeenkomen (*). Dat hetzelfde verſchil ook bij ons heeft plaats gegrepen, mag men uit KILIAAN opmaken, die nogtans het woord alleen in den zin van *verrere*, *reinigen*, met de harde en zachte *e* heeft opgeteekend, terwijl het in dien van *vertere* bij hem alleen hard is. Hij ſchijnt dus *keeren* (*vertere*) en *keren* (*verrere*) als onderſcheidene woorden aan te merken; doch hiervoor is, zoo veel mij bekend is, volſtrekt geen grond, maar veeleer moeten beide beteekenisſen, van welke de eene zeer gevoegelijk uit de andere kan worden afgeleid, geacht worden tot hetzelfde woord te behooren. Het is dus alleen de vraag, welke ſchrijfwijze, die met de harde of met de zachte *e*, de algemeenſte zij. Tot antwoord op deze vraag diene, dat ik ſchier bij alle ſchrij-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 256.

ſchrijvers, welke te voren zijn opgenoemd, met eene ſtandhoudende eenparigheid in dit woord de hard-lange *e* heb aangetroffen. Ik zou dit gezegde door eene aanzienlijke lijst van plaatſen kunnen bevestigen, zoo niet die omſlag mij noodeloos voorkwam in eene zaak, welke aan zoo weinig bedenkelijkheid onderhevig is. De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak toch pleit hier insgelijks voor de hardheid der *e*, zoo dat er, voor zoo veel ik weet, geen ander ſpoor van hare zachtheid voorhanden is, dan 't geen, bij den aanvang van dit onderzoek, uit het Angelſaxisch en het *Woordenboek* van KILIAAN is opgegeven. Men zal derhalve, naar ik vertrouw, niet aarzelen, met mij te beſluiten, dat de *e* in het bedoelde woord als hard is aan te merken, en hetzelve dus *keeren*, niet *keren*, geſchreven moet worden.

KEETEN of KETEN. De Rotterdamſche uitſpraak doet hier de hard-lange *e* hooren; doch de voorgang der meeſte achtbare ſchrijveren, waarmede de oude verwantſchapte talen, en de Zeeuwſche uitſpraak overeenſtemmen, pleit voor de zachte *e*. KILIAAN heeft alleen *ketene*, en onze naauwkeurige Bijbelvertaling heeft insgelijks overal de zachte of enkele *e*. Volgens getuigenis van WEILAND ſchrijven, wel is waar, HOOFT, DE DECKER (*), en op verſcheidene plaat-

(*) Zoo deze opgave omtrent DE DECKER naauw-

voegd, heb ik dit woord vruchteloos gezocht; doch in zijne *Proeven van geregelde Afleiding* (II. D. bl. 638.) vinde ik onder *gnijd* alleen *kneden* opgegeven, waaruit men mag opmaken, dat hem in dit woord geen dialektverſchil is bekend geweest, 't welk hij anders altijd pleegt op te teekenen. In de *Korenbloemen* van HUYGENS heb ik insgelijks het woord tweemalen met de enkele of zachte *e* aangetroffen, met name in het Iſte Deel derzelve, bl. 194 en 222, gelijk ook in de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D bl. 359. Het Hoogduitſche *kneten*, *knetten*, en de Zeeuwſche uitſpraak bevestigen mede de zachtheid der *e*. Uit het voorgeſtelde blijkt, mijns achtens, dat er een zeer aanmerkelijk overwigt van gezag voor de zachte *e* in *kneden* plaats heeft, en gevolgelijk dit woord met eene enkele *e* moet geſchreven worden.

KWEEKEN of KWEKEN. De hardheid der *e* in dit woord wordt bevestigd door het IJslandſche *kweika*, en hare oudtijds gemeene verwisſeling met *ei* (*). Ook de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak doet de harde *e* in hetzelve hooren. Men moge dan al bij eenige ſchrijvers, bij voorbeeld bij DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, Iſte D. bl. 103, 114, 120, 166, 172

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 246, en KILIAAN op *queycken*.

172 en 193, doorgaans de enkele of zachte *e* in het gemelde woord aantreffen, dit kan, zoo het niet aan vergisſing zij toe te ſchrijven, ten hoogſte als eene plaatſelijke afwijking beſchouwd worden. De hard-lange *e* daarentegen behoort tot de gemeenlandſche uitſpraak, welke ten rigtſnoer van het ſchrift moet ſtrekken. Men ſchrijve dus *kweeken*, gelijk dit woord ook voorkomt bij OUDAAN in zijne *Poëzij*, I. D. bl. 144, FEITAMA in zijnen *Henrik de Groote*, bl. 17 en 19, en SMITS in zijnen *Rotteſtroom*, bl. 91. Ook in de *Aanteekening* achter het IIIde Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 451, vindt men het woord aldus opgegeven.

MEENIGTE of MENIGTE. De oude verwantſchapte talen pleiten hier meestal voor de zachtheid der *e*, blijkens het Meſogothiſche *manags*, het Angelſaxiſche *menig*, en het Alemanniſche *menige:* alleen heeft het Angelſaxisch ook *mænig*, 't welk met onze harde *e* overeenkomt (*). Ook wordt de zachte *e* krachtiglijk bevestigd door de nog gebruikelijke verkorting tot *mennig*, *menigte*; welke verkorting alleen plaats heeft in woorden, welke de zacht-lange *e* hebben (†). Het zou dus noodeloos zijn in een breeder onderzoek

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 238 en 239.

(†) Zie over dezen regel de plaats van TEN KATE, op bladz. 268 aangehaald.

zoek nopens de zachtheid of hardheid der *e* in dit woord te treden, zoo niet de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak daarin eenparig de harde *e* deed hooren. Van hier ontſtaat natuurlijk het vermoeden, dat er van ouds in dit woord tweederlei dialekt heeft plaats gegrepen; een vermoeden, welks gegrondheid of ongegrondheid nader onderzocht moet worden. Ik heb te dien einde het gebruik zoo van vroegere als latere ſchrijveren, die de harde *e* en *o* door de ſpelling onderſcheiden hebben, nagegaan, doch bij dezelve eene ſtandvastige eenparigheid in het ſchrijven der zachte *e* aangetroffen. KILIAAN heeft alleen *menig*, *menigte* opgeteekend; ook onze naauwkeurige Bijbelvertaling gebruikt beſtendig de enkele of zachte *e*. Hetzelfde gebruik is mij voorgekomen in de *Spelen van Sinnen* te Gent, en in die van Antwerpen, alwaar ik ook eene enkele maal *mennich* heb aangetroffen; in de *Refer.* van ANNA BYNS, II. B. bl. 34, 45, 57 en 75; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 8, 45 en 200 alom; in den *Spieghel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 33 en 39; in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plichten*, bl. 53, 55, 63 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo 30, 81 vo, 91, 110, 118, 122 vo en 224 vo; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 1, 5 en 17; in het werk van MERULA *over de Wildern.* I. B. bl. 16, 25, 42, 59 en

en 231. II. B. bl. 19 en 27; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 24, 25, 110, en 125; in de *Stichtelijke Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 40, 45 en 48; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 38, 74, 178 en 246; in den *Virg.* van VONDEL, bl. 1 en 2; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 76, 78, 95, 195, 313, 320 en 361; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 32, 45, 66, 68, 70 en 121; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 81, 91, 99, 128, 147, 179 en 198; in de *Poëzij* van J. OUDAAN, I. D. bl. 54, 137 en 141, en in den *Haagſchen Broedermoord* van denzelfden Dichter, bl. 7, 75, 83, 91; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 11 en 53. Men merke hierbij op, dat twee der genoemde ſchrijvers, HUBERT namelijk en HOFFERUS, uit Zeeland, en een derde, met name OUDAAN, uit Rotterdam afkomſtig zijn; 't welk eenig vermoeden baart, dat aldaar in vroegeren tijd mede de zachte *e* gehoord werd. Intuſſchen mag ik hierbij niet verzwijgen, dat ik in de *Poëzij* des laatſten eenmaal, en wel I. D. bl. 144, gelijk mede op bl. 115. der bovengemelde *Vertaling* van COORNHERT, en op twee plaatſen van HUYGENS, I. D. bl. 327 en 360, *meenigte* heb aangetroffen. Doch wie, die het veel grooter aantal der te voren uit dezelfde ſchrijvers bijgebragte voorbeelden van het

ge-

gebruik der zachte *e* in aanmerking neemt, zal niet gereed zijn, met mij de laatst aangehaalde voorbeelden aan eene vergisſing van den drukker toe te ſchrijven? Dit althans mag ik vertrouwen, dat niemand dezelve zal doen ſtrekken ter beſtrijding van de regtmatige gevolgtrekking, welke ik uit al het bijgebragte meen te mogen maken, dat namelijk de zachte *e* in *menig*, *menigte* tot de gemeenlandſche uitſpraak behoort, en in de Oudheid zich volſtrekt geen ſpoor vertoont van een plaats gehad hebbend dialektverſchil in dit woord. Hoe zeer dus ook de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak *meenig*, *meenigte* met de hard-lange *e* doet hooren, met welke laatſte eenige latere Rotterdamſche dichters, als SMITS, DE HAES en andere, overeenſtemmen, zal echter, geloof ik, ieder, die het voorgedragene aandachtig overweegt, mij toeſtemmen, dat men, volgens den eenparigen voorgang der achtbaarſte ſchrijveren, geſtaafd door de gebruikelijke verkorting dier woorden tot *mennig*, *mennigte*, voortaan *menig*, *menigte*, met de zachte of enkele *e*, behoort te ſchrijven.

ONTBEEREN of ONTBEREN. Bij KILIAAN vindt men dit woord alleen met de zachte *e* geſchreven. Doch dat daarin ook de harde *e* reeds vroeg gehoord werd, blijkt uit de *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VELT van het

het jaar 1470, alwaar men, volgens getuigenis van LELYVELD, *ontheeren* aantreft (*). Dezelfde schrijfwijze van dit woord kwam den taalkundigen CLIGNETT reeds in der *Leeken Spiegel*, een handschrift der veertiende Eeuwe, voor (†). De harde *e* vond ik insgelijks in de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 224; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 49, 215, 232, 349, 362 en 380, en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 81. Daarentegen kwam de zachte *e* mij voor in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plicht.*, bl. 20; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 166, bij wien ik nogtans elders, II. D. bl. 328, de harde *e* ontmoette; in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 79; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 11. — Het bijgebragte pleit zeker meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e* in het gemelde woord; maar men mag nogtans uit hetzelve, en bijzonder uit het gebruik van KILIAAN, opmaken, dat ook de zachte *e* daarin reeds vroeg gehoord werd. Daar nu de tegenwoordige Zeeuwsche

(*) Zie de *Aanteekening* achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bladz. 453, vergeleken met de *Nota* op bladz. 460.

(†) Zie zijne meermalen aangehaalde *Voorrede* voor den *Teuthonista*, bladz. LXVI, in de Aanteekening.

ſche en Rotterdamſche uitſpraak eenpariglijk deze laatſte bevestigen, zou ik het woord liefst met ééne *e*, *ontberen*, ſchrijven.

PEEREN of PEREN van *peer*. Het Angelſaxiſche *per*, *pere*, pleit voor de zachtheid der *e*, gelijk mede de afleiding des woords van het Latijnſche *pirum*, daar, volgens de waarneming van TEN KATE (*), alle woorden, uit het Latijn of Fransch afkomſtig, en in die talen den klemtoon op *i* of *e*, doch bij ons op de lange *e* ontvangende, die *e* zacht hebben. Doch daarentegen bevestigt de van ouds gebruikelijke verwisſeling der lange *e* in dit woord met den tweeklank *ei* de hardheid der genoemde letter. KILIAAN, bij wien men deze verwisſeling vindt opgeteekend, geeft daarom aan de harde *e* de voorkeur, hoewel hij tevens *pere* met de enkele *e* opgeeft, ten bewijze dat, reeds in zijnen tijd, de *e* in dit woord op ſommige plaatſen zacht klonk. De Bijbelvertalers hebben, blijkens hunne Taalregels (†), insgelijks de harde of dubbele *e* verkozen. TEN KATE vergenoegt zich met de opgave van het dialektverſchil, zonder de zaak te beſlisſen. De weinige voorbeelden, welke mij, onder het naſlaan van onderſcheidene ſchrijveren, van dit woord zijn

(*) I. Deel, bladz. 242 en 243.

(†) Zie dezelve achter de *Hiſtorie van de Nederduitſche Overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bladz. 79.

zijn voorgekomen, pleiten allen voor de hardheid der *e*. Dus vind ik hetzelve met eene dubbele *e* geſchreven in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo 84 vo; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 336, 349 en 385; en in den *berijmden Virgilius* van VONDEL, bl. 4. Men ziet uit het voorgeſtelde, dat, offchoon de zachte *e* in dit woord reeds vroeg plaats had, de harde nogtans algemeener was. Ik zou uit dien hoofde tot het gebruik van de laatſte of het ſchrijven van *peeren* beſluiten, zoo niet de Rotterdamſche en meest gebruikelijke Zeeuwſche uitſpraak de zachte *e* bevestigde, en daardoor een overwigt van gezag voor dezelve werd te weeg gebragt, naar ons oordeel, genoegzaam, om aan de zachte *e*, en dus aan het ſchrijven van *peren*, de voorkeur te geven.

SCHEEREN of SCHEREN. Dit woord behoort wederom tot die woorden, waarin van ouds tweederlei uitſpraak heeft plaats gehad. Reeds in het Angelſaxisch doet zich dit verſchil voor, alwaar *ſcæran* (*tondere*) aan onze harde, doch *ſciran* (*radere*) aan onze zachte *e* beantwoordt. KILIAAN heeft beide *ſcheeren* en *ſcheren*, doch, 't geen opmerkelijk is, alleen *affcheren*. Ook TEN KATE gewaagt van het plaats hebbend dialektverſchil in dit woord (*); doch ſchijnt aan *ſchee-*

(*) I. Deel, bladz. 211.

ſcheeren den voorrang te geven (*). Dezelfde ſchrijfwijze is den taalkundigen CLIGNETT reeds voorgekomen in den meermalen genoemden *Leecken Spiegel* (†). Hiermede ſtemmen onze Bijbelvertalers overeen, en, onder andere ſchrijvers, ook ALDEGONDE in zijn' *Roomſ. Byenc.* fo 241; HUYGENS in zijne *Korenbl.*, I. D. bl. 139, en DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 364. Het voorgeſtelde leert ons, dat, wel is waar, de harde *é* in dit woord, meer dan de zachte, gevonden, maar nogtans deze laatſte in hetzelve, reeds zeer vroeg, hier en daar gehoord werd. Daar nu de zachte *e* met de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenkomt, zou ik aan deze laatſte liefst plaats geven, en dus *ſcheren*, *afſcheren*, *beſcheren* (*toewijzen*) enz. ſchrijven.

SLEEPEN of SLEPEN. Ook in dit woord had van oude tweederlei dialekt plaats. Het werd te voren meermalen *ſleipen* uitgeſproken, gelijk het woord bij KILIAAN, en ook nog bij VONDEL voorkomt in zijnen *Palamedes*, bl. 18; eene uitſpraak, welke, zoo als bekend is, de hard-

(*) Op die wijze althans wordt het woord door hem geſchreven in zijne *Eerſte Proeve van geregelde Afleiding*, II. D. bladz. 340.

(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthoniſta*, bladz. LXVI. in de Aanteekening.

hardheid der *e* aanwijst. Dezelfde ſchrijfwijze heb ik aangetroffen in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo 128 vo en 230. Dat nogtans ook de zachte *e* in het genoemde woord reeds vroeg, hier en elders, gehoord werd, blijkt uit den ſtraks genoemden KILIAAN, die ook *ſlepen* heeft opgeteekend. Onze Bijbelvertaling heeft op ééne plaats *ſleepen*, op eene andere *ſleypen*, en op eene derde *ſlepen*, welk laatſte LELYVELD bij verzinning meent te zijn (*). Doch het verdient opmerking, dat het woord op de beide eerstgenoemde wijzen voorkomt in het Oude Verbond, namelijk *Jerem.* XV: 3, en XXIII: 19; doch op de laatstgemelde wijze in het Nieuwe Verbond, en wel *Joann.* XXI: 8. Dit geeft, dunkt mij, eenige aanleiding tot het vermoeden, of ook misſchien de Vertalers van het Nieuwe Verbond de *e* in hetzelve voor zacht gehouden hebben. Doch, wat hiervan ook zijn moge, de zachte *e* wordt buiten tegenſpraak door den voorgang van verſcheidene achtbare ſchrijveren geſtaafd. Deze namelijk vond ik in het werk van MERULA over *de Wildernisſen*, I. B. bl. 30; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 89, 195 en 220; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 114, 115 en 135, en II. D. bl. 289; en

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 455.

en eindelijk in den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 1, 4, 77, 93, 95 en 99. In Zeeland en te Rotterdam wordt het woord thans ook algemeen met de zachte *e* uitgeſproken; weshalve ik, te meer daar *ſleipen*, voor zoo ver ik weet, geheel in onbruik is, liefst *ſlepen* met de zachte *e* zou ſchrijven.

SMEEREN of SMEREN. Het meermalen opgemerkte dialektverſchil had ook in dit woord, ſedert de vroegſte tijden, plaats. De Angelſaxiſche woorden *ſmere* (*adeps*), en *ſmeran*, *ſmirian* en *ſmyrian* (*unguere*) bevestigen de zachte *e*. Volgens TEN KATE (*) was bij ons oulinks ook *ſmere* in gebruik, 't welk KILIAAN mede in zijn Woordenboek heeft opgeteekend. Doch voor 't overige vindt men bij hem *ſmeeren*, aan welke ſchrijfwijze TEN KATE insgelijks den voorrang ſchijnt te geven. Ook komt dezelve, volgens getuigenis van LELYVELD, reeds voor in de meermalen genoemde *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VILT, van 1470. (†). De weinige voorbeelden, welke ik van dit woord, bij het naſlaan van onderſcheidene ſchrijveren, ontmoet heb, bevestigen insgelijks de hardheid der *e*. Dus vind ik het met *ee* geſchreven in de *Spe-*

(*) I. Deel, bladz. 259.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 455.

Spelen van Sinne te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 156; in den *Roomsch Byenc.* van ALDEGONDE, fo. 15, 122 en 268; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER I. D. bl. 119 en 153. Intusschen pleit de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak voor de zachte *e*; weshalve ik, daar deze in de Oudheid niet ongewoon was, en door het Angelsaxisch, alsmede door het te voren insgelijks gebruikelijke *smeuren* bevestigd wordt, aan de schrijfwijze van *smeren*, boven die van *smeeren*, de voorkeur zou geven.

SPEENEN of SPENEN. Ook de uitspraak van dit woord was van ouds onderscheiden. Men zeide namelijk zoowel *speene* of *speine*, als *spene* of *spenne*, en gevolgelijk zoo wel *speenen*, als *spenen*. De eerste uitspraak of de harde *e* komt overeen met het Angelsaxische *spana* (*mammae*). Doch *spene*, *spenen* met de zachte *e* schijnt bij ons reeds vroeg meer in gebruik te zijn geweest; althans geeft KILIAAN, die *speene*, *speyne* slechts met een woord heeft opgeteekend, daaraan duidelijk de voorkeur, met wien TEN KATE overeenstemt (*). Ook is de zachte *e* mij voorgekomen in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS bl. 66 en 116; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER,

(*) I. Deel. bladz. 239.

KEN, I. D. bl. 81; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 67. De Zeeuwſche uitſpraak bevestigt mede de zachte *e*, doch de Rotterdamſche doet *ſpeene*, *ſpeenen* hooren. Wat nu zal men volgen? De beſliſſing is in der daad moeijelijk, daar zoo voor het een als voor het ander veel valt in te brengen. Daar nogtans de zachte *e* van ouds algemeener ſchijnt geweest te zijn, zou ik liefst *ſpene*, *ſpenen* ſchrijven, gelijk ik ontdek, dat de kundige ſtellers van de *Lijst van Woorden*, *welke onderſcheidenlijk met* ei *of* ij, *met* e *of* ee, *met* o *of* oo *geſchreven worden*, bij de *Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* ontworpen, die woorden insgelijks geſpeld hebben.

TEEDER of TRDER. In het Woordenboek van KILIAAN, worden beide *teder* en *teeder* opgegeven. Hetzelfde verſchil is ook door TEN KATE opgeteekend, die tevens aanmerkt, dat het Angelſaxiſche *tedrian* (*tenereſcere*) voor de zachte *e* pleit (*). Onze Bijbelvertaling, waarin het woord meermalen voorkomt, heeft altijd *teeder*. Zie, bij voorbeeld, *Gen.* XXXIII: 13., 2 *Sam.* III: 39., *Prov.* IV: 3., *Jeſ.* XLVII: 1., en vele andere plaatſen. Ook in andere ſchriften is het woord mij met de harde *e* voorgekomen, als in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 152.; in de *Aeneis*

(*) I. Deel bladz. 260.

Aeneis van VAN GHISTELE bl. 37; in de *Vertaling van Cicero over de Plichten* door COORNHERT, bl. 91 en 107; in de *Pſalmen* van HUBERT, bl. 183; in de *Ned. Poëm.* van HOFFRUS, bl. 72 en 117; in den *Rotteſtroom* van BRITS bl. 165 en in de *Stichtelijke Gedichten* van P. DE HAES bl. 21. — Daarentegen heb ik in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET bl. 228, driemalen *teder* aangetroffen. Doch het bijgebragte doet, mijns achtens, genoeg zien, dat *teeder* met de harde *e* bij ons algemeener is; en, daar de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak mede de harde *e* doet hooren, aarzel ik niet te beſluiten, dat men voortaan *teeder* behoort te ſchrijven.

TEELEN of TELEN. Het Angelſaxiſche *teolan*, *tilean*, *tiolan* pleit voor de zachte *e* (*). Doch bij ons heeft in dit woord van ouds zoo wel de harde, als zachte *e*, plaats gehad. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek beide *teelen* en *telen*; doch onze Bijbelvertaling alleen het eerſte. Zie *Gen.* VIII: 17, *Hand.* VII: 19. en 1 *Tim.* V: 14. In de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 364, vinde ik insgelijks *teelen*; doch in de *Mengeld.* van HOOGVLIET bl. 133, *telen* met de zachtlange *e*. TEN KATE geeft, op de ſtraks aangehaalde

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 260.

de plaats, aan de laatſte ſchrijfwijze de voorkeur, voornamelijk, naar 't ſchijnt, om de overeenkomst van het Angelſaxisch met de Rotterdamſche uitſpraak, welke alleen *telen* doet hooren. Daar de Zeeuwſche de zachte *e* insgelijks bevestigt, zou ik liefst het voetſpoor van TEN KATE volgen.

TEENEN of TENEN, van *teen* (*vimen*). Het Meſogothiſche *tains*, Angelſaxiſche *tan*, en het Alemanniſche *zeinna* (*vimen*) bevestigen ten ſterkſte de ſcherp-lange *e* (*). Ook KILIAAN heeft alleen *teene*, *teenen*, en ons gebruikelijke *tien*, *tienen korf* ſtrekt mede ten bewijze van de hardheid der *e*. De Rotterdammers en Zeeuwen ſpreken insgelijks de lange *e* in *teenen* hard of ſcherp uit. Wij zouden dus dit woord, als onbetwistbaar de hard-lange *e* hebbende, hier met ſtilzwijgen zijn voorbijgegaan, zoo niet hetzelve, op gezag onzer Bijbelvertaling, *Dan.* II: 41, met de zachte of enkele *e* ware opgegeven in de meermalen gemelde *Aanteekening* achter het III. D. van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 456. Doch wie erkent niet gereedelijk, dat deze enkele plaats, waarin zeer gemakkelijk eene verzinning kan zijn ingeſlopen, niets afdoet tegen zoo vele onwraakbare bewijzen, welke voor de hardheid der *e* pleiten?

TEEREN of TEREN van *teer* (*pix*). De Angel-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 248.

gelſaxiſche woorden *tare*, en *teor* (*pix liquida*), waarvan het eerſte aan onze harde, het laatſte aan onze zachte *e* beantwoordt, doen ons reeds een plaats hebbend verſchil van uitſpraak kennen. KILIAAN heeft *teer*, *teere*, en *terre*, welke verdubbeling van den medeklinker, gelijk bekend is, voor de zachte *e* pleit. Ook TEN KATE heeft het dialektverſchil opgeteekend en aan de zachte *e* de voorkeur gegeven (*). LELYVELD heeft, in de meermalen genoemde *Aanteekening* (†), insgelijks *teren*, gelijk mede de te voren gemelde *Lijst van Woorden* enz., bij de *Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* opgemaakt. De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak bevestigt insgelijks de laatst gemelde ſchrijfwijze, welke het mij verkieslijkst voorkomt te volgen.

TEEREN of TEREN (*attenuare*, *conſumere*) met deszelfs afgeleiden en zamengeſtelden. De Angelſaxiſche woorden *teorian*, *tirian* en *tyrian* pleiten voor de laatst voorgeſtelde ſchrijfwijze. Ook bij ons was de zachte *e* van ouds niet ongewoon, gelijk uit het Woordenboek van KILIAAN blijkbaar is, die nogtans aan de harde *e*, als waarſchijnlijk in zijnen tijd meer gebruikelijk, de voorkeur ſchijnt te geven. Ook de Bijbelverta-

ling

(*) I. Deel bladz. 240.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 456.

ling heeft overal *teeren*, *teeringe* en *verteeren*, als *Exod.* XII: 39, XXIV: 17, *Levit.* XXVI: 16, *Jes.* XXIX: 6, *Hebr.* XII: 29, en vele andere plaatsen. Desgelijks is de harde *e* mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 156; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 73 en 78 op de keerzijde; in den *Roomsch Byenc.* van ALDEGONDE, f° 33. v°, en 115 v°; in de *Historie* van VAN REYD, bl. 12 en 21; in den *Loffanck van Jesus Christus* van D. HEINSIUS, bl. 13; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 82, 207, 214 en 331; en in de *Rijmoeff.* van DE BECKER, I. D. bl. 158 en 369, en II. D. bl. 288. Daarentegen heb ik de zachte *e* ontmoet in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 31 en 113, waar ik echter, bl. 11, ook *verteeren* heb gevonden; en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 91. Het bijgebragte, hoewel zeker meer de hardheid dan de zachtheid der lange *e* in de bedoelde woorden bevestigende, doet nogtans zien, dat een deel der Nederlanderen van ouds ook *teren*, *verteren* gesproken en geschreven heeft. Daar nu de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak die woorden eenpariglijk op de laatst gemelde wijze doet hooren, achte ik het raadzaamst dien voorgang in het toekomende te volgen.

WEEREN of WEREN. Ook in dit woord heeft

van

van ouds tweederlei uitſpraak plaats gehad. Dit verſchil doet zich reeds in het Angelſaxisch voor, alwaar *waran* voor de harde, doch *weran*, *werian* voor de zachte *e* pleiten. In het Frankduitsch echter ontmoeten wij alleen de zachte *e* in *weran*, gelijk mede in het Kimbriſche *veria* (*). Bij ons zeide men te voren ook *wairen*, 't welk de hardheid der *e* duidelijk aanwijst; doch dat men overlang ook reeds *weren* ſprak en ſchreef, is uit KILIAAN blijkbaar, die *weeren*, *weyren*, en *weren* heeft opgeteekend. Intusſchen ſchijnt de hard-lange *e* van ouds in dit woord algemeener te zijn geweest, dan de zacht-lange. De eerſte althans komt, volgens getuigenis van CLIGNETT (†), reeds voor in den meergemelden *Leecken Spiegel*, gelijk mede, naar de verzekering van LELYVELD (§), in de geſchrevene *Vertaling van Boëthius* door JACOP VILT. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *weeren*. Dezelfde ſchrijfwijze heb ik aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in die van Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 27; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 25 en 79; in den *Roomſ. Byenc.* van

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 261.

(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthoniſta*, bl. LXVI. in de Aant.

(§) Zie HUYDECOPERS *Proeve* III. D. bl. 458.

van ALDEGONDE, fo 2, 11, 71, 93, 120, 137 vo en op vele andere plaatſen; in de *Hiſtorie* van VAN REYD bl. 4 en 12; in het werk van MERULA *over de Wildernisſen*, II. B. bl. 18, 21 en 36; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 4; in de *Pſalmen* van HUBERT, bl. 166; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 35, 40, 86, 107, 209 en op vele andere plaatſen; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D bl. 176 en 198; in den *Haagſch. Broederm.* van OUDAAN bl. 90 en 91; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA bl. 7 en 17. Doch, hoezeer ook een aanzienlijk deel der achtbaarſte ſchrijveren voor de hardheid der *e* pleit, zijn mij nogtans ook verſcheiden voorbeelden van de zacht-lange *e*, zelfs bij eenigen dier ſchrijveren, uit welke ik zoo aanſtonds voorbeelden der hard-lange heb bijgebragt, onder het oog gekomen, welke ik hier insgelijks zal mededeelen. Dus vond ik *weren* in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 67; in het werk van MERULA over de *Wildernisſen*, I. B. bl. 51, 115, 129, en II. B. bl. 10, 30, 35 en 40, welke voorbeelden talrijker zijn dan die der harde *e*, uit denzelfden ſchrijver opgeteekend; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN bl. 91; in de *Pſalmen* van HUBERT bl. 165; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 70; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN bl. 79 en 80, en in deszelfs

zelfs *Poëzij*, I. D. bl. 155; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET bl. 79; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 33; en in de *Sticht. Ged.* van F. DE HAES bl. 60. De zachte *e* in *weren* wordt dus niet alleen door het gebruik der meeste oude, met de onze verwantſchapte, talen, maar ook door den voorgang van vele Nederduitſche ſchrijveren bevestigd, waarmede de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenſtemt. Het komt mij derhalve verkieslijkst voor de *e* in het gemelde woord zacht te ſtellen, en, overeenkomſtig hiermede, *weren*, *afweren*, *beweren* enz. te ſchrijven.

ZWEEREN of ZWEREN (*jurare*). Het Angelſaxiſche *ſwerian*, *ſwerïga*, en het Frankduitſche *ſweran* en *ſwerran* bevestigen de zachtheid der *e* in dit woord. Daarentegen pleit het IJslandſche *ſvaeria* voor de hardheid der gemelde letter. In het Meſogothisch vindt men *ſwaran* (*jurare*), en *ſweran* (*honorare*). Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt in dit woord plaats gehad, gelijk uit KILIAAN blijkbaar is, die aan de zachte *e*, als waarſchijnlijk in zijnen tijd meest gebruikelijk, de voorkeur geeft. Dat echter ook de harde *e* reeds vroeg in hetzelve gehoord werd, blijkt uit der *Leecken Spiegel*, en de *Vertaling van Boëthius* door J. VILT, in beide welke ſtukken men *zweeren* aantreft

treft (*). Onze Bijbelvertalers hebben insgelijks de harde *e* verkozen (†). Dezelve is mij ook voorgekomen in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo II Vo, 13, 14 Vo, 100 Vo; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 24 en 27; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 117; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 36; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 49 en 231; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 112 en 120. Doch de zachte *e*, welke ik ook bij HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 75, heb aangetroffen, wordt niet alleen door den voorgang der meeste oude aanverwante talen en het gezag van KILIAAN, maar ook door de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak krachtiglijk bevestigd; weshalve ik, deze aannemende, *zweren* zou ſchrijven.

ZWEEREN of ZWEREN (*ulcerare*). KILIAAN heeft *ſweren*, *ſweyren*; ten bewijze, dat dit woord in zijnen tijd, zoo met de zachte, als harde *e*, welke laatſte met *ei* naauw verwant is, werd uitgeſproken. De Alemanniſche en Frankduitſche woorden *ſuerd*, *ſuero* (*dolor*), en *ſueren* (*pla-*

(*) Zie de *Voorrede* van CLIGNETT voor den *Teuthoniſta* bl. LXVI in de Aant., en HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 458.

(†) Zie hunne *Taalregels* achter de meergemelde *Hiſtorie* door N. HINLOPEN bl. 79.

dien tijde een dialektverſchil plaats had. De aangevoerde voorbeelden intusſchen pleiten zoo ſtellig voor de hardheid der *o* in de gemelde woorden, welke ook door de Zeeuwſche uitſpraak bevestigd wordt, dat de Rotterdamſche, welke de zachte *o* doet hooren, mijns oordeels, niet in aanmerking kan komen, om tegen zoo veel gezags op te wegen. Men moet echter van de voorgeſtelde woorden zorgvuldig onderſcheiden de woorden, *togen*, trekken, nog overig in ons *zieltogen*; *betogen*, betrokken; *opgetogen*, opgevoed; *overtogen*, overtrokken; *onvertogen*, niet uitgeſteld, gelijk het woord bij KILIAAN verklaard wordt, thans gemeenlijk zoo veel als, onbetamelijk; alle welke woorden met de zachte of enkele *o* uitgeſproken en geſchreven worden.

BLOODE of BLODE. TEN KATE, I. D. bl. 279, wil dit woord op de laatst voorgeſtelde wijze geſchreven hebben, om de gewone verwisſeling der *o* met *eu*. Zekerlijk pleit deze krachtig voor de zachtheid der *o*; maar ik twijfel nogtans, of men aan dien bewijsgrond wel zoo veel gewigts moge hechten, dat dezelve alle andere bewijsgronden, welke eenparig voor de hardheid der *o* pleiten, zou kunnen opwegen. De genoemde taalkenner toch heeft reeds opgemerkt, dat KILIAAN, in overeenkomst met de Rotterdamſche uitſpraak, *bloode* heeft, en deze ſchrijfwijze insgelijks bevestigd wordt door het IJslandſche *blaudur*;

dur, (*femineus*, *timidus*). Met den voorgang van KILIAAN en de Rotterdamſche uitſpraak, ſtemt niet ſlechts die der Zeeuwen overeen, maar ook het gebruik van alle ſchrijveren, in wier werken mij dit woord is voorgekomen. Onze Bijbelvertaling heeft *bloode*, *Richt.* VII. 3, welke ſchrijfwijze reeds veel vroeger voorkomt in de meermalen gemelde *Vertaling* van JACOP VILT (*). Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in den *Spiegel der Minnen* door COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 32 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 72; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 29; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 133. Ik zou, op grond van het voorgeſtelde, liefſt gelooven, dat *bleu* is aan te merken als geſproten uit eene plaatſelijke of gewestelijke afwijking van de gemeenlandſche uitſpraak, en dus aan *bloode*, met de dubbele of hard-lange *o*, de voorkeur geven.

BOOGE of BOGE. Niet ſlechts onder ons, maar ook reeds in het Angelſaxisch doet zich in dit woord verſcheidenheid van tongval voor. Dus treft men in de gemelde taal *boga* (*arcus*), en *beage* (*corona*) aan, waarvan het eerſte aan onze

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 447.

ze zachte, het laatſte aan onze harde *o* beantwoordt. KILIAAN heeft *booge* en *boge*. Onze Bijbelvertaling, waarin het woord zeer dikwijls gevonden wordt, heeft overal *boge*. De zachte *o* is mij insgelijks voorgekomen in de *Aeneis* van VAN GHISTELE, bl. 10 en 13; in het werk van MERULA over de *Wilderniſſen*, I. B. bl. 141, II B. bl. 10, 20 en 21; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 34, 80, 103 en 170; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 91, 93, 325 en 345; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 125; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 18. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak bevestigt insgelijks de zacht-lange *o*, welke, mijns oordeels, als met de gemeenlandſche uitſpraak overeenſtemmende, alleen aanprijzing verdient.

BOOREN of BOREN (meervoud van *boor*, of werkwoord). Van ouds werd dit woord onder ons, zoo wel met de zachte als met de harde *o*, uitgeſproken en geſchreven. De eerſte komt overeen met het Angelſaxiſche *bor* (*ſcalprum*), en *borian*, (*terebrare*). Bij KILIAAN vindt men *booren* en *boren*; doch het eerstgemelde ſchijnt in zijnen tijd algemeener te zijn geweest, althans door hem verkozen te zijn. Onze Bijbelvertaling heeft de hard-lange *o*. Zie *Exod.* XXI: 6, *Job* XL: 9. *Jeſ.* XXXVI: 6, en verſcheidene andere plaatſen. Desgelijks heb ik de harde *o*

aangetroffen in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 142, 342, 369, 381 en 446; en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 90. In den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN heb ik eens *booren*, bl. 17, doch tweemalen *boren*, bl. 6 en 37, aangetroffen; welk laatſte ook voorkomt in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 10. De tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak doet altijd de zacht-lange *o* hooren; weshalve ik aan deze, als blijkens het Angelſaxiſche gebruik en de aanteekening van KILIAAN, onder ons reeds vroeg niet ongewoon, boven de hard-lange de voorkeur zou geven.

DOOLEN of DOLEN. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), wordt de zacht-lange *o* in dit woord bevestigd door de Angelſaxiſche woorden *dolice*, dwaasſelijk, en *dol-ſcipe*, dwaling. Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt plaats gehad, gelijk TEN KATE, ter aangehaalder plaatſe, ook aanteekent. Reeds in de *Vertaling* van JACOP VILT vindt men *doolen* en *dolen* geſchreven (†). Ook KILIAAN heeft het woord op beiderlei wijzen opgegeven. Onze Bijbelvertaling heeft alleen *doolen* met de harde *o*. Zie *Gen.* IV: 12, *Spreuk.* V: 20, *Ezech.* XXXIV: 6, en meer andere plaatſen. Daarentegen is *dolen*,

(*) I. Deel, bladz. 294.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel. bladz. 441.

len, met de zacht-lange *o*, mij voorgekomen in de *Refer.* van ANNA BYNS, II. B. bl. 20 en 23; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 93; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 276; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 190 en 355; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 467 en 475. — De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak pleit mede voor de zachtheid der *o*; weshalve ik het ſchrijven van *dolen* zou aanprijzen, waarnan TEN KATE insgelijks de voorkeur geeft.

GEDOOGEN of GEDOGEN. Ter bevestiging van de hardheid der *o* in dit woord, en het eenvoudige *doogen*, vergelijkt TEN KATE, I. D. bl. 295, daarmede de Angelſaxiſche woorden *deagle*, *deahle*, *deagol* (*latens*) en *theaht* (*tectus*); doch het door hem insgelijks bijgebragte *dyhle* (*latens*) pleit, volgens zijnen dialektregel (*), voor de zachte *o*. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek alleen *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*, met de hard-lange *o*, welke insgelijks voorkomt in het meermalen genoemde werk van JACOP VILT (†). Ook bij de verdere ſchrijvers, welke ik heb nageſlagen, is mij het gebruik der harde *o* in de genoemde woorden beſtendig voorgekomen. Op die wijze namelijk wor-

(*) Zie I. Deel bl. 165.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve* enz. III. D. bl. 488.

worden zij geſchreven in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne*; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 25 en 51; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 7. op de keerzijde, bl. 202, 205 en 226; in den *Sp. der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 14, 39 en 40 op de keerzijden; in de *Vertaling* enz, door COORNHERT bl. 70; in het werk van MERULA over *de Wildern.*, I. B. bl. 37, 64 en 127, en II. B. bl. 48; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 33, 80, 81, 161, 198 en 249; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 32, 60, 93, 225, 247, 316 en 355; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 29; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 88 en 118; in den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 27, 50, 51, 88 en 107, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 226; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 40; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA bl. 4; en eindelijk in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 2 en 21. Tegen zoo talrijke voorbeelden van de hard-lange *o*, is mij ſlechts een enkel van de zacht-lange voorgekomen, met name in den boven aangehaalden *Sp. der Minnen*, bl. 23 op de keerzijde; en in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 12. Doch deze weinige voorbeelden kunnen, naar ons oordeel, niet alleen geenszins opwegen tegen het veel grooter aantal van voorbeelden, waarin de harde *o* voorkomt, maar zijn zelfs niet genoegzaam,

zaam, om het vroeg beſtaan van een dialektverſchil in de genoemde woorden te bewijzen, waarvan anders geen ſpoor voorhanden is. Ik zou dus, hoe zeer ook de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak thans *dogen*, *gedogen* enz. doet hooren, nogtans aan de hard-lange *o*, als gegrond op de gemeenlandſche uitſpraak, de voorkeur geven, te meer daar zich anders geheel geen verſchil opdoet tusſchen *dogen* (*pati*), en *dogen*, *deugen* (*valere*), welke woorden echter wel degelijk onderſcheiden zijn. Men ſchrijve dan *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*.

GENOOTEN of GENOTEN (meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot*). Het Angelſaxiſche *neat* (*colonus*, *ſervus*, *paraſitus*) pleit, volgens de opmerking van TEN KATE (*), voor de harde *o*. KILIAAN ſtelt dezelve insgelijks hard, en onze Bijbelvertaling heeft mede overal *genooten*. Zie *Gen.* XIV: 13, *Ps.* XLV: 8, en *Gal.* VI: 10. Dezelfde ſchrijfwijze is mij voorgekomen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 60, 64, 101, 111, 182, 196 en 197; in den berijmden *Virg.* van VONDEL, bl. 219 en 289; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 265; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 100, 108, 156, en II. D. bl. 290; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 16, 18, 30,

(*) I. Deel, bladz. 270.

30, 70, 72, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 220; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 152 en 163; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 6 en 10; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 51, 75, 109 en 115; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 3. De Zeeuwſche uitſpraak pleit mede voor de hardheid der *o*. Daarentegen heb ik de zacht-lange *o* aangetroffen in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7 op de keerzijde, bl. 12 en 44 op de keerzijde; in de *Hiſtorie* van VAN REYD, bl. 25; en in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 326. Deze laatſte ſchrijfwijze wordt door de tegenwoordige uitſpraak der Rotterdammers bevestigd, naar welke nogtans, 't geen opmerkelijk is, blijkens het voorgeſtelde, de Rotterdamſche dichters SMITS en DE HAES zich niet geſchikt hebben. Het bijgebragte moet ons, mijns oordeels, natuurlijk brengen tot het beſluit, dat de ſpelling van *genooten*, met de hard-lange *o*, de voorkeur verdient boven die van *genoten*.

HOONEN of HONEN. Volgens de opmerking van TEN KATE, I. D. bl. 298, bevestigen de Angelſaxiſche woorden *heane* en *heanlic* de hard-lange *o* in dit woord. Deeze komt ook alleen voor bij KILIAAN, en in onze Bijbelvertaling, als: 1 *Sam.* XVII: 25, *Nehem.* VI: 13, *Ps.* XLII: 11, en op meer andere plaatſen. Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in de *Aen.* van

VAN

VAN GHISTELE, bl. 196 op de keerzijde, en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 86 en 133. Daarentegen is de zacht-lange *o* mij voorgekomen in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 456. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak bevestigt deze laatſte ſpelling; welke het mij raadzaamst voorkomt in het toekomende te volgen, en dus *honen* te ſchrijven.

KLOOVEN of KLOVEN (meervoud van *klove*, en werkwoord). Het Angelſaxiſche *cleafan* bevestigt de ſcherp-lange *o*; doch het deelwoord *clofen* (*fiſſus*) pleit voor de zachte *o*. Bij KILIAAN vind ik alleen *klove*, *kloven*, met de zacht-lange *o*. Onze Bijbelvertaling bevestigt insgelijks deze laatſte. Zie *Exod.* XXXIII: 22, *Job* XXX: 6, *Jer.* XIII: 4, *Luc.* XVI: 26, en meer andere plaatſen. Dezelfde ſchrijfwijze is mij voorgekomen in het Werk van MERULA *over de Wiklern.*, II. B. bl. 15. De Zeeuwſche uitſpraak ſtemt hiermede overeen; doch de Rotterdamſche doet *klooven* met de harde *o* hooren. Het komt mij nogtans voor, dat de zachte *o* algemeener is, en gevolgelijk het ſchrijven van *klove*, *kloven*, de voorkeur verdient.

KOOZEN of KOZEN, 't welk in *liefkoozen* of *liefkozen* in gebruik is. Volgens TEN KATE (*), bevestigt het Meſogothiſche *kausjan*, *gustare*, *ten-*

(*) I. Deel, bladz. 271.

tentare, *experiri*, de hard-lange *o*. Doch beter wordt daarmede, mijns oordeels, vergeleken het Frankduitſche *koſon* (*ſermocinari*), 't welk met onze zachte *o* overeenkomt (*). KILIAAN heeft *koozen*, *lief koozen*, met de hard-lange *o*. In onze Bijbelvertaling daarentegen wordt *lief kozing*, met de zacht-lange *o*, gevonden, *Ezech.* XXXIII: 31. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit insgelijks voor de laatſte, welke ook, volgens de waarneming van den taalkundigen KLUIT (†), bevestigd wordt door *kozelen*, *keuzelen*, het voortdurend werkwoord van *kozen*. Ik zou derhalve liefst *kozen*, *lief kozen*, ſchrijven.

LOOCHENEN of LOCHENEN. Het Meſogothiſche *laugnjan*, en het Frankduitſche en Alemanniſche *lougnen* bevestigen de hardheid der *o* in dit woord (§), welke ook met het Hoogduitſche *laugnen* overeenkomt. Ook bij ons wordt het vrij eenparig met de ſcherp-lange *o* gevonden. Dus treft men *loochenen* aan bij JACOP VILT (†), en ruim eene eeuw later bij KILIAAN. Ook onze Bijbelvertaling heeft daarin altijd de harde *o*. Zie *Gen.* XVIII: 5, *Spreuk.* XXX: 9, *Matth.* XXVI:

(*) Zie de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 282.
(†) Zie de *Nieuwe Bijdr.* I. Deel, bladz. 330.
(§) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 271 en 300.
(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 441.

XXVI: 70, *Hand.* IV: 16, en vele andere plaatſen. Dezelfde ſchrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, I. B. bl. 53, en II. B. bl. 9, 20 en 85; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 61 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo 219 vo; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 66, 223 en 361. De Zeeuwſche uitſpraak komt met dezen voorgang overeen; de Rotterdamſche alleen doet *lochenen* met de zacht-lange *o* hooren. Doch het overwigt van gezag is, mijns oordeels, zoo beſlisſend voor *loochenen*, dat het geen' twijfel kan lijden, of men het woord met de hard-lange *o* te ſchrijven hebbe.

NOOPEN of NOPEN. Ook de ſchrijfwijze van dit woord moet door een beknopt onderzoek beſlist worden, daar de Rotterdammers hetzelve zoo wel *nopen* als *noopen*, doch meest op de laatstgemelde wijze, uitſpreken. Bij KILIAAN vinde ik alleen *nopen* met de zacht-lange *o* opgeteekend. Dezelfde ſchrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 36 en 51; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 87 en 141 op de keerzijde; in het werk van MERULA over de *Wildern.*, I. B. bl. 123; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 22, 107 en 512. De Zeeuwſche uitſpraak bevestigt insgelijks de zachte *o*; weshalve ik geloof, dat het Rotterdamſche *noopen* aan

ver-

bij ons plaats hebbende, volgens welken bastaard-woorden of bastaard-gelijkende, welke in 't Latijn of Fransch op *o* of *u*, en bij ons op de lange *o* den klemtoon ontvangen, die *o* zacht hebben (*).

POOGEN of POGEN. Dat in dit woord van ouds een dialektverschil onder ons plaats greep, blijkt uit KILIAAN, bij wien men *poghen* en *pooghen* vindt opgeteekend, welk laatste nogtans in zijnen tijd algemeener schijnt geweest te zijn. In de Bijbelvertaling komt het woord niet, dan in den onvolmaakt en volmaakt-verledenen tijd, voor; doch de Taalregels, door hare vervaardigers ontworpen, leeren ons, dat zij de *o* in hetzelve als hard- of scherp-lang hebben aangemerkt (†). Hiermede komen overeen de Gentsche en Antwerpsche *Spelen van Sinne*; A. BYNS, in hare *Refer.* II. B. bl. 35 en 51, en III. B. bl. 102; VAN GHISTELE in zijne *Aeneïs*, bl. 125 en 149; MERULA *over de Wildern.* II. B. bl. 18 en 28; HUBERT in zijne *Ps.* bl. 28, 80, 118 en 163; HUYGENS in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 51, 148 en 388; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm.* bl. 91; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 130; OUDAAN in zijn' *Haagsch. Broeder-*

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 289—291.

(†) Zie de *Bijlagen* tot de *Historie van de Nederlandsche Overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bladz. 84.

derm. bl. 92; en HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 64. Daarentegen is *pogen* mij voorgekomen in de *Sticht. Rijm.* van CAMPHUYSEN, bl. 25; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl. 250; en in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 218; welke beide laatſte ſchrijvers echter, blijkens het ſtraks aangeteekende, ook de hard-lange *o* gebruiken. In Zeeland en Rotterdam wordt doorgaans *pogen*, met de zacht-lange *o*, gehoord; doch bij de Zeeuwen ook hier en daar *poogen*. Uit het voorgeſtelde blijkt, dat, wel is waar, de ſcherp-lange *o* in dit woord te voren algemeener geweest is, dan de zacht-lange, maar dat nogtans ook deze laatſte van ouds daarin hier en elders gehoord werd; weshalve ik, daar de zachte *o* met de doorgaande Zeeuwſche en algemeene Rotterdamſche uitſpraak overeenkomt, aan dezelve de voorkeur geven en dus *pogen* ſchrijven zou.

ROOME of ROME. Ook in dit woord heeft onder ons tweederlei dialekt plaats. De hard-lange *o* wordt reeds gevonden in een Handſchrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertaling* van JACOP VILT (*). KILIAAN heeft insgelijks de harde *o*, zelfs in *Roomein*. Dezelve is mij ook, doch niet meer dan eens, voorgekomen in

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bladz. 440 en 441.

in de Antwerpſche *Spelen van Sinne*; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 44 en 45; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fº 14, 17 vº, 19 vº, 23, 24 en 42; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 8 en 24; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 48, 110, 210, 234, 331 en 352; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 209 en 211; en in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 68. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *Roome.* Zie *Hand.* XVIII: 2, XXVIII: 14, *Rom.* I: 15, en meer andere plaatſen. Daarentegen heb ik de zachte *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen, op twee plaatſen, en op eene derde *Romeynen;* in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 69, 76 en 126; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fº 4, 5, 6, 7, 17, 22, 31, 33, 35 en 70; in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl. 49, 119, 138, en II. B. bl. 13, 16 en 24; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 108 en 182; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 425; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 12 en 52; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 15 en 17. Volgens het voorgeſtelde is het gezag voor de zachte *o* in het gemelde woord na genoeg gelijk aan dat voor de harde; doch de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak, de laatſte bevestigende, doet zeker het gezag voor de ſcherp-

357, 364, 368 en 375; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 157 en 208. Ook onze Bijbelvertaling heeft *rooze*, *Hoogl.* II: 1, en *Jeſ.* XXXV: 1. De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in twee der ſtraks aangehaalde ſchriften, den *Spiegel der Minnen* namelijk, bl. 18 en 19 op de keerzijde, en de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 123; mitsgaders in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 14, en deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 136; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89, 223, 226, en 235; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 177; en in den *Rotteſtr.* van SMITS, bl. 94. Daar de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak, en de afleiding van het Latijnſche *roſa* mede voor de zachte *o* pleiten, zou ik deze laatſte liefst behouden, en dus *roze*, *rozen* ſchrijven.

SCHROOMEN of SCHROMEN. Bij KILIAAN komt dit woord alleen op de eerstgemelde wijze voor. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *ſchroomen*, als: *Job* XLI: 16, 2 *Petri* II: 10, en op meer andere plaatſen (*). Desgelijks is de hard-lange *o* mij voorgekomen in de *Hiſtorie* van VAN REYD bl. 24, waar nogtans, op bl. 21, ook de zacht-lange gevonden wordt; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104, en 341; in de *Rijm-*

(*) Vergelijk de Taalregels, achter de meergemelde *Hiſtorie* van N. HINLOPEN, bl. 116.

Rijmoeff. van DE DECKER, I. D. bl. 200; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 12. Daarentegen heb ik de zacht-lange *o* ontmoet in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 67; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 50 en 106; in de *Psalm.* van HUBERT, bl. 31 en 109; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 71; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 25. De zacht-lange *o* wordt ook krachtelijk bevestigd door hare gebruikelijke verwisſeling met *eu*, in *ſchreumen* en *ſchreumig*, en door de algemeene uitſpraak der Zeeuwen. Ik zou dus, hoezeer ook de Rotterdammers *ſchroomen* doen hooren, nogtans van oordeel zijn, dat *ſchromen* met de gemeenlandſche uitſpraak meer overeenſtemt, en gevolgelijk de voorkeur verdient.

SMOOKEN of SMOKEN. De Angelſaxiſche woorden *ſmoca* (*vapor*) en *ſmocian* (*vaporare*), gelijk mede het Engelſche *ſmoke*, bevestigen de zachtheid der *o* (*). Onder ons heeft van ouds een dialektverſchil plaats, zoo als blijkt uit KILIAAN, bij wien men *ſmooken* en *ſmoken* vindt. In de ſchrijftaal is het woord niet zeer gemeenzaam; waardoor ik het ſlechts eenmaal, en wel met de zacht-lange *o*, heb aangetroffen in de *Pſalm.*

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 306 en 307.

Pſalm. van HUBERT, bl. 165. Hiermede ſtemt de Zeeuwſche uitſpraak overeen; doch de Rotterdamſche doet *ſmooken*, met de ſcherp-lange *o*, hooren. Uit het voorgeſtelde, hoewel naauwelijks genoegzaam ter beſlisſinge der ſchrijfwijze, komt mij nogtans voor, dat die met de zachte *o*, als door het Angelſaxisch bevestigd wordende, het meest voor zich heeft; weshalve ik, deze volgende, liefst *ſmoken* ſchrijven zou.

SMOOREN of SMOREN. Het Angelſaxiſche *ſmoran* pleit voor de zacht-lange *o* in dit woord (*). Dezelve wordt ook bevestigd door hare oude, en bij KILIAAN, die anders *ſmooren* heeft, reeds opgeteekende verwisſeling met *eu*. De harde *o* echter, welke in het Woordenboek van KILIAAN voorkomt, heb ik ook in verſcheidene andere ſchriften aangetroffen, als in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 61, en III. B. bl. 6 en 54; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 39 en 229 op de keerzijde; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fº. 120 vº; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 196 en 235; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl. 298. — De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 150 op de keerzijde, die echter, blijkens het ſtraks

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 233.

ſtraks aangemerkte, op andere plaatſen de harde *o* heeft; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 6 en 109, en in deszelfs *Počzij*, I. D. bl. 146 en 227; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 21 en 90. De Rotterdammers en Zeeuwen ſpreken insgelijks de lange *o* in dit woord zacht uit; welke eenparigheid van voorgang, gevoegd bij de van ouds gebruikelijke verwisſeling der *o* in *eu*, het ſchrijven van *ſmoren*, mijns achtens, verkieslijkst maakt.

SNOODE of SNODE. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), bevestigen het Meſogothiſche *ſnutrs*, het Kimbriſche *ſnotur*, het Angelſaxiſche *ſnotor* (*ſapiens*, *callidus*, *aſtutus*) en het IJslandſche *ſnotur* (*velox*, *alacer*) de zachte *o* in dit woord, voor zoo verre het, in den zin van *loos*, *ſlim*, oudtijds in gebruik was, en nog hedendaags, ginds en elders, met name in Vriesland (†), niet ongewoon is. In de algemeene beteekenis intusſchen van *ſlecht*, *verachtelijk*, in welke alleen het woord bij KILIAAN voorkomt, wordt het niet alleen bij dezen taalkenner, maar ook bij alle vroegere en latere ſchrijvers,

(*) I. Deel, bladz. 307.

(†) Zie de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieſchen Tongval*, door den Hoogleeraar E. WASSENBERGH, Iſte Stuk, bladz. 96.

vers, die de onderſcheiding der hard- en zacht-lange *o* hebben waargenomen, zoo eenpariglijk met de harde *o* gevonden, waarmede de Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenſtemt, dat het geenszins bedenkelijk zijn kan, of men *ſnoode* te ſchrijven hebbe. Ik zou dit door eene aanzienlijke lijst van voorbeelden bevestigen, zoo niet die omſlag mij in eene zoo ontwijfelbaare zaak overtollig toeſcheen. Het komt mij dus onbetwistbaar voor, dat men *ſnood*, ook in den zin van *ſlim*, *loos*, met eene harde *o* moet ſpellen, en het dialektverſchil, 't welk zich tusſchen de oude aanverwante talen en de onze vertoont, aan eene vroege en algemeene verſcherping der *o* op de tong der Nederlanderen toeſchrijven. Immers levert het gemelde verſchil geenen genoegzamen grond op, om *ſnood*, ſlim, en *ſnood*, ſlecht, als twee onderſcheidene woorden aan te merken (*), daar zich de laatſte beteekenis zeer natuurlijk en ongedwongen uit de eerſte laat afleiden, en er honderd andere voorbeelden voorhanden zijn, dat een woord, 't welk oorſpronkelijk in eene goede, of althans onzijdige beteekenis gebezigd

(*) Ook TEN KATE houdt *ſnood* in beide beteekenisſen voor hetzelfde woord, zoo als duidelijk blijkt uit het door hem geſtelde in zijne *eerſte Proeve van Geregelde Afleiding*, II. Deel, bladz. 399.

zigd werd, naderhand alleen in een' kwaden zin in gebruik is gekomen.

STOOREN of STOREN. Het Meſogothiſche *andſtaurran* (*fremere in aliquid*), 't welk TEN KATE met het genoemde woord vergelijkt, zou de hard-lange *o* bevestigen; doch de zacht-lange komt overeen met het Angelſaxiſche *ſtyran* (*). Bij ons ſchijnt oudtijds de harde *o* meest in gebruik te zijn geweest; althans vinde ik bij KILIAAN alleen *ſtooren*, *verſtooren*. Onze Bijbelvertalers hebben dezelfde ſchrijfwijze gevolgd. Zie *Deut.* XXVIII: 20, *Spreuk.* X: 14 en 29, *Jeſ.* XVI: 4, en meer andere plaatſen. Hiermede komen overeen de Antwerpſche *Spelen van Sinne;* A. BYNS, in hare *Refer.* II. B. bl. 53 en 82; VAN GHISTELE, in zijne *Aen.* bl. 7 op de keerzijde, 39, en 229 op de keerzijde; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 322, 345, 383 en 385, en II. D. bl. 87; en DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 196. Dat nogtans de zachte *o*, ook reeds vroeg, niet ongemeen was, is uit verſcheidene voorbeelden blijkbaar. Dus leest men *ſtoren* in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 16 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 32, 63, 81, 87 en 109; in het werk van MERULA over de *Wildern.*, I. B. bl.

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 284.

bl. 24 en 100; in de *Psalm.* van HUBERT, bl. 32; in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 136; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 478. Deze zachte *o* wordt ook niet weinig bevestigd door het vrij gebruikelijke *ſteuren*, *verſteuren*, welk laatſte, onder anderen, voorkomt bij HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 135, en door de tegenwoordige uitſpraak der Zeeuwen en Rotterdammers. Ik zou derhalve van oordeel zijn, dat men, de laatst voorgedragene ſpelling volgende, *ſtoren*, *verſtoren* behoorde te ſchrijven.

STROOMEN of STROMEN. Oudtijds werd, blijkens het opgeteekende door KILIAAN, voor *ſtroom* ook *ſtroem* gezegd, 't welk, naar de opmerking van TEN KATE (*), met de zachtlange *o* overeenkomt. Doch de hard-lange *o* werd, niet ſlechts ten tijde van KILIAAN en reeds vroeger (†), maar ook in vervolg van tijd, en wordt nog tegenwoordig door de Zeeuwen en Rotterdammers zoo algemeen in dit woord uitgeſproken en geſchreven, dat het geen' twijfel kan lijden, of men *ſtroomen* te ſchrijven hebbe. Het komt mij dus overtollig voor, de lijst van voorbeelden, welke ik, ter bevestiging van het gezeg-

(*) I. Deel, bladz. 284 en 308.

(†) *Stroomen* met de hard-lange *o* komt reeds voor bij JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 456.

zegde, zoo uit onze Bijbelvertaling, als uit vele andere, in dit ſtuk gezag hebbende, ſchrijvers, zou kunnen bijbrengen, hier mede te deelen, te meer, daar ook de Angelſaxiſche woorden *ſtream* en *ſtreamian* ons duidelijk de hard-lange *o* doen kennen.

TOONEN of TONEN, meervoud van *toon* (*tonus*). De oorſprong des woords van het Latijnſche *tonus*, het Angelſaxiſche *tonigan* (*tonare*), en het Engelſche *tune* pleiten voor de zacht-lange *o*. Intusſchen ſchijnt het woord op de tong der Nederlanderen reeds vroeg verſcherpt te zijn. Althans vinde ik bij KILIAAN alleen *toonen*, *ſonare*, opgegeven. Desgelijks heb ik de hard-lange *o* aangetroffen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 34; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 344, 524 en 535; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 145; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 78, 83 en 120; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 54; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 159. De Zeeuwen en Rotterdammers, doch de laatſten niet algemeen, zeggen insgelijks *toonen;* weshalve ik geloof, dat men de hard-lange *o* als door het ſpraak- en ſchrijfgebruik gevestigd aanmerken, en dus *toonen* ſchrijven moet.

TROONEN of TRONEN, meervoud van *troon*. Ook hier heeft dezelfde afwijking plaats, welke wij in het voorgaande *toonen* opmerkten. Het La-

Latijnſche *thronus* (van het Griekſche θρονος), vordert de zacht-lange *o*. Daarentegen is de hard-lange *o* mij eenparig voorgekomen bij de ſchrijvers, welke in dit ſtuk gezag hebben. Dus vond ik dezelve in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 41, 42 en 52; in de *Pſalmen* van CAMPHUYSEN, *Ps.* 68; in die van HUBERT, bl. 125, 133 en 146; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 103 en 208; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89 en 90. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *troonen*, als *Jeſ.* XIV: 9, *Dan.* VII: 9, *Matth.* XIX: 28, *Coloſ.* I: 16, en op vele andere plaatſen. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak bevestigt mede de hard-lange *o*; weshalve men, zich naar dezen eenparigen voortgang ſchikkende, *troonen* behoort te ſchrijven.

VROOMEN of VROMEN, meervoud van *vroom*. De zachte *o* in dit woord wordt bevestigd door het Angelſaxiſche *freom*, *frome*, *from* (*fortis*, *ſtrenuus*), en het IJslandſche *froomur* (*probus*) (*). KILIAAN heeft insgelijks alleen de zachte *o*. Onze Bijbelvertaling daarentegen heeft doorgaans *vroomen*. Zie *Gen.* XLII: 11, *Spreuk.* XI: 6; XXVIII: 10, en meer andere plaatſen. Doch met den voorgang van KILIAAN ſtemmen de

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 285.

ling der lange *o* met *eu*. Dus vind ik *weunen* of *weuning* meermalen in de *Korenbl.* van HUYGENS, als I. D. bl. 106, 360, 373 en 378. De doorgaande Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit inslijks voor de zacht-lange *o*; weshalve het mij verkieslijkst voorkomt, voortaan *wonen*, *bewonen* enz. te ſchrijven.

ZOO of ZO. Uit de Taalregels, te vinden achter de *Hiſtorie van de Nederlandſche overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 83, blijkt, dat onze Bijbelvertalers hebben goedgevonden een onderſcheid te maken tusſchen *zo*, *alzo*, tranſitivum, in *zo kwam hij*, *zo geſchiedde het*, en wat dies meer is, en tusſchen *zoo*, *alzoo*, comparativum. Anderen wederom willen, dat men *zo*, voor *indien*, met eene enkele, doch *zoo* (*ita*) met eene dubbele *o* zal ſchrijven. Doch het is mij gebleken, dat deze onderſcheidingen louter willekeurig zijn, en verre de groote meerderheid der achtbaarſte ſchrijveren het woordje *zoo*, zonder opzigt op deszelfs gebruik, met de hard-lange *o* ſchrijft. Ik zou derhalve, als dergelijke onderſcheidingen, op grond van het gezegde in de eerſte Afdeeling dezer Verhandeling, voor ijdel en nutteloos houdende, den laatstgemelden eenparigen voorgang der achtbaarſte ſchrijveren volgen, te meer daar geene der genoemde onderſcheidingen door het gebruik gevestigd is.

WOORDENLIJST

TER

AANWIJZING

VAN DE

SPELLING.

de meeste ſchrijvers overeen, als VAN GHISTELE in zijne *Aen.* bl. 10 en 254; ALDEGONDE, in zijn' *Roomſ. Byenc.*, f° 18, 108 v°, 218, 219, 229 v° en 231; HEINSIUS, in zijne *Ned. Poëmata*, bl. 8; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 59, 104, 201 en 340; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm.* bl. 77, 81 en 87; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 145, 161 en 212; HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 35 en 205; en FEITAMA, in zijnen *Henrik de Groote*, bl. 8. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit mede voor de zacht-lange *o*, welk een en ander het buiten twijfel ſtelt, dat men *vromen* behoort te ſchrijven. *Vrome*, nut, voordeel, en *vromen*, van nut zijn, vorderen insgelijks de zacht-lange *o*.

WOONEN of WONEN. Het Frankduitſche *wonan* (*manere*), en de Angelſaxiſche woorden *wunian*, *wunigan* (*habitare*) pleiten voor de zachtlange *o* in dit woord. KILIAAN nogtans heeft alleen *woonen* met de hard-lange *o*. Deze komt ook reeds vroeger voor, in een handſchrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertalinge* van JACOP VILT (*). Onze Bijbelvertaling ſtemt hiermede overeen, zoo als te zien is uit *Gen.* XIII: 6, *Job* XXX: 6, *Pſalm* XV: 1. *Luc.* XI: 26, 2 *Cor.* VI: 16, en vele andere plaatſen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 440 en 458.

ſen (*). Desgelijks heb ik de hard-lange *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 56; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 8 op de keerzijde; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 49 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 24, 55, 64 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fº 120 vº, 257 en 262; in het Werk van MERULA over *de Wildern.*, II. B. bl. 13 en 19; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 33, 39, 63, 77, 93 en 378; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 94, 98 en 139. De zachte *o* daarentegen, welke ik mede in de ſtraks genoemde *Spelen van Sinne* te Gent eenmaal ontmoet heb, is mij voorgekomen, in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS, bl. 11 en 107, en in deszelfs *Loff. op J. Chr.*, bl. 23; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 13 en 39; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 98 en 107, en in deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 140; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 24 en 120; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 19 en 60. Deze zachte *o* wordt insgelijks niet weinig bevestigd door de gebruikelijke verwisſeling

(*) Vergelijk ook de Taalregels, achter de meergemelde *Iliſtorie* enz. door HINLOPEN, bl. 82, waaruit nogtans blijkt, dat er verſchil van gevoelen tusſchen de overzetters heeft plaats gehad.

Althans.
Alzoo, bijwoord, en voegwoord.
Amazone.
Amb..
Amsterdam.
Amsterdamsch, bijvoegelijk naamwoord.
Anderdeels.
Andersins.
Andijvie.
Anemonen, meervoud van *anemoon.*
Anijs.
Antwoord.
Apotheek.
Arbeid.
Arsenaal.
Artikel.
Artsen, meerv. van *arts.*
Artsenij.
As (*assen*) van een wiel.
Asch, het overgebleven van een verbrand ligchaam.
Aschepoester.
Aspersie.
Athene.
Averegts, bijwoord.
Averegtsch, bijvoegelijk naamwoord.
Avontuur.
Azië.
Azijn.

B.

Baai, meervoud *baaijen.*
Baarblijkelijk.
Baardeloos.
Baarzen, meervoud van *baars.*
Baauwen.
Bakkebaard.
Balein.
Balsem.
Barbaarsch, bijvoegelijk naamwoord.
Barder, van *bar.*
Barsch, bijvoegelijk naamwoord.

Bataafsch, bijvoegelijk naamwoord.
Bedektelijk.
Bederfelijk.
Bedorven.
Bedoven.
Bedreven.
Bedrogen, deelwoord van *bedriegen.*
Beducht.
Beenen, meervoud van *been.*
Beeren, meervoud van *beer.*
Beeten, meervoud van *beet*, zekere wortel.
Begeeren.
Begeerlijk.
Begijn.
Begrafenis.
Begrijpelijk.
Behagelijk.
Beheeren.
Behelzen.
Behooren.
Behoorlijk.
Behoudens, voorzetsel.
Bei voor *bezie*, meervoud *beijen.*
Beide.
Beiden, werkwoord.
Beijeren, op de klokken spelen.
Beijert, hetzelfde als *bajert.*
Beitel.
Beken, meervoud van *beek.*
Bekentenis.
Bekeren, werkwoord van *beker.*
Bekkeneelen, meervoud van *bekkeneel.*
Beklagelijk.
Bekoorlijk.
Bekoren.
Bekrozen, deelwoord van het volgend werkw.
Bekruizen, verouderd werkwoord, met roer besmeren.
Bekwamelijk.
Belagchelijk.
Beleedigen.
Beleefdelijk.
Beleemen.
Beleid, verstand, bestuur.

Belijden, bekennen, en behelpen.
Beloven.
Benaauwdelijk.
Beneden.
Beneenen, neen zeggen.
Bereiden, gereed maken.
Bereids, reeds.
Berigt.
Berkenmeijer.
Berooid, *berooider*.
Berucht.
Beſcheid.
Beſcheren, toedeelen.
Beſef.
Beſeffeloos.
Beſingelen.
Beſluiteloos.
Beſmettelijk.
Beſpottelijk.
Beſtaanlijk.
Beſteden.
Beſtuurder.
Betamelijk.
Bete, de daad van *bijten*, of het *gebetene*.
Beter.
Betigten, als afkomſtig van *tijgen*.
Betogen, bedekt.
Betoogen, bewijzen.
Betrekkelijk.
Beurzen, meervoud van *beurs*.
Beurſch, bijvoegelijk naamwoord, week, verrot.
Beurzig.
Bevattelijk.
Beven.
Bever, zeker dier.
Bevindelijk.
Bevoegdelijk.
Bewaarder.
Bewaarheden.
Bewaarnis.
Bewegelijk.
Bewogen.
Bezeeren.
Bezem.
Bezigen.
Bezittelijk.
Bezwaarlijk.
Bezweken.
Bezwijken.
Bij (*honigbij*).
Bijbelſch, bijvoegelijk naamwoord van *bijbel*.

Bijkans.
Bijl.
Bijsterder van *bijster.*
Bijt.
Bijten.
Bijvoegelijk.
Bijzen, oud werkwoord, heet, onstuimig zijn.
Bisschoppelijk.
Bits, *bitser.*
Bitterder, van *bitter.*
Blaauw.
Blazoen.
Blaren, bij verkorting voor *bladeren.*
Bleeken, werkwoord, van *bleek.*
Bleeten, hetzelfde als *blaten.*
Blei, *bleijen*, zekere visch.
Blein, blaar.
Blijde, zeker krijgstuig.
Blijdelijk, van *blijde*, vrolijk.
Blijk, bewijs.
Blijven.
Blikfem.
Blindelijk.
Blindelings.
Bloedeloos.
Bloeijen.
Bloesem.
Bloode.
Blootelijk.
Blooten, werkwoord, van *bloot.*
Blozen.
Blusschen.
Blutsen, kneuzen.
Bode.
Bodem.
Boeijen.
Boeijer, zeker vaartuig.
Boekweit.
Boeleren.
Boender.
Boersch, bijvoegelijk naamwoord.
Boetse, hetzelfde als *poetse.*
Boetseren.
Boezel.
Boezem.
Bogchel.
Bogen, meervoud van *boog.*
Bogen, roemen.

Bogt, van *buigen*.
Bokſe, broek.
Bombazijn.
Bonſing, zeker dier.
Bonzen, meervoud van *bons*, en werkwoord.
Boomen, meervoud van *boom*.
Boomen, werkwoord.
Boonen, meerv. van *boon*.
Boordevol.
Boorder, zelfſtandig naamwoord van *boren*, en *boorden*.
Booswicht.
Booten, meervoud van *boot*, zeker vaartuig, en van *boot*, een vrouwelijk tooiſel.
Bootſen, (*nabootſen*).
Booze, *boos*.
Bordeelen, meervoud van *bordeel*.
Boren, meervoud van *boor*, en werkwoord.
Borgtogt.
Bosſen, meervoud van *bos*, bondel, en werkw. tot bosſen binden.
Bosch.
Boter.
Botſen, ſtooten.
Boud, ſtout.
Bout, ijzeren nagel.
Boven.
Braauwen, ſcheepswoord.
Bragt, van *brengen*.
Braſem, zekere viſch.
Breede, *breed*.
Breeuwen, hetzelfde als *braauwen*.
Breidel.
Breiden, breed maken.
Breiden, *breijen*, vlechten.
Brein.
Bridſen.
Brieſchen.
Brij, pap.
Broeijen, *broeden*.
Broodeloos.
Brooden, meervoud van *brood*.
Brozen, meervoud van *broos*, een tooneellaars.
Broze, *broos*, dat ligt breekt.

Bruijen.
Bruiſen, ſchuimen.
Bruskelijk.
Buijen, meervoud van *bui*, en werkwoord.
Bullebak.
Bunſing, hetzelfde als *bonſing.*
Burgemeester.

C.

Cedel.
Ceder.
Cel.
Cement.
Ceſar.
Chaos.
Chriſtelijk.
Chriſtus.
Cijfer.
Cijns.
Cilinder.
Cimbaal.
Cipier.
Cipres.
Cirkel.
Citer.
Citroen.
Coloſſe.
Concilie.
Corinthe.

D.

Dagelijks, bijwoord.
Dagelijksch, bijvoegelijk naamwoord.
Daags, bijwoord.
Daagsch, bijvoegelijk naamwoord.
Daalder.
Dacht, van *denken.*
Dadelijk.
Dankbaarlijk.
Dankelijk.
Danſen, meervoud van *dans*, en werkwoord.
Dauw.

Dauwel.
Deelen, meervoud van *deel*, en werkwoord.
Deerlijk.
Deernis.
Deesem.
Degelijk.
Degen.
Deinen, golven, van waar *deining* in gebruik is.
Deinzen.
Deken, dekkleed.
Deken, overste, van *decanus.*
Deluwe (*lividus*).
Demoed.
Denkelijk.
Deren.
Derwaarts.
Deugdelijk.
Deurwaarder.
Deze.
Dicht, *dichtsluk.*
Diefsch, bijvoegelijk naamwoord.
Diggel.
Digt, vast, van *dijgen.*
Dijden, *dijen*, *dijgen.*
Dije.
Dijk.
Disch.
Doch, voegwoord.
Dochter.
Doenlijk.
Dog, een hond.
Dojer, van een ei.
Dolen.
Dolfijn.
Doller, van *dol.*
Donsen, bijvoegelijk naamwoord, van *dons.*
Doodelijk.
Dooden, meervoud van *dood*, en werkwoord.
Doodsch, bijvoegelijk naamwoord.
Doogen, lijden, in *gedoogen*, *mededoogen.*
Dooijen.
Doopen.
Dooren, meervoud van het oude *door*, dwaas.
Doorgaans.
Doorluchtig.
Doove, *doof.*
Doozen, meerv. van *doos.*

Dor-

Dordrecht.
Doren, meervoud van *door*, dojer.
Doren, *doorn.*
Dorſchen.
Dozijn.
Draaijen.
Dragelijk.
Dragt, van *dragen.*
Dreigen.
Drevel.
Dreven, meervoud van *dreef.*
Drieſchen, dreigen.
Driestelijk.
Drijven.
Droesſem.
Droezig.
Droogen, van *droog.*
Droomen, van *droom.*
Drostelijk.
Druiſchen.
Duchten.
Duitsch, bijvoegelijk naamwoord.
Duivelsch, bijvoegelijk naamwoord.
Duizelen.
Dukaat.
Duldelijk.
Duldeloos.
Dunner, van *dun.*
Duurder, van *duur.*
Dwaasſelijk.
Dwars, *dwarſer.*
Dweepen.
Dweil, zamengetrokken van *dwegel.*
Dwingelijk.

E.

Echel, bloedzuiger.
Echt, huwelijk.
Echt, wettig, onvervalscht.
Echter, voegwoord.
Edeler, van *edel.*
Edik.
Eeden, meervoud van *eed.*
Eendragtelijk.

Ecne

Eene, *een*, zoo wel lidwoord, als telwoord.
Eenerhande.
Eenerlei.
Eengrepig.
Eenig.
Eenigzins.
Eenvoudig.
Eerder.
Eeren, verouderd woord, voor ploegen.
Eeren.
Eerlijk.
Eeuw.
Ega, om het gebruik, voor *eega.*
Egel.
Ei, tusschenwerpsel.
Egypte.
Eigen.
Eijeren, meerv. van *ei.*
Eik, zekere boom.
Eikel.
Eiker, zeker vrachtschip.
Eiland.
Eindelijk.
Eindeloos.
Eischen, meervoud van *eisch*, en werkwoord.
Eland, zeker dier.
Elefant.
Element.
Elleboog.
Ellende.
Elzen, meervoud van *els*, zekere boom.
Engelsch, bijvoegelijk naamwoord.
Erbarmelijk.
Erfelijk.
Erfenis.
Ertsen, meervoud van *erts.*
Esschen, meervoud van *esch*, zekere boom.
Eten.
Etsen.
Ettelijk.
Europa.
Evel, *euvel.*
Even, *effen.*
Everzwijn.
Ezel.

F.

Fabrijk.
Fariſeër, voor huichelaar.
Fariſeesch, bijv. naamw.
Fatſoeneren.
Feekſen, meerv. van *feeks.*
Feilen, dwalen.
Feilen, dweilen.
Feit.
Feitel.
Feitelijk, van *feit.*
Feller, van *fel.*
Femelen.
Fezikken, ſtil praten.
Fierder, van *fier.*
Fij, tusſchenwerpſel.
Fijmelen.
Fijn.
Fijt.
Fiksch, bijv. naamw.
Filomeelen, meerv. van *filomeel*, nachtegaal.
Fiolen, van *fiool*, eene ſoort van *flesch.*
Flaauwelijk.
Flanſen.
Fleemen.
Fleerzen, meervoud van *fleers*, klap.
Flere, *fleer*, een flecht, lui vrouwmensch.
Flerecijn, jicht.
Flesch.
Flikflooijen.
Flitſe, pijl.
Floerſen, meervoud van *floers.*
Fluksch, bijv. naamw.
Flus, ook *fluks*, bijwoord.
Fluweelen, van *fluweel.*
Fondſen, meervoud van *fonds.*
Fonkelen.
Fontein.
Fooijen, meerv. van *fooi.*
Foolen, verouderd werkwoord, voor ſollen, beſpotten, kwellen (*).
For-

(*) Ik volg in de ſpelling van dit woord KILIAAN, TEN

Formeerder.
Formeren.
Forsch, bijvoegelijk naamwoord.
Fraaijelijk.
Franſijn, perkament.
Fratſen.
Frisch, bijvoegelijk naamwoord.
Fronſel.
Fronſen, van *frons.*
Futſelen.

G.

Gaaijen, paren.
Gaauw.
Ga, verkort van *gade.*
Galeijen, meervoud van *galei.*
Galerij.
Ganſchelijk.
Ganzen, meervoud van *gans.*
Gareelen, meerv. van *gareel.*
Gebaren, meervoud van *gebaar.*
Gebeten, deelwoord van *bijten*
Geboden, deelwoord van *gebieden.*
Gebogen, deelwoord van *buigen.*
Geboren.
Gebrekkelijk.
Gebrekkig.
Gebroken, deelwoord van *breken.*
Gebruikelijk.
Gedachte.
Gedichtſel.

Ge-

TEN KATE, I. D. bl. 310, en de meergenoemde *Lijst*, bij de *Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde* opgemaakt. WEILAND heeft *felen.*

Gedoken, deelwoord van *duiken.*
Gedreven, deelwoord van *drijven.*
Gedrogt, van *driegen*, bedriegen.
Gedrogtelijk.
Gedropen, deelwoord van *druipen.*
Gedwee.
Geene, *geen*, ontkennend bijvoegelijk naamwoord.
Geenszins.
Geeren, van *geer*, een ſtrook ſchuins geſneden linnen.
Geeſel.
Geestelijk.
Geeuwen.
Gegeten, deelwoord van *eten.*
Gegleden, deelwoord van *glijden.*
Gegoten, deelwoord van *gieten.*
Gegrepen, deelwoord van *grijpen.*
Geheele, *geheel.*
Gehcimenis.
Gehucht.
Geijen, ſcheepswoord.
Geiler, van *geil.*
Geinſter, een glimmende vonk.
Gelt.
Gekeven, deelwoord van *kijven.*
Gekreten, deelwoord van *krijten.*
Gekropen, deelwoord van *kruipen.*
Gekweten, deelwoord van *kwijten.*
Gelach, van *lagchen.*
Geldeloos.
Geler, van *geel.*
Geleden, deelwoord van het oude *lijden*, gaan; alsmede van *lijden*, verdragen.
Geleidelijk.
Geleken, deelwoord van *lijken.*
Gelijkenis.
Geloken, deelwoord van *luiken.*
Geloofelijk.
Gelooven.
Gemacht.

Gemakkelijk.
Gemeener, van *gemeen.*
Gemeenlijk.
Gemelijk.
Gemoedelijk.
Gene, aanwijzend voornaamwoord.
Geneeslijk.
Generen.
Genengelijk.
Genezen.
Genoegelijk.
Genoten, meerv. van het *imperfectum*, en deelwoord van *genieten.*
Genooten, meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot.*
Gereden, deelwoord van *rijden.*
Gereedelijk.
Gerecht van eene tafel, en regterlijke onderzoeking.
Geregtelijk.
Gereide, *gerei*, gereedſchap.
Gerijfelijk.
Gerucht.
Gerustelijk.
Geſchichte, geſchiedenis, welk laatſte, als meer Hollandsch, de voorkeur verdient.
Geſchoren, deelwoord van *ſcheren.*
Geſchoten, deelwoord van *ſchieten.*
Geſlacht, zelfſtandig naamwoord.
Geſlepen, deelwoord van *ſlijpen.*
Geſloken, deelwoord van *ſluiken.*
Geſlopen, deelwoord van *ſluipen.*
Geſloten, deelwoord van *ſluiten.*
Geſneden, deelwoord van *ſnijden.*
Geſnoten, deelwoord van *ſnuiten.*
Geſpenſen, meervoud van *geſpens.*
Geſpoten, deelwoord van *ſpuiten.*
Geſproken, deelwoord van *ſpreken.*

Geſteltenis.
Geſtoken, deelw. van *ſteken.*
Geſtreken, deelwoord van *ſtrijken.*
Geſtrengelijk.
Getij.
Getijde, jaargetij.
Getogen, getrokken.
Getrouwelijk.
Gevaarlijk.
Gevangenis.
Gevankelijk.
Geveinsdelijk.
Gevel.
Geven.
Gevloden, deelwoord van *vlieden.*
Gevlogen, deelwoord van *vliegen.*
Gevloten, deelwoord van *vlieten.*
Gevoegelijk.
Gevolgelijk.
Geweren, meervoud van *geweer.*
Gewestelijk.
Gewigt, van *wegen.*
Gewijsde.
Gewisſelijk.
Gewoner, van *gewoon.*
Gewoonlijk.
Gewricht.
Gewrocht.
Gezag.
Gezamenlijk.
Gezete, *gezeet*, gewaad.
Gezeggelijk.
Gezelſchappelijk.
Gezigt.
Gezoden, deelwoord van *zieden.*
Gezworen, deelwoord van *zweren.*
Gidſen, meervoud van *gids.*
Gijk, ſcheepswoord.
Gijl, brouwerswoord.
Gijpen.
Gijzelen.
Ginds, bijwoord.
Gindsch, bijv. naamw.
Gipſen, van *gips.*
Giſſen.
Glanſen, meervoud van *glans.*
Glanzen, werkwoord.
Glanzig.

Gleiſen.
Glijden.
Gliſſen.
Gloeijen.
Gloren.
Glorie.
Goddelijk.
Goddeloos.
Godsvrucht.
Goedkooper, van *goedkoop.*
Gonzen.
Goochelen.
Gooijen.
Goten, meervoud van *goot.*
Gorzen, meervoud van *gors.*
Goteling.
Grafelijk.
Graauw.
Gracht.
Graveren.
Greelen, meervoud van *greel.*
Greenen, bijvoegelijk naamwoord van *green.*
Grepen, meervoud van *greep.*
Grein, zekere ſtof.
Grenzen, van *grens.*
Gretig.
Grieksch, bijvoegelijk naamwoord.
Griezelen.
Grijnen, het gezigt vertrekken, verdrietig zijn.
Grijnzen, meervoud van *grijns.*
Grijpen.
Grijs.
Groeijen.
Groffelijk, ook *grovelijk.*
Groote, *groot.*
Grootsch, bijvoegelijk naamwoord.
Grouwelijk.
Gruwelijk.
Guller van *gul.*
Gulzig.

H.

Haagsch, bijvoegelijk naamwoord.
Haaijen, meerv. van *haai*.
Haar van het hoofd.
Hacht, dik ſtuk.
Hagchelijk.
Hakkenei, een telpaard.
Halve, in *behalve*, *derhalve*, *weshalve* enz., alsmede achter zelfſt. naamw., als *duidelijkheidshalve* enz.
Halzem, van *hals*.
Hameijen, meervoud van *hamei*.
Handelbaarder, van *handelbaar*.
Hanteren.
Hanzeſteden.
Harpij.
Hartelijk.
Hatelijk.
Haverij.
Hebbelijk.
Hecht, ſterk.
Hecht, waarbij men iets aanvat.
Heden, meervoud van den uitgang *heid*, in *geregtigheid* enz.
Heden, bijwoord.
Heelen, *heilen*.
Heepen, meervoud van *heep*.
Heeren, meervoud van *heer* (*dominus*).
Heesch, bijvoegelijk naamwoord.
Heeten, noemen.
Heeten, heet maken.
Hei, tusſchenwerpſel.
Heide, *hei*.
Heiden.
Heijen.
Heiland.
Heilig.
Heim, huis.
Heimelijk.
Heinde, bijwoord.
Heinen.

Heiſa, tusſchenwerpſel.
Hekel.
Hekſen, meervoud van *heks.*
Helen, verbergen.
Heler.
Hemd.
Hemel.
Hen, de vierde naamval van het meervoud van *hij.*
Henen, bijwoord.
Herout.
Heren, meervoud van *heer*, groote menigte.
Hermelijn.
Heroveren.
Herſen.
Hert, een dier, door het gebruik onderſcheiden van *hart.*
Hertogen, meervoud van *hertog.*
Herwaarts.
Heugelijk.
Heusch, bijv. naamw.
Hevel.
Hevig.
Hiacint.
Hijgen.
Hijſchen.
Hijſop.
Hitſen.
Hoereerder.
Hoereren.
Hoffelijk.
Hollandsch, bijvoegelijk naamwoord.
Hondsch, bijvoegelijk naamwoord.
Honen.
Honig.
Hoofdelijk.
Hoofsch, bijvoegelijk naamwoord.
Hooge, *hoog.*
Hooijen.
Hoope, *hoop*, als, een hoop houts.
Hooren, werkwoord.
Hoovaardig.
Hoozen, water ſcheppen, ook meervoud van *hoos*, waterhoos.
Hopen, verwachten.
Horen, zelfſtandig naamwoord.
Horizon.

Horoskopen, meerv. van *horoskoop*.
Horzel.
Hotsen.
Houweelen, meervoud van *houweel*.
Hoven, van *hof*.
Hovenier.
Hozen, meervoud van *hoos*, kous.
Huichelen.
Huiselijk.
Hulze.
Hun, derde naamval van het meervoud van *hij*.
Hupsch, bijv. naamw.
Hutselen.
Huurder.
Huweljk.

I.

Jaarlijks, bijwoord.
Jaarlijksch, bijvoegelijk naamwoord.
Jacobus.
Jagt, de daad van *jagen*.
Jagt, een vaartuig.
Jakob.
Jaloersch, bijvoegelijk naamwoord.
Jasmijn.
Javelijn.
Jegens.
Jenever.
Jeruzalem.
Jeugdelijk.
Jezus.
Jicht.
IJdel.
IJk, een merkteeken.
IJl, haast.
IJler, van *ijl*.
IJs.
IJsselijk.
IJssel, eene rivier.
IJver.
IJzegrim.
IJzen.
IJzer.
Ingetogen.

Ingezeten.
Inkarnaat.
Inlandsch, bijvoegelijk naamwoord.
Insgelijks.
Inwoner.
Joken, jeuken.
Joden, meervoud van *jood.*
Joolen, meerv. van *jool.*
Jopen, meerv. van *joop.*
Josephus.
Jozef.
Jucht.
Judea.
Juichen.
Juweelen, van *juweel.*
Ivoren, van *ivoor.*

K.

Kaaijen, meervoud van *kaai.*
Kaarsen, meervoud van *kaars.*
Kaatsen.
Kaauwen.
Kabinet.
Kagchel.
Kakebeen.
Kameelen, meervoud van *kameel.*
Kamizole, kamizool.
Kanaal.
Kandij.
Kansel.
Kanselier.
Kanteelen, meervoud van *kanteel.*
Kantoren, meervoud van *kantoor.*
Kapitaal.
Kapiteelen, meervoud van *kapiteel.*
Kapitein.
Kapittel.
Karabijn.
Karakter.
Kardinaal.
Karmozijn.
Karwei.

Kasſijen, oud woord, voor, met keiſteenen beſtraten.
Kasteelen, meervoud van *kasteel*.
Kastelein.
Kastijden.
Kastoren, van *kastoor*.
Kaſuifel.
Katijvig, ellendig.
Katrijn.
Kauw.
Kauwoerde, zeker gewas.
Keeren.
Keete, *zoutkeete*.
Kei.
Keilen.
Keizel.
Keizer.
Kekeren.
Kelen, van *keel*.
Kenen, van *keen*.
Kennelijk.
Kepen, meervoud van *keep*.
Keper.
Kerkelijk.
Kerſen, meervoud van *kers*.
Ketel.
Ketelig.
Keten, *ketting*.
Ketſen.
Keurlijk.
Keurzen, meervoud van *keurs*.
Kevel.
Kever.
Kevis, een bijwijf.
Kidzen.
Kiesch, bijvoegelijk naamwoord.
Kijf.
Kijken.
Kikvorsch.
Kisſen.
Kitſen.
Klaarlijk.
Klaauwen.
Klagelijk.
Klagt, van *klagen*.
Klakkeloos.
Klappeije, *klappei*.
Klaſſe.
Klauteren.
Kleeden.
Kleemsch, bijvoegelijk naamwoord.

Kleene, *klein*.
Klei.
Klein.
Kleinooden, meervoud van *kleinood*.
Kleinzen.
Klenzen.
Klepel.
Kletſen.
Kleur.
Kleven.
Klimaat.
Klisſen.
Klisteren.
Kloekelijk.
Klooten, meervoud van *kloot*.
Kloven.
Klotſen.
Klucht.
Klutſen.
Knaauwen.
Knarſen.
Knechtelijk.
Kneden.
Knepen, meervoud van *kneep*.
Kneuzen.
Knijf.
Knijpen.
Knijzen.
Knodſen, meervoud van *knods*.
Knoeijen.
Knoken, meervoud van *knook*.
Knoopen.
Knutſelen.
Kocht, van *koopen*.
Koddebeijer.
Kodſen.
Koeijen, meerv. van *koe*.
Koeler, van *koel*.
Koenlijk.
Koetſen, meervoud van *koets*.
Kogel.
Koken.
Koker.
Kokeren.
Kokosboom.
Kole, *kool*, doorgebrande turf.
Kolom.
Kombaarzen, meervoud van *kombaars*.
Kometen, meervoud van *komeet*.

Komen.
Komenij.
Kompas.
Komst.
Konijn.
Koning.
Koningrijk.
Koninklijk.
Konſtabel.
Konſtantinopel.
Kooijen, van *kooi.*
Koole, *kool*, een bekend gewas.
Koone, *koon.*
Koopen.
Koortſen, meervoud van *koorts.*
Koper, een bekend metaal.
Kopij.
Koraal.
Korbeelen, meervoud van *korbeel.*
Koren, meervoud van *koor.*
Koren, allerlei graan.
Koren, zeker geluid maken onder 't braken.
Kortelijk.
Kortswijl.
Korzel.
Kostelijk.
Kosteloos.
Koten.
Koteren.
Koudelijk.
Kouſen, meervoud van *kous.*
Kraaijen.
Kraauwel.
Kraauwen.
Krachtelijk.
Krachteloos.
Krakeelen.
Kranſen.
Kras, bijvoegelijk naamwoord.
Kreete, *kreet.*
Kreeuwen.
Kregel.
Kreitſen, meervoud van *kreits.*
Krekel.
Kreken, meervoud van *kreek.*
Krepel, *kreupel.*
Krevel, hetzelfde als *krieuwel.*

Krijg.
Krijgel, hetzelfde als *kregel.*
Krijgen, grijpen.
Krijſchen.
Krijt.
Krijten.
Kristallijn.
Kroezen, meervoud van *kroes.*
Krokodil.
Kronijk.
Kroonen.
Kruijen.
Kruiſen, meervoud van *kruis.*
Kruiſigen.
Kuch.
Kugchen.
Kuijeren.
Kuisch, bijv. naamwoord.
Kuiſchen.
Kunſtelijk.
Kunſteloos.
Kusſen, van *kus.*
Kwalijk.
Kwanswijs.
Kwartier.
Kwe, zekere vrucht.
Kweeken.
Kweken, hetzelfde als *kwaken.*
Kwelen, zoetelijk zingen.
Kwelen, kwijnen.
Kwetſen.
Kwezel.
Kwijl.
Kwijnen.
Kwijten.
Kwinkeleren.

L.

Laaije.
Laarzen, van *laars.*
Laauwelijk.
Labbeijen van *labbei.*
Labirint.
Lach.
Lachter.
Laffelijk.

Lag-

Lagchen.
Lakkeijen, meervoud van *lakkei.*
Lamprei.
Lancet.
Landaard.
Landouw.
Lanſen, meervoud van *lans.*
Lantaren, *lantaarn.*
Larderen.
Lasſchen.
Latijnsch, bijvoegelijk naamwoord.
Lauwer.
Laveijen, van *lavei.*
Laveren.
Lazaret.
Ledekant.
Leden, meervoud van *lid.*
Leder.
Ledig.
Leeder, van *leed.*
Leeken, meervoud van *leek.*
Leelijk.
Leemen.
Leenen, te leen geven.
Leeren.
Leerling.
Leeuw.
Leeuwerik.
Leger.
Leggen, doen liggen.
Legioen.
Lei.
Leide, van *leggen.*
Leiden, iemand doen gaan.
Leider, tusſchenwerpſel.
Lelie.
Lenen, *leunen.*
Lenig.
Lenſen, van *lens*, eene ijzeren ſpiets, in de walvischvangst gebruikelijk.
Lenzen, lens, ledig, maken.
Lepel.
Lesſchen.
Lesſenaar.
Leven.
Lever.
Leveren.
Lezen.
Licht, helder.

Licht,

Licht, zelfſtandig naamwoord.
Lichtmis.
Liefelijk.
Liefkozen.
Ligchamelijk.
Liggen, rusten.
Ligt, niet zwaar.
Lij, van een ſchip.
Lijdelijk.
Lijden, gaan.
Lijden, verdragen.
Lijdig.
Lijf.
Liefelijk.
Lijveloos.
Lijk.
Lijken, gelijken.
Lijm.
Lijn.
Lijnwaad.
Lijst.
Lijster.
Likdoren.
Liktceken.
Linker, been, hand enz.
Links, bijwoord.
Linksch, bijv. naamwoord.
Linze.
Liverei.
Loch, gat.
Loeijen.
Loensch, bijvoegelijk naamwoord.
Log, logen.
Log, bijvoegelijk naamwoord.
Logen, *leugen.*
Loochenen.
Looden, van *lood.*
Loogen, van *loog.*
Looijen.
Loomer, van *loom.*
Loonen.
Loopen.
Loove, *loof*, mat.
Loover.
Looze, *loos*, doortrapt.
Looze, *loos*, dat niet wezenlijk is.
Loozen, meervoud van *loos*, uitgang van vele bijvoegelijke naamwoorden, als *goddeloos*, *reddeloos*, *ouderloos* enz.
Lorſen, meerv. van *lors.*

Los-

Losſen.
Loten, van *lot.*
Lote, *loot.*
Loven.
Lozen, zich van iets ontdoen.
Lucht.
Luijeren.
Luifel.
Luitenant.
Lusteloos.

M.

Maagdelijk.
Maaijen.
Maandelijks, bijwoord.
Maandelijksch, bijvoegelijk naamwoord.
Magazijn.
Magteloos.
Majeſteit.
Malsch, bijv. naamw.
Manierlijk.
Mannelijk.
Marmer.
Marſepein.
Masteloos.
Matelijk.
Matrozen, meervoud van *matroos.*
Mattheus.
Mede, met.
Mede, water met honig gemengd.
Medicijn.
Meede, zeker kruid.
Meenen.
Meeren, ſcheepswoord.
Meervoudig.
Meeuwe.
Meeze, zeker vogeltje.
Mei.
Meid.
Meije.
Meineed.
Meluwe.
Menie.
Menigte.
Menſchelijk.
Meremin.

Meren, meervoud van *meer*, meir.
Meten.
Meter.
Metſelen.
Middelbaar.
Middelerwijl.
Middellandsch, bijvoegelijk naamwoord.
Middellijn.
Middelmaat.
Middelmuur.
Middelpunt.
Middelſchot.
Middelweg
Middernacht.
Mijden.
Mijmeren.
Mijn, bezitt. voornaamwoord.
Mijn, zelfſtandig naamwoord.
Mijt.
Mijter.
Mildelijk.
Minnelijk.
Mirre.
Mirt.
Mishagelijk.
Mismaaktelijk.
Misſelijk.
Misſen.
Mits.
Mode.
Moedeloos.
Mocijelijk.
Mocijen.
Moezel.
Mogelijk.
Mogt, van *mogen.*
Molen.
Monarch.
Montering.
Mooren, meervoud van *moor.*
Mooten, meervoud van *moot.*
Mos, van boomen.
Mosch, vogel.
Murmureren.
Mutſe.
Muzijk.

N.

Na (*post*).
Naaijen.
Naaktelijk.
Naar (*ad*, *ſecundum*).
Naarder, van *naar.*
Naarſtig.
Naauwelijks.
Nadeelen, meervoud van *nadeel.*
Nadrukkelijk.
Namelijk.
Natuurlijk.
Nechtig, naarſtig.
Nederig.
Nederlandſch, bijvoegelijk naamwoord.
Nederwaarts.
Negen.
Neigen.
Nemen.
Nepen, meerv. van *neep.*
Nering.
Netel.
Neten, meervoud van *neet.*
Neve, *neef.*
Nevel.
Nevens.
Nicht.
Nijd.
Nijpen.
Nijver.
Nimf.
Noch, en niet.
Noemelijk.
Nog, boyendien.
Nogtans.
Noode.
Noodeloos.
Nooden.
Noodigen.
Nooit.
Nooten, meervoud van *noot*, zangnoot.
Nopen.
Nopens, voorzetſel.
Nerſchelijk.
Notaris.
Noten, meervoud van *noot*, neut.
Nuchter.
Nutteloos.

O.

Oceaan.
Och.
Ochtend.
Oefenen.
Offerande.
Officier.
Olie.
Olijf.
Omſingelen.
Omtrent.
Onbedachtelijk.
Onderhevig.
Onderhoorig.
Ondermaansch, bijvoegelijk naamwoord.
Onderrigt.
Onlede.
Onnaſpeurlijk.
Onnoemelijk.
Onnoozel.
Onophoudelijk.
Ontberen.
Onttogen.
Ontucht.
Ontvangen.
Ontzaggelijk.
Onverhoeds, bijwoord.
Onvertogen.
Onwaardelijk.
Oogelijk.
Oogenſchijnlijk.
Ooijen, meervoud van *ooi.*
Ooijevaar.
Ooit.
Oolijk.
Oomen, meervoud van *oom.*
Oorbaar.
Oore, *oor*,
Oorkonde.
Oorlogen.
Oorloven.
Oorſprong.
Oorſpronkelijk.
Oorzaak.
Oostelijk.
Oostersch, bijvoegelijk naamwoord.
Opdisſchen.
Openlijk.
Opregtelijk.

Op-

Opwaarts.
Opzigt.
Orakel.
Ordelijk.
Orkaan.
Ouderwets, bijwoord.
Ouderwetsch, bijvoegelijk naamwoord.
Oven.
Overbodig.
Overdwaalsch, bijvoegelijk naamwoord, hoogmoedig.
Overig.
Overtollig.

P.

Paaijen.
Paan, voor *paden.*
Paapsch, bijv. naamw.
Paard.
Paleije.
Paleis.
Paleſtina.
Paneelen, meervoud van *paneel.*
Paradijs.
Parel.
Pasſelijk.
Pasſeren
Pasteije.
Patrijs.
Patronen, meervoud van *patroon.*
Pauſelijk.
Peiler.
Peinzen.
Peisteren, hetzelfde als *pleiſteren.*
Pekel.
Pene, zekere wortel.
Penſeel.
Peper.
Peren, meerv. van *peer.*
Perſen.
Perſonen, meervoud van *perſoon.*
Perſoonlijk
Pete, *peter.*
Peterſelie.
Peze, *pees.*
Phariſeër, die tot de ſekte der Phariſeen behoort.

Phebus.
Phenicie.
Philippus, om den Latijnſchen uitgang, anders *Filips.*
Pij.
Pijl.
Pijnboom.
Pijne.
Pijnlijk.
Pijp, fluit.
Pijp, van het been.
Pijp, waaruit men rookt.
Plaatſelijk.
Planeten, meervoud van *planeet.*
Plantſoen.
Plecht, van een ſchip.
Plegen.
Plegtig, van plegen.
Plein.
Pleister.
Pleitſeren, toeven.
Pleit, zekere ſchuit.
Pleiten.
Pligtelijk.
Plompelijk.
Plooijen.
Plotſelijk.
Pōēten, meerv. van *pōēt.*
Pogchen.
Pogen.
Poke, *pook.*
Polen, meerv. van *pool.*
Polijsten.
Polſen.
Pooten, meervoud van *poot.*
Poozen, rusten.
Popelen.
Populier.
Porſelein.
Postelein.
Poten, planten.
Potſen, meerv. van *pots.*
Pracht.
Pragchen.
Praler.
Prediken, *preken.*
Preſident.
Prevelen.
Prei.
Prieelen, meervoud van *prieel.*
Prijken.
Prijſſelijk.
Prijzen.
Prinſelijk.

Procureur.
Proefondervindelijk.
Profeten, meervoud van *profeet.*
Profijtelijk.
Provenier.
Provincie.
Provoost.
Puije.
Punt.

R.

Raarder, van *raar.*
Raauwelijk.
Rabauw.
Rabbijn.
Radeloos.
Radijs.
Rammetjen.
Rantsoeneren.
Raps, bijvoegelijk naamwoord.
Ras, bijwoord.
Rasch, bijvoegelijk naamwoord.
Raseren.
Ratijn.
Ravelijn.
Reddeloos.
Rede, redelijk vermogen, en redevoering.
Reden, oorzaak.
Ree, zeker dier.
Reede, van schepen.
Reeden, toerusten.
Reekfen, meervoud van *reeks.*
Reepen, meervoud van *reep.*
Reeuwen, oud woord, lijken bezorgen.
Regeerder.
Regel.
Regen.
Regeren.
Regt.
Regter hand, been enz.
Regts, bijwoord.
Rei, koor.
Reiger.
Reiken.
Rein.

Reizen, eene reis doen.
Rekel.
Rekenen.
Rekkelijk.
Rentcloos.
Rete.
Revelen.
Reven, het zeil inbinden.
Rigchel.
Rij, rang, recks.
Rijden.
Rijfelen.
Rijgen.
Rijkelijk.
Rijm, (*rhijtmus*).
Rijm, rijp.
Rijmeloos.
Rijpelijk.
Rijs.
Rijst.
Rijten.
Rijzen, klimmen.
Ringelooren.
Rinkelrooijen.
Riolen, meervoud van *riool.*
Ritselen.
Robijn.
Roeijen.
Roekeloos.
Roemruchtig.
Roerloos.
Roke, *rook*, hooi, een hoop hooi.
Roman.
Rome.
Romeinsch, bijvoegelijk naamwoord.
Romer, *roemer.*
Rondelijk.
Rondom.
Roode, *rood.*
Roomen, van *room.*
Roomsch, bijv. naamw.
Rooven, van *roof*, prooi.
Rotsen, meervoud van *rots.*
Rove, van eene wonde.
Roze.
Rozijn.
Ruchtbaar.
Ruggelings, bijwoord.
Ruigelijk.
Ruischen.
Rusteloos.

S.

S.

Sa, tusſchenwerpſel.
Sagen, *verſagen*.
Saaijen, van *ſaai*.
Sabel.
Saffier.
Saizoen.
Salpeter.
Sammelen.
Sap.
Sauſijze.
Schaar.
Schaars, bijwoord.
Schaarsch, bijvoegelijk naamwoord.
Schaatſen, meervoud van *ſchaats*.
Schabel.
Schacht.
Schagcheren.
Schalmei.
Schanſen, van *ſchans*.
Schappelijk.
Schavotteren.
Schedel.
Scheede.
Scheele, de ſcheiding van het haar.
Scheene, *ſcheen*.
Scheerder.
Scheeve, *ſcheef*.
Scheiden.
Schele, *ſcheel*, bijvoegelijk naamwoord.
Schele, dekſel
Schemeren.
Schepen, meervoud van *ſchip*.
Schepen, regter.
Schepter.
Scheren.
Schicht.
Schichtig.
Schielijk.
Schijnen.
Schijve.
Schikkelijk.
Schimpelijk.
Schoeijen.
Schofferen.
Schole.

Scholen, werkwoord.
Schooijen.
Schoone, *ſchoon.*
Schooten, meervoud van *ſchoot* (gremium).
Schooverzeil.
Schoren.
Schorſen.
Schotel.
Schoten, meervoud van *ſchoot*, hetzelfde als *ſchot.*
Schotig, hetzelfde als *ſcheutig.*
Schoven, meervoud van *ſchoof.*
Schraler, van ſchraal.
Schranſen.
Schrede.
Schreeuwen.
Schreijen.
Schrepel.
Schriftelijk.
Schrifteloos.
Schrijdon.
Schrijn.
Schrijven.
Schrikkelijk.
Schrocijen.
Schromelijk.
Schuldeloos.
Schuifelen.
Secretaris.
Sedert.
Sein, teeken.
Sekſe.
Sel, uitgang van zelfſtandige naamwoorden, als *bakſel*, *brouwſel*, *ſchepſel* enz.
Seraſijn.
Sidderen.
Sieraad.
Sikkel.
Singel.
Siſſen.
Slaafsch. bijv. naamw.
Slaags, bijwoord.
Slachten, gelijken.
Slagten, van *ſlaan.*
Slapeloos.
Slappelijk.
Slechtelijk.
Slechten.
Slede.
Slepen.
Slijk.
Slijm.

Slijpen.
Slijten.
Slinksch, bijvoegelijk naamwoord.
Slinkſchelijk.
Sliſſen.
Slonſen, gebruikelijk in *afſlonſen*, *verſlonſen.*
Sloopen, werkwoord.
Sloopen, meervoud van *ſloop.*
Slooten, meervoud van *ſloot.*
Slooven.
Sloren, *ſleuren.*
Sloten, meervoud van *ſlot.*
Sluizen, meervoud van *ſluis.*
Smachten.
Smadelijk.
Smakelijk.
Smartelijk.
Smeden, van *ſmid.*
Smeeken.
Smeren.
Smetſen.
Smettelijk.
Smijdig, zacht.
Smijten.
Smoken.
Smoren.
Smotſen.
Snaaksch, bijvoegelijk naamwoord.
Snaauwen.
Snede.
Snedig.
Sneeuwen.
Sneller, van *ſnel.*
Sneven.
Snijden.
Snaeijen.
Sneode, *ſnood.*
Snuggerder, van *ſnugger.*
Sok.
Soldaat.
Soldij.
Sollen.
Somberder, van *ſomber.*
Sommige.
Somtijds.
Sop.
Spaander.
Spaansch, bijvoegelijk naamwoord.

Spaarder.
Specerij.
Specht, een vogel.
Spelemeijen.
Speler.
Spenen.
Spere, *ſpeer.*
Speten, aan het ſpit doen.
Spichtig.
Spijker.
Spijs.
Spijten.
Spitſen.
Splete, *ſpleet.*
Splijten.
Splitſen.
Spoken.
Spore, *ſpoor.*
Spottelijk.
Sprakeloos.
Spreeuw.
Spreiden.
Spreije.
Spreken.
Sprinkhaan.
Spritſen.
Sproke, *ſprook.*
Staarteloos.
Statelijk.
Stede.
Steenen van *ſteen.*
Stege, *ſteeg*, als, een ſteeg paard, bij verkorting van *ſtedig.*
Stegen, meervoud van *ſteeg*, eene naauwe ſtraat.
Steiger.
Steigeren.
Steiler van *ſteil.*
Stelen, meervoud van *ſteel.*
Stelen, werkwoord.
Steler.
Stemmelijk.
Stenen, een klagelijk geluid ſlaan.
Sterfelijk.
Sterveling.
Stevel.
Steven.
Stevig.
Stichtelijk.
Stijgen.
Stijl.
Stijven.
Stiller, van *ſtil.*

Stiptelijk.
Stocijen.
Stoffeerder.
Stoffelijk.
Stofferen.
Stompelijk.
Stoken.
Stoome, *ſtoom.*
Stoope, *ſtoop.*
Stooten.
Staren.
Stoutelijk.
Stove, *ſtoof.*
Stoven.
Straffeloos.
Straks, bijwoord.
Streelen.
Streke, *ſtreek.*
Strekkelijk.
Strengelijk.
Strepe, *ſtreep.*
Streven.
Strijd.
Strijken.
Striktelijk.
Stroo.
Strooijen, werkwoord.
Strooken, meervoud van *ſtrook*, en werkwoord.
Stroomen.
Stroopen, werkwoord.
Strope, *ſtroop.*
Stuurſchelijk.
Suffen.
Suiker.
Suizen.
Sukkelen.
Sul.
Sulfer.
Sullen, glijden.
Sus, tusſchenwerpſel.
Susſen.

T.

Taai.
Tachtig.
Tafereelen, meervoud van *tafereel.*
Tamelijk.
Tandeloos.
Tapijt.
Tasſen, ophoopen.

Tastelijk.
Teeder.
Teeken.
Teene, *teen*, toon.
Teenen, van *teen*, *tien.*
Teezen, pluizen.
Tegel.
Tegen.
Telen.
Temen.
Tepel.
Teren, met teer beſmeren.
Teren, *verteren.*
Teve, *teef.*
Tevens.
Thans.
Thee.
Tigchel.
Tij.
Tijdelijk.
Tijding.
Tijgen.
Tijger.
Tijk.
Tijlozen, meervoud van *tijloos.*
Tijm.
Toch.
Toetſen.
Toge, *toog*, *teug.*
Togt.
Tongeloos.
Tooijen.
Toomeloos.
Toomen.
Tooneelen, meervoud van *tooneel.*
Toone, *toon*, zangtoon.
Toone, *toon*, teen.
Toonen, *aantoonen*, *vertoonen*, enz.
Toortſen, meervoud van *toorts.*
Tooveren.
Toren.
Tornooijen.
Torſchen.
Totebel.
Trachten.
Tragelijk.
Tranſen, meervoud van *trans.*
Trawant.
Trechter.
Trede.
Treffelijk.
Treil.

Trein.

Trein.
Treken, meervoud van *trek.*
Trenzen, meervoud van *trens.*
Trijp.
Triomfeerder.
Triomferen.
Tritſe, *trits.*
Tronie.
Troonen, meervoud van *troon.*
Troonen, lokken.
Troostelijk.
Troosteloos.
Trots, zelfſtandig naamwoord.
Trotsch, bijv. naamw.
Trotſchelijk.
Trotſen.
Trotſeren.
Trouwelijk.
Trouweloos.
Tuberozen, meervoud van *tuberoos.*
Tucht.
Tuiſchen.
Turksch, bijv. naamw.
Tusſchen.
Tweederlei.
Tweedragt.
Tweezins.
Twijfelen.
Twijg.
Twijnen.

U.

Uchtend.
Uije.
Uijer.
Uitdrukkelijk.
Uitlokkelijk.
Uitweiden.
Utrecht.

V.

Vaarder
Vaardig.
Vacht.
Vaderlandsch, bijvoeglijk naamwoord.
Vadze.
Vadzig.
Valleije, *vallei.*
Valſchelijk.
Vastelijk.
Vechten.
Vedel.
Veder.
Vee.
Veede, wrok.
Veege, *veeg.*
Veeme, *veem.*
Veete, *veede.*
Vegen.
Veile, zekere plant.
Veilig.
Veinnooten, meervoud van *veinnoot.*
Veinzen.
Velerlei.
Venen.
Venijn.
Venſter.
Verachtelijk.
Verantwoordelijk.
Verbaasdelijk.
Verbindtenis.
Verdacht.
Verdedigen.
Verderfelijk.
Verdoemelijk.
Verdrietelijk.
Verdwenen, van *verdwijnen.*
Vereenigen.
Verfoeijelijk.
Verfrooijen.
Vergankelijk.
Vergeeflijk.
Vergeefs, bijwoord.
Vergeefsch, bijv. naamw.
Vergeten.
Verhaler.
Verheven.
Verholen.
Verkeerdelijk.
Verkieslijk.

Verknocht.
Verlegen.
Verleiden, ten kwade voeren.
Verliefdelijk.
Verlijden, voorbijgaan.
Verloren, van *verliezen.*
Verloven.
Vermakelijk.
Vermeeren.
Vermeijen.
Vermetel.
Vermoeijen.
Vermorzelen.
Vernederen.
Vernisſen.
Veroveren.
Verraſen.
Verrukkelijk.
Verſchil.
Verſchillen.
Verſtenſen.
Verſtandelijk.
Verſtandeloos.
Verteller.
Vertoogen, meervoud van *vertoog.*
Vetrouwelijk.
Vervelen.
Verwaandelijk.
Verweloos.
Verzeeuwen, walgen.
Verzettelijk.
Verzieren, verdichten.
Verzocht.
Verzoenlijk.
Veter.
Vezel.
Vierderlei.
Vies, bijvoeglijk naamwoord.
Vijandelijk.
Vijf.
Vijg.
Vijl.
Vijver.
Vijzel.
Violen, meervoud van *viool.*
Viſchen, van *viſch.*
Vlas.
Vlechten.
Vledermuis.
Vleeſchelijk.
Vlegel.
Vleijen, met vleijende taal toeſpreken.
Vlekkeloos.

Vlij-

Vlijen, ſchikken.
Vlijm.
Vlijt.
Vloeijen.
Vlooijen, meervoud van *vloo*.
Vloten, meerv. van *vloot*.
Vloten, *vlotten*, werkwoord.
Vlugt.
Vocht.
Voegelijk.
Voetſtoots, bijwoord.
Vogel.
Vokaal.
Volen, *veulen*.
Volgens.
Voltooijen.
Voorbedachtelijk.
Voornamelijk.
Voort.
Voortaan.
Voorts.
Vooze, *voos*.
Vorderen, voortzetten, voortgaan.
Vorderen, eiſchen.
Vore, *voor*, ploeg-groeve.
Vore, *voor*, zekere visch.
Voren, bijwoord.
Vorsch.
Vorſchen, werkwoord.
Vorſtelijk.
Vrucht.
Vrede.
Vreesſelijk.
Vreezen.
Vriendelijk.
Vriendſchappelijk.
Vriesch, bijv. naamw.
Vriesland.
Vrij.
Vrijelijk.
Vrijen, uit vrijen gaan.
Vrolijk.
Vrome, *vroom*, braaf.
Vrome, nut, voordeel.
Vrouwelijk.
Vruchteloos.
Vunzig.

W.

Waaijen.
Waarderen.
Waarlijk.
Waarſchijnlijk.
Wacht.
Wachten.
Walgelijk.
Wand, muur.
Want, handſchoen.
Want, touwwerk.
Want, voegwoord.
Wars, bijvoegelijk naamwoord.
Was, zekere ſtoffe.
Waſem.
Waſſchen, zuiveren.
Waſſen, groeijen.
Weder, ram.
Weder, geſteldheid der lucht.
Weder, bijwoord.
Wederzijds, bijwoord.
Wederzijdsch, bijvoegelijk naamwoord.
Weduwe.
Wee, tusſchenwerpſel.
Weedom.
Weede.
Weeke, *week*, zacht.
Weenen.
Weerloos.
Weeuw.
Weeze, *wees*, ouderloos.
Wegen, meervoud van *weg.*
Wegen, werkwoord.
Wegens, voorzetſel.
Wei, van melk.
Weide.
Weiden, in de weide doen gaan.
Weidsch, bijvoegelijk naamwoord.
Weifelen.
Weigeren.
Weinig.
Weite, tarwe.
Weke, *week*, tijd van zeven dagen.
Wekelijks, bijwoord.
Wekelijksch, bijvoegelijk naamwoord.

Weldoener.
Weleer.
Welig.
Wemelen.
Wenſchelijk.
Wereld.
Wereldsch, bijvoegelijk naamwoord.
Weren, *verweren.*
Werkelijk.
Werktuigelijk.
Werwaarts.
Westelijk.
Westersch, bijv. naamw.
Weten.
Wettelijk.
Wetteloos.
Weven.
Wezel.
Wezen, zijn, en zelfſtandig naamwoord, ſtaat, houding enz.
Wicht, kind.
Wigchelaar.
Wigt, gewigt.
Wij.
Wijden, wijder maken.
Wijden, heiligen.
Wijf.
Wijk, buurt.
Wijken.
Wijt.
Wijn.
Wijsgeerig.
Wijsſelijk.
Wijten.
Wijting, zekere visch.
Wijze, manier.
Wijzen, toonen.
Willekeurlijk.
Willens en weetens.
Winner.
Wintersch, bijvoegelijk naamwoord.
Wisch, in *ſtroowisch.*
Wisſchen.
Wisſelijk.
Woestijne.
Wonen.
Woordelijk.
Woordvoerder.
Wreedelijk.
Wreken.
Wremelen.
Wrevel.
Wrijten.
Wrijven.
Wulpſchelijk.

Z.

Z.

Zaag.
Zaaijen.
Zaam, uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, als *heilzaam*, *leerzaam*, *vreedzaam* enz.
Zachtelijk.
Zadel.
Zakelijk.
Zamen.
Zaturdag.
Zedekunde.
Zedeleer.
Zedelijk.
Zedeloos.
Zedemeester.
Zee.
Zeemen, van *zeem*, *honigzeem.*
Zeemen leder.
Zeepe, *zeep.*
Zeeren, *bezeeren.*
Zeeuwsch, bijvoegelijk naamwoord.
Zeever (*).
Zefir.
Zege, overwinning.
Zegel.
Zegen, heilwensch.
Zeide, van *zeggen.*
Zeil.
Zeisfen, bij verkorting *zein.*
Zeker.
Zelfs. bijwoord.
Zemel.
Zenuw.
Zes.
Zetel.
Zeve, *zeef.*
Zeven, talwoord.
Zeverzaad.
Zich.

Ziel-

(*) Ik heb dit woord met de hard-lange *e* opgeteekend om de overeenkomst der Zeeuwſche uitſpraak met de ſchrijfwijze van KILIAAN. De Rotterdammer zegt *zever*.

Zieltogen.
Ziften.
Zigtbaar.
Zij, het vrouwelijke en meervoud van *hij*.
Zijde, kant.
Zijde, ſpinſel van zijwormen.
Zijgen.
Zijn.
Zijpen, *zijpelen.*
Zindelijk.
Zinnelijk.
Zinneloos.
Zode, *graszode.*
Zoetelijk.
Zogen.
Zole, *zool.*
Zomer.
Zonen, meervoud van *zoon.*
Zoo, in alle beteekenisſen.
Zoomen.
Zorgelijk.
Zorgeloos.
Zottelijk.
Zouteloos.
Zucht.
Zuidelijk.
Zuurder, van *zuur.*
Zuiverder, van *zuiver.*
Zwaaijen.
Zwaard.
Zwaarder, van *zwaar.*
Zwaarlijk.
Zwachtel.
Zwakkelijk.
Zweedsch, bijvoegelijk naamwoord.
Zweemen, eenigzins gelijken.
Zweepe, *zweep.*
Zweeten.
Zweren, een eed doen.
Zweren, etteren.
Zwetſen.
Zweven.
Zwezerik.
Zwichten.
Zwijdig, groot.
Zwijgen.
Zwijmen.
Zwijn.
Zwitſersch, bijvoegelijk naamwoord.